

Львівський національний університет імені Івана Франка

Кафедра фінансів, грошового обігу і кредиту

Проблеми розвитку фінансової системи України

Науковий студентський вісник

Випуск 1

Львів 2023

Рецензенти:

Наталія Блага

кандидат економічних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ);

Ірина Чуй

кандидат економічних наук

(Львівський торговельно-економічний університет).

Рекомендовано до друку кафедрою фінансів, грошового обігу і кредиту

Львівського національного університету імені Івана Франка.

(Протокол № 6 від 10 січня 2023 року)

П 78 Проблеми розвитку фінансової системи України : Науковий студентський збірник. Випуск 1. / За заг. ред. проф. Крупки М.І., доц. Приймак І.І., доц. Кміть В.М. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. – 190 с.

До наукового студентського збірника увійшли доповіді виголошені на засіданнях секцій «Бюджет та бюджетна система», «Податкова система», «Гроші і кредит», «Страховання», «Фінанси суб'єктів господарювання», «Міжнародні фінанси» наукового студентського семінару кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту Львівського національного університету імені Івана Франка.

ЗМІСТ

Передмова	6
Секція 1. Бюджет та бюджетна система	
<i>Басараб Ярослава</i> Резервний фонд бюджету в умовах воєнного стану	8
<i>Войтович Роман</i> Військові облигації як джерело поповнення бюджету держави в умовах воєнного стану: історичний аспект	12
<i>Волощук Владислав</i> Структура бюджетної системи України, основні принципи та стадії бюджетного процесу	15
<i>Гродська Анастасія</i> Державний борг України в період війни: як змінився та чого очікувати	19
<i>Гула Анастасія</i> Державний борг України: сутність, причини виникнення та динаміка	23
<i>Захарчук Софія</i> Військові облигації уряду як джерело фінансування державного бюджету України	27
<i>Зорук Назар</i> Формування та виконання державного бюджету в умовах воєнного часу	30
<i>Крупка Тетяна</i> Функціонування фонду соціального захисту осіб з інвалідністю	35
<i>Ловчикова Вікторія</i> Функції Рахункової палати України в системі органів державного фінансового нагляду (контролю)	37
<i>Набухотна Анна</i> Фінансування соціальної сфери України в умовах воєнного часу	41
<i>Петриков Нікіта</i> Вплив державного боргу на фінансову безпеку України	44
<i>Рудик Анастасія</i> Динаміка, структура та причини зростання державного боргу України в умовах воєнного стану	48
<i>Сорока Віктор</i> Державний бюджет України в умовах воєнного часу	51
<i>Стельмащук Дарина</i> Стратегія боргової політики держави: сучасні тенденції	55
Секція 2. Податкова система	
<i>Бенцак Тетяна</i> Оцінка ефективності діяльності Державної податкової служби України	61

<i>Бобик Ніна</i> Електронне адміністрування ПДВ в Україні: переваги та недоліки	65
<i>Зеленюх Назар</i> Зміни в податковій системі України в умовах воєнного стану	67
<i>Козак Роман</i> Податкова системи України: оцінка, місія та пріоритети	71
<i>Костецька Марта</i> Адаптація податкової системи України до викликів воєнного стану	75
<i>Мишанич Вікторія</i> Шляхи удосконалення системи оподаткування страхової діяльності в Україні	78
<i>Мозер Анастасія</i> Роль непрямих податків у формуванні доходів державного бюджету	82
<i>Онуфрик Марія</i> Роль мита у формуванні доходів державного бюджету України: особливості в умовах війни	85
<i>Пастернак Валерія</i> Особливості пільгового оподаткування фізичних осіб підприємців в умовах воєнного стану	90
<i>Поліщук Катерина</i> Функціонування Державної митної служби в умовах воєнного стану	94
<i>Тимчишин Марта</i> Вплив спрощеної системи оподаткування на розвиток підприємництва в Україні	97
<i>Щур Юлія</i> Особливості відшкодування ПДВ в умовах воєнного стану	105

Секція 3. Гроші і кредит

<i>Івашків Христини</i> Вплив електронних грошей на фінансову безпеку України	109
<i>Татомир Діана</i> Новітні фінансові інструменти та особливості їхнього функціонування в Україні під час війни	112
<i>Ципук Марко</i> Оцінка ефективності монетарної політики НБУ в умовах воєнного стану	115

Секція 4. Страхування

<i>Грещук Наталія</i> Канали реалізації страхових послуг: стан та напрями розвитку	118
<i>Добош Валентина</i> Стан страхового ринку України в часи війни	122
<i>Заброцька Катерина</i> Агрострахування в Україні: сутність, необхідність та тенденції розвитку	125
<i>Козак Оксана</i> Особливості функціонування страхового ринку України в умовах війни	128

<i>Кошель Христина</i> Страховий ринок України в умовах воєнного стану	132
<i>Носкова Тетяна</i> Оцінка страхового ринку України в умовах воєнного стану	135
<i>Сенькович Мар'яна</i> Аналіз та прогнозування розвитку ринку добровільного медичного страхування в Україні	139
<i>Цветкова Зоряна</i> Аналіз ринку медичного страхування в Україні	143
<i>Цюмра Андріана</i> Аналіз впливу воєнного стану на страховий ринок України	146
<i>Чудійович Софія</i> Реформування системи соціального страхування в Україні	150
<i>Юречко Тетяна</i> Розвиток страхування в Україні	153

Секція 5. Фінанси суб'єктів господарювання

<i>Веремчук Уляна</i> Програми фінансування середнього та малого підприємництва в Україні	157
<i>Пришляк Дзвенислава</i> Створення та розвиток технопарків в Україні	162
<i>Романко Михайло</i> Венчурне підприємництво: сутність та перспективи розвитку	166

Секція 6. Міжнародні фінанси

<i>Вергун Галина</i> Співпраця України зі Світовим банком в умовах війни	170
<i>Льчишин Маркіян</i> Монетарна політика в Туреччині у 2020-2022 роках: передумови та наслідки	173
<i>Кобець Анастасія</i> Перспективи співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями	176
<i>Пуделко Марта</i> Досвід та перспективи співпраці України з Міжнародним валютним фондом	180
<i>Ястремська Юлія</i> Міжнародні фінанси як складова фінансової системи	185

ПЕРЕДМОВА

Фінанси відіграють надзвичайно важливу роль у суспільстві, оскільки формують його життєздатність та потенціал, забезпечуючи при цьому реалізацію поставлених кожним громадянином, кожним суб'єктом господарювання та державою в цілому завдань і цілей. Щодня ми вступаємо у безліч різноманітних відносин, важливе місце серед яких належить фінансам. Фінансова діяльність уже давно перестала бути привілеєм професіоналів, хоча вони і не втратили своєї провідної ролі у суспільстві. При цьому ефективність фінансової системи залежить від двох основних чинників: фінансової освіченості громадян та майстерності фінансистів-професіоналів. На тлі фінансової безграмотності населення діяльність фахівців втрачає міцну опору, без якої дуже важко досягти належної організації у функціонуванні фінансів. Без достатньої ж кількості висококваліфікованих професіоналів неможливо забезпечити відповідну результативність фінансової діяльності, надійність і стабільність фінансової системи. Цим обумовлюється значення фінансової освіти у суспільстві, необхідність донесення фінансових знань усім і кожному.

Військове вторгнення росії в Україну має жахливі наслідки для всього українського суспільства, спричинивши трагедію українського народу, над яким росія знову вчинила кривавий геноцид. Проте для того, щоб вижити та забезпечити майбутнє України, серед усіх інших питань надзвичайно важливою також є проблема вищої освіти в цілому та фінансової освіти зокрема. Університети по всій країні опинилися в складних обставинах: одні були зруйновані, інші зазнали значної шкоди. Як і перед українським суспільством, перед університетами гостро постає питання не тільки виживання, але й продовження функціонування у надскладних обставинах. Багато студентів і викладачів були змушені переїхати в безпечні місця на Захід України або евакуюватись за кордон. Незважаючи на війну, постійні тривоги та блекауті, заклади вищої освіти не лише припиняють освітній процес, а й намагаються активно досліджувати проблеми та виклики сьогодення. Для того, щоб виявити з якими проблемами та викликами стикаються суспільство, потрібне всебічне дослідження, яке дасть можливість знайти й проаналізувати можливі рішення та забезпечити розвиток фінансової системи. Результативність економічних перетворень, значною мірою, залежить від якісного рівня інституційної складової фінансової архітектоніки, стійкості фінансової системи країни, дієвості впливу фінансових інструментів на економічний розвиток країни.

Науковий студентський вісник «Проблеми розвитку фінансової системи України» розкриває актуальні питання про напрями й засоби зміцнення фінансової системи, наповнення державного бюджету, зміцнення національної валюти, ефективності податкової системи та страхування тощо. Науковий і практичний інтерес становлять підходи до державної фінансової політики як складової економічного зростання, фінансового забезпечення суспільного розвитку в умовах воєнного стану. Значну увагу приділено питанням формування державної фінансової політики в умовах економічних перетворень, подальшого розвитку системи фінансово-бюджетного забезпечення економічного зростання, середньострокового бюджетного планування. У процесі обговорення науковцями визначено підходи до забезпечення збалансованості публічних фінансів, підвищення дієвості функціонування фінансової системи країни.

Науковий студентський вісник є результатом проведення наукових семінарів при вивченні дисципліни «Фінанси» та демонструє, що студенти нашого університету навіть в часі війни продовжують активно навчатися та досліджувати економічну сутність, структуру і особливості функціонування фінансової системи, відшуковують нові підходи до вирішення гострих економічних і соціальних проблем її подальшого розвитку. Навчальну та дослідну роботу студентів з вивчення навчальної дисципліни «Фінанси» поєднують у формі науково-практичних семінарів (засідань таких секцій: «Бюджет та бюджетна система», «Податкова система», «Гроші і кредит», «Страховання», «Фінанси суб'єктів господарювання», «Міжнародні фінанси»).

Семінари (засідання секцій) було організовано таким чином, аби впродовж семестру кожен студент міг виступити на ньому з доповіддю чи повідомленням про підсумки виконаного дослідження.

Діяльність студентських наукових семінарів кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту Львівського національного університету імені Івана Франка у 2022/2023 навчальному році сприяла оволодінню спеціальністю, розширенню теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутніх фахівців, ознайомленню студентів зі станом розроблення наукових проблем у сфері фінансів, податкової системи, банківської справи та страхування, формуванню здібностей застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності, прищепленню студентам навичок ведення наукових дискусій тощо.

JEL Classification: H56; H72

РЕЗЕРВНИЙ ФОНД БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Басараб Ярослава

ybasarab43@gmail.com

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Резервний фонд бюджету формують для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру й не могли бути передбачені під час складання проєкту бюджету (ч. 1 ст. 24 Бюджетного кодексу України). Передбачити всі такі випадки (наприклад, надзвичайні ситуації та війну) неможливо.

У Державному бюджеті України резервний фонд передбачається обов'язково. Рішення щодо необхідності створити резервний фонд місцевого бюджету ухвалює відповідна місцева рада. Порядок використання коштів з резервного фонду бюджету затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 р. № 415 (далі Порядок № 415). Резервний фонд бюджету не може перевищувати одного відсотка обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету. А Кабінет Міністрів України щомісячно звітують перед Верховною Радою України про витрачання коштів резервного фонду відповідно бюджету (ч. 3 ст. 24 Бюджетного кодексу України).

Проте, 24 лютого на території України було введено воєнний стан, і довелося ввести зміни щодо використання резервного фонду бюджетів. А саме, згідно постанови Кабінету Міністрів України № 175 від 1 березня 2022 р. «Тимчасовий порядок та використання коштів з резервного фонду бюджету в умовах воєнного стану» (далі Порядок № 175), в умовах воєнного стану не застосовується обмеження, які визначаються ст. 24 Бюджетного кодексу України щодо обсягу резервного фонду бюджету 1% від загального обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету. Також зупиняється до припинення чи скасування воєнного стану дія Порядку № 415.

Отже, таке обмеження сьогодні не застосовується, і дозволено перевищувати обсяг резервного фонду. Він може бути більшим, ніж 1% від видатків загального фонду бюджету як держави, так і територіальної громади.

Щодо коштів резервного фонду, вони ж «нерозподілені видатки», передбачені у Державному бюджеті України. Кошти на створення резервного фонду місцевого бюджету, передбачені рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим або відповідної місцевої ради. Кошти резервного фонду бюджету, можна використовувати на здійснення поточних, капітальних

видатків та надання кредитів згідно із законодавством (пункт 4 Інструкції № 333).

В цих умовах важливо з'ясувати який порядок використання коштів резервного фонду бюджету.

Оскільки в умовах воєнного стану, всі зміни до Бюджетного кодексу вносяться до Прикінцевих положень, то і порядок формування та використання резервного фонду теж визначено "Прикінцевими та перехідними положеннями" Бюджетного кодексу. Відповідно даних змін, прийнято новий порядок – тимчасовий порядок використання коштів резервного фонду місцевого бюджету. Такий порядок визначається Порядком № 175, а норми і дія Порядку № 415, який застосовували в умовах мирного часу, тимчасово припиняється.

Відповідно до нового порядку використання коштів резервного фонду, рішення про резервний фонд тепер приймає місцева державна адміністрація, воєнна адміністрація, воєнна адміністрація населеного пункту (у разі її створення) або виконавчий комітет. Після прийняття рішення, застосовуються процедури визначені Постановою № 175.

З резервного фонду державного бюджету надається відповідна компенсація місцевим бюджетам, для покриття витрат місцевих бюджетів, понесених на оплату комунальних послуг, спожитих у будівлях (приміщеннях) комунальної форми власності, у яких розміщено тимчасово переміщених осіб на безоплатній основі. Для отримання компенсації згадані заклади до 20-го числа наступного місяця, забезпечують оплату комунальних послуг, а відповідні органи місцевого самоврядування не пізніше трьох днів після оплати повинні подати до відповідної обласної військової адміністрації заяву на отримання компенсації за формою згідно з додатком до Порядку та умов, затверджених постановою Кабінетом Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 261 та підтвердні документи щодо фактичної оплати комунальних послуг за попередній звітний місяць. Компенсація надається починаючи з 1 березня 2022 р. та виключно після оплати комунальних послуг за попередній період.

Основна частина коштів резервного бюджету спрямована на підтримку української армії та інших інституцій сектору безпеки та оборони. Лише за 4 місяці повномасштабного вторгнення Уряд 17 разів фінансував потреби сектору безпеки та оборони з резервного фонду. За підрахунками на фінансування СБУ, МВС, Міноборони, Головне управління розвідки (ГУР) Міноборони та Держспецзв'язок було спрямовано 293 млрд грн. З них Міноборони отримала найбільше – 61,9% від всіх коштів. Міністерство внутрішніх справ та інші відомства отримали 36,4% коштів з резервного фонду. ГУРУ, СБУ та Держспецзв'язку виділили менше 2% [2].

Розглянемо детальніше, на що витрачались кошти за програми Міноборони та ГУР. На бюджетну програму Міноборони «Розвиток, закупівля, модернізація та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання» було спрямовано 78 млрд грн. На бюджетну програму Міноборони «Забезпечення діяльності Збройних Сил України, підготовка кадрів і військ, медичне забезпечення особового складу, ветеранів військової служби та членів їхніх сімей, ветеранів війни» було спрямовано 102 млрд грн. На бюджетну

програму Міноборони «Забезпечення діяльності Державної спеціальної служби транспорту» було спрямовано 1,7 млрд грн. На бюджетну програму ГУР Міноборони «Розвідувальна діяльність у сфері оборони для закупівлі, утримання, ремонту озброєння та військової техніки, матеріально-технічного забезпечення розвідувального органу» було спрямовано 1,5 млрд грн [2]. Більша частина з них йде на виплати військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу.

В серпні цього року Верховна Рада внесла зміни Закону про державний бюджет на 2022 р. щодо залучення коштів до державного бюджету для фінансування додаткових витрат в розмірі 270 млрд грн за рахунок внутрішніх запозичень. З них 715 млн грн спрямують на збільшення резервного фонду Міністерства фінансів.

В рішенні про резервний фонд перш за все визначається головний розпорядник коштів резервного фонду в бюджеті, далі вказують обсяг коштів, які надаються головному розпоряднику коштів для використання, а також напрями використання таких коштів. У разі необхідності будуть визначатися інші положення: яким чином будуть використані кошти, як вони будуть обліковуватись, як буде оформлено звітність про використання таких коштів (якщо це потрібно).

Головний розпорядник коштів після прийняття рішення про виділені йому кошти із резервного фонду, визначає коди економічної класифікації видатків (КЕКВ). Відповідно до Постанови № 333, яка залишається незмінною в умовах воєнного часу, визначає економічну класифікацію видатків та кредитування місцевого бюджету, кошти резервного фонду можна використовувати як на поточні видатки та надання кредитів, так і на капітальні витрати.

Після того як головний розпорядник коштів визначився з потрібними КЕКВ, він інформує місцевий фінансовий орган про їхнє застосування та обсяг коштів за кожним КЕКВ. А місцевий фінансовий орган після отримання такої інформації від головного розпорядника коштів вже на стадії визначення бюджетної програми з резервного фонду, закріплює за цією програмою коди класифікації видатків і кредитування бюджету. Робить він це відповідно до напряму використання коштів резервного фонду, тобто за напрямом діяльності головного розпорядника коштів або за напрямом самовикористання таких коштів. І вносить зміни до розпису про місцевий бюджет на 2022 рік.

Додатково варто зазначити, класифікаційний код 3230 та 8755 дає можливість використовувати кошти резервного фонду бюджету громади для підтримки внутрішньо переміщених або евакуйованих осіб (ВПО). Про це йдеться у Наказі № 793 Міністерства фінансів про функціональну класифікацію видатків та кредитування місцевих бюджетів (далі Наказ № 793). Для того щоб обліковувати такі видатки до Наказу № 793, Міністерство фінансів внесло зміни і визначило нові коди:

- код 3230 видатки пов'язані з наданням підтримки ВПО у зв'язку зі введенням воєнного стану;

- код 8755 за цим кодом можна обліковувати видатки з допомоги ВПО у зв'язку з введеним воєнним станом, за рахунок коштів резервного фонду місцевого бюджету.

Узагальнюючи треба сказати, що значна частина коштів на потреби оборони країни покривається за рахунок коштів резервного фонду. Тому, що кошти резервного фонду бюджету є одним із головних джерел підтримки української армії та інших інституцій сектору безпеки та оборони.

Аналізуючи обсяги залучення коштів з резервного фонду, можна зробити висновок, що бюджет на 2022 рік не розглядався як «бюджет війни». Хоча повідомлення про можливе повномасштабне вторгнення РФ почали надходити ще з осені 2021 року. Не було сформовано достатньої кількості коштів на медикаменти, харчування, озброєння, захист та матеріально-технічне забезпечення. Тому, при складанні бюджету на наступні роки варто враховувати дані загрози та потреби.

Література:

1. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI: станом на 23 жовтня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
2. Економічна правда. Бюджет оборони: як змінилися бюджетні видатки через війну. *Економічна правда від 8 липня 2022 р.* URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/8/689001/>.
3. Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету: Наказ Міністерства фінансів України від 12.03.2012 р. № 333: станом на 1 січня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12#Text>.
4. Про затвердження Порядку використання коштів резервного фонду бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 р. № 415: станом на 9 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/415-2002-п#Text> (дата звернення: 09.11.2022).
5. Про затвердження складових Програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету: Наказ Міністерства фінансів України від 20.09.2017 р. № 793. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0793201-17#Text>.
6. Резервний фонд громад в умовах воєнного стану: як визначити та використовувати. *Децентралізація в Україні*. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15236>.
7. Резервний фонд місцевого бюджету в умовах воєнного стану. URL: <https://docs.google.com/presentation/d/1nSIV-pWNf12FG05YgruEQ0jeY8MpIe5k/edit#slide=id.p2>.
8. Тимчасовий порядок виділення та використання коштів з резервного фонду бюджету в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 р. № 175: станом на 14 вересня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2022-п#Text>.

JEL Classification: H81; H56

ВІЙСЬКОВІ ОБЛІГАЦІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ПОПОВНЕННЯ БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Войтович Роман

r.voytovuch86@gmail.com

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

З початком війни життя всіх українців розділилося на «до» і «після». Збереження суверенітету, національної цілісності та її фінансової стабільності стає головним пріоритетом нашої держави. Сьогодні є багато способів допомогти своїй країні. Одним із яких є інвестиція у військові облигації. Таку інвестицію можна назвати формою волонтерства, яка в довгостроковій перспективі також може приносити прибуток.

Військові облигації – один із видів цінних паперів внутрішньої державної позики (ОВДП). Вони є доволі надійним інвестиційним інструментом для підтримки державного бюджету, який доступний для громадян, бізнесу та іноземних інвесторів. Основна відмінність військових облигацій від інших цінних паперів це наявність цільового призначення. Кошти, що були залучені до Державного бюджету України від продажу таких цінних паперів спрямовуються на потреби ЗСУ та використовуються на безперебійне забезпечення фінансових потреб держави в умовах воєнного стану – соціальні та оборонні. Кожен вівторок Міністерство фінансів проводить аукціони з продажу військових ОВДП. Приклад військових облигацій, що розміщено станом на 08.11.2022 наведено в таблиці 1.

Купівля військових облигацій — це фактично надання державі позики на конкретний період під відсотки, розмір яких залежить від строку розміщення та повернення. Отже, кожен, хто таким способом інвестує гроші, долучається до збору коштів для країни, котра веде війну проти агресора.

Держава зацікавлена в створенні сприятливих умов купівлі таких цінних паперів. На військових облигаціях цілком реально заробити. Порівняно з депозитами процентна ставка для нарахування доходу може бути майже вдвічі вищою (близько 11% на рік). Інвестуючи, враховуйте інфляцію, яку важко передбачити в країні, яка перебуває у стані війни. Однак, інвестори обов'язково повернуть свої гроші від держави після закінчення терміну погашення. Єдиний ризик – дефолт, під час якого Україна не зможе погасити зовнішній борг.

До переваг військових ОВДП варто віднести:

- відсутність податку на прибуток і військового збору;
- можливість придбання цінних паперів окремо в гривні (одна облигація коштує 1000 грн.);
- максимально спрощений процес ідентифікації та перевірки для покупців;
- можливість укладання договорів РЕПО, забезпечених облигаціями.

Військові облигації, розміщені станом на 08.11.2022

ISIN код військових облигацій	Термін до погашення	Дата погашення	Остання дата розміщення	Ставка
Гривня				
UA4000225940	6 місяців	11.01.2023	30.08.2022	12%
UA4000226427	6 місяців	05.04.2023	08.11.2022	13,5%
UA4000226658	7 місяців	10.05.2023	18.10.2022	14%
UA4000225668	1 рік	01.03.2023	22.03.2022	11%
UA4000225809	1 рік	21.06.2023	03.05.2022	11%
UA4000226195	1 рік	05.07.2023	30.08.2022	14%
UA4000226260	1 рік	27.09.2023	08.11.2022	14%
UA4000225908	1,5 роки	25.10.2023	28.06.2022	11,5%
UA4000226450	1,5 роки	13.03.2024	25.10.2022	18,5%
UA4000226286	2 роки	26.06.2024	26.07.2022	14%
Долар США				
UA4000226211	3 місяці	13.10.2022	12.07.2022	3,5%
UA4000226138	6 місяців	29.12.2022	19.07.2022	4,0%
UA4000225775	6 місяців	27.04.2023	01.11.2022	4,25%
UA4000225874	1 рік	25.05.2023	24.05.2022	3,7%
UA4000226120	1 рік	22.06.2023	30.08.2022	4,5%
Євро				
UA4000222509	8 місяців	01.12.2022	24.05.2022	2,5%
UA4000226039	1 рік	15.06.2023	13.09.2022	2,5%

Джерело: складено за [1]

Якщо оцінювати переваги таких цінних паперів, то можна сказати, що вони є повноцінною заміною банківських депозитів. Це також чудовий спосіб для внутрішньо переміщеної особи захистити свої заощадження від крадіжки. Фізичні та юридичні особи можуть придбати військові облигації через первинних дилерів (банки та ліцензованих брокерів). З їх переліком та умовами кожного аукціону можна ознайомитися на сайті Міністерства фінансів України. Якщо багато відомих банківських установ готові купити ці ОВДП по 50-100 штук (наприклад, «Ощадбанк» і «ПриватБанк»), то в брокерській конторі, як правило, цінні папери можна купити поштучно (наприклад, Freedom Finance

Ukraine) Брокер також має перевагу в тому, що немає торгових і депозитарних комісій.

Якщо заглянути в історію то сам термін «військові облигації» виник у США на початку XIX століття і ось понад 200 років вже чимало країн змогли покрити значну частину своїх військових витрат за допомогою цього фінансового інструмента.

Наприклад, США під час Першої світової війни з витрачених 30 млрд доларів половину змогла відшкодувати через продаж військових облигацій. Але, з іншого боку, до серпня 1919 року держборг за військовими облигаціями з урахуванням відсотків становив понад \$25 млрд. Імовірність того, що цей борг не вдасться погасити вчасно, ставала все вищою. Проте більшу його частину таки вдалося виплатити або рефінансувати за рахунок інших державних цінних паперів впродовж 1920-х років. А щодо частини, яка залишилася, оголосили дефолт.

У Великій Британії, після дуже успішних рекламних кампаній військових облигацій у центрі Лондона у 1918 році, вдалося зібрати близько трьох млрд фунтів стерлінгів за кілька років. А ось із виплатами за облигаціями все було набагато складніше. Спочатку борги обіцяли погасити до кінця 1920-х років. На початку 1930-х британський уряд продовжив терміни виплат. При цьому нарахування відсотків зберігалось, але вже не більше за 3,5% річних. Із початком Другої світової війни справи з виплатами погіршились. Уряд ще не встиг погасити борги за облигаціями Першої світової війни, як почалася Друга. Загалом усі борги за військові облигації Британія змогла погасити лише у 2015 році.

Німеччина першою із країн – учасниць Першої світової випустила військові облигації. Для їхньої популяризації також запустили масштабну рекламну кампанію з акцентом на патріотизм. За період війни у Німеччині вийшло дев'ять випусків військових облигацій. У результаті вдалося зібрати близько 10 млрд марок, що покрити приблизно дві третини військових видатків. З проблемами, проте уряд Німеччини зміг виплатити всі борги за облигаціями вже до 1923 року. Проте вже під час Другої світової війни Німеччина звернулася безпосередньо до банків та змусили їх скупити військові облигації без згоди та відома їхніх вкладників. Причому це стосувалося і банків в окупованій Чехословаччині, яким довелося вкласти понад 70% своїх депозитів у німецькі військові облигації. Станом на 1945 рік держава заборгувала банкам близько 110 мільярдів рейхсмарок. Зрештою борги за цими облигаціями так і не погасили.

Отже, історія показує, що військові облигації є досить дієвим способом залучення коштів до державного бюджету під час воєнного періоду. Завдяки цьому різні країни змогли урівноважити економічний стан в країні і навіть, можливо, змінити хід війни. Проте не всі держави змогли виплатити борги за такими цінними паперами. Зараз, військові облигації є актуальними, як ніколи в житті українців, адже це не лише інвестиція у цінні папери з метою отримання пасивного доходу, а й простий і дуже дієвий спосіб допомогти Україні у

боротьбі проти росії.

Література:

1. Військові ОВДП. Офіційний сайт Міністерства Фінансів України URL: https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572
2. Усе про військові облигації: як купити, продати та скільки можна заробити. *Мінфін* URL: <https://sp.minfin.com.ua/use-pro-vijskovi-oblihaciyi>
3. Військові облигації: що про них треба знати пересічному українцеві – *Жмеринка. City*. 15 жовтня 2022 р. URL: <https://zhmerynka.city/articles/243569/vijskovi-obligacii-scho-pro-nih-treba-znati-peresichnomu-ukraincevi->
4. Пивоваров С., Спірін С. Україна випустила військові облигації задля підтримки армії. А так уже хтось робив раніше? І це допомагало у війні? Ще й як! І борги повертали не лише переможці — історія в архівних фото *Бабель* 12 травня 2022 р. URL: <https://babel.ua/texts/78615-ukrajina-vipustila-viyskovi-obligaciji-zadlya-pidtrimki-armiji-a-tak-uzhe-htos-robiv-ranishe-i-ce-dopomagalo-u-viyni-shche-y-yak-i-borgi-povertali-ne-lishe-peremozhci-istoriya-v-arhivnih-foto>

JEL Classification: H61; H70

**СТРУКТУРА БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ, ОСНОВНІ
ПРИНЦИПИ ТА СТАДІЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ**

Волощук Владислав

vladyslav.voloshchuk@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Кміть В.М

Бюджетна система України – сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного та адміністративно-територіального устроїв і врегульована нормами права. Бюджет являє собою план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади АР Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [1, с. 363].

Правові засади функціонування бюджетної системи України, її структура і принципи визначаються ст. 95-98 Конституції України [2] та Бюджетним кодексом України [3].

Бюджетна система України складається з державного бюджету України та місцевих бюджетів.

До складу бюджетного законодавства належать нормативно-правові акти, що регулюють бюджетні відносини в Україні, а саме [4]:

- Конституція України;
- Бюджетний кодекс України;
- Бюджетна декларація, прогнози місцевих бюджетів;
- Закон про Державний бюджет України на відповідний рік;
- інші закони, що регулюють бюджетні відносини, передбачені статтею 1 Бюджетного кодексу України;
- нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, прийняті на

підставі і на виконання Бюджетного кодексу України та інших законів України;

- нормативно-правові акти органів виконавчої влади, прийняті на підставі і на виконання Бюджетного кодексу;
- рішення про місцевий бюджет; рішення органів АРК, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, прийняті відповідно до Бюджетного кодексу.

Міністерство фінансів України розробляє Бюджетну декларацію, проект Закону про Державний бюджет України на відповідний рік, забезпечує виконання Державного бюджету України, здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу як стосовно державного бюджету, так і місцевих бюджетів.

Бюджетна система України ґрунтується на таких принципах: [5, ст. 7]:

1. *принцип єдності бюджетної системи України* – єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності;
2. *принцип збалансованості* – повноваження на здійснення витрат бюджету повинні відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний бюджетний період;
3. *принцип самостійності* – Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів влади АР Крим та органів місцевого самоврядування. Органи влади АР Крим та органи місцевого самоврядування коштами відповідних бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів, правом відповідних органів державної влади, органів влади АР Крим та органів місцевого самоврядування на визначення напрямів використання коштів відповідно до законодавства України, правом Верховної Ради АР Крим та відповідних рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні бюджети;
4. *принцип повноти* – до складу бюджетів підлягають включенню всі надходження до бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади АР Крим, органів місцевого самоврядування;
5. *принцип обґрунтованості* – бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку держави та розрахунках надходжень до бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил;
6. *принцип ефективності* – при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення запланованих

цілей при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів;

7. *принцип субсидіарності* – розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами повинен ґрунтуватися на максимально можливому наближенні надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача;
8. *принцип цільового використання бюджетних коштів* – бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями;
9. *принцип справедливості і неупередженості* – бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами;
10. *принцип публічності та прозорості* – Державний бюджет України та місцеві бюджети затверджуються, а рішення щодо звіту про їх виконання приймаються відповідно Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим та відповідними радами;
11. *принцип відповідальності учасників бюджетного процесу* – кожен учасник бюджетного процесу несе відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу.

Традиційно бюджетний процес визначається як сукупність дій уповноважених органів держави та місцевого самоврядування стосовно складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів, а також складання, розгляду та затвердження звіту про їх виконання, що здійснюються на підставі норм бюджетного права. З огляду на це, у широкому розумінні бюджетний процес являє собою засновану на владних повноваженнях діяльність відповідних органів, підпорядковану суворим процедурам у галузі бюджету.

У ст.2 Бюджетного кодексу України наведено дещо інше визначення бюджетного процесу – це регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за додержанням бюджетного законодавства. [4]

Така діяльність має циклічний та періодичний характер. Бюджетний цикл, на відміну від бюджетного періоду, який дорівнює календарному року, містить проміжок часу від початку формування бюджету на рік, що планується, до затвердження звіту про його виконання. Отже, бюджетний цикл включає:

1. період формування бюджету;
2. період виконання бюджету;
3. пільгові бюджетні строки (час дії тогорічних асигнувань за капітальними вкладеннями);
4. період звітності.

Зараз в Україні бюджетний цикл дорівнює близько 2,5 роки. Бюджетний процес складається з відповідних стадій, що визначаються змістом і характером діяльності державних органів, унаслідок чого така діяльність набуває нових якостей.

Традиційно у бюджетному процесі виокремлюють п'ять стадій:

1. розроблення та складання проекту бюджету;
2. розгляд проекту бюджету;
3. затвердження проекту бюджету;
4. виконання бюджету;
5. складання, розгляд та затвердження звіту про виконання бюджету.

Виділення таких стадій визначається логікою, оскільки вони охоплюють всю діяльність державних органів, починаючи від усвідомлення необхідності здійснення видатків на відповідні потреби, їх прогнозування, винаходження дохідних джерел для їх покриття тощо. Незважаючи на те що кожна із стадій є відносно самостійною, послідовно змінюючою одна одну, такі стадії є взаємопов'язаними і взаємозумовленими. Розмежування стадій бюджетного процесу сприяє ефективності правового регулювання бюджетних відносин

Але у ст. 19 Бюджетного кодексу України закріплено чотири стадії бюджетного процесу, а саме:

1. складання проектів бюджетів;
2. розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет, рішень про місцеві бюджети;
3. виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України, рішення про місцеві бюджети;
4. підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

Усі стадії бюджетного процесу перебувають під контролем Рахункової палати, що діє від імені Верховної Ради України, та місцевих органів влади, що зміцнює фінансову дисципліну учасників бюджетної діяльності.

Такі стадії проходять всі бюджети, що складають бюджетну систему України: Державний бюджет та місцеві бюджети. Виходячи з того, що джерелом утворення всіх бюджетів є національний дохід країни, який має динамічний характер і залежить від розвитку економіки та обчислюється, як правило, щорічно, законодавчі та виконавчі органи, що беруть участь у складанні, затвердженні та виконанні бюджетів, кожного разу заново, періодично та систематично оновлюють стан відносин, розміри його доходів та видатків. Усі стадії бюджетного процесу ретельно регламентовано процесуальними нормами бюджетного права, що забезпечує чітке планування та додержання бюджетної дисципліни. При цьому зазначені стадії слідує точно послідовно, одна за одною, та їх порядок у жодному разі не може бути змінений. Крім того, кожна зі стадій бюджетного процесу у свою чергу теж складається з декількох етапів, які також є обов'язковими.

Сьогодні бюджетна система України має досить ефективну організацію для здійснення бюджетного регулювання, спрямованого на підвищення рівня соціально-економічного розвитку. Водночас у бюджетній сфері ще є низка невирішених проблем. Бюджетна політика у сфері видатків недостатньо ефективно впливає на соціальний розвиток та економічне зростання як передумови підвищення життєвого рівня та добробуту населення. Недостатній і ступень поєднання фіскальної і стимулюючої функцій податкової політики;

потребують вдосконалення міжбюджетні взаємовідносини, які не повністю враховують економічний потенціал регіонів. Загалом бюджетна політика ще не зовсім відповідає стратегічним задачам економічного та соціального розвитку України.

Література:

1. Опришко В.Ф., Шульженко Ф.П., Шимон С.І. Правознавство: навч. Посібник: Київ : КНЕУ, 2003. - 767 с. URL: <https://buklib.net/books/24055/>
2. Міністерство фінансів України: URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget> (дата звернення: 18.11.2022)
3. Кодекс України. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р № 2456-VI. Дата оновлення: 23.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 18.11.2022)
4. Фінансове право. Бюджетний процес та його стадії. URL: <https://studies.in.ua/finansove-pravo-shporu/3341-byudzhetniy-proces-ta-yogo-stadii.html> (дата звернення: 18.11.2022)

JEL Classification: H56; H63

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ: ЯК ЗМІНИВСЯ ТА ЧОГО ОЧІКУВАТИ

Гродська Анастасія

anastasiagrodskaa@gmail.com

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Упродовж останніх років державні позики стали відігравати важливу роль у забезпеченні стабільності фінансової системи України, будучи засобом мобілізації коштів до державного бюджету та важливим інструментом регулювання валютної сфери та платіжного балансу країни. Державний борг, під яким розуміємо сукупні боргові зобов'язання держави перед усіма кредиторами, відіграє важливу роль у системі державних фінансів.

За прогнозами уряду державний борг України до початку 2023 року може перевищити валовий внутрішній продукт (ВВП) та становитиме 106% від ВВП або 6,4 трлн грн. Основною причиною такого великого зростання державного боргу є війна. Зараз Україна щомісяця витрачає на оборону більше половини бюджетних коштів. Загалом ці видатки складають близько 130 млрд грн. Наприклад, у 2021 році перед початком війни витрати Міністерства оборони України становили 267,3 млрд грн на рік, приблизно 22 млрд грн на місяць, що в 10 разів менше, ніж у 2022 році [1]. Зараз власних доходів країни не вистачає навіть на військові витрати, не кажучи вже про витрати на медицину, освіту та інші видатки .

За даними Державної казначейської служби України, у вересні 2022 року до загального фонду держбюджету надійшло 156,1 млрд грн. При цьому касові видатки бюджету становили 233 млрд грн, з яких 106 млрд грн – це зарплата військовослужбовців [3].

Станом на 30 вересня сукупний державний борг становив 3 587,38 млрд грн: 1 363,06 – внутрішній борг, 2 224,33 – зовнішній борг. З початку війни держборг зріс більше ніж на трильйон гривень [4]. У вересні видатки бюджету

майже в три рази перевищили доходи – 233 млрд грн проти 83 млрд грн. Тому західні партнери перевели в Україну частину грошей, яких не вистачало щоб покрити видатки. Більшість фінансування для України від західних партнерів здійснюється у формі позик. Тобто державний борг зростає і потребує погашення.

У результаті цього, Україна щомісяця нарощувала свій борг на десятки млрд грн. Судячи з ухвалення Верховною Радою України проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» прогноз реального зростання ВВП – 3,2 % [2].

На даний час незрозуміло, яким буде співвідношення державного боргу до ВВП через рік. Оскільки неможливо визначити, що буде далі, поки триває війна в Україні. Йдеться про доступ до морських портів і комерційне електропостачання. Ці фактори безпосередньо впливатимуть на розмір ВВП у 2022-2023 роках.

Основною причиною того, що державний борг України перевищив ВВП є велике падіння рівня ВВП. І з цим ми безпосередньо нічого зробити не зможемо. Таке співвідношення буде залишатися ще довго. На 2022 рік прогнозується падіння ВВП на 30%, а може бути й більше. Якщо НБУ буде змушений провести знецінення готівкової гривні, то співвідношення держборгу до ВВП погіршиться ще в декілька разів через курсовий фактор [7].

За даними Міністерства фінансів, станом на 31 серпня загальна сума державного та гарантованого державою боргу становила 3 584,76 млрд грн. У 2022 році держборг зростав на постійній основі. Він збільшився майже на 1 трлн грн, завдяки тому, що зростали зовнішні запозичення [5]. Як змінився державний борг України у гривневому еквіваленті від початку року зображено на рис.1.

Рис.1. Динаміка державного боргу України від початку року 2022 року

Джерело: складено за [4;5]

Вторгнення РФ в Україну внесло свої корективи в державний борг. Маючи дефіцит бюджету понад 5 млрд дол. на місяць Україна була змушена звернутися до міжнародних фінансових організацій і західних партнерів.

У результаті, частка зовнішніх запозичень у загальній структурі державного боргу зросла з 58,4% до 62,8%. Найбільше зовнішніх запозичень Україна робила у власників єврооблігацій – близько 823,4 млрд грн. Проте наступні два роки борг не обтяжуватиме державні фінанси, тому що уряду вдалося домовитися про відстрочку виплати по єврооблігаціях. Крім цього, Україна позичила близько 1,6 млрд дол. у міжнародних фінансових корпораціях – Cargill, Credit Agricole Corporate and Investment Bank. Решту запозичень Україна робила в міжнародних фінансових організаціях – МВФ та уряди інших країн. З початку 2022 року Кабінет Міністрів України підписав кредитні угоди з Італією та Канадою на 62,6 млрд грн [5]. Кому і скільки винна Україна наведено на рис.2.

Рис.2. Структура державного боргу України станом на 31 серпня 2022 р. (млрд грн)

Джерело : складено за [4;5]

Подальше збільшення державного боргу в майбутньому може стати проблемою. Існує багато ризиків, пов'язаних із накопиченням державного боргу. Найбільшим таким ризиком є валютний. Навіть зараз більшість позик є зовнішніми та в іноземній валюті. В 2023 році їх кількість може збільшитися ще на 1,596 трлн грн, оскільки уряд планує покрити 95% дефіциту бюджету за рахунок зовнішнього фінансування.

Оскільки, більшість зовнішніх позик отримуються в іноземній валюті, то коли національна валюта починає знецінюватися, боргове навантаження на бюджет швидко зростає.

У 2023 році планують спрямувати на обслуговування державного боргу кожен четверту гривню доходів бюджету. Зараз Україна платить високу ціну за війну, яку веде росія. Державний борг може зрости в два рази, якщо його

порівнювати з нинішнім, станом на 31.08.22 – до 6,4 трлн грн. Є багато факторів, які впливають на ще більше зростання державного боргу. В першу чергу це понадплановий випуск ОВДП для фінансування військових видатків; неотримання коштів від приватизації та заміна їх державними запозиченнями; знецінення гривні [6].

Для покриття дефіциту бюджету в наступному році уряд розраховує залучити 1,7 трлн грн державних запозичень. Це 56 % усіх фінансових ресурсів державного бюджету. 95% програми запозичень планують здійснити на зовнішніх ринках. Це кошти МВФ - 633 млрд грн і 576 млрд грн від уряду США та інших офіційних кредиторів. Це означає, що запозичення будуть здійснюватися за найнижчими відсотковими ставками та надаватимуться на тривалі терміни [6].

Отже, основною причиною зростання державного боргу є девальвація національної валюти. Це сталося тоді коли Bank Negara опублікував обмінний курс долара США на рівні 34,1%. Також не менш важливою причиною зростання боргу стала війна. Тому що видатки під час війни зросли в десятки разів і це призвело до того, що Україні потрібно було брати позики в інших урядів держав та різних фінансових організаціях, задля того щоб захищати свою державу .

Література:

1. Про державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15.12.2020 р. №1082-IX. (Редакція від 09.12.2021): <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>
2. Проект Закону «Про Державний бюджет України на 2023 рік» до другого читання: Ухвала Кабінету Міністрів України від 31.10.2022 №8000. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/verhovna-rada-ukrayini-uhvalila-derzhbyudzheth-na-2023-rik>
3. Офіційний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-u-veresni-2022-roku-do-zahalnoho-fondu-derzhavnoho-biudzhetu-nadiishlo-1561-mlrd-hryven>
4. Державний і гарантований державою борг України за станом на 30.09.2022. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України.* URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B3%2030_09_2022%20%D0%BC%D0%BB%D1%80%D0%B4_.xlsx
5. Державний і гарантований державою борг України за станом на 31.08.2022. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України.* URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B3%2031_08_2022%20%D0%BC%D0%BB%D1%80%D0%B4_.xlsx
6. Публічний виступ голови Рахункової палати про бюджет 2023 року: <https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=1424>
7. Державний борг України перевищить 100% ВВП: що це означає. *Finance.ua.* 27.10.22. URL: <https://news.finance.ua/ua/derzhavnyy-borh-ukrainy-perevyshhyt-100-vvp-shho-ce-oznachaye>

JEL Classification: H63; F35

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ДИНАМІКА

Гула Анастасія

anastasiia.hula.ekf@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Державний борг це досить складне економічне явище. Розміри якого впливають насамперед на бюджетний дефіцит, а також на розподіл доходів, економічне зростання країни, поточний баланс зовнішніх рахунку, міжнародну платоспроможність. Обсяг державного боргу який сформувався за період незалежності несе негативний вплив на економічну ситуацію в країні. Пошук альтернативних шляхів залучення коштів, а також вирішення проблеми залежності держави від запозичень є одним з найважливіших завдань сучасної боргової політики України.

Дослідження сутності та причин виникнення державного боргу України, аналіз його динаміки дає можливість обрати найоптимальніші методи управління державним боргом та визначити шляхи його мінімізації.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [1].

Вчені економісти трактують поняття «державний борг» по-різному, зокрема:

- американські вчені Стенлі Брю та Кемпбелл Р. Макконнелл визначають державний борг як суспільний актив, що складається з фінансових активів усіх суб'єктів ринку. [2, с. 333]

- Українська дослідниця Т. П. Вахненко розглядає це поняття як заборгованість держави в процесі формування та використання додаткових грошових ресурсів держави за рахунок тимчасово вільних грошових коштів юридичних і фізичних осіб, іноземних держав. [7]

- І. С. Мірошніченко надає таке визначення: «державний борг – сума боргових зобов'язань держави перед іноземними кредиторами (державними та (чи) приватними), включаючи зобов'язання за державними гарантіями, з урахуванням відсотків за користування позичками, що підлягають сплаті у встановлені строки, згідно з принципами кредитування». [8, с. 107]

- Ю. М. Руденко зазначає, що сума заборгованості з випущених і непогашених державних позик центрального чи місцевого уряду й автономних урядових установ складає державний борг. [2, с. 333]

На нашу думку, державний борг – це сума коштів, які країна позичила і зобов'язується повернути в встановлені строки. Державний борг поділяється на зовнішній та внутрішній (рис.1).

Рис.1. Класифікація державного боргу

Джерело: складено за матеріалами [3, с. 249]

Джерелами погашення внутрішнього боргу є:

- бюджетні кошти;
- кошти, отримані від приватизації державного майна;
- нові запозичення [4].

Державний зовнішній борг включає:

1. позики на підтримку національної валюти;
2. позики на фінансування державного бюджету, а також на погашення зовнішнього державного боргу;
3. позики, якими фінансуються інвестиційні та проєкти;
4. гарантії іноземним контрагентам щодо виконання зобов'язань у зв'язку ризиками, які є некомерційними;
5. державні гарантії для кредитування проєктів, фінансування яких передбачено державним бюджетом, що видаються Кабінетом Міністрів України.

Джерелом погашення зовнішнього боргу виступають золотовалютні резерви України [4].

Однією з головних причин виникнення та зростання державного боргу в Україні є дефіцит державного бюджету та дефіцит платіжного балансу. Для фінансування дефіциту Державного бюджету України залучаються іноземні кошти.

Якщо говорити про 2022 рік, то головною причиною ще більшого зростання державного боргу є повномасштабне вторгнення Росії. Україні не вистарчає коштів, щоб покрити всі витрати, тому їй доводиться брати в борг.

Також можна виділити таку низку причин виникнення державного боргу:

- збільшення державних видатків без відповідного зростання державних доходів;
- скорочення податків з метою стимулювання економіки без відповідного корегування (зменшення) державних витрат;
- вплив політичних бізнес-циклів – надмірне збільшення державних видатків напередодні виборів з метою завоювання популярності виборців та збереження влади.

- перевищення темпів зростання державних видатків над темпами зростання державних доходів;
- дискреційна фіскальна політика направлена на зменшення податкового навантаження без відповідного скорочення державних витрат;
- розширення економічної функції держави;
- дія автоматичних стабілізаторів (циклічне зменшення податкових надходжень та збільшення соціальних трансфертів під час економічної кризи);
- залучення коштів нерезидентів з метою підтримки стабільності національної валюти [4, с. 156-157].

Динаміку державного боргу України за 2019-2021 рік можна побачити у таблиці 1.

Станом на 31.12.2019 сума загального боргу становила 1998,3 млрд грн, що на 7,9% нижче за попередній рік. Це можна пояснити зміцненням гривні та високим попитом на ОВДП із боку іноземців. Як можна спостерігати, у 2020 році сума державного боргу збільшилась на 27,7%. Такий різкий приріст держборгу зумовлений фінансовою кризою внаслідок COVID-19. Також наслідками є девальвація гривні та загальне падіння обсягів виробництва через карантинні обмеження. У 2021 році загальний борг України становив 2671,83 млрд грн. Зростання відбулося через фінансування МВФ та МБРР.

Таблиця 1

Сума загального боргу 2019-2021 рр.

Дата	Сума (млн грн)	Темп приросту, % до попереднього року
На 31.12.2019	1 998 275,4	-7,9%
На 31.12.2020	2 551 935,6	+27,7%
На 31.12.2021	2 671 827,6	+4,7%
На 30.09.2022	3 587 383,7	+34,3%

Джерело: складено за [5]

Від початку 2022 року державний борг суттєво зріс і станом на 30.09.2022 рік сума держборгу складала 3587,3 млрд грн. Причиною такого приросту є повномасштабне вторгнення Росії, що зумовило звертатися за допомогою до країн Європи та міжнародних фінансових організацій.

Серед зовнішніх кредиторів Україна найбільше заборувала власникам євробондів – близько 22,52 млрд дол. або 823,4 млрд грн. Однак впродовж найближчих двох років цей борг не буде тиснути на державні фінанси, адже уряду вдалося домовитися про відтермінування виплат за єврооблігаціями (рис.2).

Рис. 2. Структура державного боргу України станом на 31.09.2022 [6]

Крім кредитів у формі євробондів, Україна позичала в міжнародних фінансових корпораціях – Cargill, Credit Agricole Corporate and Investment Bank та Deutsche Bank. Заборгованість перед ними становить близько 1,6 млрд дол.

Решту коштів Україна взяла в кредит у міжнародних фінансових організацій, зокрема МВФ, а також в урядів інших держав. Так, з початку 2022 року Кабмін уклав кредитні угоди з Італією та Канадою на 62,6 млрд грн [6].

Накопичення державою боргів має низку ризиків, один з найбільших – валютний. Уже зараз більша частина запозичень – зовнішні. У 2023 році їхній обсяг може зрости ще на 1,596 трлн грн, адже 95% дефіциту бюджету уряд планує покривати саме зовнішнім фінансуванням.

Звісно, Україна отримує надзвичайно вигідні позики. Відсоткові ставки за ними або нульові, або близькі до нуля, а умови кредитів часто передбачають пільговий період, протягом якого не потрібно здійснювати жодних виплат.

Терміни запозичень зазвичай тривалі. Знайти всередині країни кредиторів, які готові позичити державі гроші на п'ять-десять років наразі неможливо.

Однак зовнішні кредити отримуються в іноземній валюті. Це робить цю частину боргу надзвичайно вразливою до коливань курсу гривні: щойно національна валюта почне падати, боргове навантаження на бюджет стрімко зростатиме [6].

Отже, державний борг виникає між органами державного управління з одного боку, та іноземними державами, міжнародними фінансовими організаціями з іншого. Загальна сума державного боргу є своєрідним показником фінансового стану держави. Проведений аналіз вказує на негативні тенденції в динаміці державного боргу України. Такий стан спричинений насамперед війною, що своєю чергою породжує фінансову кризу та стрімке зростанням обсягів державного боргу.

Література:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. 2456-VI. Дата оновлення: 5.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#Text> (дата звернення:

11.11.2022).

2. Петик Л.О, Горанська Н.В, Саранчук Н.Д Державний борг України: сучасний стан і проблеми. Бізнесінформ. 2020. № 12. С. 333–337. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-12_0-pages-332_337.pdf.
3. Федосов В.М, Юхименко П.І, Лазебник Л.Л. Теорія фінансів : підручник. Київ : Центр учб. літ., 2010. 576 с.
4. Скрип О., Причини виникнення державного боргу. Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Ужгород, 23.11.2016 р. С. 156-158
5. Державний борг України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2022/>
6. Вінокуров Я. Державний борг України перевищить 100% ВВП. Що це означає?. Економічна правда. 2022. 25 жовтня. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/25/692991/>
7. Вахненко Т.П. Особливості формування державного боргу та управління його складовими в період фінансової кризи / Т.П. Вахненко // Фінанси України. – 2009.– № 6. – С. 14–28. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/Fu_2009_6_3%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Fu_2009_6_3%20(1).pdf)
8. Мірошниченко І. С. Зовнішня заборгованість України як чинник впливу на економічну безпеку держави в умовах глобалізації. Облік і фінанси. 2014. № 3. С. 102–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2014_3_18

JEL Classification: H63; H56

ВІЙСЬКОВІ ОБЛІГАЦІЇ УРЯДУ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Захарчук Софія

sofia.zakharchuk@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Військові облигації на даний момент є одним із найважливіших інструментів фінансування нашої армії. За період війни, яка триває на даний момент український бізнес і громадяни придбали військових облигацій понад 100 млрд грн. 16 вересня 2022 року – Уряд на засіданні затвердив постанову, яка дає можливість кожному українцю який старше 18 років просто і зручно придбати військові облигації через Дію. Тепер кожен громадянин України може заповнити заяву, обрати військові зобов'язання та придбати їх, щоб підтримати обороноздатність нашої країни.[1]

Військові облигації — це боргові цінні папери, випущені урядами для фінансування військових операцій під час війни. Такі облигації допомагають фінансувати війну, надаючи громадянам країни можливість долучитися до підтримки армії.

Випуск облигацій внутрішньої державної позики регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 31 січня 2003 р. № 80 «Про випуск (емісію) облигацій внутрішньої державної позики», якою визначено, що Міністерство фінансів України приймає за їх емітент. Він визначає час випуску, кількість випуску, період випуску, процентну ставку та інші умови внутрішніх

казначейських зобов'язань. Міністерство фінансів України також відіграє роль гаранта своєчасного погашення та виплати доходів за облігаціями від імені держави.

Розміщенням облігацій внутрішньої державної позики займається Національний банк України. Він займається випуском і погашенням облігацій. Крім того, Національний банк є депозитарієм внутрішніх казначейських зобов'язань, тобто установою, яка веде їх централізований облік у без документарній формі (всі державні облігації випускаються в без документарній формі)

Фактично, на сьогодні в Україні існує два види військових облігацій:

Один з них виставляється на аукціон Міністерством фінансів, і ці цінні папери можуть придбати банки, юридичні особи, громадяни України та іноземці. Вони бувають короткострокові та довгострокові і розміщуються на термін від трьох місяців до 18 місяців. Дохідність складає 9,5-11,5% річних в залежності від терміну розміщення. Відсотки за довгостроковими цінними паперами виплачуються кожні півроку. Короткострокові інвестори отримують дохід по мірі погашення облігацій. Відтепер кожен громадянин України може придбати ОВДП у додатку «Дія».

Другий вид облігацій купується виключно Національним банком у Державній Казначейській службі України. Вони видаються на термін до 30 років, але відсотки нараховуються раз на рік. Післявоєнна дохідність за такими облігаціями була встановлена на рівні 11% річних. Однак у червні уряд прив'язав його до облікової ставки НБУ. Це означає, що вона тепер дорівнює середньому арифметичному значенню облікових ставок НБУ, які діяли протягом року.

Кошти від облігацій, залучені в Державний бюджет України, зазвичай спрямовуються на соціальні та оборонні видатки.

«Військові облігації були насамперед інструментом підтримки державного бюджету та Збройних сил України під час воєнного стану. Україна почала випуск оборотних військових облігацій з 1 березня, і з того часу за допомогою облігацій було залучено понад 131 млрд грн до національного бюджету. У додатку Дія кожен має можливість придбати військові облігації зі знижкою з терміном погашення менше одного року, які продаються нижче номінальної вартості, а також купонні облігації з терміном погашення більше одного року та регулярними виплатами купонів. Номінал військової застави становить 1000 гривень. Відтепер їх можна придбати кількома кліками в додатку Дія».

Деякі облігації назвали на честь тимчасово окупованих міст і територій – Херсон, Мелітополь, Маріуполь, Крим.

Сам додаток «Дія» не продає облігації, а допомагає лише купувати облігації в одного з партнерів — банків і ліцензованих брокерів (рис. 1).

Військові облігації доступні всім компаніям, представникам бізнесу, фізичним особам та іноземним інвесторам.

Фрідом фінанс Україна — українська філія компанії, яка здійснює брокерську, субброкерську, дилерську, депозитарну діяльність та розміщення

без надання гарантій. Через цю компанію можна купити такі випуски військових облігацій: UA4000225791, UA4000225940, UA4000225668. Такі облігації можна придбати в кількості від 1 штуки. Номінальна вартість яких 1000 грн. Особливостями військових облігацій є:

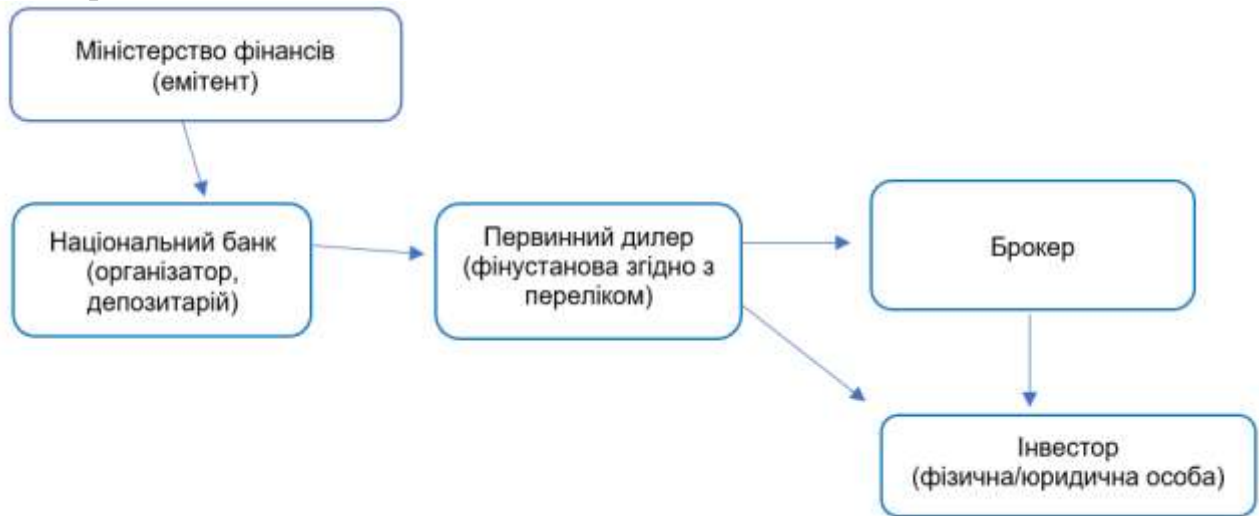

Рис.1. Схема розміщення військових облігацій

Джерело: складено за [1]

- найпростіший вибір для інвесторів поки доступ до інших інвестиційних інструментів обмежений: інвестувати в облігації може і бізнес, і пересічні українці, і нерезиденти;
- облігації є дисконтними — дохід інвестора розраховується як різниця між ринковою ціною покупки та номіналом (наприклад, облігацію з датою погашення 1 березня 2023 року можна купити за 901,67 грн, але наприкінці терміну обігу цінного паперу інвестору виплатять його номінальну вартість — 1000 грн);
- як і за звичайними ОВДП, податок із доходу за військовими облігаціями платити не потрібно;
- підтримка фінансування потреб армії та бюджету країни;
- заощадження, які можна зберегти, адже гроші беруться в борг, а потім повертаються із відсотками.

Щоб придбати ці облігації необхідно мати рахунок на українському фондовому ринку. Під час війни його можна відкрити дистанційно.

Це не простий вибір для інвесторів. Так, в умовах війни у 2022 році нераціонально розміщувати депозит у гривні на рік під 11% річних. Але є й інші цілі, такі як підтримка країни, патріотичний внесок або збереження гривневих заощаджень. Або, якщо подивитися з іншого боку, інвестиції в потреби збройних сил дозволять їм якнайшвидше захистити свої домівки та повернутися до мирного життя.

Наразі на українському фондовому ринку випускаються лише військові облігації. При цьому держава повністю виконує свої зобов'язання з погашення ОВДП перед інвесторами. Наразі Міністерство фінансів у повному обсязі оплачує купони UA4000204150 та UA4000219778, випущені у гривні, та XS1303921214, XS1303921487, XS1303925470 та XS1303926528, випущені в

іноземній валюті.

Отже, на сьогоднішній день військові облигації можна придбати через різні банківські або інвестиційні програми. Однак, купуючи державні цінні папери, не потрібно бути клієнтом того чи іншого банку на момент покупки, а також не потрібно турбуватися про рахунки в цінних паперах або завантажувати додаткові програми. Встановивши Дію на свій телефон чи інший гаджет і вже можна підтримувати державу та отримувати хоч якусь користь від того, що вона використовує ваші гроші. Найбільшою перевагою облигацій перед банківськими депозитами є те, що не потрібно платити жодних комісій чи податків на дохід від цих цінних паперів.

Література:

1. Юридична газета. Всеукраїнське професійне юридичне видання. Головна/Коментарі. Стаття Військові облигації — можливість кожному підтримати країну 11 квітня 2022, 18:02. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/viyskovi-obligaciyi--mozhlivist-kozhnomu-pidtrimati-krayinu.html>
2. Мінфін Два види ОВДП 5 липня 2022, 7:30. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України* URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/articles/chi-mozhe-nacbank-prodati-investoram-ovdp-pid-25-richnih/>
3. Новини Lb.ua Дорослий погляд на світ. Головна – Економіка – Держава Українці придбали військових облигацій на понад 100 млрд гривень, – Шмигаль, Авторка новин Ірина Гамалій, 16 вересня 2022, 17:40. URL: https://lb.ua/economics/2022/09/16/529647_ukraintsi_pridbali_viyskovih.html
4. Мультимедійна платформа іномовлення України УКРІНФОРМ, У «Дії» запрацювала послуга купівлі військових облигацій, 03 листопада 2022, 22:23. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3584788-u-dii-zpracuvala-posluga-kupivli-viyskovih-obligacij.html>

JEL Classification: H61; H56

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Зорук Назар

nazar.zoruk@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

У Законі України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» визначенні наступні макроекономічні показники: доходи державного бюджету у сумі 1,32 трил. грн, видатки у сумі 1,5 трил. грн, граничний обсяг дефіциту – 188,9 млрд грн, що складає близько 3,5% від ВВП. Зростання реального ВВП прогнозували на рівні 4%. [1]

Гул сирен 24 лютого, початок дії правового режиму воєнного стану, лінія фронту в 3390 км, ворог на підступах до Києва, Чернігова, Сум, захоплений Херсон та знищений Маріуполь повністю змінили пріоритети державного бюджету. Якщо у планах на 2022 рік держава віддавала перевагу соціальному захисту(понад 300 млрд. грн), охороні здоров'я (понад 193 млрд. грн), освіті

(понад 172млрд. грн), то очевидно, що з початком повномасштабного вторгнення російської федерації, на перший план вийдуть видатки на оборону держави. [2]

Ведення війни, особливо з таким великим та грізним ворогом, дуже дороге задоволення. За словами Міністра оборони України місячні витрати на оборону в умовах війни дорівнюють річному довоєнному бюджету міністерства. Основні лінії витрат дві. Перша – це грошове забезпечення для військових та, на жаль, виплати за поранення чи втрату годувальника. Друга – це на озброєння [3].

Разом з тим, мільйони людей були змушені покинути свої домівки. Тисячі квадратних метрів житла були знищені, сотні тисяч громадян залишилися без даху над головою. Тому очевидно, що разом з видатками на оборону різко зросли і видатки на соціальний захист. На рис.1 зображена структура видатків бюджету за 9 місяців 2022 року.

За 9 місяців 2022 року видатки бюджету перевищили торішні показники за більшістю статей, окрім освіти, економічної діяльності та обслуговування зовнішнього боргу. Витрати бюджету України склали 1,94 трлн грн за 9 місяців поточного року, що на 65% більше, ніж за відповідний період минулого року. Для порівняння, у бюджеті на цей рік, який ухвалили у грудні 2021-го, видатки становили майже 1,5 трлн грн. Якщо у 2021 році найбільша доля витрат – 22% – припадала на соціальний захист, то наразі очікувано найбільше «з'їдає» оборона – 36% від загального обсягу витрат. Майже на третину – до 331,3 млрд грн – збільшилися витрати на соціальний захист та соціальне забезпечення. Це близько 17% від усіх бюджетних коштів.

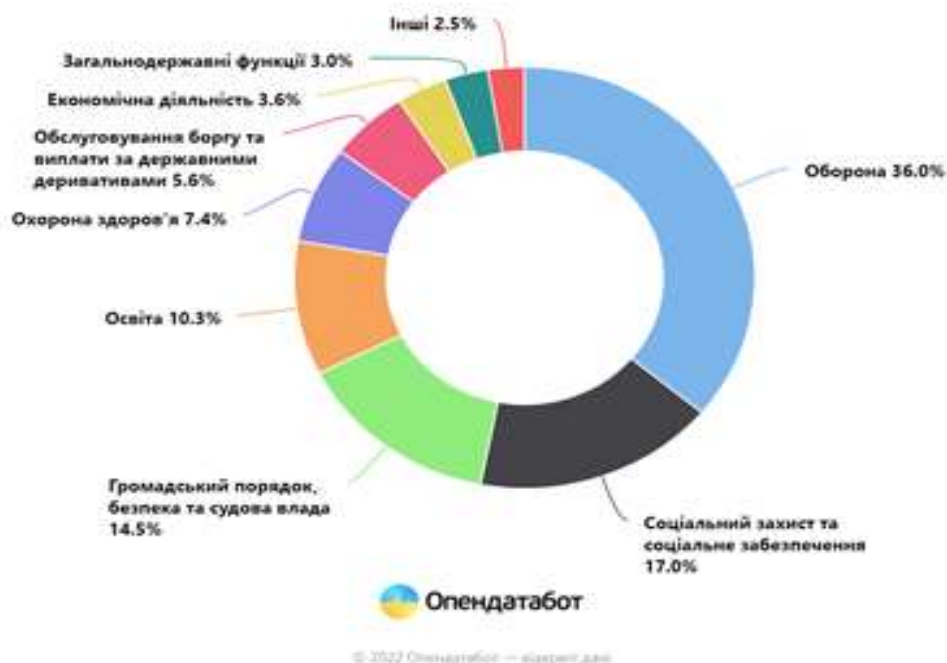

Рис. 1. Структура видатків державного бюджету за 9 місяців 2022року.[4]

А також зросли видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу – 281 млрд грн, що у 2,5 раза більше, аніж торік – 115,5 млрд грн.[4]

У порівнянні з відповідним періодом торік оборонна стаття видатків зросла майже у 9 разів: з 79,8 млрд грн до 700,6 млрд грн у поточному році.

Лише за місяць – у вересні до серпня – видатки на оборону зросли майже вдвічі. На рис. 2 зображена динаміка видатків на оборону протягом 9 місяців 2022 року.

Рис.2. Динаміка видатків на оборону протягом 9 місяців 2022 року.[4]

В умовах ведення повномасштабної війни формування бюджету на наступний рік особливо складне питання. Адже, як зазначає Міністр фінансів України понад 7 тисяч житлових будинків зруйновано або пошкоджено, близько 30% українських підприємств зупинилося, 45% працюють частково, споживання електроенергії впало на 35%, різко скоротилася торгівля. [5]

Очевидно, що зіткнувшись з руйнуваннями таких масштабів українська економіка не зможе самостійно формувати державний бюджет. Про це свідчить структура доходів державного бюджету станом на 1 жовтня 2022 (рис. 3).

	на 1.10.2022	Код бюджетної класифікації	Доходи	
Усього:			1251823,1	100.00%
Податкові надходження	10000000		686327,4	54.83%
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	11000000		192388,2	15.37%
Податок на доходи фізичних осіб	11010000		104174,9	8.32%
Податок на прибуток підприємств	11020000		88213,3	7.05%
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	13000000		64407,2	5.15%
Внутрішні податки на товари та послуги	14000000		410544,4	32.80%
Акцизний податок з вироблених в Україні податкових товарів	14020000		41504,2	3.32%
Акцизний податок з ввезених в Україну податкових товарів	14030000		27908,6	2.23%
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	14060000		170208,2	13.60%
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	14070000		179925,3	14.36%
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	15000000		16510,0	1.32%
Інші податки та збори	19000000		2477,6	0.20%
Неподаткові надходження	20000000		216794,8	17.30%
Доходи від власності та підприємницької діяльності	21000000		67538,8	5.40%
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	22000000		5578,2	0.45%
Інші неподаткові надходження	24000000		11640,9	0.93%
Власні надходження бюджетних установ	25000000		132036,8	10.50%
Доходи від операцій з капіталом	30000000		598,7	0.05%
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	42000000		542350,0	43.36%
Цільові фонди	50000000		125,4	0.01%
Офіційні трансферти	40000000		5626,8	0.45%

Рис.3. Доходи державного бюджету України за статтями доходів станом на 1 жовтня 2022 р. (млн грн) [6]

Проаналізувавши структуру доходів можна зробити декілька висновків:

- основною статтею доходів є податкові надходження, які складають понад 680 млрд. грн;
- серед податкових надходжень виділяються податки на доходи, а

саме ПДФО і податок на прибуток підприємств;

- кошти від закордонних країн і міжнародних організацій, які фактично є фінансуванням бюджету, надійшли у розмірі понад 340 млрд. грн і складають 27.35% від доходів державного бюджету.

Чи достатньо цих коштів для забезпечення потреб держави? Чи перекривають гранти і кредити західних партнерів наші видатки? Щоб відповісти на ці питання потрібно проаналізувати структуру видатків на рис. 4

на 1.10.2022	Код бюджетної класифікації	Видатки	
Усього		1746859,5	100,00%
Загальнодержавні функції	0100	136975,0	7,84%
Оборона	0200	700617,5	40,11%
Громадський порядок, безпека, судова влада	0300	279187,3	15,91%
Економічна діяльність	0400	39264,3	2,25%
Охорона навколишнього середовища	0500	2863,6	0,16%
Житлово-комунальне господарство	0600	34,5	0,00%
Охорона здоров'я	0700	127493,0	7,30%
Духовний та фізичний розвиток	0800	7551,3	0,43%
Освіта	0900	40560,5	2,32%
Соціальний захист та соціальне забезпечення	1000	312668,9	17,80%
Міжбюджетні трансферти	0180	102823,5	5,87%

Рис. 4. Видатки державного бюджету України станом на 1 жовтня 2022 р. (млн грн) [7]

Як бачимо, сума видатків складає понад 1746 млрд грн. Порівнявши суму видатків із сумою доходів разом з фінансуванням державного бюджету з боку партнерів і отримаємо дефіцит у майже 500 млрд. грн.

Постає питання, як забезпечити вчасне виконання бюджету з таким дефіцитом. І відповідь дає Національний банк України, яку зображена на рис. 5 та рис.6.

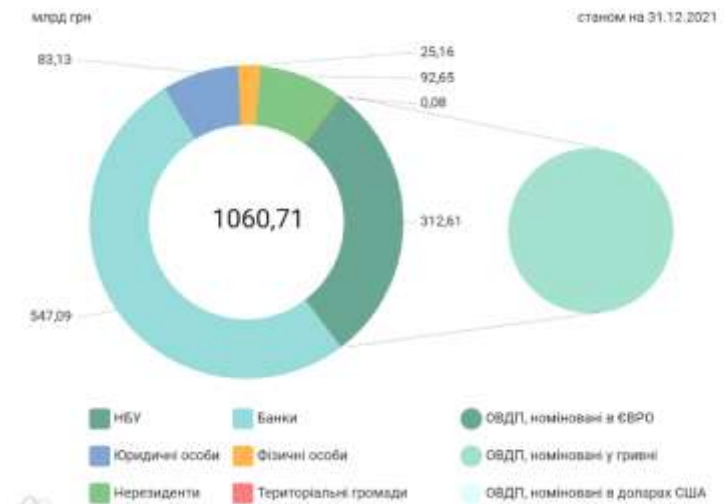

Рис.5. ОВДП, які знаходяться в обігу за номінально-амортизаційною вартістю станом на 31.12.2021. [8]

Станом на 31.12.2021 року в власності НБУ ОВДП на суму понад 312 млрд. грн. А вже станом на 03.10.2022 року в власності НБУ ОВДП на суму понад 619 млрд. грн, тобто Національний банк України провів емісію на більш ніж 300 млрд. грн. Та це все одно не перекриває дефіциту бюджету.

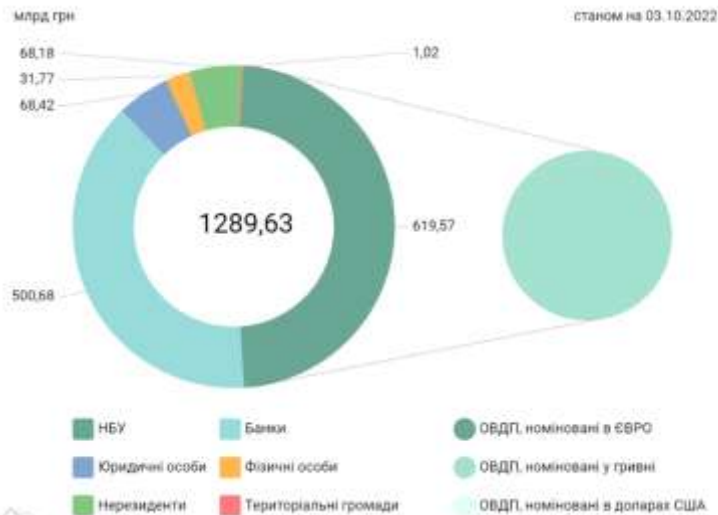

Рис.6. ОВДП, які знаходяться в обігу за номінально-амортизаційною вартістю станом на 03.10.2022. [8]

За оцінками експертів, в умовах війни щомісяця дефіцит державного бюджету становить 5 млрд дол. А на кінець року очікується глобальний дефіцит державного бюджету десь близько 50 млрд доларів. Це десь приблизно 30-35% нашого ВВП[9].

Отже, формування та виконання державного бюджету в умовах воєнного часу надзвичайно складне та клопітке завдання. Міністерство фінансів України на даний момент з ним справляється. Воєнний час – це час нових викликів. Видатки бюджету зросли мінімум на 30% від запланованих в той час як доходи лише падають. У формуванні бюджету слід відзначити значний вклад наших західних партнерів, а також Національного банку України. Пряме фінансування бюджету шляхом емісії гривні викликали бурхливі дискусії, як в середовищі економістів, так і між Міністерством фінансів та Національним банком. Проте варіантів у нас не багато, ми змушені прибгати до таких непопулярних та певною мірою небезпечних рішень, щоб змогти профінансувати видатки, в тому числі на оборону та виграти війну.

Література:

1. Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 19.11.2022р.№1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20/ed20211202#Text> (дата звернення: 21.11.2022).
2. Економічна правда. Бюджет 2022: реалістичність та ризики. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/09/29/678271/> (дата звернення: 21.11.2022).
3. Олексій Резніков: "Закінчити війну до кінця року абсолютно можливо" - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62176090> (дата звернення: 21.11.2022).
4. Видатки бюджету на оборону за рік зросли у 9 разів (інфографіка). *Мінфін - все про фінанси: новини, курси валют, банки*. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/11/14/95592272/> (дата звернення: 21.11.2022).
5. Економічна правда. Мінфін прогнозує дефіцит держбюджету в 5-7 мільярдів доларів на місяць. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/12/685618/> (дата звернення: 21.11.2022).
6. Доходи держбюджету України (2014-2022). *Ставки, індекси, тарифи*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> (дата звернення: 21.11.2022).
7. Видатки держбюджету України (2014-2022). *Ставки, індекси, тарифи*. URL:

<https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> (дата звернення: 21.11.2022).

8. ОВДП, які знаходяться в обігу за номінально-амортизаційною вартістю. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/t-bills> (дата звернення: 21.11.2022).

9. Ukrinform. Дефіцит бюджету за результатами року може становити \$50 мільярдів - Устенко. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3536380-deficit-budzetu-za-rezultatami-roku-moze-stanoviti-50-milardiv-ustenko.html> (дата звернення: 21.11.2022).

JEL Classification: H53; H55

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОНДУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Крупка Тетяна

tetiana.krupka@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Кміть В.М.

Через державні цільові фонди уряд здійснює вплив на соціальні процеси всередині держави. Зазвичай особами з інвалідністю вважають людей із вадами здоров'я: ураження опорно-рухового апарату та центральної і периферичної нервової системи; психічними захворюваннями та розумовою відсталістю; ураженнями органів слуху та зору; ураженнями внутрішніх органів; онкологічними захворюваннями [1].

За даними Міністерства соціальної політики загальна кількість осіб з інвалідністю, в тому числі і дітей з інвалідністю, у 2021 році становила 2725,8 тис осіб. Тобто, в Україні є немала частина осіб з інвалідністю, які, відповідно, потребують допомоги, а тому державна політика соціального захисту повинна включати систему заходів для інтеграції осіб з інвалідністю з метою створити належні умови праці, життя та загалом функціонування цієї групи населення.

Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю (далі – Фонд) є неприбутковою бюджетною установою та підпорядковується Міністерству соціальної політики України. Відповідно до «Положення про Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю» [2], основними його завданнями є:

1) фінансове забезпечення заходів про соціальну захищеність осіб з інвалідністю і дітей з інвалідністю в Україні;

2) реалізації заходів щодо зайнятості та працевлаштування осіб з інвалідністю, в тому числі й сприяння створенню нових робочих місць саме для цієї категорії осіб.

Одним із напрямів діяльності Фонду є допомога у реабілітації дітей. Це розроблені заходи щодо реабілітації дітей з інвалідністю як і через дитячий церебральний параліч, так і через інші хвороби, що дозволяє охопити реабілітаційними послугами більшу кількість дітей з інвалідністю. Зараз діти та дорослі можуть бути забезпечені реабілітаційними послугами, згідно із «Порядком надання окремим категоріям осіб послуг із комплексної реабілітації (абілітації)» [3], механізм якого почав функціонувати з 2019 року.

В межах бюджетної програми за КПКВК 2507030 «Заходи із соціальної,

трудової та професійної реабілітації осіб з інвалідністю»[4], Фондом фінансуються заходи з метою сприяння зайнятості осіб з інвалідністю. За даними регіональних центрів зайнятості, Фондом у 2020 році було здійснено фінансування на суму 182 854,00 грн [5].

Фонд разом із іншими громадськими об'єднаннями реалізує спільні проекти. Наприклад, разом із Громадською організацією «Всеукраїнська організація осіб з інвалідністю «Гармонія» було впроваджено проект: «Організація надання соціально-реабілітаційних послуг особам з інвалідністю у територіальній громаді в умовах децентралізації», де було проведено 5-денний всеукраїнський навчальний семінар «Досвід роботи сучасних реабілітаційних центрів у територіальній громаді в період децентралізації». Тут було запрошено керівників та представників органів державної влади та місцевого самоврядування, директорів державних та недержавних центрів реабілітації осіб з інвалідністю. Також у грудні 2021 року Громадська організація «Всеукраїнська асоціація підприємців та працюючих людей з інвалідністю України» імплементувала проект: «Працевлаштування. Крок за кроком». В його межах проведено 4 тренінги, 20 індивідуальних психологічних консультацій: «Практичне заняття з проходження співбесіди», «Рольові ігри: Знайомство з працівниками робочого колективу, які безпосередньо пов'язані з даним робочим місцем», «Взаємодія зі співробітниками робочого колективу на новому підприємстві», «Як обирати професію?» [6].

Також Фонд формує плани своїх закупівель. Зокрема, частину необхідних речей для осіб з інвалідністю отримують шляхом проведення тендеру: у 2021 році таким способом вдалося отримати спеціально обладнані автомобілі для перевезення осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату, та інших маломобільних груп населення [7].

Згідно із даними Державної служби статистики у 2021 році 183254 осіб з інвалідністю отримали Державну соціальну допомогу, проте середній розмір призначеної місячної допомоги становив 1963,04 грн, що вказує на недостатнє державне фінансове забезпечення осіб з інвалідністю [8].

Можливим шляхом вирішення проблеми недостатнього фінансування є об'єднання із приватними установами, підприємствами чи організаціями, адже у сьогоднішній широкі розвивається сфера соціального підприємництва. Така співпраця може мати декілька форматів, зокрема створення соціального підприємництва чи надання робочих місць особам з інвалідністю.

Отже, через Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю здійснюються заходи з метою допомогти в реабілітації (абілітації) осіб з інвалідністю, а також розробляється система заходів щодо їх працевлаштування. Так як в Україні ситуація з інвалідністю є доволі складною та, зважаючи на воєнний стан та активні бойові дії, ця проблема ще більше загостриться. Саме тому державна політика соціального захисту повинна включати не лише фінансову чи медичну допомогу, а й допомогу в питаннях інтеграції суспільства.

Література:

1. Кропивницький М. О. Фонд соціального захисту інвалідів у системі бюджетних цільових фондів соціального забезпечення населення України: адміністративно-правова

характеристика // Південноукраїнський правничий часопис, № 4 (2018). – С.52-57.

2. Положення про Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю: затверджене Наказом Міністерства соціальної політики України від 14.04.2011 р. № 129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-11#Text> (дата звернення: 14.11.2022).

3. Загальна інформація з Офіційного вебпорталу Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю. URL: <https://www.ispf.gov.ua/diyalnist/reabilitaciya-ditej/zagalna-informaciya> (дата звернення: 14.11.2022).

4. Паспорт бюджетної програми (2507030) на 2021 рік, затверджений Наказом Міністерства соціальної політики України № 58 від 04.02.2021р. (в редакції Наказу № 387 від 06.07.2021 р.) URL: <https://www.msp.gov.ua/news/19612.html>

5. Інформація щодо фінансування заходів щодо сприяння зайнятості осіб з інвалідністю визначених Законом України «Про зайнятість населення». URL: <https://www.ispf.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/2020%20%96.docx>

6. Узагальнена інформація Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю про хід виконання (реалізації) програм (проектів, заходів), що здійснюється громадськими об'єднаннями осіб з інвалідністю - переможцями конкурсу у 2021 році станом на 01.12.2021. URL: <https://www.ispf.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/%BC.xlsx>

7. Інформація про закупівлю обладнаних автомобілів для перевезення осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату, та інших маломобільних груп населення. URL: <https://www.ispf.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/%D0%E%20210909.pdf>

8. Соціальний захист населення України у 2021 році: статистичний збірник Державної служби статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_szn_2021.pdf

JEL Classification: H10; L43

ФУНКЦІЇ РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО НАГЛЯДУ (КОНТРОЛЮ)

Ловчикова Вікторія
viktoria.lov23@gmail.com

Науковий керівник доц. Кміть В.М.

Зміцнення української державності об'єктивно визначає активізацію контрольної діяльності всіх органів держави у всіх сферах державного життя, у тому числі у бюджетно-фінансовій, соціальній та контрольній сферах. Ефективний та дієвий фінансовий контроль – необхідна умова існування сильної держави та важливий чинник державного будівництва. Поки не буде наведено належний порядок у бюджетно-фінансовій сфері, доки системі державного фінансового контролю не буде надано належної стабільності, не буде підвищено її результативність, навряд чи вдасться вирішити соціально-економічні, політичні, організаційно-управлінські проблеми країни, що накопичилися. Ефективний контроль за витрачанням державних коштів є необхідною умовою сильної демократичної влади.

Фінансовий контроль займає центральне місце в системі контролю, що викликає необхідність створення чіткої і впорядкованої системи органів, які реалізують свої повноваження в фінансово-контрольній галузі. Виконання завдань і функцій держави спричиняє вплив не лише на публічні, а й на

приватні фінанси.

Тільки в демократичній правовій державі організація державного фінансового контролю орієнтована задоволення потреб всього суспільства і виявляється у найбільш ефективному розпорядженні державними фінансовими та матеріальними ресурсами. Ефективне використання державних фінансових засобів та матеріальних ресурсів є обов'язковою умовою нормальної господарської діяльності, здійснення державних соціально-економічних програм та забезпечення економічної безпеки країни, а зрештою, міцності держави. Звичайно, такий контроль лише тоді буде ефективним, коли він буде об'єктивним та незалежним від тих органів виконавчої влади, які розпоряджаються державними коштами.

Основна концепція створення Рахункової палати – реалізація прав держави законними шляхами забезпечити захист своїх фінансових інтересів та фінансових інтересів своїх громадян, примножувати та ефективно використовувати державні фінансові кошти, що належать Україні. Ними є державна скарбниця України, кошти бюджетних фондів, майно, що у різного виду власності. Громадянам мають бути гарантовані безпечне вкладення власних коштів в інвестиції та державні цінні папери, захист від зловживань під час інвестування [5, с.46-47].

Основними завданнями здійснення фінансового контролю Рахунковою палатою є не лише проведення ревізій та перевірок витрачання коштів у суворій відповідності до передбачених цілей, а й виявлення економічної ефективності витрат, що найближчим часом, на думку Н. Невідомого, буде пріоритетним напрямом діяльності Рахункової палати [6, с.42]

Правова основа організації та діяльності Рахункової палати визначається Конституцією України та спеціальним Законом України «Про Рахункову палату»

Конституція України в ст. 98 закріплює, що «Контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата. Організація, повноваження і порядок діяльності Рахункової палати визначаються законом».

Ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України віднесено «призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати», таким чином вона фактично формує склад палати [3, с.131]

Питання функцій органічно впливає з повноважень Рахункової палати і є дискусійним в науці [4, с.47].

Першою і найважливішою є функція контролю, яка реалізується коли Рахункова палата проваджує заходи державного зовнішнього контролю (аудиту). Відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Рахункову палату» Рахункова палата здійснює фінансовий аудит та аудит ефективності щодо: надходжень до державного бюджету податків, зборів, обов'язкових платежів та інших доходів, включаючи адміністрування контролюючими органами таких надходжень; проведення витрат державного бюджету, включаючи

використання бюджетних коштів на забезпечення діяльності органів, безпосередньо визначених Конституцією України; використання коштів державного бюджету, наданих місцевим бюджетам та фондам загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування; здійснення таємних видатків державного бюджету; управління об'єктами державної власності, що мають фінансові наслідки для державного бюджету, включаючи забезпечення відрахування (сплати) до державного бюджету коштів, отриманих державою як власником таких об'єктів, та використання коштів державного бюджету, спрямованих на відповідні об'єкти; надання кредитів з державного бюджету та повернення таких коштів до державного бюджету; операцій щодо державних внутрішніх та зовнішніх запозичень, державних гарантій, обслуговування і погашення державного та гарантованого державою боргу; використання кредитів (позик), залучених державою до спеціального фонду державного бюджету від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, виконання міжнародних договорів України, що призводить до фінансових наслідків для державного бюджету, у межах, які стосуються таких наслідків [4, с.49]

Контрольна функція слугує джерелом для здійснення експертно-аналітичної функції. Узагальнена інформація за результатами аудитів використовується при проведенні експертизи та поданні висновків Рахунковою палатою щодо проекту закону про Державний бюджет України, проектів нормативних актів з питань бюджетно-фінансової та грошово-кредитної систем та окремих напрямків такої політики, тощо [3, с.133].

Особливу увагу варто акцентувати на координаційній функції, яка в законодавстві не виділена, і таким чином не встановлено пріоритет Рахункової палати у сфері організації і координації фінансового контролю.

Координаційні повноваження Рахункової палати в системі державного фінансового контролю мають полягати у наступному: узгодження річних планів перевірок контролюючих суб'єктів – це надасть можливість уникнути випадків, коли одні й ті самі установи, підприємства й організації виступають об'єктом контрольних заходів з боку органів законодавчої та виконавчої гілок влади, сприятиме економії людського, матеріального та часового ресурсу; перевірка достовірності контрольних заходів, здійснених органами фінансового контролю виконавчої гілки влади – з метою оцінки їх достовірності та відповідності нормам закону, що унеможливить вплив на результати урядового фінансового контролю з боку високопосадовців, від яких вони знаходяться в залежності, також це надасть можливість персональної оцінки кваліфікації та професіоналізму службовців, які здійснили зазначені заходи контролю [4, с.51-52].

Рахункова палата як суб'єкт координації має характеризуватися наявністю організаційних повноважень та виконувати організаційну функцію. В рамках організаційної функції координуючий орган має право та обов'язок виявити ініціативу у питанні про узгодженість дій – обов'язок органів, які піддаються координуванню взяти участь в узгодженні; обов'язок координуючого органу створити, забезпечити організаційні умови взаємодії (скликати нараду,

організувати обмін думками та ін.) – обов'язок іншої сторони використовувати ці умови і зробити все необхідне для узгодження заходів; право і обов'язок координуючого органу контролювати виконання заходів взаємодії – обов'язок іншої сторони надавати необхідну інформацію [5, с.51].

Ще однією функцією Рахункової палати України є консультативна. Вона передбачає зібрання фахівця або фахівців з якого-небудь питання або установу для надання допомоги населенню порадами фахівців з тих чи інших практичних питань. Зазначена функція підкріплена значною кількістю працівників Рахункової палати саме за цим напрямком і виражається наданням консультацій, у передбачених законом випадках. Згідно Закону України «Про Рахункову палату» взаємодія Рахункової палати з Верховною радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, міністерствами, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування передбачає надання консультацій в межах компетенції. У відносинах з Президентом України Рахункова палата може бути залучена до підготовки проектів актів Президента України, з питань, що належать до компетенції палати. Члени Рахункової палати та посадові особи її апарату можуть за їхньою згодою включатися до складу консультативних і дорадчих органів. В ході проведення аудиту Рахункова палата розробляє заходи щодо вишукування можливостей і нових джерел залучення додаткових надходжень до Державного бюджету України і вносить відповідні пропозиції центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики; готує і дає висновки та відповіді на звернення органів виконавчої влади, органів прокуратури і суду з питань, що належать до її відання [5, с.52]

Не менш важливою є інформаційна функція, яка є результатом повноважень Рахункової палати, які передбачають регулярне інформування Верховної Ради України, Президента України про результати здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту), включаючи факти порушень бюджетного законодавства. У разі виявлення ознак кримінального або адміністративного правопорушення інформує про них відповідні правоохоронні органи. До інформаційних обов'язків Рахункової палати слід віднести щорічне подання Верховній Раді України звіту про свою діяльність [4, с.47].

Таким чином, організація ефективно діючої системи державного фінансового контролю є необхідною умовою стабільності сучасної суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації у Україні. Фінансовий контроль, здійснюваний Рахунковою палатою – діяльність під час виконання завдань, покладених Конституцією України, спрямована на дотримання законності та фінансової дисципліни з метою забезпечення встановлених законодавством надходжень до державного бюджету та їх ефективного використання.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254K/96-Вр> (дата звернення: 16.11.2022)
2. Про Рахункову палату: Закон України від 2 липня URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text> (дата звернення: 1я 2015 р.6.11.2022)

3. Борець Л. В., Арбич Я. О. Правовий статус Рахункової палати України: сучасний стан і перспективи розвитку *Право і Безпека*. 2021. № 2. С. 130–135.
4. Койчева О. С. Правова природа компетенції та повноважень Рахункової палати *Фінансове право*. 2014. № 4. С. 45-48.
5. Малецька О. І. Взаємодія Рахункової палати України з іншими суб'єктами державного фінансового контролю *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип. 17(2). С. 46-56.

JEL Classification: H53; H55

ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Набухотна Анна

anna.nabukhotna@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Війна в Україні, особливо її масштабна фаза, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, сколихнула весь цивілізований світ. У цей час найважчих випробувань наше суспільство демонструє солідарність і єдність. Кожен намагається бути корисним і допомагати людям, які постраждали від війни, Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, які безпосередньо захищають країну, ставлячи на карту найцінніше – власне життя.

Крім військової складової, війна вимагає перебудови всіх сфер життя країни, її економіки, внутрішньої та зовнішньої політики для максимального протистояння ворогу на всіх фронтах. Акценти та пріоритети зміщуються в бік забезпечення країни обороноздатністю та вирішення спровокованої війною хвилі соціальних і гуманітарних питань. А це величезні позапланові кошти, які змушують уряд країни шукати додаткові джерела фінансування бюджетів усіх рівнів.

Підтримка українців в умовах повномасштабної війни стала одним із головних завдань Кабінету міністрів. За перші 100 днів воєнного стану уряд прийняв низку нормативних актів щодо надання соціальних виплат як українським громадянам, які втратили джерело доходу чи стали переселенцями, так і захисникам України у вигляді виплат, пільг, лікування та можливості оздоровлення.

Зокрема, військовим передбачені такі виплати:

- 30 тис. грн на місяць для військовослужбовців Збройних Сил, СБУ, Управління державної охорони, Держспецзв'язку та захисту інформації, Держспецтранс, розвідників, нацгвардійців, прикордонників, військових прокурорів, рядових і керівників ДСНС, начальників Управління спецоперацій НАБУ та поліцейських. Безпосередні учасники бойових дій отримують до 100 тис. грн на місяць [1];
- грошове забезпечення військовослужбовців Сил спеціальних операцій (ССО) Збройних Сил України становить 100 % п'ятикратного розміру прожиткового мінімуму (12 405 грн.), встановленого законом

на 1 січня 2022 року, і виплачується інструкторам, працівникам центрів ССО (крім військовослужбовців строкової служби), а також військовослужбовців, які проходять службу в районах активних бойових дій. 80 % зазначеної суми (9 924 грн.) виплачується командуванням ССО ЗСУ у відділах спеціального призначення та навчальних центрах (крім військовослужбовців строкової служби). 70 % зазначеної суми (8 638 грн.) виплачується військовослужбовцям підрозділів забезпечення центрів ССО та начальникам частин (крім військовослужбовців строкової служби). Нарешті, 50 % зазначеної суми (6 202 грн.) виплачується іншим військовослужбовцям ЗСУ (крім військовослужбовців строкової служби) [2].

Крім того, уряд доручив [3] Міністерству оборони забезпечити військових, поліцейських і рятувальників [4] безкоштовним медичним обслуговуванням у відомчих лікарнях. Це дозволило [5] відправляти поранених бійців до медичних установ за кордоном на лікування та реабілітацію.

Також Кабінет Міністрів передбачив виплати сім'ям військовослужбовців: одноразова виплата сім'ям загиблих захисників України становить 15 млн грн. Зазначена сума розподіляється порівну між усіма членами сім'ї, які мають на це право згідно із законом [6].

Деякі постанови уряду стосувалися соціального забезпечення цивільного населення, особливо тих, хто став внутрішньо переміщеними особами (ВПО) через військові дії та російську окупацію. По-перше, Кабінет міністрів визначив [7] коло осіб, які мають право на отримання статусу внутрішньо переміщеної особи та відповідну форму довідки. Йдеться про тих, хто виїхав з Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей та міста Києва 24 лютого 2022 року.

Громадяни, які опинилися в скрутному становищі внаслідок повномасштабної війни, також мали право на деякі соціальні виплати:

- Працівникам, роботодавець яких зареєстрований платником єдиного соціального внеску (ЄСВ) та подав податкову звітність за IV квартал 2021 року, виплачено 6 500 грн. [8]. Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська області та місто Київ могли подати заявку на отримання такої допомоги до 31 березня.
- Українці, які надають притулок переселенцям, можуть отримати по 450 грн. на оплату комунальних послуг [9]. Для цього вони мають зареєструвати своє житло на спеціальному сайті та подати заяву до органів місцевого самоврядування.
- 2 200 грн. допомоги від ЮНІСЕФ могли отримати щомісяця багатодітні сім'ї (що складаються з трьох і більше дітей, з яких хоча б одна дитина віком до двох років, або двох і більше дітей, з яких одна або більше дітей мають інвалідність), які стали ВПО [10].
- 2 200 грн. допомоги для ВПО на місяць за Всесвітньою

продовольчою програмою ООН.

- 2 000 грн. може отримати кожна ВПО на оплату житла, включаючи комунальні послуги, і 3 000 грн. на дитину чи особу з інвалідністю.
- 2 500 грн. від Товариства Червоного Хреста можуть отримати малозабезпечені сім'ї та сім'ї, які проживають у Донецькій, Луганській, Запорізькій, Житомирській, Київській, Миколаївській, Сумській, Харківській, Херсонській та Чернігівській областях.
- Роботодавці (крім бюджетних установ), які працевлаштовують внутрішньо переміщених осіб, можуть отримати 6 500 грн. на особу як компенсацію ЄСВ, однак не більше двох місяців.

Кабінет міністрів передбачив інші зміни щодо соціальних виплат на воєнний час. Зокрема, він автоматично продовжував надавати грошову допомогу, пільги та субсидії. Також було забезпечено централізований розподіл грошової допомоги, якщо місцеві органи соціального захисту не могли це зробити. Уряд спростив процес грошової компенсації за програмою «Паунок малюка» і дозволив витратити ці гроші на все, що заманеться.

Враховуючи важке матеріальне становище багатьох українців, Кабінет міністрів запровадив деякі пільги на оплату комунальних послуг. Він «заморозив» тарифи на електроенергію до 31 жовтня і рекомендував Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) не підвищувати ціни на теплову енергію під час воєнного стану. Також заборонено відключати споживачів від комунальних послуг через несвоєчасну оплату. Кабмін відклав перевірку лічильників газу до закінчення воєнного стану та ще на три місяці після його скасування.

Крім того, уряд розглянув питання виплати пенсій під час воєнного стану. Припустимо, пенсіонери змінюють місце проживання під час воєнного стану. У такому разі вони повинні повідомити про це Пенсійний фонд України або органи соціального захисту населення для отримання пенсійних виплат без відкриття банківського рахунку. Пізніше уряд постановив, що якщо Укрпошта не зможе доставити пенсії та грошову допомогу в місця активних бойових дій, вони будуть виплачені в наступні періоди.

Отже, законодавчі зміни, ухвалені Кабінетом Міністрів України, були спрямовані на швидку адаптацію країни до життя в умовах повномасштабної війни та підтримку соціальної сфери. Вважаємо, уряд має переглянути систему соціальних виплат, щоб зробити її більш вибірковою для надання коштів лише вразливим верствам населення або громадянам, які перебувають у складних обставинах. Також уряд має зосередитися на інших життєво важливих питаннях: відновленні зруйнованої інфраструктури та поверненні українських біженців додому.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>
2. Про внесення зміни в додаток 15 до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 р. № 704. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-2022-%D0%BF#Text>

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про організацію та забезпечення надання медичної допомоги особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту в закладах охорони здоров'я Міністерства оборони на період дії воєнного стану» від 02 березня 2022 р. № 197-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-organizaciyu-ta-zabezpechennya-nadannya-medichnoyi-dopomogi-osobam-ryadovogo-i-nachalnickogo-skladu-sluzhbi-civilnogo-zahistu-v-zakladah-ohoroni-zdorovya-ministerstva-oboroni-197->
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до Порядку надання медичної допомоги у військово-медичних закладах і взаєморозрахунків за неї між військовими формуваннями» від 19 квітня 2022 р. № 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/458-2022-%D0%BF#Text>
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення організації направлення осіб із складових сил оборони та сил безпеки, постраждалих у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на лікування за кордон» від 05 квітня 2022 р. № 411. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2022-%D0%BF#Text>
6. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи» від 13 березня 2022 р. № 269. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2022-%D0%BF#Text>
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога застрахованим особам в рамках Програми «Підтримка» від 06 березня 2022 р. № 204-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/204-2022-%D1%80#Text>
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану і не отримують щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» від 19 березня 2022 р. № 333. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-kompensaciyi-vitrat-za-timchasove-rozmishchennya-vnutrishno-peremishchenih-osib-yaki-peremistilisya-u-period-voyennogo-stanu-i-ne-333>
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію спільного з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) проекту щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення» від 5 квітня 2022 р. № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2022-%D0%BF#Text>

JEL Classification: H56; H63

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Петриков Нікіта

nikita120162@gmail.com

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

В сучасному світі, який періодично охоплюють фінансові кризи та який помалу оговтується від коронавірусної пандемії питання фінансової безпеки країни стоїть досить гостро. Важливою складовою фінансової безпеки є боргова політика держави, від якої залежить як можливість фінансувати основні

видатки, так і забезпечення економічного зростання в країні.

Державний борг – загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [1].

Правове регулювання державного боргу та гарантованого державою боргу, місцевого боргу та місцевого гарантованого боргу в Україні здійснюється відповідно до Конституції України, Бюджетного кодексу України та інших нормативно-правових актів у сфері управління боргом. Управління державним та гарантованим державою боргом здійснюється Міністерством фінансів України в межах повноважень, визначених законодавством України [2].

Обсяг державного та гарантованого державою боргу розраховується у грошовій формі, як непогашена номінальна вартість боргових зобов'язань у валюті кредиту (позики) (табл. 1). Стан державного та гарантованого державою боргу визначається у гривнях та доларах США за курсом Національного банку України на останній день звітного періоду та включає операції за цей день [3].

Таблиця 1

Державний та гарантований державою борг України за останні 5 років

млрд. дол. США

Показник	Станом на	31.12	31.12	31.12	31.12	31.12	30.09.
		2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Загальна сума державного та гарантованого державою боргу		76,31	78,32	84,37	90,25	97,96	98,10
2. Державний борг		65,33	67,19	74,36	79,90	86,62	88,51
2.1. Внутрішній борг		26,84	27,49	35,02	35,39	38,95	35,31
2.1.1. Заборгованість за випущеними цінними паперами на внутрішньому ринку		26,76	27,41	34,93	35,32	38,88	35,26
2.1.2. Заборгованість перед банківськими та іншими фінансовими установами		0,08	0,08	0,09	0,07	0,07	0,05
2.2. Зовнішній борг		38,49	39,70	39,34	44,51	47,66	53,20
2.2.1. Заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій		14,52	13,39	12,34	15,68	16,98	21,07
2.2.2. Заборгованість за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав		1,76	1,73	1,63	1,55	1,49	4,10
2.2.3. Заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків, інших іноземних фінансових установ		0,00	0,40	1,41	2,16	1,86	1,54
2.2.4. Заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку		20,47	22,47	22,27	23,35	22,91	22,45
2.2.5. Заборгованість, не віднесена до інших категорій (Міжнародний Валютний Фонд)		1,75	1,71	1,70	1,77	4,42	4,04
3. Гарантований державою борг		10,97	11,13	10,00	10,35	11,34	9,59
3.1. Внутрішній борг		0,47	0,37	0,39	1,14	1,80	1,96
3.1.1. Заборгованість за випущеними цінними паперами на внутрішньому ринку		0,32	0,22	0,18	0,86	0,62	0,32
3.1.2. Заборгованість перед банківськими та іншими фінансовими установами		0,15	0,16	0,22	0,28	1,18	1,64
3.1.3. Заборгованість, не віднесена до інших категорій		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
3.2. Зовнішній борг		10,50	10,76	9,61	9,21	9,54	7,63
3.2.1. Заборгованість за позиками, одержаними від		8,18	8,56	8,06	7,84	6,82	4,98

Бюджет та бюджетна система

міжнародних фінансових організацій						
3.2.2. Заборгованість за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав	0,10	0,05	0,00	0,00	0,00	0,00
3.2.3. Заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків, інших іноземних фінансових установ	2,10	2,03	1,44	1,25	1,08	1,02
3.2.4. Заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку	0,00	0,00	0,00	0,00	1,53	1,53
3.2.5. Заборгованість, не віднесена до інших категорій (Міжнародний Валютний Фонд)	0,12	0,11	0,11	0,12	0,11	0,10

Джерело: складено за [4].

Аналізуючи вплив боргових зобов'язань на фінансову безпеку держави, оцінимо їхнє співвідношення до ВВП, адже останнє є основним джерелом погашення боргів держави. Незважаючи на кризові 2020-2021 рр., співвідношення боргу до ВВП за результатами 2021 р. залишалось помірним і склало 43,3% (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка співвідношення державного боргу до ВВП у 2014-2021 рр.
Джерело: [5; 6].

У середньостроковій стратегії управління державним боргом на 2019-2022 роки валютний ризик та ризик рефінансування визначали як основні загрози стійкості державного боргу у найближчі роки [6].

Відповідно до прогнозів уряду, у 2023 р. розмір держборгу сягне 106% від ВВП країни [7].

Тобто, розмір державного боргу перевищить вартість усіх вироблених у країні товарів та послуг. Зростання боргу вдвічі пояснюють тим, що внаслідок війни Україна щомісяця витрачає 230-250 млрд грн, причому майже 50% цієї суми йде на оборону країни. Власних надходжень держави не вистачає для покриття військових видатків, соціальної сфери, освіти й медицини, що становить загрозу фінансовій безпеці України.

Недостатність коштів компенсують західні партнери. Частину вони надають у формі грантів, але здебільшого кредитують. Як наслідок, Україна щомісяця збільшує борг на десятки мільярдів гривень. Відповідно до проекту державного бюджету, у 2023 р. така тенденція продовжуватиметься. Через війну Україна існує в умовах надзвичайної невизначеності. Мова йде і про доступ до морських портів, і про доступність електроенергії для бізнесу. Ці чинники прямо впливатимуть на розмір ВВП у 2022-2023 рр. [7].

У середньостроковій перспективі основною метою України в управлінні

державним боргом є залучення необхідного фінансування за найнижчої можливої вартості з урахуванням ризиків. У зв'язку з цим визначено 4 основні цілі управління державним боргом [6]:

1. Збільшення частки державного боргу у національній валюті.
2. Продовження середнього строку до погашення і забезпечення рівномірного графіка погашення державного боргу.
3. Залучення довгострокового пільгового фінансування.
4. Продовження розвитку міцних взаємовідносин з інвесторами та подальше удосконалення політики управління державним боргом.

Накопичення державою боргів має низку ризиків, один з найбільших – валютний. Більша частина запозичень – зовнішні. У 2023 році їхній обсяг може зрости, адже 95% дефіциту бюджету уряд планує покривати саме зовнішнім фінансуванням. Україна отримує надзвичайно вигідні позики. Відсоткові ставки за ними або нульові, або близькі до нуля, а умови кредитів часто передбачають пільговий період, протягом якого не потрібно здійснювати жодних виплат. Терміни запозичень зазвичай тривалі. Знайти всередині країни кредиторів, які готові позичити державі гроші на п'ять-десять років наразі неможливо. Однак зовнішні кредити отримуються в іноземній валюті. Це робить цю частину боргу надзвичайно вразливою до коливань курсу гривні: щойно національна валюта почне падати, боргове навантаження на бюджет стрімко зростатиме [7].

Враховуючи проблеми, для підвищення боргової безпеки України необхідні такі дії: сформулювати ефективну політику управління та встановити ефективний контроль за державним боргом України; створення ефективної системи управління зовнішнім боргом; знизити відсоткову ставку на ринку державних позик; знизити рівень оподаткування суб'єктів господарювання; збільшити загальну суму валютних резервів; підвищити інвестиційну привабливість та міжнародний престиж України, у тому числі шляхом відновлення її територіальної цілісності [8, С. 216].

Існує залежність між розміром держборгу і темпами економічного зростання. Відповідно дослідження Світового банку, якщо розмір державного боргу перевищує певну межу, то його наступне зростання призводить до уповільнення темпів росту ВВП. Для розвинених країн такою межею є 77% від ВВП. Для країн, що розвиваються, до яких належить Україна, – 64% від ВВП. Як вважають у Світовому банку, перевищення держборгу відносно ВВП країни на 1% понад 64% коштує економіці 0,02% зростання. Це означає, що борг 106% від ВВП може уповільнити зростання української економіки на 0,84% на рік [7].

Таким чином, саме явище наявності державного боргу не є негативним для економічної системи. До певного моменту зберігання і примноження капіталу інвесторами залежить від дії інструментів, завдяки яким країни позичають, активно торгуються на фінансових ринках. Ризики виникають, коли держборг зростає до значних обсягів. Його обслуговування вимагатиме значних ресурсів, які відволікатимуться від інших цілей. Співвідношення держборгу до ВВП у 2023 р. може бути як більшим за 106,0% – у випадку меншого, ніж очікується, номінального ВВП, так і меншим – якщо більшу частину

фінансування Україна отримає у формі грантів. Тому після завершення війни Україна повинна забезпечити зростання її фінансової безпеки через розвиток євроінтеграційного напрямку, збільшити темпи росту економіки, реалізувати реформи, що підвищать її кредитний рейтинг та надійність держави.

Література:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-17. Редакція від 23.10.2022. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 16.11.2022).
2. Боргова політика, основна інформація. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України* URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/overview-340>
3. Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України станом на 30.09.2022. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України* URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg>
4. Державний та гарантований державою борг України (станом на 30.09.2022). *Офіційний сайт Міністерства фінансів України* URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B3%2030_09_2022%20%D0%BC%D0%BB%D1%80%D0%B4_.xlsx
5. Боргова політика, боргова статистика. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/borgovi-pokazniki-st>
6. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019-2022 роки. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України* URL: https://mof.gov.ua/storage/files/MTDS_2019-2022_UKR_v11062019_Final.pdf
7. Вінокуров Я. Державний борг України перевищить 100% ВВП. Що це означає? *Українська правда*, 25.10.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/25/692991/>
8. Турова Л. Л., Дідківська Д. В. Вплив державного боргу на фінансову безпеку України. *Фінанси: теорія і практика: матеріали XII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. К.: Національний авіаційний університет, 2021. С.214-217.

JEL Classification: H56; H69

ДИНАМІКА, СТРУКТУРА ТА ПРИЧИНИ ЗРОСТАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Рудик Анастасія

anastasiia.rudyk.ekf@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Державний борг завжди був джерелом суперечностей, адже він є як і явищем, що може зрештою розорити країну, так і інструментом, який покращить економіку. Тому постає питання чи доцільно Україні і надалі збільшувати свій борг, і відповідь – так, їй прийдеться, адже поки триває війна іншого вибору, просто, немає. Здавна класики наголошували, що випуск позик був викликаний необхідністю фінансування військових видатків, так і в Україні кошти отримані від позик, у більшій мірі витрачаються для покриття видатків оборони. Щоб зрозуміти, що чекає нас у майбутньому: позитивні та негативні напрямки розвитку даної ситуації, варто дослідити динаміку зростання державного боргу та можливі способи вирішення майбутніх проблем.

Отже, державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з

повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [1].

Державний борг може бути як зовнішній, так і внутрішній. Зовнішній державний борг – це заборгованість держави іншим країнам, міжнародним економічним організаціям та іншим особам, а внутрішній – це заборгованість держави власникам державних цінних паперів та іншим кредиторам.

У світлі останніх подій, а саме військової агресії, тема державного боргу є надзвичайно актуальною, адже на оборону потрібно надзвичайно багато коштів, які держава може отримати шляхом здійснення запозичень або ж через отримання грантів.

Борг держави не завжди шкідливий для економіки, а радше навіть служить інструментом, завдяки якому країни позичають, активно торгуються на фінансових ринках і дозволяють інвесторам зберігати та збільшувати свій капітал. Проте усе повинно бути в міру і держборг не виняток, коли він зростає до великих розмірів, то на обслуговування витрачаються значні ресурси, які могли б іти на вирішення інших проблем. Для кращого розуміння даного питання варто розглянути динаміку зміни державного боргу України у період 2012-2022 роки, що зображено на рис.1

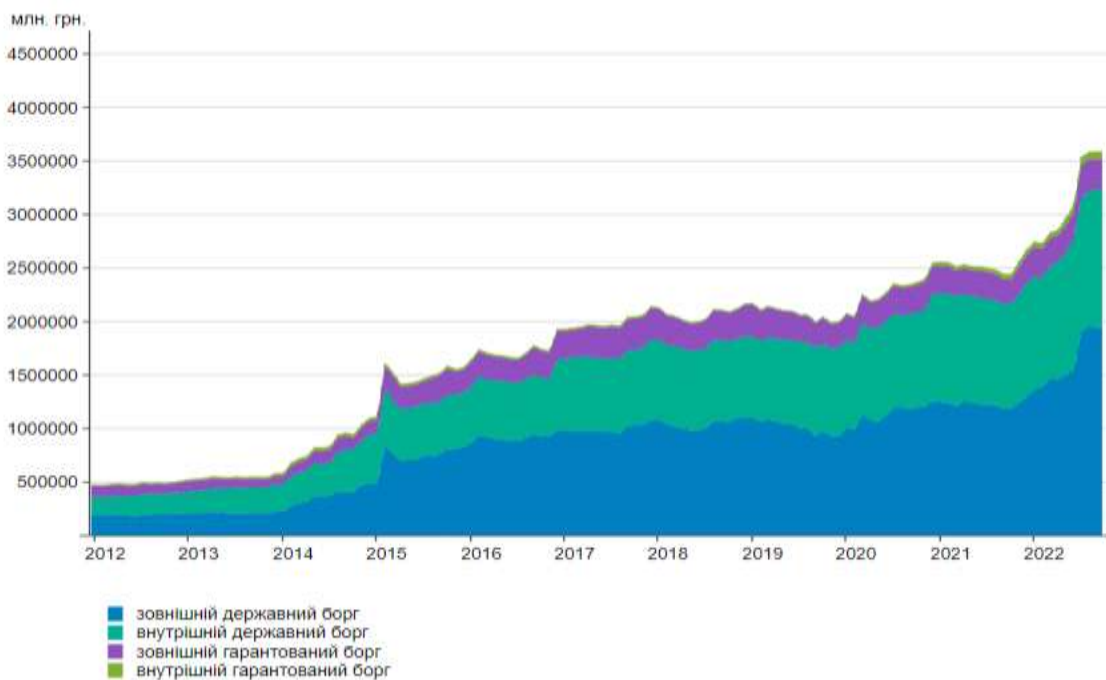

Рис.1. Динаміка зміни державного боргу України у 2012-2022 рр.[2]

У 2012-2014 рр., як можна помітити, державний борг України був на стабільному рівні, а уже після 2014 відбувається його поступове збільшення та доволі великий скачок у 2015 році, після якого зменшення державного боргу до минулих значень не було, а натомість борг продовжував рости. На 2022 рік було заплановано здійснити виплати за зовнішнім боргом, що допомогло б покращити ситуацію із державним боргом, але уже з відомих нам причин цього не відбулося та навпаки борг продовжує зростати: на даний момент кожного місяця на оборону витрачається 230-250 млрд. грн. Близько половини з цієї суми ідуть на оборону.

За прогнозами уряду у 2023 році державний борг України дорівнюватиме

6,4 трлн грн. Також складно робити прогнози щодо відношення державного боргу до ВВП у 2023 році, оскільки це залежить від безлічі факторів. Але до початку року уряд очікує розміру державного боргу в 106% від ВВП. Проте «у нас вже були в історії такі коротенькі періоди. Переважним чином, у моменти, коли різко падав ВВП держави, а національна валюта так само різко девальвувалася, тобто під час економічних криз. Звичайно, це завжди відбувалося в середині року, а не в кінці, тому в цьому плані – так, це рекорд. Але точково ця величина не є проблемою»[3]. Хоча і тут є маленькі нюанси, адже зазначені періоди, можна сказати, були короткостроковими, тому і пройшли майже без проблеми, а ось про те на скільки затягнеться згадана проблема, яка нас чекає у 2023 році, невідомо.

Україна отримала позики у доволі багатьох кредиторів, які надали Києву фінансові кошти. За даними Міністерства фінансів України, відповідно до розміру заборгованості державний борг станом на 30.09.2022 розподіляється наступним чином:

- внутрішній борг за ОВДП: 35,26 млрд. дол.;
- борг за кредитами від банківських та інших фінансових установ: 0,05 млрд. дол.;
- борг за кредитами від міжнародних фінансових організацій: 21,07 млрд. дол.;
- борг за кредитами від іноземних держав: 4,1 млрд. дол.;
- борг за кредитами від неурядових комерційних фінансових інституцій: 1,54 млрд. дол.;
- борг за кредитами від випущених цінних паперів на зовнішньому ринку: 22,45 млрд. дол.;
- борг за кредитами від МВФ: 4,04 млрд. дол.;
- гарантований державою борг: 9,59 млрд. дол. [4].

Як уже було зазначено раніше: до 24 лютого уряд намагався зменшити частку зовнішнього боргу, проте вторгнення Росії не дало це зробити. В умовах дефіциту бюджету, що перевищував 5 млрд доларів на місяць, державі довелося звертатися за допомогою до західних партнерів та міжнародних фінансових організацій. Тому, частка зовнішніх запозичень у державному борзі зросла з 58,4% до 62,8%. За розрахунками Київської школи економіки, через масштабні зовнішні запозичення у 2023 році частка зовнішнього боргу може зрости до 79% [5].

Серед зовнішніх кредиторів Україна найбільше винна власникам євробондів – близько 823,4 млрд грн. Проте на наступні два роки уряду вдалося домовитися про відтермінування виплат за єврооблігаціями.

Також Україна позичала в міжнародних фінансових корпорацій – Каргілл (Cargill), Дойче Банк (Deutsche Bank) та Корпоративний та інвестиційний банк Crédit Agricole (Credit Agricole Corporate and Investment Bank). Заборгованість перед ними становить близько 1,6 млрд. дол. Решту грошей Україна отримала від міжнародних фінансових організацій, зокрема МВФ та урядів інших держав. А з початку 2022 року Кабмін уклав кредитні угоди з Італією та

Канадою на 62,6 млрд. грн.

Видатки на обслуговування та погашення боргів лише зростатимуть, бо масштабні запозичення Україна планує і на 2023 рік. Накопичення державою боргів має декілька ризиків, один з найбільших – валютний. Уже зараз більша частина запозичень – зовнішні. У 2023 році їхній обсяг може зрости ще на 1,596 трлн грн. , адже 95% дефіциту бюджету уряд планує покривати саме зовнішнім фінансуванням. Другий ризик – демографічний. Життя в борг, тобто життя за кошти майбутніх поколінь, на плечі яких впаде тягар погашення та обслуговування державних позик.

В Україні є три виходи з ситуації, що склалася з державним боргом: оголосити дефолт, реструктуризувати борг, платити його як є, знижуючи боргове навантаження на державу.

Отже, причина зростання державного боргу, у зв'язку із військовою агресією, зрозуміла – війна. Хоча на 2023 рік прогнозують що борг буде дорівнювати 106% від ВВП, це не означає, що ситуацію з якою прийдеться зіткнутися наша економіка не зможе впоратися, адже є немало країн держаний борг яких перевищує ВВП, але й попри це активно розвиваються. Наприклад, Японія з її державним боргом у 250% від ВВП, або США, у яких державний борг становить понад 150% від ВВП. Але варто сказати, що ці країни мають високі кредитні рейтинги та без проблем залучають бажаючих вкластися в їх облігації. Зрозуміло, що борг потрібно буде повертати, тому з 2024 року тиск боргу на державні фінанси суттєво зросте. Переважну частину виплат потрібно буде робити саме за зовнішніми позиками.

Література:

1. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI : станом на 23 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
2. Державний борг України (2022). *Ставки, індекси, тарифи*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2022/>
3. Finance.UA. Державний борг України перевищить 100% ВВП: що це означає – Finance.ua. *Новини фінансів України та світу - Finance.ua*. URL: <https://news.finance.ua/ua/derzhavnyy-borh-ukrainy-perevyshhyt-100-vvp-shho-ce-oznachaye>.
4. Державний борг та гарантований державою борг. *Міністерство Фінансів України*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg>.
5. Економічна правда. Державний борг України перевищить 100% ВВП. Що це означає?. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/25/692991/>.

JEL Classification: H56; H61

ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Сорока Віктор

victor.soroka.65@gmail.com

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Початок повномасштабного вторгнення росії в Україну став шоком для

всієї країни. В перші дні було відчуття невизначеності. Економіка майже зупинилася, а підприємства, що створювали приблизно 50% ВВП опинилися під окупацією. Але поступово ситуація почала стабілізуватися. Країна пристосувалася до нового ритму життя. Пристосовуватися фінансова система, змінилася логістика, змінився народ – змінилося все.

Під час воєнного стану механізм функціонування державних фінансів відрізняється від звичайного. У мирні часи Україна жила за законом «Про Державний бюджет». Якщо була потреба змінити суми видатків чи доходів потрібно було вносити зміни у закон. На це йшли дні, а інколи і місяці. У стані війни уряд повинен діяти оперативно. Тому, коли в країні вводиться воєнний стан, рішення парламенту щодо перерозподілу коштів у бюджеті не потрібне. Уряд має право на самостійне розпорядження бюджетних коштів, спрямовуючи їх на найнагальніші потреби. Варто зазначити, що ще за день до повномасштабного вторгнення парламентарі дозволили уряду перерозподіляти будь-які видатки на оборону та захист навіть без введення воєнного стану. Незважаючи на це, з 24 лютого парламент ще тричі вносив зміни до закону про держбюджет. Але ці зміни майже не впливали на напрямки використання коштів. Ці зміни дали право Національному банку достроково переказувати свій прибуток до казни.

Що ж стосується самих державних видатків, то в умовах обмеженості ресурсів уряд з обережністю ставиться до витрат державних коштів. Усі вільні кошти йдуть на оборону. За словами міністра фінансів Сергія Марченка, держава відмовилася від усіх видатків, які планувалися на капітальне будівництво чи розвиток [1]. Це близько 140 млрд грн. Також за період січень-червень видатки уряду становили 1032,9 млрд грн, або +400 млрд грн відносно I півріччя 2021 р. та +41,5% у реальному вимірі. З цих показників бачимо, що ведення війни це дуже дорога справа.

Тепер щодо надходженнями до бюджету. До повномасштабного вторгнення державний бюджет наповнювався в основному зі сплати податків із імпорту (рис. 1).

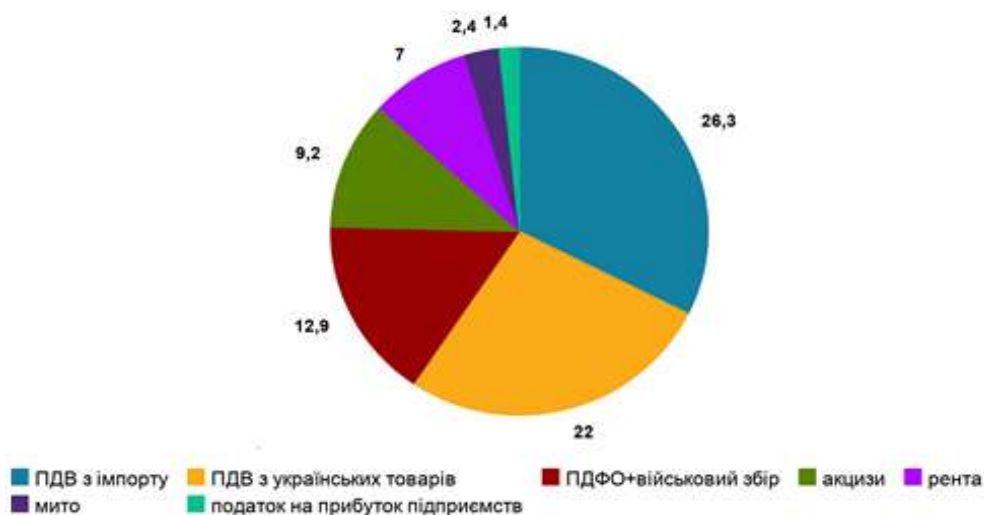

Рис.1. Структура податкових надходжень до Державного бюджету України у довоєнний період, %

Джерело: [2]

Проте зараз податкові надходження до бюджету сильно впали, вони становлять 15-20% від довоєнних показників. Основною проблемою цього є те, що багато підприємств знищені чи просто закриті. За таких умов основні бюджетні надходження це кошти від випуску військових облігацій, кредити від Міжнародних фінансових організацій, а також двосторонні кредити та гранти (рис. 2).

Рис.2. Фінансування Державного бюджету України з початку повномасштабної війни проти України, станом на 15.11.22

Джерело: [3]

Видатків вдвічі більше – 2 640,2 млрд грн, що в результаті утворює шалений дефіцит. Його планується покривати коштами ззовні. Найбільшим донором, як і в 2022 році, будуть США, їхні внески мають становити 18 млрд доларів. Ще одним великим донором має стати МВФ, фінансування від якого очікується у розмірі 15 млрд доларів. Також очікуються кошти від ЄС у розмірі майже 5 млрд доларів. Бачимо, що бюджет не є самодостатнім і це створить ситуацію нестабільності, проте уряд сподівається, що міжнародні партнери не підведуть нас.

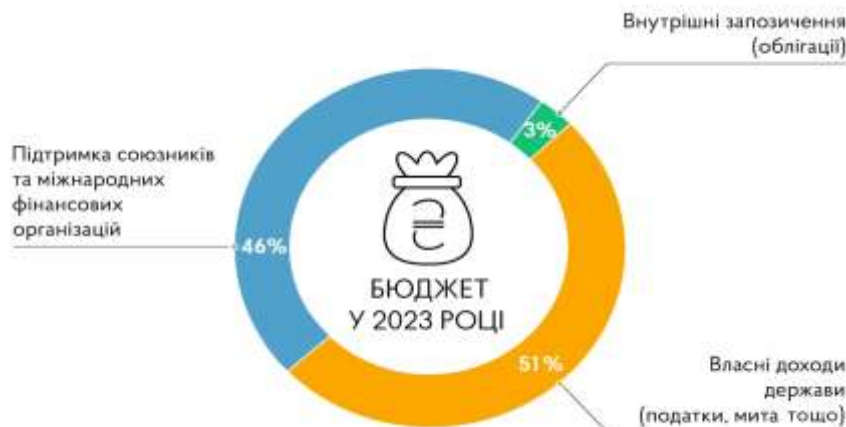

Рис.3. Структура доходів Державного бюджету України на 2023 рік, %
 Джерело: [4]

Тепер детальніше щодо видатків (рис. 4):

- основним пріоритетом серед видатків на 2023 рік це армія та безпека країни – 43% усіх коштів. Це понад 1 трлн грн – сума, яка забезпечить наших військових усім необхідним;

Рис.4. Структура видатків Державного бюджету України на 2023 рік, %
Джерело: [4]

- другим пріоритетом буде сфера соціального забезпечення населення: пенсії, допомога внутрішньо переміщеним особам, субсидії, медицина й освіта. В сумі це більше 30% від усіх видатків;
- у бюджеті передбачено створення Фонду ліквідації наслідків збройної агресії росії, ресурс якого складе 35 млрд грн. Із Фонду розвитку підприємництва надійде 16 млрд грн на підтримку бізнесу. Не зважаючи на війну, уряд не планує підвищувати податки, але скоротяться видатки на утримання державного апарату на понад 10 млрд грн.

Вважаємо, що найскладніше ще попереду, оскільки прогнозують скорочення світового ВВП через війну в Україні. За даними журналу «The Economist» збройний конфлікт, розгорнутий рф вже привів до втрат у розмірі 1 трлн доларів для глобального ВВП. Невтішними також є прогнози МВФ: у 2022 році ріст світової економіки може сповільнитися вдвічі – до 3,2%, порівняно із 2021 роком, коли він становив 6%, а у 2023 році очікується зниження темпів росту до 2,7%. Це супроводжується застоєм у найбільших економіках світу – США, ЄС та Китаї. У МВФ вважають найбільшим «дестабілізатором» цієї ситуації саме російську агресію, бо вона зумовила гостру енергетичну кризу у Європі, що супроводжується зростанням цін і зниженням економічної активності. У Світовому банку підраховали суму відбудови та відновлення України, яка становитиме щонайменше 350 млрд доларів. Ця цифра в півтора рази перевищує розмір довоєнного ВВП України.

Як бачимо, війна несе величезні втрати, в тім числі фінансові. Це відчувається не лише в Україні, а й по всьому світу. Наступного року очікується погіршення ситуації. У Державному бюджеті України на 2023 рік закладено величезний дефіцит у розмірі 38 млрд доларів, який в основному

планується покривати коштами від зовнішнього фінансування. Так, це створить певну нестабільність, проте виходу немає. Будемо сподіватися, що міжнародні партнери не підведуть нас.

Література:

1. Вінокуров Я. Що з державними фінансами та чи вистачить Україні грошей. Роз'яснення. *Економічна правда*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/5/685230/> (дата звернення: 07.11.2022).
2. Зануда А. Воєнні рейки: як економіці дожити до перемоги. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63270389> (дата звернення: 07.11.2022).
3. Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435 (дата звернення: 07.11.2022).
4. Верховна Рада ухвалила Держбюджет на 2023 рік: фінансування армії – пріоритет. *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/11/03/verhovna-rada-pryjnyala-derzhbyudzheta-na-2023-rik/> (дата звернення: 17.11.2022).

JEL Classification: H63; H81

СТРАТЕГІЯ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Стельмащук Дарина

daryna.stelmashchuk@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Сьогодні, проблема високого рівня заборгованості є актуальною не лише для України, а й для багатьох країн світу. Високий рівень боргу характерний не тільки для слаборозвинених країн, а й для таких країн як США, Великобританія, Франція, Японія. Досягати сталого економічного зростання цим країнам дозволяє ефективно використання залучених за кордоном ресурсів. Отже, державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення.

В Україні ж рівень боргу сягнув 43,3% ВВП у 2021 році. Динаміку співвідношення державного боргу до ВВП за 2014-2021 роки зображено на рис.1. Стала тенденція до зростання питомої ваги державного боргу, номінованого в іноземній валюті, означає збільшення витрат уряду з обслуговування власних боргових зобов'язань, що також будуть номіновані в іноземній валюті. Для українських фінансових ринків це означає ще більше скорочення валютної пропозиції та подальшу девальвацію гривні. Таким чином, сам борг не є шкідливим і небезпечним для держави та суспільства. Важливим є розмір боргу щодо ВВП, а також його структура, вартість залучення та механізм використання.

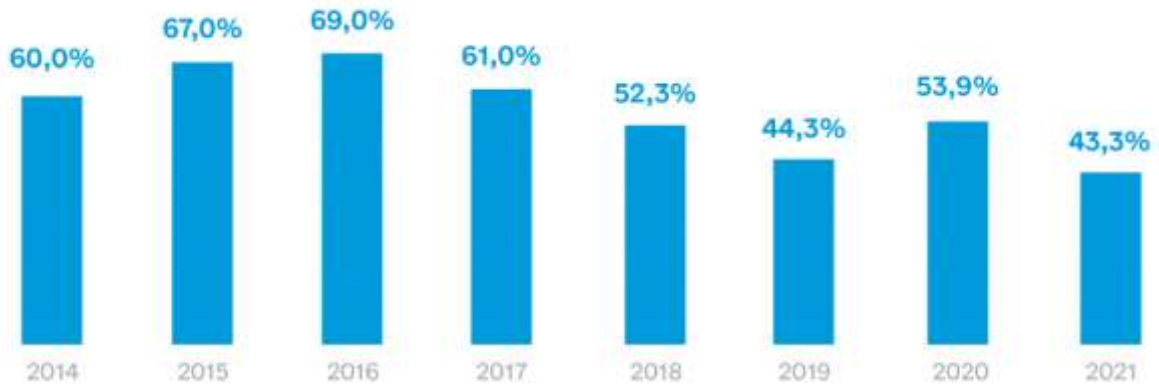

Рис.1. Динаміка співвідношення державного боргу до ВВП у 2014-2021рр. %[3]

Управління державним та гарантованим державою боргом забезпечує Міністерство фінансів України в межах повноважень, визначених законодавством України, зокрема:

- розробляє та погоджує нормативно-правові акти з питань управління державним боргом;
- управляє ризиками, пов'язаними з державним боргом;
- прогнозує фінансування державного бюджету;
- здійснює державні внутрішні та зовнішні запозичення у межах, визначених законом про Державний бюджет України;
- забезпечує оперативний облік державного та гарантованого державою боргу;
- веде реєстр державних гарантій;
- проводить погашення та обслуговування державного боргу;
- здійснює правочини з державним боргом, включаючи обмін, випуск, купівлю, викуп та продаж державних боргових зобов'язань, за умови дотримання граничного обсягу державного боргу на кінець бюджетного періоду;
- здійснює на відкритих аукціонах продаж прав вимоги простроченої більше трьох років заборгованості перед державою за кредитами (позиками), залученими державою або під державні гарантії, а також за кредитами з бюджету в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- здійснює заходи, спрямовані на підвищення привабливості інвестування в державні цінні папери України, і комплексні заходи з поліпшення кредитного рейтингу України;
- затверджує порядок відбору та функціонування первинних дилерів;
- затверджує та оприлюднює графік первинного розміщення державних цінних паперів. [2].

Управління державною заборгованістю є одним із ключових факторів забезпечення макроекономічної стабільності в державі. Від характеру врегулювання боргової проблеми залежать бюджетна дієздатність країни, стан її валютних резервів, а відповідно, і стабільність національної валюти, рівень

відсоткових ставок, інвестиційний клімат, характер поведінки всіх сегментів фінансового ринку.

Поточна економічна ситуація в Україні характеризується вагомим зростанням боргового навантаження, що виступає одним з базових факторів гальмування розвитку економіки країни. Основними причинами зростання обсягу державного боргу в 2014–2022 рр. стали такі:

- політична криза, анексія АР Крим та тривалий військовий конфлікт на сході країни;
- глибока економічна рецесія, викликана перегрупуванням економічних зав'язків з міжнародними партнерами та руйнуванням інфраструктури й промислових об'єктів на частині території країни;
- фінансування за рахунок державних запозичень дефіциту державного бюджету, зростання якого обумовлене значною мірою збільшенням видатків на оборону та обслуговування державного боргу;
- необхідність потужної державної підтримки державних підприємств та банків. [8, с.712].

Станом на 30 вересня 2022 року державний та гарантований державою борг України становив 3 587,38 млрд грн або 98,10 млрд дол. США, в тому числі: державний та гарантований державою зовнішній борг – 2 224,33 млрд грн (62,0% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 60,83 млрд дол. США; державний та гарантований державою внутрішній борг – 1 363,06 млрд грн (38,0%) або 37,27 млрд дол. США. [5].

Державний та гарантований державою борг України за видами відсоткових ставок станом на 30.09.2022 наведено в табл. 1. Зокрема за даними цього рисунку, спостерігається перевага фіксованої ставки у державному борзі, а у гарантованому державою боргу переважає ставка МВФ.

Таблиця 1

Державний та гарантований державою борг України за видами відсоткових ставок станом на 30.09.2022[4]

Показники	млрд дол.США	млрд грн	%
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	98,10	3 587,38	100,00%
<i>Державний борг</i>	88,51	3 236,76	90,23%
EURIBOR	0,43	15,74	0,44%
LIBOR	2,10	76,90	2,14%
SOFR	6,70	245,02	6,83%
Індекс споживчих цін (CPI)	3,97	145,17	4,05%
Облікова ставка НБУ	2,87	105,00	2,93%
Ставка МВФ	9,11	333,22	9,29%
Фіксована	63,33	2 315,71	64,55%
<i>Гарантований державою борг</i>	9,59	350,62	9,77%
LIBOR	1,70	62,07	1,73%
Облікова ставка НБУ	1,17	42,75	1,19%
Ставка МВФ	3,92	143,51	4,00%
Український індекс ставок за депозитами фізичних осіб	0,40	14,74	0,41%
Фіксована	2,39	87,54	2,44%

Одним з чинників ризику, який пов'язаний зі зовнішнім боргом, є його валютна структура. Нестабільність національної грошової одиниці щодо валют, у яких деномінований борг, спричиняє збільшення боргового навантаження на державу, оскільки в разі падіння курсу обсяг державного боргу збільшується, що може спричинити проблеми з обслуговуванням боргу.

Державний та гарантований державою борг України в розрізі валют погашення станом на 30.09.2022 наведено в табл. 2. За її даними можна визначити, що найбільше погашення державного та гарантованого державою боргу відбувалось в українській гривні та доларі США.

Таблиця 2

Державний та гарантований державою борг України в розрізі валют погашення станом на 30.09.2022 [4]

Валюти	млрд дол.США	млрд грн	%
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	98,10	3587,38	100,00%
Анг. фунт стерлінгів	0,02	0,73	0,02%
Долар США	33,19	1 213,61	33,83%
ЄВРО	16,21	592,79	16,52%
Канадський долар	1,06	38,76	1,08%
СПЗ	13,04	476,73	13,29%
Українська гривня	33,66	1 231,06	34,32%
Японська єна	0,92	33,71	0,94%

Динаміку державного та гарантованого державою боргу України за останні 5 років станом наведено в табл. 3. Загальний обсяг державного боргу України зберігає тенденцію до зростання впродовж досліджуваного періоду.

Таблиця 3

Державний та гарантований державою борг України у 2017-2022 рр. [4]

						<i>млрд. дол. США</i>
	31.12. 2017	31.12. 2018	31.12. 2019	31.12. 2020	31.12. 2021	30.09. 2022
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	76,31	78,32	84,37	90,25	97,96	98,10
Державний борг	65,33	67,19	74,36	79,90	86,62	88,51
Внутрішній борг	26,84	27,49	35,02	35,39	38,95	35,31
Зовнішній борг	38,49	39,70	39,34	44,51	47,66	53,20
Гарантований державою борг	10,97	11,13	10,00	10,35	11,34	9,59
Внутрішній борг	0,47	0,37	0,39	1,14	1,80	1,96
Зовнішній борг	10,50	10,76	9,61	9,21	9,54	7,63

Аналізуючи структуру державного боргу України за 2017–2022 роки можемо спостерігати, що зовнішній борг складає основу державного боргу України за аналізований період. Проблема зростання боргового навантаження

обумовлена стрімким зростанням зовнішнього боргу, що в результаті спричиняє зростання валютних витрат з обслуговування боргових зобов'язань та створює додаткові загрози для девальвації національної грошової одиниці.

Для здійснення зовнішніх запозичень урядом використовуються різноманітні боргові інструменти, серед яких перевага віддається борговим цінним паперам, тобто облігаціям зовнішньої державної позики (ОЗДП), а також кредитним угодам.

Найбільший обсяг кредитування серед міжнародних фінансових організацій Уряд України отримує від Міжнародного банку реконструкції та розвитку. Значні обсяги фінансування країна отримала також від Європейського Союзу. [1, с.3-4].

Спрямування державних запозичень орієнтоване на фінансування дефіциту державного бюджету, зокрема в розрізі фінансування поточних видатків, на погашення боргів минулих періодів та гарантованих державою кредитів підприємствам, в інвестиційні проекти, особливо в галузі будівництва, та лише незначна частина орієнтована на підтримку стратегічних галузей, в реальний сектор економіки та на підтримку інноваційних проектів, що позитивного впливу на ефективний розвиток економіки не справляє. Це зумовлено нечітко визначеною борговою політикою та практичною відсутністю боргової стратегії. Зокрема, позитивного ефективного впливу на розвиток економіки державні запозичення не справляли. На основі досліджень сучасного стану та тенденцій боргової політики України можна дійти таких висновків:

- внаслідок проведення українським урядом політики, зорієнтованої на неінфляційні механізми погашення дефіциту бюджету, загальна сума державного боргу постійно зростає;

- особливістю державного боргу України є значне переважання у його структурі зовнішньої складової;

- в результаті закінчення пільгових періодів за раніше отриманими кредитами обсяги платежів за державним боргом зросли в абсолютній величині;

- на позичковому ринку простежується тенденція до збільшення строковості державних цінних паперів;

- середньозважена дохідність ОВДП характеризується спадною динамікою, що у підсумку сприяє зменшенню вартості державних запозичень;

- спостерігається тенденція до збільшення обсягів фінансування програм розвитку, про що свідчить зростання частки гарантованого боргу внаслідок залучення кредитних ресурсів для будівництва та реконструкції автомобільних доріг, проте фінансування програм розвитку в реальному секторі економіки необхідно збільшувати. [8, с.714-715].

Сьогодні в Україні впроваджується новий підхід до управління державними запозиченнями, а саме створення Агентства з управління державним боргом України. Відповідну постанову Уряд країни ухвалив у лютому 2020 р. Створення боргового агентства є однією з умов реалізації Стратегії управління державним боргом у 2019–2022 рр. Моделі управління державним боргом через спеціалізовані державні органи функціонують у

країнах Європейського союзу, зокрема Австрії, Бельгії, Нідерландах, Німеччині, Швеції. [7].

Отже, у результаті затяжної економічної депресії, вторгнення РФ, тривалого дефіциту торговельного балансу, незбалансованості бюджету та невваженої політики державного запозичення відбулось значне нарощування обсягу державного та гарантованого державою боргу України, особливо його зовнішньої складової, яка потребує додаткових валютних витрат з обслуговування зобов'язань та створює додаткові загрози для девальвації національної грошової одиниці. Наслідками чого є великий обсяг відповідних витрат державного бюджету, звуження джерел державних інвестицій в розвиток та модернізацію економіки.

Щодо співпраці України з міжнародними фінансово-кредитними організаціями, то вона має як позитивні, так і негативні наслідки для країни. Позитивним є те, що ці установи надають не лиш кредити, а й фінансову і технічну допомогу, які допомагають владнати як внутрішні кризові ситуації, так і запобігти впливу зовнішніх світових економічних явищ. Негативним є те, що залучення великих позик від міжнародних фінансових організацій призводить до постійного збільшення зовнішніх зобов'язань України. У зв'язку з цим подальше нарощування зовнішнього державного боргу може суттєво сповільнити темпи зростання економіки України.

Література:

1. Батракова Т. І., Денисенко А. А. Структура, динаміка та сучасні тенденції зовнішньої державної заборгованості України. *Економіка та суспільство*. 2021, №26, с. 1-7. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/339/324>
2. Боргова політика. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/borgova-politika>
3. Боргова статистика. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/borgovi-pokazniki-st>
4. Державний та гарантований державою борг України станом на 30.09.2022. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%B4_.xlsx
5. Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. URL: <https://www.mof.gov.ua/storage/files/%D02022.docx>
6. Програма управління державним боргом на 2022 рік. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/%D0%9F%4_.pdf
7. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2021 – 2024 роки. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. URL: <https://www.mof.gov.ua/storage/files/%D0%A1%D0202021-2024.pdf>
8. Шелест О.Л. Державний борг України: механізм управління та обслуговування. 2017, № 7, с. 710-715. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/Ekonomika-i-suspilstvo-8-2017.pdf#page=704>

JEL Classification: H21; H30

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Тетяна Бенцак

tetiana.bentsak@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Кміть В.М.

Після проголошення незалежності України минуло більше 30 років. Українська держава починаючи від того часу і донині перебуває у постійному процесі реформування. Трансформування стосується майже усіх сфер суспільного життя, проте упродовж останніх років найбільш гостро відчувається потреба в докорінних змінах векторів розвитку нашої країни. У 2014 році разом із ратифікацією Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Україна взяла на себе ряд зобов'язань у політичній, економічній, енергетичній сферах, сфері юстиції, безпеки та боротьби зі злочинністю. Ці зобов'язання і де-юре, і де-факто стали орієнтиром перетворень, що проводяться в Україні.

Реформування податкової системи та удосконалення податкового законодавства є процесом об'єктивно перманентним. Постійні зміни правового регулювання є свідченням не тільки того, що належне опосередкування суспільних відносин нормами права у цій сфері ще не знайдено та не досягнуто, хоча це теж, до певної міри, має місце. Наголосимо, що питання дослідження наявної державної податкової політики та вироблення оновленої, пов'язано з низкою чинників, серед яких слід виокремити наступні: відсутність соціальної справедливості у питаннях податків і зборів; небажання більшості підприємців легально та чесно сплачувати податки; відсутність розуміння у населення, що забезпечення соціальної функції держави в повному обсязі можливо лише за умови, коли всі сплачують податки; відсутність культури сплати податків; необхідність удосконалення правового регулювання процедурних моментів при адмініструванні податків; подолання корупції, яка має місце в діяльності державних інституцій, які здійснюють адміністрування податків; існування значної кількості адміністративних бар'єрів та бюрократії при адмініструванні податків тощо.

Оновлена система оподаткування за своєю суттю повинна бути динамічною і адаптивною до швидких змін відносин у сфері виробництва, надання послуг, повинна враховувати процеси цифровізації, глобалізації тощо. Крім того, податкова система України повинна відповідати і політичним

Податкова система

устремлінням держави на євроінтеграцію. Разом із тим, її важливість зумовлена тим, що податкова реформа є запорукою успішного проведення і ряду інших реформ у сфері фінансів та економіки, удосконалення податкового законодавства і є необхідною умовою ефективної роботи всієї економічної системи.

Податки та збори є визначальним джерелом доходів бюджету і значимість їх у динаміці абсолютних показників продовжує зростати. Якщо на початку ХІХ століття питома вага податків становила від 16 до 20% національного доходу, то в сучасному світі – від 25 до 45% [1].

Незважаючи на проведену у грудні 2014 року податкову реформу, основними завданнями якої були: стимулювання економічної активності шляхом створення сприятливого фіскального клімату для розвитку суб'єктів господарювання та залучення інвестицій, виведення фінансових ресурсів з тіні, а також збільшення доходів бюджету, щорічно, починаючи з 2015 до 2020 року включно, вносились зміни до податкової системи. Так, замість прогресивної шкали оподаткування податком на доходи фізичних осіб введена єдина ставка – 18%. Ставка оподаткування дивідендів, виплачених юридичними особами спрощеної системи оподаткування, зменшилась із 18 до 9%. Змінились ставки плати за землю, єдиного податку і навіть податку на додану вартість.

Діюча податкова система включає 7 загальнодержавних та 4 місцевих податків та зборів. Аналізуючи структуру податкових надходжень до Державного бюджету України за 2021 р. (табл. 1)[2], бачимо, що всього надходження платежів, які контролюються ДПС, становлять вагому частку доходів Зведеного бюджету України – 59,8%. Зокрема, надходження (сальдо) до Зведеного бюджету України у 2021 році становлять 993,2 млрд грн, що на 145,2 млрд грн, або на 17,1%, більше 2020 року.

Таблиця 1.

Структура податкових надходжень до Держбюджету за 2021 р.

Назва податку	Сума надходжень, млрд. грн	Питома вага, %
Загальна сума податкових надходжень	993,2	100
• Податок на додану вартість	315,5	31.8
• Податок на прибуток	145,9	14.7
• Акцизний податок	106,0	10.7
• Податок на доходи фізичних осіб	321,2	32.3
• Рентна плата	80,7	8.1
• Мито	20,0	2.0
• Екологічний податок	3,9	0.4

Сформовано на основі [2]

До місцевих бюджетів надходження платежів за 2021 р. становили 341,2 млрд грн. Темп росту надходжень до 2020 р. становить 121,6%

(+ 60,5 млрд грн). Надходження єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ) становлять 349,0 млрд грн. Порівняно з 2020 роком надходження ЄСВ збільшилися на 54,7 млрд грн.

У загальній сумі місцевих бюджетів найбільша питома вага у податку на доходи фізичних осіб та податку на додану вартість.

Нижче наведено статистичні дані щодо надходжень до бюджету податків і зборів та їх відсоток від загальної суми надходжень до бюджету за період з 2014 по 2021рр. (табл. 2)[3]

Таблиця 2

Статистика надходжень податків і зборів до Державного бюджету

Станом на 01.12. поточного року	Суми фактичних надходжень податків і зборів, млрд. грн	% від загальної суми надходжень
2014	339 727,7	76,0
2015	522 007,3	82,9
2016	387 315,6	66,1
2017	474 348,3	64,8
2018	569 586,3	64,2
2019	662 003,7	63,4
2020	742 761,5	65,8
2021	886 998,8	65,3

Джерело: складено за [3].

Проаналізувавши дані за 2014-2021 рр. можна констатувати, що у відсотковому співвідношенні від загальної суми надходження до Зведеного бюджету не спостерігалось певних стабільних тенденцій (рис.1). Хоча зниження податкового навантаження, яке відбулось впродовж цього часу, дало змогу підвищити надходження до бюджету за рахунок податків (рис.2)

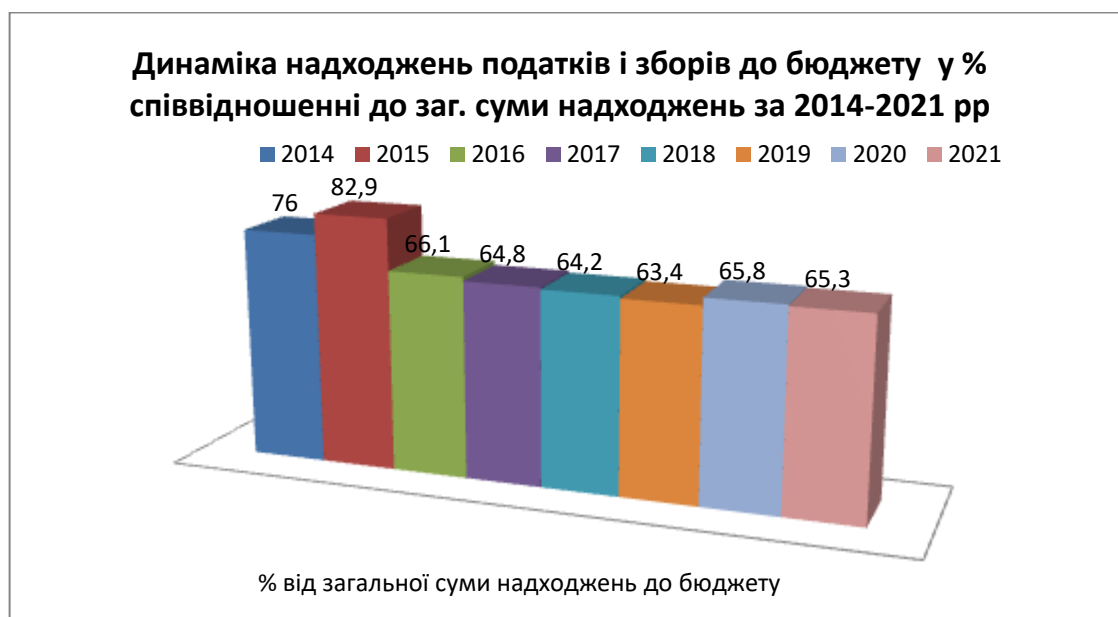

Рис. 1. Динаміка надходжень податків і зборів до бюджету у % співвідношенні до загальної суми надходжень за 2014-2021 рр.

Джерело: складено за [3].

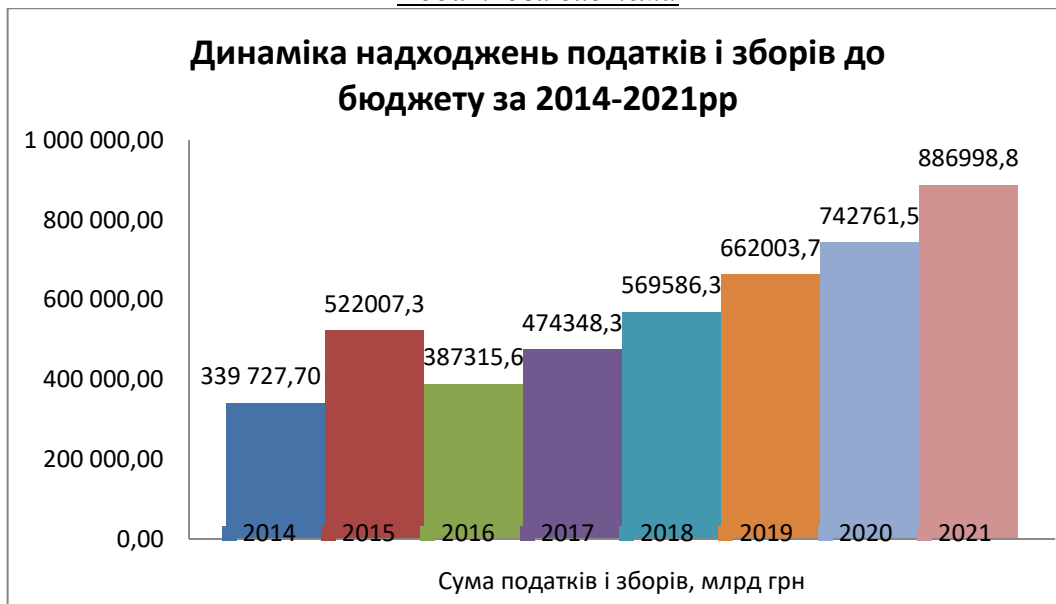

Рис. 2. Динаміка надходжень податків і зборів до бюджету за 2014-2021 рр.
Джерело: складено за [3];

В аналізований період бачимо позитивну тенденцію до збільшення суми фактичних надходжень податків і зборів до бюджету. Можна констатувати, що держава проводить таку податкову політику, яка тримає на відносно однаковому рівні податковий тиск на економіку, підвищуючи при цьому обсяги податкових надходжень до бюджету.

Вітчизняні науковці, які здійснюють пошук оптимальних меж податкового тягара, стверджують, що неможливо точно визначити межі загального рівня оподаткування економіки. Хоча, досліджуючи взаємозв'язки та взаємовпливи структури податків та надходжень до бюджету з розвитком економіки країни, можна виокремити певні тенденції, які допоможуть уникнути негативних наслідків при розвитку національного господарства.

Наведене вище дає змогу зробити висновок, що у нашій державі відбувається постійний пошук оптимальної моделі податкової системи, належного співвідношення різних податків, ставок з метою повного використання їх функцій та потенціалу.

Сьогодні реалізація податкової політики відбувається без глибокого аналізу фінансових зв'язків у економіці, потреб держави у фінансових ресурсах для виконання покладених на неї функцій. Отже, її реалізація відбувається під впливом заходів, спрямованих як на утримання дохідної бази бюджету, так і на формування пільгових режимів оподаткування для окремих галузей і груп підприємств.

Реформування податкової системи повинно базуватись на принципі фіскальної ефективності, тобто формування дохідної частини бюджету на відповідному рівні, що забезпечить виконання державою своїх функцій; досягнення рівності податкового тягара, рівна напруга між платниками, соціальна справедливість, стабільність і гнучкість – запорука ефективності податкової системи. Оптимальне співвідношення цих показників дозволить забезпечити економічне зростання України не лише на певному етапі, а й у довгостроковій перспективі.

Література:

1. Про Державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15.12.2020 р. № 1082-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>
2. Надходження податків і зборів // Офіційний сайт ДПСУ. URL: <https://tax.gov.ua/data/files/266501.doc>
3. Надходження податків і зборів // Офіційний сайт ДПСУ. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/nadhodjennya-podatkov-i-zboriv--obovvaz/nadhodjennya-podatkov-i-zboriv/>
4. Становлення та розвиток податкової системи України [Текст] : монографія / М. Г. Волощук, І. І. Матьола, Т. О. Карабін, О. В. Білаш. – Ужгород : Видавництво Олександрів Гаркуші, 2021. – 172 с.
5. Крилов Д. В. Адміністративно-правові засади публічно-сервісної складової державної податкової політики в Україні: теоретико-правові та праксеологічні аспекти : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 380 с.

JEL Classification: H25; H30

ЕЛЕКТРОННЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Бобик Ніна

nina.bobyk@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Система електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ) — сукупність організаційних та технічних засобів, що спрямована на забезпечення обліку адміністрування податку на додану вартість в Україні в електронному вигляді.

Законом № 71 скасовано окремі норми Закону України від 31 липня 2014 року № 1621-VII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України», з урахуванням змін, внесених до нього Законом України від 07 жовтня 2014 року № 1690-VII "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення оподаткування інвестиційної діяльності», пов'язані із запровадженням системи електронного адміністрування податку на додану вартість, та одночасно запроваджено нові правила такого адміністрування.[1]

Система електронного адміністрування ПДВ надає інформацію про обсяги бюджетних надходжень ПДВ. Дана інформація є доступною цілодобово, а не лише в кінці звітного періоду, коли платник склав декларацію. Також через систему електронного адміністрування ПДВ є можливість постійного регулювання процесу формування зобов'язань та податкового кредиту кожного платника таким чином, щоб в цілому по Україні сума надходжень ПДВ до бюджету була вищою за суму відшкодування цього податку.

Запровадження системи електронного адміністрування ПДВ спричинило безліч проблем для підприємств. Існують як технічні проблеми, пов'язані з використанням програмного забезпечення, так і економічні, пов'язані з тим, що система не пристосована для деяких видів економічної

Податкова система

діяльності, а також для підприємств, що мають розгалужену мережу філій. Багато проблем у підприємств через відтік оборотних коштів у зв'язку з економічно не коректним розрахунком реєстраційної суми ПДВ, що також призводить до ускладнення праці бухгалтерів, які мусять постійно контролювати стан електронного рахунку. Тому актуальним є розгляд основних складових системи електронного адміністрування податку на додану вартість в Україні в контексті змін до ПКУ.

Система електронного адміністрування ПДВ, що організована на центральному рівні ДФС, забезпечує автоматичний облік у розрізі платників податку:

- сум податку, що містяться у виданих та отриманих податкових накладних, зареєстрованих в Єдиному реєстрі податкових накладних, та розрахунках коригування до них;
- сум податку, сплачених платниками при ввезенні товарів на митну територію України;
- сум поповнення та залишку коштів на рахунках у системі електронного адміністрування ПДВ;
- суми податку, на яку платники мають право зареєструвати податкові накладні в ЄРПН. [1]

Головною складовою системи електронного адміністрування є відкриття електронних ПДВ-рахунків, створених Казначейством на підставі даних ДФС України. Для кожного платника податку відкрито один електронний рахунок. Цей рахунок відкривається та обслуговується безкоштовно. На нього перераховуються кошти в необхідному розмірі, на суму можливих податкових накладних та на суму, необхідну для сплати податкових зобов'язань з ПДВ.

Щодо переваг, які притаманні системі електронного адміністрування ПДВ, можна виділити такі:

- створення єдиної системи, яка об'єднує інформацію відносно всіх зареєстрованих податкових накладних та коригувань до них;
- збільшилася дисципліна контрагентів щодо вчасного надання правильно оформлених податкових накладних;
- економія часу платників податків на адміністрування ПДВ через скасування паперової накладної;
- стало неможливим видача фіктивної податкової накладної, адже вона повинна зареєструватися в Єдиному електронному реєстрі, а також повинна бути підкріплена живими коштами, що перераховані на електронний рахунок, або сумою реєстраційного ліміту
- відкриття електронного рахунку для кожного клієнта та платника податку відбувається на безплатній основі;
- платник податку може подати ряд безкоштовних запитів, серед яких: запит щодо суми, на яку він може зареєструвати податкові накладні, запит щодо стану рахунку тощо.

Система електронного адміністрування, як і кожна система не є ідеальною, тому їй притаманний ряд недоліків. Її основними недоліками можна зазначити наступні:

- обов'язком покупця є контроль за правильністю складання податкової накладної;
- важкими для розуміння є виписки, отриманні з електронної системи адміністрування ПДВ, а також підхід до визначення реєстраційного ліміту;
- складна процедура бюджетного відшкодування ПДВ;
- постійні зміни форм податкової звітності – податкової накладної та декларації з ПДВ;
- неможливість формування запиту для отримання податкової накладної за певний період, а лише на окрему дату.

Проаналізувавши переваги та недоліки та в обліку та адмініструванні ПДВ можна зробити висновок, що головною метою впровадження системи електронного адміністрування ПДВ є запобігання зловживань шляхом незаконного отримання відшкодування ПДВ із бюджету, унеможливлення отримання неправомірного відшкодування ПДВ з бюджету, скорочення обсягів тіньової економіки в країні та витрат держави на адміністрування ПДВ. Це, в свою чергу, дозволить вийти на новий рівень функціонування податкової системи держави та збільшить рівень довіри до неї. Завдяки цьому Україна має можливість наблизитись до світових економічних стандартів, адже більшість розвинутих країн вже давно відмовились від паперового документообігу і надали перевагу електронному формату.

Література:

1. Про систему електронного адміністрування ПДВ. Лист Державна фіскальна служба України. 19.01.2015 № 1403/7/99-99-19-03-01-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1403872-15#Text>
2. Волошина Я. Гейчук О., Оттен Т. Нова система електронного адміністрування ПДВ *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*. Київ. 2015, 25 с. URL: http://www.beratergruppeukraine.de/wordpress/wpcontent/uploads/2016/08/TN_04_2015_ukr.pdf
3. Буркова Л. А. Коваленко І. В. Про переваги та недоліки запровадження електронного обліку та адміністрування ПДВ. № 1 (25) 2017 URL: <https://ofp.cibs.ubs.edu.ua/files/1701/17blatap.pdf>

JEL Classification: H20; H56

ЗМІНИ В ПОДАТКОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Зеленюх Назар

nazar.zeleniukh@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Кміть В.М.

Воєнний стан вимагає швидкої адаптації податкового законодавства до нових реалій. Парламент ще на початку війни прийняв перші зміни до податкового законодавства, проте із введенням 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану ці зміни стали більш відчутними для бізнесу та економіки.

Отож, 7 березня 2022 року набрав чинності Закон «Про внесення змін до

Податкова система

Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» (далі – Закон №2118-IX) [1], яким передбачено:

- зупинення перебігу строків, визначених податковим законодавством;
- мораторій на всі види податкових перевірок;
- звільнення від відповідальності за порушення податкового законодавства.

17 березня набрав чинності Закон «Про внесення змін до Податкового кодексу та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» (далі – Закон №2120-IX) [2], який доповнює і частково уточнює ті зміни, які набрали чинності 7 березня, наприклад:

- дозволяє певні види податкових перевірок;
- пропонує пільги з єдиного податку, плати за землю;
- уточнює особливості застосування податкових пільг для благодійників;
- визначає особливості формування податкового кредиту та реєстрації податкових накладних тощо.

На період дії воєнного чи надзвичайного стану зупиняється перебіг строків:

- сплати податкових зобов'язань;
- оскарження податкових повідомлень-рішень;
- розгляду скарг платників податків;
- подання заяви про повернення надміру сплачених податків;
- подання податкової звітності тощо.

На період воєнного стану податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті зупиняються. Проте це правило не стосується таких перевірок:

- камеральних перевірок декларацій або уточнюючих розрахунків, до яких подано заяву про повернення суми бюджетного відшкодування;
- фактичних перевірок.

У разі виявлення порушень за результатами цих перевірок до платника податків застосовується відповідальність, незважаючи на мораторій на застосування штрафних санкцій та нарахування пені.

Згідно Податкового кодексу України, з 1 квітня 2022 року до припинення або скасування воєнного стану на території України, згідно з абз. 1 пп. 9.1 підрозділу 8 розділу XX ПКУ [3], ФОП – платники єдиного податку першої та другої груп мають право не сплачувати єдиний податок. Декларація за цей період не підлягає заповненню. Зміни вносяться також і для платників єдиного податку 3-ї групи:

- ставка єдиного податку на період воєнного стану становитиме 2%;
- платники 3-ої групи звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з ПДВ з операцій з постачання товарів, робіт та послуг на території України.

З 1 квітня 2022 року платниками єдиного податку 3-ї групи можуть бути ФОП-и та юридичні особи, у яких обсяг щорічного доходу не перевищує 10 млрд грн. До них не застосовуються обмеження щодо кількості осіб, які

перебувають з ними у трудових відносинах.

Проте платниками цієї групи не можуть бути:

1. Суб'єкти господарювання, які здійснюють:

- проведення азартних ігор, лотерей;
- обмін валюти;
- виробництво, експорт, імпорт, продаж підакцизних товарів;
- видобуток та реалізацію корисних копалин.

2. Страхові брокери, банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди, інші фінансові установи.

3. Реєстратори цінних паперів.

4. Представництва, філії, відділення та інші відокремлені підрозділи юридичної особи, яка не є платником єдиного податку.

5. Фізичні та юридичні особи – нерезиденти.

На період з 1 березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком, в якому скасовано воєнний стан, не нараховується та не сплачується плата за землю на територіях, на яких ведуться бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих російськими військами. Перелік таких територій визначатиме Кабмін. Крім цього, за 2022 та 2023 роки не нараховується та не сплачується загальне мінімальне податкове зобов'язання з цих ділянок.

Ті, хто перераховували пожертвування ЗСУ, можуть врахувати ці кошти до податкової знижки, що не перевищує 16% загального річного оподаткованого доходу такої особи.

ФОП та особи, які провадять незалежну професійну діяльність (крім осіб, які обрали спрощену систему оподаткування) мають право зарахувати такі пожертвування до складу витрат за звітний період.

Окрім цього, на час воєнного стану неприбутковим організаціям дозволяється передавати майно, надавати послуги та використовувати доходи для оборони держави, навіть якщо така діяльність не передбачена установчими документами цих організацій.

На період воєнного стану платники ПДВ, згідно Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового контролю та адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану» [4], формують податковий кредит на підставі наявних первинних документів, складених за операціями з придбання товарів та послуг.

Протягом 6 місяців після припинення воєнного стану ці платники зобов'язані внести податкові накладні в реєстр та за необхідності уточнити задекларований податковий кредит.

Податкові зобов'язання з акцизного податку не виникають щодо товарів, які:

- примусово відчужено або вилучено для потреб держави,
- передано ЗСУ та ТРО, іншим органам,
- надано як гуманітарну допомогу.

Податкова система

До припинення воєнного стану продовжують діяти ліцензії, навіть якщо платник податків не сплатив черговий платіж або термін дії ліцензії закінчився. Зокрема, це стосується ліцензій на право:

- виробництва та обігу спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах;
- виробництва, зберігання, оптової та роздрібною торгівлі паливом, та місць виробництва, зберігання, оптової та роздрібною торгівлі.

При цьому сплатити черговий платіж задля продовження дії ліцензії необхідно протягом 30 днів, наступних за днем закінчення воєнного стану.

З 1 березня 2022 року до кінця воєнного стану та протягом 12 місяців після скасування воєнного стану ФОП, особи, які провадять незалежну професійну діяльність та члени фермерського господарства мають право не нараховувати, не обчислювати, не сплачувати ЄСВ за себе. Розрахунок єдиного внеску в податковій звітності за цей період не заповнюється.

Також мають право за власним рішенням не сплачувати єдиний внесок за найманих працівників, призваних під час мобілізації на військову службу:

- ФОП, які належать до 2-ї та 3-ї групи;
- юридичні особи, які належать до 3-ї групи.

Перевірки щодо правильності нарахування та сплати єдиного внеску не проводяться на час воєнного стану, а також протягом 3 місяців з дня його припинення.

Таким чином, воєнна ситуація впливає на стан економіки негативно але завдяки змінам в законодавстві, це не є так критично як виглядає на перший погляд. Якщо говорити про податкову систему зокрема, на нашу думку, в час воєнного стану намагаються відкриватись багато нових фірм і підприємств так як податкова система стає більш лояльнішою для ФОП. Під час воєнної ситуації в країні підприємці мають змогу добре започаткувати власну справу а по закінченню війни закрити всі остаточні питання на рахунок податкової системи по всіх відповідних нормах як було до війни.

Література:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. №2118-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>
2. Про внесення змін до Податкового кодексу та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану»: Закон України "від 15.03.2022 р.№2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20>
3. Податковий кодекс України абз. 1 пп. 9.1 підрозділу 8 розділу XX «Перехідні положення» ПКУ. URL: https://biz.ligazakon.net/news/215373_fop-persho-ta-drugo-grup-mayut-pravo-ne-splachuvati-diniy-podatok-pd-chas-vyni--dps
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового контролю та адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 12.05.2022 р. №2260-IX. URL: <https://news.dtki.ua/taxation/pdv/76566-z-27-travnja-diyut-zmini-v-formuvanni-podatkovogo-kreditu-z-pdv-na-period-viini>

ПОДАТКОВА СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ОЦІНКА, МІСЯ ТА ПРІОРИТЕТИ

Козак Роман

roman.kozak@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Кміть В.М.

Податкова система є провідною складовою системи публічних фінансів. Законодавче визначення податкової системи регламентується положеннями статей 3-8 Податкового кодексу України № 2755-VI від 02 грудня 2010 року, згідно яких сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та до державних цільових фондів, що справляються у встановленому законами України порядку, становить систему оподаткування [1].

Отож, система оподаткування – це сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів), що стягуються в порядку, який встановлений відповідними законами держави до бюджетів різних рівнів, а також до державних цільових фондів [2, с. 1].

Податки є складною й надзвичайно впливовою на всі економічні явища та процеси фінансовою категорією. З одного боку, податки – фінансове підґрунтя існування держави, мірило її можливостей у світовому економічному просторі щодо розвитку науки, освіти, культури, гарантування економічної безпеки, зростання суспільного добробуту громадян. З іншого боку, податки – знаряддя перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб у державі, їх мобілізація й використання зачіпає інтереси не тільки кожного підприємця чи громадянина, а й цілих верств населення і соціальних груп [3].

На сьогодні роль податків як регулятора економіки зростає. Держава шляхом встановлення ставок податків та їх видів стимулює чи обмежує розвиток окремих галузей або сфер економіки. Так, звільняючи від оподаткування суми, що йдуть на технологічний розвиток виробництва, а саме на інновацію та модернізацію, держава сприяє науково-технологічному потенціалу. Таким чином, держава через регулювання податками може впливати на ефективність і стабільність економічного розвитку. Податкова політика держави має забезпечити виконання таких завдань, як встановлення оптимальних податків, які не стримуватимуть розвиток підприємництва, та забезпечення надходження до бюджету коштів, достатніх для задоволення державних потреб.

Сьогодні в Україні діє податкова система, яка за своїм складом та структурою подібна до податкових систем розвинутих європейських країн. Закони з питань оподаткування розроблено з урахуванням норм європейського податкового законодавства, а також аспектів податкової політики ГАТТ/СОТ та інших міжнародних економічних організацій.

Проте, на відміну від країн Європейського Співтовариства податкова система України не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави, не сприяє зростанню економічної активності суб'єктів господарювання. Існуюча система формування державних доходів відображає

недосконалість перехідної економіки та має переважно фіскальний характер. Ринкове реформування економіки супроводжувалося неодноразовими спробами удосконалити податкову систему шляхом прийняття окремих законодавчих актів, що були недостатньо адекватними стану економіки, характерними рисами яких є неузгодженість окремих норм, наявність значних обсягів тіньових оборотів [4].

Основоположні й керівні ідеї, провідні положення, фундаментальні начала певної сфери, тобто принципи, а саме принципи оподаткування, ними слід вважати базові ідеї та положення, що лежать в основі податкової сфери.

Відповідно до статті 4 Податкового кодексу України, податкове законодавство України ґрунтується на таких принципах:

- загальність оподаткування;
- рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації;
- невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства;
- презумпція правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу;
- фіскальна достатність;
- соціальна справедливість;
- економічність оподаткування;
- нейтральність оподаткування;
- стабільність;
- рівномірність та зручність сплати;
- єдиний підхід до встановлення податків та зборів.

Сучасна податкова служба України є повністю прозорою, сучасною та технологічною податковою організацією, яка надає якісні та зручні послуги платникам, ефективно адмініструє податки, збори та платежі і виявляє нетерпимість до корупції.

Стратегічні цілі діяльності Державної податкової служби України (далі – ДПС) на 2022 – 2024 роки:

- ефективне управління діяльністю;
- ефективне адміністрування податків, зборів, платежів;
- формування іміджу ДПС як сервісної служби європейського зразка з високим рівнем довіри у суспільстві;
- протидія ухиленню від оподаткування шляхом запровадження міжнародних стандартів та вдосконалення аналітичних інструментів;
- формування кваліфікованої, ефективної та мотивованої команди [5].

Надходження платежів, які контролюються ДПС, становлять вагомую частку доходів Зведеного бюджету України – 59,8%. Зокрема, надходження

(сальдо) до Зведеного бюджету України у 2021 році (рис. 1) становлять 993,2 млрд грн, що на 145,2 млрд грн, або на 17,1%, більше 2020 року. До державного бюджету надійшло (сальдо) 652,1 млрд грн, що на 84,7 млрд грн, або на 14,9% більше ніж за 2020 рік. Надходження (сальдо) платежів до загального фонду державного бюджету становлять 614,4 млрд грн, до спеціального – 37,7 млрд гривень.

Індикативні показники Мінфіну (загальний фонд державного бюджету) перевиконано на 3,1%, додатково до бюджету надійшло 18,4 млрд грн. [6].

Рис. 1. Надходження (сальдо) до Зведеного бюджету України

Існуюча податкова система України характеризується наступними негативними рисами:

- фіскальною спрямованістю, що є лейтмотивом більшості змін, які вносяться до податкового законодавства;
- нормативно-правові акти з питань оподаткування є складними та нестабільними, окремі законодавчі норми – недостатньо узгоджені, інколи суперечливі. Питання оподаткування і досі регулюються не тільки законами, а і декретами Кабінету Міністрів України, указами Президента України. Через наявність у законодавчих актах норм непрямой дії значна кількість питань у сфері оподаткування регулюється підзаконними актами. У зв'язку з тим, що чимало податкових норм мають неоднозначне тлумачення при їх застосуванні, це негативно позначається на діяльності суб'єктів господарювання, знижує привабливість національної економіки для іноземних інвесторів;
- витрати на адміністрування окремих податків є більшими порівняно з доходами бюджету, що формуються за рахунок їх справляння;
- механізм митно-тарифного регулювання не дає можливості оперативно реагувати на зміни кон'юнктури світового ринку та структури економіки в Україні.

Вищезазначені недоліки призвели до таких проблем системного характеру у податковій системі, як:

- податкова заборгованість платників перед бюджетом та державними

Податкова система

цільовими фондами. Ця проблема породжена низкою причин, а саме, відсутністю ефективних механізмів, що забезпечують відповідальність суб'єктів господарювання за виконання своїх фінансових зобов'язань; практикою щодо списання та реструктуризації державою податкової заборгованості підприємств перед бюджетом; проведення масових бюджетних взаємозаліків, які роблять не вигідною своєчасну і в повному обсязі сплату податків, сприяють укоріненню у суспільній свідомості зневажливого ставлення до податкових зобов'язань;

- широкомасштабне ухилення від оподаткування. В Україні на масштаби ухилення від податків впливають не стільки розміри податкових ставок, скільки викривлення умов конкурентної боротьби внаслідок нерівномірного розподілу податкового тягаря; корупція; недосконалість законодавства, що регулює підприємницьку діяльність, у тому числі податкового; загальне недотримання норм законів платниками податків;
- бюджетна заборгованість з відшкодування податку на додану вартість. Основними причинами, що ускладнюють виконання державою зобов'язань перед платниками податку на додану вартість, є недоліки законодавчих норм, якими регулюється процедура відшкодування та пред'явлення необґрунтованих вимог на відшкодування податку на додану вартість та заниження сум податкових зобов'язань;
- нерівномірне податкове навантаження, внаслідок чого найбільше податкове навантаження покладено на законослухняних платників, позбавлених податкових пільг [3].

Отже, узагальнивши, можна зробити висновок: реформування податкової служби слід зосередити не лише на загальнодержавному рівні, а й на регіональному. Особливістю такого реформування є покращення системи місцевого оподаткування, на меті має ліквідувати розбіжності між частинами доходів і частинами видатків регіональних бюджетів.

Основою реформування податкової системи України є процес не тотальної реформації, а зміна законодавчої бази у сфері оподаткування на основі тої, яка вже функціонує в нашій країні та прагнення корекції закону відповідно до вимог світової податкової системи.

Загалом, чинна податкова система України позитивно впливає на фінансово-господарську діяльність України. З аналізу надходжень до загального бюджету України, практично 60% контролюється ДПС, що є вагомою часткою суми прибутків нашої країни.

Література:

1. Молчанова Т.В. Основи галузевої економіки і підприємства: посібник / Т.В. Молчанова. URL: http://cpto.dp.ua/public_html/posibnyky/posibnyk/page16.html
2. Шульга А.А. Система оподаткування та її вплив на фінансово-господарську діяльність підприємств: 24.06.2006. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/2507/1/58.pdf>
3. Доповідь заступника директора департаменту фінансового законодавства, Олени Ференс: Реформування податкової системи України: Міністерство юстиції України: URL: https://minjust.gov.ua/m/str_11350
4. Міністерство юстиції України: URL: <https://minjust.gov.ua/>
5. Державна податкова служба України: Місія, стратегічні цілі та пріоритети служби: URL:

JEL Classification: H21; H56

АДАПТАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ

Костецька Марта

marta.kostetska.ekf@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Податки є основним джерелом фінансового забезпечення функціонування держави. Сукупність податків і зборів, встановлених державою, утворює податкову систему. В будь-якій країні податкова система має базуватися на її соціально-економічному становищі. Ефективність податкової системи залежить від її обґрунтованості, що полягає у систематизації податків, визначення бази оподаткування, а також якості її правового забезпечення.

Збалансування суми податків і зборів, що надходять до бюджету, та обсягу видатків державного бюджету є основним завданням державних фінансових установ.

Проте, з початку повномасштабного вторгнення росії проти України у всіх сферах життя сталися значні зміни, податкова система не виключення. З початку війни Верховна Рада України ухвалила важливі зміни до законодавства, які передбачають суттєве послаблення оподаткування для бізнесу на період війни.

Основна зміна полягає в тому, що податок на прибуток і ПДВ було замінено на 2% (у 2021 році податок на прибуток та «внутрішній» ПДВ становили 303,5 млрд грн або понад 27% податкових надходжень Державного бюджету).[1] Після переходу на спрощену систему оподаткування зі ставкою 2% підприємства не зобов'язані розраховувати та сплачувати внутрішній та імпорتنний ПДВ, подавати податкові декларації та призупиняти реєстрацію платника податку на додану вартість, фактично суб'єкти господарювання протягом цього періоду більше не сплачують ПДВ. Водночас, порівняно зі «звичайною» моделлю спрощеної системи оподаткування, підприємства залишаються зобов'язаними сплачувати ЄСВ та ПДФО за своїх працівників, окрім тих, хто переведений та безпосередньо бере участь в обороні України.

Нововведення доступне переважній більшості компаній в Україні, за винятком компаній у сферах азартних ігор, валюти, продажу підакцизних товарів та видобутку корисних копалин, а також фінансового сектору та компаній-нерезидентів. Для переходу на спеціальний спосіб сплати єдиного податку третьої групи за ставкою 2% необхідно звернутися до контролюючого органу. З 1 квітня 2022 року компанія вважається платником цього податку, якщо заяву подано до 1 квітня 2022 року, або з наступного робочого дня після

Податкова система

подання такої заяви – у разі подання заяви після 1 квітня 2022 року.

Під час воєнного стану фізичні особи підприємці (ФОП) 1 та 2 групи отримали право не сплачувати податки, але за бажанням, можуть їх платити. Адже, якщо сплачуватимуть ЄСВ, то матимуть страховий стаж.

Окрім спрощеної системи оподаткування, податкова лібералізація стосується ринку пального, а також нових пільг із плати за землю, екологічного податку та інших [2] :

- на період дії воєнного стану ставку акцизного податку на паливо (бензин, дизпаливо та скраплений газ) було знижено до нуля, а ставку податку на додану вартість – з 20% до 7%;
- з 1 березня 2022 року та ще через рік після закінчення воєнного стану території, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окуповані росією, звільняються від сплати земельного податку та орендної плати за землю. Також не підлягають оподаткуванню заміновані земельні ділянки та ті, на яких наявні фортифікаційні споруди. За останніми даними Державної служби з надзвичайних ситуацій, заміновано близько 300 тис. кв. км – майже половина території країни, що дозволяє припустити значні втрати бюджету через відсутність плати за землю (у 2021 році платежі за землю та оренду землі перевищують 35 млрд. грн. або 10% бюджету місцевих податків);
- у 2022-2023 роках на визначених територіях не будуть нараховуватися та стягуватися мінімальні податкові зобов'язання;
- у 2022 році за об'єкти, що розташовані на таких територіях, не буде справлятися екологічний податок;
- імпорт товарів звільняється від мит. Ця норма не поширюється на товари з росії, Білорусії та тимчасово окупованих територій.

Інші новації податкового законодавства [3]:

- органи місцевого самоврядування мають повноваження запроваджувати місцеві податки (у порядку, встановленому податковим законодавством) і змінювати раніше встановлені податки (нижчі або вищі ставки) без дотримання нормативних вимог;
- дохід від реалізації власної сільськогосподарської продукції виплачують податкові агенти, а не фізичні особи;
- під час воєнного стану через аптеки дозволено роздрібний продаж алкоголю в тарі менше 100 кубометрів;
- через митний кордон України можуть провозитися товари, які можуть становити культурну цінність, наркотичні засоби, психотропні речовини, радіоелектронні засоби, заборонені для ввезення, товари військового або подвійного призначення, небезпечні відходи тощо. Ці перевезення здійснюються на підставі заяви декларанта про незастосування до таких товарів заборон і обмежень. до таких товарів застосовуються правила митного

контролю;

- дозволено проводити фактичні податкові перевірки з будь-яких питань та камеральні податкові перевірки щодо бюджетного відшкодування ПДВ (тобто частково скасований мораторій, введений до цього на всі перевірки);
- перевірку документів на відповідність митним правилам призупинено;
- за дотримання певних умов дозволено виробляти та вивозити за межі України етиловий спирт.

Також, змінами до Податкового кодексу пропонується скасувати пільги з плати за землю (в разі нецільового використання земельних ділянок) закладам науки, що прямо суперечить твердженню уряду, що «Проект не стосується сфери наукової та науково-технічної діяльності». В умовах недостатнього фінансування, скорочення штатів та вивільнення площ в наукових та дослідницьких закладах велика кількість цих установ здає в оренду вільні приміщення та землю стороннім організаціям для того, щоб елементарно покрити витрати хоча б на житлово-комунальні послуги. Зрозуміло, що скасування пільгової оплати землі для закладів наукової та науково-технічної діяльності погіршить їх і без того жалюгідне фінансове становище.

Для сільськогосподарської діяльності запровадженням цього «податкового зобов'язання» їх будуть примушувати заплатити податок на ті доходи, які вони насправді не отримали. Це суперечить і здоровому глузду, й юридичному сенсу оподаткування – можна оподатковувати дохід, який є, і не можна той, якого немає.[4] Наслідками таких нововведень може бути те, що частина сільськогосподарських виробників відмовляться від своєї діяльності, бо не захочуть платити податки з тих доходів, які вони не отримували.

Отже, воєнні зміни до Податкового кодексу допоможуть багатьом бізнесам триматись на плаву у цей важкий для країни час, а також забезпечить людям відтермінування по кредитах, адже багато хто залишився без роботи внаслідок війни, допоможе доставляти паливо та машини без сплати на них податків при перевезенні через кордон.

Законом України від 30 листопада 2021 року № 1914 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» для платників податків – фізичних осіб, у яких у власності та/або користуванні (оренді, суборенді, емфітевзисі, постійному користуванні) є земельні ділянки, віднесені до сільськогосподарських угідь, вводиться поняття мінімального податкового зобов'язання (далі – МПЗ). Ці зміни створюють умови для суттєвого збільшення податкового навантаження на власників, орендарів та землекористувачів земельних ділянок площею понад 0,5 гектара. Деякі з них можуть припинити займатися сільськогосподарським виробництвом, що призведе до зменшення надходжень ЄП, від ПДФО та місцевих бюджетів. Крім того, керівництво МПЗ створює дуже сприятливі умови для зростання корупції в місцевих податкових органах [4].

Запропонований закон може мати значний вплив на сферу науково-

Податкова система

технічної діяльності шляхом скасування пільг щодо плати за землю та може призвести до погіршення її фінансового стану.

Закон сприятиме незаконному захопленню землі, водночас відкривши ще один шлях для легалізації такого свавільного захоплення землі. У КМУ сподіваються, що ухвалення законопроекту дозволить отримати додаткові надходження до зведеного бюджету, близько 50 мільярдів гривень на рік.

Література:

1. Про внесення змін до податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період воєнного стану: Закон України від 2011 р. №2120-IX. Дата оновлення: 17.03.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 15.03.2022)
2. Марчак Д., Маркуц Ю., Маршалок Т. Податки воєнного часу. Чого слід очікувати від змін у податковій системі, ухвалених з початку війни? *Вокс Україна* URL: <https://voxukraine.org/podatky-voennogo-chasu-chogo-slid-ochikuvaty-vid-zmin-u-podatkovij-systemi-uhvalenyh-z-pochatku-vijny/>
3. Моїсєєв В. Комітет ВР підтримав набір нових податкових змін *The page* 22 березня 2022 URL: <https://thepage.ua/ua/economy/komitet-vr-pidtrimav-nabir-novih-podatkovih-zmin-spisok>
4. Визначення мінімального податкового зобов'язання для фізичних осіб. *Офіційний сайт Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/nove-pro-podatki--novini/568647.html>
5. Сергієнко О. Аналіз законопроекту щодо змін до податкового кодексу України. Напрямок – регіональна політика. *Інститут громадянського суспільства* 09.12.2021 URL: <http://www.csi.org.ua/news/analiz-zakonoproektu-shhodo-zmin-do-podatkovogo-kodeksu-ukrayiny-napryamok-regionalna-polityka/>

JEL Classification: G22; H22

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Мишанич Вікторія

viktoria.myshanych@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Система оподаткування з одного боку забезпечує надходження до державного бюджету, а з іншого – важливим інструментом регулювання підприємницької діяльності та стимулювання окремих сфер економіки. Особливий механізм оподаткування в Україні застосовується і до діяльності страхових компаній, що охоплює безпосередньо страхування та інвестиційну діяльність.

Страхування дозволяє відшкодувати збитки фізичних та юридичних осіб та, водночас, є одним з основних джерел довгострокових інвестицій, які необхідні для забезпечення сталого економічного зростання. Сьогодні ринок неможливо уявити без страхування. Існує дуже тісний зв'язок між ступенем розвитку ринкових відносин і рівнем розвитку страхування. Тому актуальною проблемою є розробка та реалізація обґрунтованої й ефективної державної

фіскальної політики, яка повинна бути спрямована на розвиток страхових компаній та стимулювання їх діяльності.

Система оподаткування діяльності страхових компаній має деякі проблеми, що потребують їх вирішення. На нашу думку, одним із напрямів удосконалення оподаткування діяльності страхових компаній може бути перехід страховиків на диференційовану систему оподаткування, що значно зменшить можливості участі страхових компаній у схемах податкової оптимізації, виведення коштів за кордон та бажання приховати реальні прибутки. Це дасть поштовх для розвитку страхування в нашій країні, адже страхова індустрія є важливим компонентом ринкової економіки, що захищає добробут людей та приносить прибуток за рахунок інвестицій тимчасово вільних грошей в перспективні проекти. Удосконалення механізму оподаткування страхових компаній повинно здійснюватися на державному рівні, саме шляхом прийняття відповідних законів. Необхідно покращувати кількісно-технічні аспекти податків і зборів (знижувати ставки, розширювати податкову базу) та модифікувати обліково-інформаційні аспекти (вдосконалювати податкову звітність, впроваджувати системи комп'ютеризовані програми сплати податків та зборів).

В сучасних умовах розвитку України оподаткування є важливим фінансовим важелем регулювання фінансових потоків підприємств. Треба сказати, що податкові надходження від страхової діяльності не відповідають масштабам і темпам зростання страхових премій. Саме тому не забезпечується виконання фіскальних і регулюючих завдань досліджуваної сфери.

Спостерігаємо стійку тенденцію до зростання показників страхових премій та виплати страхових відшкодувань – приріст у розмірі 12% і 9% відповідно. За даними Національного банку України, 2021 рік приніс страховому бізнесу рекордні прибутки, а саме – 2,2 млрд грн. За підсумками року страховий сектор мав найкращий показник рентабельності активів серед всіх небанківських фінансових установ. А в II кварталі 2022 року тривало скорочення активності надавачів небанківських фінансових послуг, обсяги основних фінансових послуг знизилися. Так, зменшилися обсяги страхових премій за більшістю видів страхування та виплати за ризиковими видами. Коефіцієнти ефективності діяльності страховиків незначно погіршилися через збільшення резервів збитків.

Ефективне податкове планування в страхових компаній здатне заощадити значні ресурси, збільшити прибуток компанії в цілому, і таким чином підвищивши її інвестиційні можливості. Але мінімізація податків законним шляхом має суперечливий економічний характер: з одного боку, податкова оптимізація є важливим завданням при стратегічному плануванні структуризації господарської діяльності страхових компаній, а з другого – причиною недоотримання податкових надходжень до бюджету.

Аналіз стану та динаміки показників страхової діяльності дозволяє стверджувати, що в Україні в останні роки спостерігається деяке збільшення загальних активів страхових компаній та сум сплачених ними податків, при тому, що їх кількість зменшилася, адже встановлено жорсткіші заходи

законодавчого регулювання з метою наближення страхового ринку до міжнародних стандартів..

Основними напрямками удосконалення регулювання страхової діяльності в Україні мають бути удосконалення нормативно-правової бази, створення сприятливих умов для розвитку інвестиційної діяльності, розвиток саморегуляції ринку, проведення інформаційних кампаній серед населення задля стимулювання розвитку добровільного страхування. Також, одним з аспектів вдосконалення стягування податків є оподаткування окремо основної операційної, інвестиційної, фінансової та інших діяльностей. За таким порядком страхові компанії будуть одержувати та декларувати позитивні прибутки за кожним видом діяльності окремо. Тобто податки на прибутки стануть прямими саме за таких умов та страховики сплачуватимуть податки лише за тими видами діяльності, які матимуть прибутки. При переході страховиків на таку систему оподаткування в них зменшиться можливість у схемах податкової оптимізації, виведення коштів за кордон та зникне бажання приховати реальні прибутки. Це дасть поштовх для розвитку класичного страхування, завдяки якому почнуть з'являтися інвестиційні ресурси на потреби розвитку економіки. Важливим є створення належних економічних умов для розвитку страхового ринку через поліпшення соціально-економічної ситуації в державі.

Страховий ринок є важливою складовою економіки будь-якої країни та певним індикатором її соціального та економічного розвитку. Незважаючи на деякі зрушення в розвитку страхового ринку України, він все ще перебуває на етапі становлення і пов'язаний з низкою проблемних питань, вирішенню яких має сприяти ефективна політика держави у цій сфері. Державне регулювання страхової діяльності в Україні має здійснюватися на засадах системності, плановості, компетентності й прозорості й з урахуванням сучасного стану економіки, існуючих ризиків та прийнятих цілей розвитку.

Одним із заходів, який мав би сприяти розвитку страхування життя є зміни в сфері оподаткування доходів громадян. ПДФО – це податок, що утримується із зарплати та виплат, які до неї прирівнюються, наприклад лікарняних. Ставка податку на доходи фізичних осіб за станом 2022 року становить 18 %. Відповідне положення передбачено у пункті 167.1 Податкового кодексу України.

З 01.01.2022 року набирають чинності зміни до Податкового кодексу, внесені законом від 14.12.2021 р. № 1946-IX. Зокрема, у новій редакції викладено пп. "в" пп. 164.2.16, що визначає перелік оподаткованих ПДФО доходів фізосіб.

Так із 01.01.2022 року не включатимуть до оподаткованого доходу суму, сплачену «роботодавцем-резидентом за свій рахунок за договорами недержавного пенсійного забезпечення платника податку та/або за договорами добровільного медичного страхування в межах 30 відсотків нарахованої заробітної плати такому працівнику».

Зараз ця норма передбачає звільнення від оподаткування сум внесків, сплачених роботодавцем за договорами недержавного пенсійного забезпечення,

у межах 15 % від зарплати та внесків до фондів банківського управління, але не більш як 2,5 розміру мінімальної зарплати. Внесені зміни мали на меті забезпечити припинення використання страховиків для оптимізації податку на прибуток підприємств і в інших фінансових схемах, дати поштовх до розвитку класичного страхування і, звичайно ж, забезпечити збільшення бюджетних надходжень. Варто звернути увагу, що обсяг надходжень від податку на прибуток страхових компаній до Зведеного бюджету держави має мінливий характер, хоча й помітним є деяке зростання в останні роки.

Під час економічного спаду державне регулювання є надзвичайно необхідним інструментом для виходу з кризи та водночас захищає інтереси споживачів страхових послуг. Державне регулювання діяльності страхових компаній має здійснюватися з урахуванням сучасного стану економіки, ризиків, що характерні для даного виду бізнесу, та прийнятих векторів розвитку. При економічному спаді державне регулювання набуває надзвичайно важливого характеру. Як в умовах економічного піднесення, так і спаду державне регулювання діяльності страхових компаній повинно ґрунтуватися на принципах, що забезпечить його ефективність та прозорість, сприятимуть розвитку і прибутковості страховиків і захищатимуть споживачів страхових послуг.

Література:

1. Пономарьова О. Б., Синюк А. О., Підгірний А. Т. Оподаткування страхових компаній в Україні: зарубіжний досвід, проблеми та перспективи. 2016. № 12(39). С. 847–851. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_12
2. Онишко С. В. Особливості оподаткування страхових компаній податком на прибуток в Україні. *Молодий вчений* № 9 (97) вересень, 2021 р. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5389/1/4872_IR.pdf
3. Шірінян Л. В., Бойко С. В., Толстенко О. Ю. Аналіз і прогнозування надходжень до Державного бюджету України від податку на прибуток страхових компаній. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка Економіка*. 2019, 3(204) URL: <http://bulletineconom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2019/10/204-56-64.pdf>.
4. Самофат І.С., Онишко С.В. До питання вдосконалення оподаткування діяльності страхових компаній в Україні. *Зб. наукових праць Національного університету державної фіскальної служби України*. Проблеми розвитку страхування в Україні 120. Електронне наукове видання № 2, 2016 URL: <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/>
5. Страхування. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/regulation-nonbank-fs-market/insurance>.
6. Страхування під час війни. *Економічна правда*. 14 квітня 2022 URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/14/685760/>.
7. Дума В. Страхова діяльність в умовах російської агресії: правові підстави й практичні перспективи. *Юридичний вісник*. 2022. Т. 2(63), № 10.06.2022. С. 162.
8. ПДФО 2022. Ставки, за якими оподатковуються доходи фізосіб. *Системи для бізнесу*. URL: <https://sys2biz.com.ua/news/pdfo-2022-stavky-za-yakymy-opodatkovuyutsya-dohody-fizosib/>.
9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#n5>.

РОЛЬ НЕПРЯМИХ ПОДАТКІВ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Могер Анастасія

anastasiia.moher@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Податкові надходження посідають важливе місце у бюджетних доходах, займаючи найбільшу питому вагу у їх структурі, що, у свою чергу, впливає на соціально-економічний розвиток держави, а також є одним із інструментів державного регулювання економіки. Загалом податкові надходження, їх формування, розподіл та використання є важливим елементом системи бюджетно-податкового регулювання, а його значення посилюється в умовах трансформації економічної системи. На цій стадії вплив держави на розвиток економіки набуває неявного характеру і реалізується шляхом проведення бюджетної та податкової політики, послідовність та виваженість яких визначають темпи економічного зростання. Розширювати існуючі повноваження для наповнення дохідної частини бюджету держава може за наявності джерел зростання податкових надходжень Державного бюджету України.

Податкові надходження – це встановлені Податковим кодексом та іншими законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі), а також місцеві податки та збори (обов'язкові платежі). Вони домінують у системі доходів Державного бюджету України, що обумовлено сутністю податків як фіскальних інструментів держави. Важливою умовою забезпечення зростання прямих та непрямих податкових надходжень до бюджетів є розширення та підвищення ефективності виробництва. Так, саме у сфері виробництва створюється нова вартість — національний дохід – джерело фонду заробітної плати, інших видів доходів фізичних осіб, прибутку підприємств, з яких сплачуються податки у бюджет.

Непрямі податки встановлюються на товари і послуги у вигляді надбавок до ціни товару чи послуги, оплачуються покупцями при купівлі товарів та отриманні послуг, а в бюджет вносяться продавцями цих товарів та послуг [2, с. 3].

Непрямі податки відіграють важливу роль у формуванні доходів Державного бюджету. Надходження від них у Державний бюджет перевищують 45% його доходів. Види непрямих податків, їх платники, розміри, порядок стягування і сплати в бюджет встановлюються в законодавчому порядку. Нині в Україні стягуються такі види непрямих податків: ПДВ, акцизний та митні збори.

Найбільший обсяг доходів Державного бюджету отримується від податку на додану вартість. На частку ПДВ у доходах Державного бюджету припадає близько 35%. Така ситуація складається через те, що він створюється на всіх стадіях виробництва та обігу, включається у вигляді надбавки на ціну товару і

повністю сплачується кінцевим споживачем, але його облік та перерахування до Державного бюджету України здійснює податковий агент. Іншими факторами значного доходу від ПДВ є висока податкова ставка, тіньові схеми, надмірна централізація бюджетних ресурсів, своєчасне виявлення ризиків недонадходження цього податку до бюджету, а механізм його відрахування практично не дає можливості ухилитися від його сплати, що сприяє податковій дисципліні платників ПДВ. Друге місце посідає акцизний податок, хоча його обсяги надходжень значно менші. Власне, зі структури податкових надходжень видно, що частка кожного із податків постійно змінюється, незначні зміни має значення питомої ваги податку на додану вартість, частка якого у доходах бюджету протягом аналізованого періоду не зазнавала суттєвих змін.

Об'єктом оподаткування при нарахуванні ПДВ є обороти з продажу продукції, товарів, виконання робіт і надання послуг. При цьому при продажу товарів об'єктом оподаткування є обороти не лише з продажу товарів власного виробництва, а й купованих. При продажу робіт об'єктом оподаткування є вартість виконаних будівельно-монтажних, ремонтних, науково-дослідних та інших робіт, у тому числі робіт, виконаних господарським способом. При продажу послуг об'єктом оподаткування є вартість послуг, наданих автотранспортом, вантажно-розвантажувальних, зв'язку, побутових, рекламних та ін.

Розрахунок бази оподаткування здійснюється за операціями з продажу товарів, виконання робіт, надання послуг.

При продажу товарів (робіт, послуг) база оподаткування визначається виходячи з їх договірної (контрактної) вартості, визначеної за вільними (регульованими) цінами (тарифами) з урахуванням акцизного збору, ввізного мита, інших загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів), за винятком ПДВ, що входить у ціну товарів (робіт, послуг) згідно із законодавством України з питань оподаткування.

У разі продажу товарів (робіт, послуг) без оплати або з частковою оплатою їх вартості коштами в межах бартерних (товарообмінних) операцій, натуральних виплат у рахунок оплати праці фізичним особам, що перебувають у трудових відносинах з платником податку, передавання товарів (робіт, послуг) для невиробничого використання в межах балансу платника податку, витрати, які не належать до валових витрат виробництва (обігу) і не підлягають амортизації, база оподаткування визначається виходячи з фактичної ціни операції, але не нижчої за звичайні ціни.

Для товарів, які ввозяться (пересилаються) на митну територію України платниками податку, базою оподаткування є договірна (контрактна) їх вартість, але не нижча від митної вартості, зазначеної у ввізній митній декларації, з урахуванням витрат на транспортування, завантаження, розвантаження та страхування до пункту перетину митного кордону України, сплати брокерських, агентських, комісійних та інших видів винагород, пов'язаних з ввезенням (пересиланням) таких товарів, акцизних зборів, ввізного мита, а також інших податків, зборів (обов'язкових платежів), за винятком ПДВ, які входять у ціну товарів (робіт, послуг), згідно з законодавством України з питань

оподаткування. Визначена вартість перераховується у гривні за валютним (обмінним) курсом Національного банку України, що діяв на момент виникнення податкових зобов'язань.

Для готової продукції, виготовленої на території України з давальницької сировини нерезидента, у разі її продажу на митній території України базою оподаткування є договірна (контрактна) її вартість з урахуванням акцизного збору, ввізного мита, а також інших загальнодержавних податків, зборів (обов'язкових платежів), за винятком ПДВ, що включаються в ціну такої продукції згідно із законодавством України з питань оподаткування.

Сутність специфічних акцизів полягає в тому, що не всі товари підлягають оподаткуванню, а лише окремі їх види, причому є різні підходи до оподаткування різних груп товарів. Специфічним акцизом є акцизний податок, що встановлюється на окремі види товарів, які, як правило, не належать до речей першої необхідності і рівень рентабельності яких досить високий за диференційованими ставками[3].

Третім видом непрямих податків є мито. Мито — це вид непрямого оподаткування, яке пов'язане із зовнішньоекономічною діяльністю, тобто це є податок з переміщення товарів при експорті, імпорті, транзиті. Мито на даний час не відіграє відчутної ролі у податковій системі. Це пов'язано з розвитком світової торгівлі, обмеженням різних бар'єрів, у тому числі митних. Існуючі на даний час міжнародні домовленості передбачають або пільгове митне оподаткування, або взагалі безмитну торгівлю. Мита як різновид податків на споживання сьогодні встановлюються найчастіше не з метою поповнити доходи бюджету (хоча іноді і це має місце), а захистити внутрішній ринок, національну промисловість і сільське господарство[1, с. 2].

Отже, непрямі податки є важливим елементом будь якої системи оподаткування і відіграють значну роль у формуванні державного бюджету країни. За рахунок податків Державний бюджет України формує більшу частину доходів держави, що дозволяє фінансувати програми соціального захисту населення, соціально-культурні заходи, науку і освіту та вкладати державні капітальні інвестиції у розвиток галузей народного господарства і структурну перебудову економіки.

Література:

1. Буцька О.Ю., Тимошенко О.В., Продай А.І. Непрямі податки: економічна сутність, види, переваги та недоліки *Інвестиції: практика та досвід*. Полтава, 2015. Випуск 8. С. 67-72.
2. Захожай К.В., Жам О.Ю. Роль прямих та непрямих податків у формуванні доходів Державного бюджету України *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. Київ, 2019. Випуск 18. С. 103-114.
3. Роль непрямих податків у формування доходів Державного бюджету. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/18820/

РОЛЬ МИТА У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Онуфрик Марія

mariia.onufryk@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Державний бюджет як централізований фонд країни відіграє значну роль у забезпеченні її фінансової стабільності та спроможності. Однією із ключових складових Державного бюджету є його доходи, які безпосередньо впливають на подальший розвиток країни. Формування дохідної частини бюджетних ресурсів України є основою для реалізації головних функцій держави, оскільки вона забезпечує належне фінансування соціальних та науково-дослідних програм, розвитку особливо важливих галузей національного господарства та структурних змін в економіці. На сьогоднішній день основним джерелом формування доходів Державного бюджету України є податкові надходження, у складі яких виділяють податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції або, простіше кажучи, мито. Актуальність розвитку системи митного оподаткування передовсім зумовлена її фіскальною функцією, а також здатністю регулювати експортно-імпорتنі операції та сприяти економічній безпеці країни.

Митні платежі – податки, що відповідно до Податкового кодексу України або Митного кодексу справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи [1]. Митний кодекс України наводить виключний перелік цих платежів, до якого входять:

1. мито;
2. акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів;
3. податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів.

Згідно з законодавством України мито – це загальнодержавний податок, встановлений Податковим кодексом та Митним кодексом, який нараховується та сплачується відповідно до Митного кодексу, законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2]. Відповідно до митного законодавства в Україні існує декілька різновидів цього податку. Ввізне мито, яке встановлюється на товари, що ввозяться на митну територію України, становить найбільшу частку у складі податкових надходжень серед інших видів мит. Другим за обсягом є вивізне мито, що встановлюється на українські товари, що вивозяться за межі митної території нашої держави. Зазвичай найменшу частку у структурі податків на міжнародну торгівлю становлять особливі види мита (спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне, додатковий імпорتنий збір) та сезонне мито.

На думку багатьох вчених, уряд зобов'язаний завжди тримати у рівновазі

внутрішні й зовнішні інтереси країни, тому митне оподаткування відіграє подвійну роль у регулюванні торговельних процесів [8, с. 272]. Держава може досягати збільшення чи зменшення обсягів податкових надходжень від міжнародної торгівлі та зовнішніх операцій, маніпулюючи ставками мита, пільговими ставками, преференціями тощо.

Фіскальна функція митного оподаткування проявляється у формуванні дохідної частини Державного бюджету України. Для дослідження ролі та значення мита як складової податкових надходжень потрібно визначити його вплив на формування доходів бюджету у 2018-2021 рр.

Таблиця 1

Аналіз дохідної частини Державного бюджету України у розрізі податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції за 2018-2021 рр., млрд грн*

Показник	2018	2019	2020	2021
Загальний обсяг доходів	928,1	998,3	1 076,01	1 296,9
Податкові надходження	753,8	799,8	851,1	1 107,1
<i>-частка податкових надходжень у структурі доходів</i>	81,22%	80,12%	79,10%	85,37%
Податки на міжнародну торгівлю (мити)	27,1	30,1	30,5	38,1
Ввізне мито	26,6	29,8	30,2	36,8
<i>-частка у структурі податків на міжнародну торгівлю, %</i>	98,09%	99,23%	99,16%	96,54%
Вивізне мито	0,516	0,231	0,257	1,322
<i>-частка у структурі податків на міжнародну торгівлю, %</i>	1,91%	0,77%	0,84%	3,46%
Інші види мита	-	-	-	-
Питома вага мита у структурі податкових надходжень, %	3,59%	3,76%	3,58%	3,45%
Питома вага мита у структурі доходів бюджету, %	2,91%	3,01%	2,83%	2,94%

*Складено автором на основі [3]

Як бачимо, існує позитивна динаміка щодо формування доходів Державного бюджету, в тому числі і від міжнародної торгівлі й зовнішніх операцій. Однак, частка мита у дохідній частині бюджетних ресурсів України є доволі невеликою і у різні роки приблизно наближається до 3%. Як було згадано раніше, ввізне мито займає найбільшу питому вагу у складі податків на міжнародну торгівлю: з 2018 до 2020 рр. вона перевищила 99%, проте у 2021 р. його частка незначно впала до 96,54%.

2021 р. став першим вдалим роком після “ковідного” періоду. З січня по грудень обсяг торгівлі значно збільшився в порівнянні з 2020 р.: експорт на 38,4% (до 68 млрд дол. США), імпорт – 34% (до 72,8 млрд дол. США) [9]. Звідси і зростання обсягів податків на міжнародну торгівлю й зовнішні операції. У 2021 надходження від мита перевищили 38 млрд грн, що на 7,7 млрд, або 25,3% більше в порівнянні з аналогічним періодом 2020 р. Зростання експорту підвищило обсяг вивізного мита на понад 1 млрд грн, що становить близько 413% у порівнянні до 2020 р.

Прогноз бюджету на 2022 р. був доволі оптимістичним й передбачав подальше поступове відновлення економіки України від впливу пандемії. Законом України “Про Державний бюджет України на 2022 рік” визначено дохідну частину у сумі 1 553, 03 млрд грн, зокрема [5]:

- податкові надходження – 1 204,08 млрд грн;
- податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції – 37, 427 млрд грн (менше фактичних за 2021 р. на 750 млн грн, або на 1,96%);
- ввізне мито 35,625 млрд грн (менше фактичних за 2021 р. на 1,229 млрд грн, або на 3,3%);
- вивізне мито – 928 млн грн (менше фактичних за 2021 р. на 384 млн грн, або на 29%);
- інші види мита – 854 млн грн.

Заплановані показники дещо поступалися аналогічним 2021 р., однак значно переважали фактичні 2018 – 2020 рр.

Початок повномасштабної війни наприкінці лютого 2022 р. зумовив необхідність зміни структури державних фінансів і переведення економіки України на воєнні рейки. Російська збройна агресія дестабілізувала державний бюджет, оскільки першочергово уряд витрачає величезні ресурси на фінансування потреб армії та соціальний захист населення. Очевидно період війни змушує державу вдаватися до особливих фіскальних заходів, що збільшує обсяг державних видатків і поглиблює дефіцит бюджету.

У березні уряд та парламент Законом від 24.03.2022 № 2142-IX суттєво спростили митну процедуру для забезпечення нагальних потреб України на період дії воєнного стану. Ним передбачено створення якомога сприятливіших умов для бізнесу шляхом полегшення справляння податків та зниження податкового навантаження. Наслідком скасування ввізного мита та ПДВ на імпортні товари стало скорочення податкових надходження до бюджету. Однак, попри значущість митних платежів для фінансів держави, надання митних пільг спершу мало відносно незначний вплив на формування дохідної частини бюджету. Серед причин відзначають різке падіння обсягів зовнішньої торгівлі та блокування морських портів України, на які припадало до 75% зовнішнього українського товарообігу та значна питома вага отриманого мита. Скасування ввізного мита у перші місяці війни дало змогу багатьом підприємствам не збанкрутувати та уникнути виникнення дефіциту товарів.

На рис.1 можна побачити, що за період повномасштабного вторгнення у структурі доходів Державного бюджету податкові надходження становлять лише 54,83%, на відміну від запланованих 77,5%. Податки на міжнародну

Податкова система

торгівлю займають 2,41% та 1,32% у податкових надходженнях та доходах держбюджету, хоча Законом про Державний бюджет на поточний рік передбачалося 3,12% та 2,4% відповідно. З огляду на скасування ввізного мита, його питома вага у складі податків на міжнародну торгівлю поки є приблизно на 8% меншою від запланованого. У 2022 р. держава була змушена ввести спеціальне та антидемпінгове мито для захисту українських товаровиробників від неякісного імпорту, тому на противагу попереднім рокам у складі доходів від мита з'явилася стаття – особливі види мита та сезонне мито, яка принесла додаткові 429,4 млн грн.

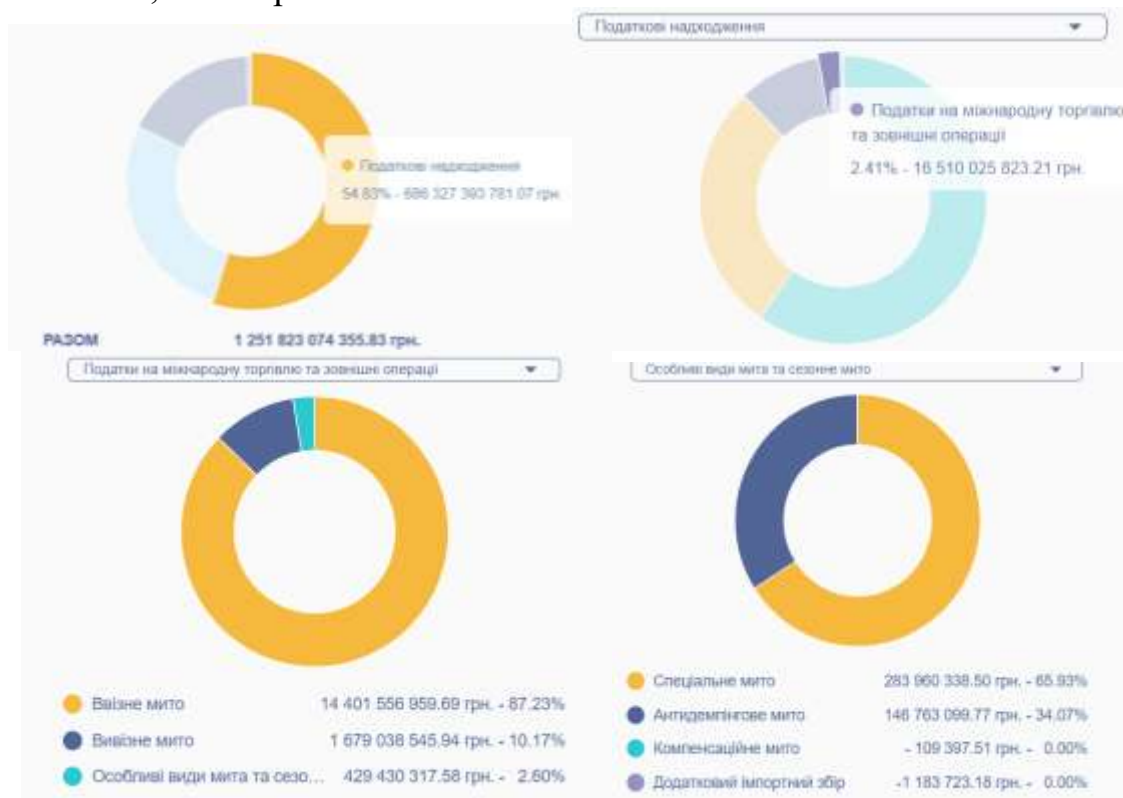

Рис.1 Структура доходів Державного бюджету України у розрізі податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції за січень-вересень 2022 р. [3]

Очевидно, що поки не завершився бюджетний період неможливо говорити про колосальні зміни та відхилення від початкового плану бюджету, оскільки вони виникають регулярно. Однак, вже зараз можна констатувати той факт, що скасування мита негативно вплинуло на мобілізацію коштів у бюджет у перші місяці року. Так, за час дії митної пільги на ввізне мито митниця забезпечувала близько 5-7% від надходжень відносно рівня до повномасштабного вторгнення: у квітні це були 222,2 млн, у травні – 156,9 млн та 153,8 млн у червні (табл. 2).

Війна змусила Уряд посилено шукати джерела ресурсів для покриття дефіциту бюджету. Одним із можливим шляхів вирішення цієї проблеми з невеликою шкодою для економіки було скасування деяких митних пільг, наданих 3 місяцями раніше. Податки формують більшу частину держбюджету України, тож збалансування бюджету безпосередньо залежало від ефективної роботи податкових та митних механізмів. Законом від 21.06.2022 № 2325-ІХ Верховна Рада повернула ввізне мито на імпорتنні товари з 01.07.2022. Вже у

липні було зафіксовано отримання бюджетом 2,03 млрд грн від ввізного мита (табл. 2).

Таблиця 2

Доходи державного бюджету від ввізного мита за січень-вересень 2021 та 2022 рр., млрд грн*

Місяць	Ввізне мито у 2021	Ввізне мито у 2022 р
січень	2,11	2,65
лютий	2,59	2,93
березень	3,44	0,401
квітень	2,78	0,222
травень	2,94	0,157
червень	2,99	0,154
липень	3,14	2,03
серпень	3,29	2,95
вересень	3,39	2,89
Загалом	26,67	14,4

*Складено автором на основі [3]

З даних таблиці 2 можна зробити висновок про те, що повернення ввізного мита збільшило доходи державного бюджету в середньому на 2 млрд грн щомісячно. Період 24.03.2022 – 01.07.2022, під час якого діяло пільгове митне оподаткування, спричинило втрати у доходах держбюджету в розмірі більше 12,2 млрд грн в порівнянні з аналогічним періодом 2021 р. (26,67 млрд–2021; 14,4 млрд–2022).

Отже, механізм справляння податків на міжнародну торгівлю і зовнішні операції є важливим інструментом, який має забезпечувати своєчасне надходження коштів до Державного бюджету. Аналіз структури дохідної частини останнього дав змогу з'ясувати, що фіскальна функція мита проявляється в доволі незначних обсягах відносно інших податкових платежів. Скасування ввізного мита на імпорتنі товари впродовж кінця березня – червня 2022 р. дозволило населенню й підприємствам уникнути надмірного податкового навантаження та зайвих витрат. Однак, в реаліях війни держава зобов'язана здійснювати максимальну мобілізацію доходів для боротьби з агресором, тож такі заходи навіть у доволі короткостроковому періоді лише збільшують бюджетний дефіцит.

Література:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 28.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 12.11.2022);
2. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. Дата оновлення: 01.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 12.11.2022);
3. Державний веб-портал бюджету для громадян: URL: <https://openbudge-t.gov.ua/> ;
4. Україна призупиняє стягнення ПДВ та імпорتنих мит на період дії воєнного стану. *European Business Association*. URL: <https://eba.com.ua/ukrayina-pryzupynyaye-styagnennya-pdv-ta-importnyh-myt-na-period-diyi-voyennogo-stanu-onovleno-zakon-nabuvchynnosti/> (дата звернення: 13.11.2022).
5. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 р. № 1928-IX Дата оновлення: 29.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> (дата

звернення: 12.11.2022)

6. Довоєнні податки та мита повертаються. Які пільги хоче порізати уряд і чому? *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2-022/05/31/687634/#6> (дата звернення: 13.11.2022);

7. Лушко С. М., Руденко Н. О. Аналіз податкових надходжень як складової доходів Державного бюджету України. *Modern Economics*. №27. 2021. С. 56–62. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V27\(2021\)-14](https://doi.org/10.31521/modecon.V27(2021)-14) (дата звернення: 12.11.2022).

8. Абрамова А. С., Савчук Т. М., Жаворонок А. В. Митні платежі як складова доходів Державного бюджету. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. № 4(4). 2015. С. 270–275. URL: https://www.researchgate.net/publication/3480-18438_Mitni_platezi_ak_skladova_dohodiv_derzavi (дата звернення: 12.11.2022).

9. Експорт та імпорт України збільшився на третину. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/15/682382/> (дата звернення: 13.11.2022).

JEL Classification: H22; H56

ОСОБЛИВОСТІ ПЛЬГОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ПІДПРИЄМЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Валерія Пастернак

valeriia.pasternak@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Оподаткування в Україні одне з найскладніших у світі. Хоча ставка податку в Україні не найвища, складність визначення суми податку, постійні зміни в законодавчих актах, платники податків все частіше змушені вникати в податкові питання або звертатися до експертів. Для здійснення підприємницької діяльності підприємець зобов'язаний зареєструватися в порядку, встановленому Законом України "Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб - підприємців". Реєструючись як фізична особа підприємець (ФОП) варто задуматися над системою оподаткування, зараз в Україні є можливість вибрати одну з двох систем: загальну (сплата податку з доходів підприємця) або спрощену (сплата єдиного податку).

Податкові пільги – передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав [4].

За загальною системою оподаткування, встановленою в Україні, податок з доходів підприємця сплачується за ставкою 18%. Крім того підприємці сплачують єдиний соціальний внесок (ЄСВ) у розмірі 22% від чистого доходу і військовий збір – 1,5%.

Приватні підприємці, які обирають такий спосіб оподаткування доходів, не мають пільг і повністю або частково звільнюються від сплати окремих видів податків. Беззаперечною перевагою загальної системи оподаткування є те, що розмір виплачуваного доходу залежить насамперед від суми отриманого доходу та розміру понесених витрат. Іншими словами, якщо підприємець не отримує

доходу від своєї діяльності протягом звітного періоду, то йому не потрібно сплачувати податок. У загальній системі немає обмежень по продажах, виду діяльності та кількості працівників. Головним недоліком такого способу оподаткування доходів приватних підприємців є його складність. Суб'єкти підприємницької діяльності зобов'язані вести облік і фіксувати свої доходи і витрати. При цьому витрати включають ті обліковані витрати, які відносяться до витрат операційної діяльності відповідно до розділу III Податкового Кодексу України.

Спрощена система вигідна тим підприємцям і підприємствам, які мають незначні витрати у порівнянні з доходами. На спрощеній системі сплачують єдиний податок. Початкова мета полягала в тому, щоб спростити податкову систему шляхом заміни податків і зборів одним податком. Сьогодні єдиний податок уже не замінює всі податки. При виборі єдиного виду податку приватні підприємці звільняються від сплати частини податків і зборів, передбачених законодавством. Наприклад: податок на прибуток, податок на додану вартість, земельний податок (крім ділянок, які не використовуються для господарської діяльності).

Спрощена система має суттєві переваги перед загальною [6]:

- підприємці сплачують єдиний податок у фіксованому розмірі (для 1 і 2 груп єдиний податок сплачується у розмірі 10-20% мінімальної заробітної плати, або % від доходу – 3% або 5 % від доходу);
- підприємці сплачують єдиний соціальний внесок (ЄСВ) у розмірі 22% від мінімальної заробітної плати;
- ведуть спрощений облік доходів і витрат;
- суб'єкти підприємницької діяльності переважно подають лише дві форми звітності – декларацію платників єдиного податку та податкові розрахунки на користь платника податку на суму нарахованого (виплаченого) доходу та суми утриманого з них податку.

24 лютого 2022 відбулося вторгнення російських військ на територію України, що призвело до розвитку повномасштабної війни, уряд був змушений ввести воєнний стан. З початком війни Україна опинилася в складній ситуації: податкові надходження скоротилися і водночас виникла потреба в рази збільшити фінансування оборони.

15 березня 2022 року прийнято Закон України № 2120-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану", відповідно до якого введено кардинальні зміни щодо ЄП, зменшення ПДВ та акцизу на пальне, податкові стимули для великого бізнесу та благодійності [3].

За період повномасштабної війни РФ в Україні в нашій країні було зареєстровано майже 150 тис. нових бізнесів, із яких 132 тис. це фізособи-підприємці, та понад 14 тис. юридичні особи. І щотижня кількість новостворених бізнесів збільшується. Станом на кінець серпня найбільше реєструють ФОПи, пов'язані з роздрібною та оптовою торгівлею. Загалом підприємці за цим КВЕДом склали 30% від усіх нових ФОП, відкритих за пів року активної фази війни [5].

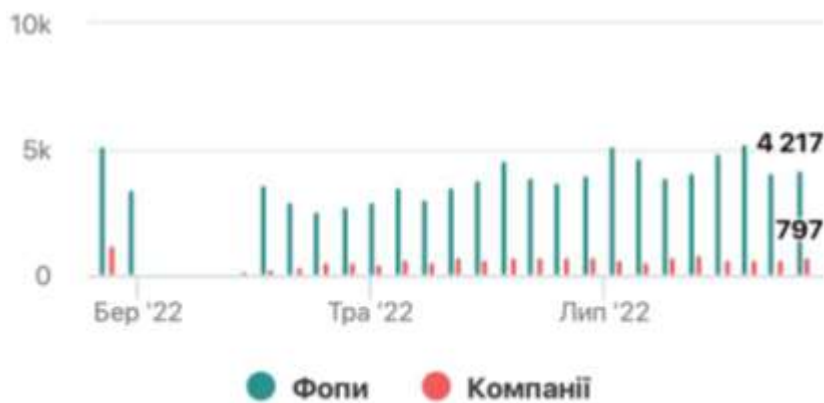

Рис. 1. Реєстрації бізнесів з початку війни [5]

В умовах воєнного стану усі підприємства отримали можливість перейти на спрощену систему оподаткування зі сплатою 2% від обороту замість податку на прибуток (18%) та ПДВ (20%). ФОПІІІ групи – 2% від доходу замість 5%.

Платник єдиного податку за ставкою 2% звільняється від сплати наступних податків [1]:

- податку на прибуток підприємств;
- податку на доходи фізичних осіб у частині доходів ФОП, що отримані в результаті господарської діяльності платника єдиного податку (фізичної особи) та оподатковані за правилами єдиного податку;
- податку на додану вартість;
- земельного податку за земельні ділянки, що використовуються платниками єдиного податку третьої групи зі ставкою у розмірі 2% доходу для провадження господарської діяльності (крім діяльності з надання земельних ділянок та нерухомого майна, що знаходиться на таких земельних ділянках).

Разом з цим передбачено звільнення від нарахування та сплати [1]:

- загального мінімального податкового зобов'язання за земельні ділянки, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації, та за земельні ділянки, визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами;
- екологічного податку за об'єкти оподаткування, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації.

Також держава звільнила усіх ФОП від сплати ЄСВ за себе та найманих працівників, які були призвані на військову службу в рамках мобілізації. ФОП І-ІІ групи звільнили від сплати єдиного податку. Штрафи за несплату, неповну або несвоєчасну сплату податків чи неподання звітності не нараховуються і документальна перевірка щодо сплати ЄСВ не проводиться. Проте, якщо є можливість, варто платити всі податки заради наповнення держбюджету.

Для підтримки бізнесу та й економіки уряд зменшив ПДВ на пальне з

20% до 7%, а також скасування акцизів на нафтопродукти. Зняття мита підірвало систему здорової конкуренції вітчизняних та імпортованих товарів. Сплата податків на митниці майже вдвічі перевищила суму надходжень від митниці, тому з 1 липня було відновлено дію ввізних мит.

Протягом останніх років в Україні стрімко розвивається ІТ-галузь і незважаючи на складну ситуацію вона швидко адаптувалась до нових викликів в умовах воєнного стану.

Дія.City – це особлива правова модель для українського сектору високих технологій. Резиденти отримують особливий правовий статус, спеціальне оподаткування і лібералізовані трудові відносини [7].

Серед основних особливостей цього правового режиму [7]:

- спеціальна система оподаткування – з податком на виведений капітал замість податку на прибуток;
- лібералізація трудових відносин – дозволено як класичне працевлаштування за КЗпП, так і контрактне (альтернатива ФОП);
- європейська система набуття та захисту інтелектуальних прав;
- захист інтересів із використанням елементів англійського права.

Також існують спеціальні ставки для працівників ІТ-компаній та гіг-спеціалістів [7]:

- податок на доходи фізичних осіб – 5 %;
- єдиний соціальний внесок – 22 % від мінімальної зарплати;
- військовий збір – 1,5 %.

Отже, виходячи зі змін, які “приніс” нам воєнний стан, пільгове оподаткування значно змінилося. Воєнні дії, які проходять на території нашої країни негативно відбиваються на функціонуванні та розвитку мікро, малого та середнього бізнесу. Уряд намагається підтримати підприємців, запроваджуючи різні податкові пільги для стимулювання їх діяльності, стабілізації економіки та наповнення державного бюджету. Більшість пільг позитивно впливають на економіку, про це свідчить кількість зареєстрованих ФОПів під час війни, яка перевищила довоєнний рівень. Також законодавці всіма можливими способами дбають про ІТ-спеціалістів, які зареєстровані як ФОП, для подальшої перспективи залучення нових спеціалістів. На мою думку, доречно було б залишити деякі з них в повоєнний період: звільнення від сплати ЄП ФОПів I та II групи, несплата екологічного та земельного податку на територіях, де проводились бойові дії. Це дасть змогу швидше відновити економіку України.

Література:

1. Бачило В. Оновлені правила спрощеної системи оподаткування на період воєнного стану. 2022. 28 березня. URL: <https://biz.ligazakon.net/person/1539>
2. Гришко А., Бетлій О. Податкові послаблення для парків, ФОПів та інших під час війни. *Економічна правда*. 2022. 18 жовтня URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/18/692753/>
3. Податковий кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 28.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 20.11.2022)
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 21.11.2022)

5. Середа О. Кількість зареєстрованих ФОПів перевищила довоєнний період. 2022. 24 серпня. URL: <https://tinyurl.com/3r4zmw6b>
6. Системи оподаткування для ФОП. АБА бухгалтерський аутсорсинг URL: <https://tinyurl.com/ys5mc9kv>
7. Смірнов І. IT-галузь під час війни: Дія. City, оподаткування, ФОП, робота за кордоном. 2022. 14 листопада. URL: <https://tinyurl.com/m'hthabec>

JEL Classification: H22; H56

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Поліщук Катерина

kateryna.polishchuk.eke@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Кміть В.М.

Митний контроль – сукупність заходів, що здійснюють митні органи в межах своїх повноважень з метою забезпечення додержання норм митного законодавства та міжнародних договорів, укладених у встановленому законом порядку. Забезпечення ефективності митного контролю має на меті організацію митних органів з іншими державними органами, що здійснюють контроль на державному кордоні, розробку нових систем захисту результатів митного оформлення, удосконалення митних забезпечень та форм їх застосування, підготовку проектів з питань розвитку митної системи, аналіз діючих форм і методів митного контролю, а також заходів підвищення їх ефективності. Здійсненням митного контролю займається Державна митна служба України (далі – ДМСУ) [1].

В умовах війни митний контроль України зазнав значних змін. Парламент, Уряд України та профільні органи виконавчої влади ухвалили значну кількість нормативно-правових актів, що не лише спрощують порядок митного оформлення товарів, транспортних засобів, а й надають певні пільги для імпортерів. Ці заходи спрямовані на оперативне, безперешкодне та повноцінне забезпечення населення України та Збройних Сил України (далі – ЗСУ) всім необхідним у такий складний час.

Такого випробування Україна та українці не знали з часів Другої світової війни. В цих умовах постало завдання зберегти ДМСУ як одну з основних інституцій незалежної України. Це завдання було виконано. Було вивезене серверне обладнання, тож вдалося зберегти бази даних — інформацію, яка необхідна для повноцінної роботи ДМСУ і має чутливий для безпеки країни характер. Робота північних та східних митниць нині неможлива, порти заблоковані, тому основна діяльність зосереджена у західному та південному регіонах [2].

Митні органи в умовах воєнного стану працюють в посиленому режимі, адже повинні забезпечити якомога швидший процес митного оформлення вантажів, значна частина яких завозиться в Україну у якості гуманітарної

допомоги. Вони переведені у режим роботи 24/7, кадровий склад посилений тими працівниками, які через бойові дії мусили переїхати до західних регіонів.

З основних змін у роботі митних органів, які необхідно врахувати при плануванні зовнішньоекономічної діяльності – з 28.02.2022 року тимчасово закрито пункти пропуску через державний кордон та пункти контролю на ділянці кордону з РФ та РБ, на Придністровській ділянці українсько-молдовського кордону, а також деякі пункти пропуску повітряного виду сполучення [3].

Через бойові дії на сході й півдні держави, блокаду морських портів чи не весь потік товарів, військової і гуманітарної допомоги тощо надходить до України через західний кордон.

Загалом понад половина (55%) вантажів в Україні переміщувалася саме морським транспортом. На другому місці був залізничний транспорт (33 %), далі – автомобільний (12 %). Через бойові дії на території України та блокаду морських портів відбулась кардинальна зміна ланцюгів поставок. Нині більшість обсягів поставок припадає на залізничний транспорт (56 %) і автомобільний (26 %). Пріоритет ДМСУ – переміщення вантажів гуманітарної допомоги, пально-мастильних матеріалів, сільськогосподарської продукції.

Новації митного оформлення товарів стосуються імпорتنих та експортних операцій, порядку роботи митних органів, правового регулювання ввезення деяких товарів тощо. Нова реальність встановлює нові правила, до яких потрібно швидко адаптуватися [2].

Основні зміни в імпорті стосуються такого:

1. Спрощений порядок ввезення гуманітарної допомоги від донорів (іноземних фізичних або юридичних осіб). Товари визнаються гуманітарною допомогою за декларативним принципом, їх пропуск здійснюється за місцем перетину митного кордону України на підставі декларації, заповненої особою, що перевозить товар, та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), зокрема, ліцензування та квотування. Для ввезення товарів гуманітарної допомоги на період воєнного стану не застосовуються стандартні порядки митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги, що діяли до початку війни. При пропуску деяких товарів подвійного призначення, що ввозяться як гуманітарна допомога, введено вимогу про надання гарантійного листа кінцевого користувача (орган військового управління, правоохоронний орган, інше військове формування тощо), форма якого передбачена Постановою КМУ № 174 від 01.03.2022 р. Іншим нормативно-правовим актом визначено, що товари, які належать до групи 27 митного тарифу (паливо, нафта, бітумінозні речовини тощо), визнаються гуманітарною допомогою та безоплатно передаються на потреби ЗСУ, військовим формуванням, перевізникам такої допомоги. На деякі товари групи 27 (бензин моторний, дизельне паливо, скраплений газ) встановлено нульову ставку акцизного податку та зменшено розмір ПДВ при їхньому імпорті. Окрім зазначеного, Уряд встановив, що при імпорті будь-яких товарів, що відправляються в Україну донорами, щодо яких у товаросупровідних документах міститься зазначення, що вони є гуманітарною допомогою, а

перевізником для кінцевих отримувачів є Укрзалізниця, процедура визнання товарів гуманітарною допомогою, передбачена Законом України «Про гуманітарну допомогу», не застосовується. Кінцевими отримувачами можуть бути військові адміністрації чи інші суб'єкти, визначені КМУ [3].

2. На час дії воєнного стану в Україні Уряд своїм рішенням припинив здійснення митними органами державного контролю нехарчової продукції. Постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 р. № 303 на період воєнного стану було припинено проведення планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду [4].

Аби пришвидшити проходження митних формальностей, було ухвалено рішення звести до мінімуму застосування додаткових контрольних процедур — таких як: лабораторні дослідження, відбір зразків, залучення фахівців профільних підрозділів, проведення митних оглядів тощо. Також у пунктах пропуску виділено окремі смуги руху для переміщення товарів, здійснено перерозподіл особового складу, збільшено кількість митників, що працюють у пунктах пропуску [2].

3. Тимчасове звільнення від оподаткування товарів та транспортних засобів ввізним митом (всіх суб'єктів господарювання) та ПДВ (суб'єктів господарювання, які зареєстровані платниками єдиного податку I, II та III (крім тих, що сплачують 3 % доходу) груп). Транспортні засоби, що ввозяться фізичними особами, також звільняються від сплати акцизного податку. Податкові та митні пільги застосовуються з дня, наступного за днем набрання чинності змін до Митного та Податкового кодексів (офіційного опублікування), тобто з 6 квітня 2022 р. Є винятки – зазначені пільги не застосовуватимуться до товарів, які походять або ввозяться з країни-окупанта, агресора та/або з окупованої території України, а спрощення мита – також і до алкогольних напоїв та тютюнових виробів. Такі зміни покликані створити найшвидшу митницю у світі. Планується, що митне оформлення товарів не перевищуватиме 1 години. В рамках спрощеного режиму подається лише попередня митна декларація (ПМД) без проведення митного огляду. Товар, на який заздалегідь була подана ПМД, після переміщення через митний кордон України може бути випущений у вільний обіг без подання будь-яких додаткових документів та митних декларацій. Ввезення товару на територію України за ПМД дозволяється протягом 30 днів з дати її оформлення.

4. Спрощена процедура звільнення від оподаткування ПДВ лікарських засобів, медичних виробів та допоміжних засобів до них. Наразі не потрібно отримувати довідку від МОЗ чи особи, уповноваженої на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я. Також розширено перелік лікарських засобів, що закуповують для виконання програм та здійснення централізованих заходів з охорони здоров'я.

5. Також припинено видачу на ввезення та анулювання вже раніше виданих дозволів на видавничу продукцію з РФ, фактично повна заборона до ввезення; продовжено строк звільнення брухту чорних і кольорових металів від оподаткування ПДВ до 2027 р [3].

Однак, варто зазначити, що подібні кроки з боку влади не пішли на

користь бюджету. Згідно з даними Держмитслужби, загальна сума преференцій на різні категорії товарів з початку 2022 р. склала 64 млрд грн, із яких 29 млрд грн – звільнення від сплати митних платежів під час дії воєнного стану. Подібними кроками уряд допоміг забезпечити безперебійне постачання в Україну товарів критичної необхідності. Проте, відсутність контролю на митниці призвела до втрати країною мільярдів гривень [5].

З урахуванням вищезазначеного, політику ДМСУ не можна оцінити однозначно. Звісно, є багато позитивних аспектів, що стосуються спрощення імпорту та полегшення ввезення товарів в Україну. Але, з іншого боку «нульове оподаткування» не приносить користі для бюджету країни в цілому. Також, відсутність чіткого контролю над ввезенням товарів пільгових категорій дає можливість ввозити товари, які під цю категорію не підпадають, тим самим зменшуючи надходження податків до бюджету країни.

Література:

1. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану : Постанова КМУ від 13.03.2022 р. № 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text>
2. Федотов О. П. Організація митного контролю : Навчально-методичний посібник, 2020 р. С. 6. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14778/Федотов%20О.%20П.%20Організація%20митного%20контролю.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Демченко В. І під час війни перетворюємо інституцію з фіскальної на сервісну // Голос України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/361678>
4. Митне оформлення товарів на період воєнного стану: ключові новації для бізнесу. URL: https://biz.ligazakon.net/news/210518_mitne-oformlennya-tovarv-na-perod-vonnogo-stanu-klyuchov-novats-dlya-bznesu
5. Нові схеми під час війни. Як на митниці відмивають гроші на імпорті та скільки втрачає бюджет. URL: <https://www.unian.ua/special/novi-shemi-pid-chas-viyuni-yak-na-mitnici-vidmivayut-groshi-na-importi-ta-skilki-vtrachaye-byudzheth-11919156.html>

JEL Classification: H24; H25

ВПЛИВ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Тимчишин Марта

marta.tymchyshyn.ekf@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

На сучасному етапі розвитку Україна перебуває в складних умовах, зумовлених політичною та економічною кризами, а також фінансовою кризою у світі. Вітчизняні суб'єкти господарювання не можуть належним чином здійснювати свою діяльність, не кажучи про те, щоб розвиватися. Великі підприємства, які є головними наповнювачами доходів бюджету, стикнулися з такими проблемами, як: знецінення їхньої продукції, збільшення цін на сировину та ресурси, зокрема енергетичні, – усі ці чинники призводять до їхньої збитковості та недофінансування дохідної частини бюджетів за рахунок

скорочення податкових платежів. Саме тому держава повинна мати потужне альтернативне джерело фінансування доходів бюджету – мале і середнє підприємництво. Мале і середнє підприємництво є сектором в ринковій економіці, який визначає темпи економічного зростання, структуру та якість ВВП. В усіх розвинених країнах частка цих підприємств складає понад 50% ВВП. Податкове стимулювання цього сектору є одним з ключових важелів державного регулювання, що забезпечує його стабільний розвиток. Зростання частки цих груп підприємств в економіці – це не лише розширення податкової бази, але й збільшення кількості робочих місць, розвиток інфраструктури тощо. Український бізнес характеризується численними перипетіями, що зумовлюють необхідність проведення глибоких структурних трансформацій в податковій системі та в економіці загалом для забезпечення подальшого вдосконалення вітчизняної підприємницької сфери, зокрема малого й середнього підприємництва, підвищення їхньої ролі в розвитку національної економіки. З метою зменшення податкового навантаження на діяльність представників малого та середнього бізнесу державою була запроваджена спрощена система оподаткування, обліку та звітності.

Протягом останніх десяти років ІТ-галузь в Україні розвивається шаленими темпами. Ще в 2018 році вона вийшла на друге місце в українському експорті послуг. Сьогодні в загальному обсязі експортованих послуг внесок ІТ-індустрії становить вже понад 20%, вона формує вже більш як 3% вітчизняного ВВП, поступаючись лише аграрному комплексу і металургії [11].

В Україні в ІТ-галузі працює майже 4000 компаній. Більше половини з них мають понад 80 працівників, але здебільшого вони оформлені не в штаті, а як ФОП [11]. Станом на квітень 2021 року в Україні налічувалося 212 547 ФОПів, які працюють у сфері ІТ, свідчать дані дослідження профільного порталу DOU. За рік кількість спеціалістів на ФОП зросла на 16%. У 2018-2020 рр. кількість ФОПів в українському ІТ щорічно збільшувалася на 20-22%. У 2020 році БізнесЦензор опублікував дослідження ІТ-ринку України за 2019 р. Воно показало, що з 2017 року по 2019 обсяг сплати податків ІТ-спеціалістами на ФОП зросли в два рази. З того часу ця цифра подвоїлася [3].

За шість місяців 2021 року юридичні особи та ФОП, які працюють за вказаними КВЕДами, сплатили до бюджету 6,5 млрд грн. податків, зокрема, ФОП сплатили 4,97 млрд грн. податків. Таким чином, ФОПи на ринку ІТ сплачують до бюджету 76% податків [3].

Протягом шести місяців 2021 року платники податків на ринку ІТ зі статусом “Середній бізнес” сплатили до бюджету всього 288 млн грн., а “Малий бізнес” – 6,16 млрд грн. [3].

Щодо податкової дисципліни працівників ІТ-індустрії-спрощенців, то протягом 2013-2017 років сплата єдиного податку та ЄСВ ними зростала в середньому на 58,8% і в 2017 році становила 3,2 млрд гривень [11].

Заради справедливості варто зауважити: своїм розвитком українська ІТ-індустрія багато в чому зобов’язана саме спрощеній системі оподаткування.

Спрощена система оподаткування, обліку та звітності (далі – спрощена система оподаткування) – особливий механізм справляння податків і зборів, що

встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, встановлених пунктом 297.1 статті 297 Податкового кодексу України (далі – ПКУ), на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених главою 1 Розділу XIV ПКУ, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності [4].

Це спеціальний податковий режим, який запроваджений для зниження податкового навантаження та стимулювання малого підприємництва в Україні. Була запроваджена Указом Президента № 727/98 “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва”. З 1999 р. може застосовуватися підприємцями. Практично без змін проіснувала до 2011 р., коли було переглянуто порядок обов’язкових податкових відрахувань. Наступні істотні зміни набули чинності 1 січня 2015 року, а також під час введення режиму воєнного стану в 2022 році. Ця система є значно легшою з точки зору ведення бухгалтерського обліку, хоча має низку обмежень. Існує список дозволених для цієї системи оподаткування видів діяльності. Існують також обмеження припустимого об’єму доходу та кількості найманих робітників. Не дивлячись на це, спрощена система оподаткування добре підходить для розвитку малого бізнесу, що і забезпечує її популярність.

Юридична особа чи фізична особа-підприємець (ФОП) може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо така особа відповідає вимогам, встановленим главою 1 Розділу XIV ПКУ (пункт 291.3 статті 291), та реєструється платником єдиного податку у визначеному порядку [4].

Суб’єкти господарювання, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, поділяються на такі групи платників єдиного податку [7]:

- перша група – фізичні особи-підприємці, які не використовують працю найманих осіб, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню і обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 167 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року;
- друга група – фізичні особи-підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, платникам єдиного податку та/або населенню, виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства, за умови, що протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв, а саме: не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 10 осіб, обсяг доходу не перевищує 834 розміри мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року;
- третя група – фізичні особи-підприємці, які не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, не обмежена та юридичні особи – суб’єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, у яких протягом календарного року обсяг доходу не перевищує 1167 розмірів

Податкова система

мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року;

- четверта група – сільськогосподарські товаровиробники, а саме: юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків; фізичні особи-підприємці, які провадять діяльність виключно в межах фермерського господарства.

Крім того, додатково до перелічених умов, визначені обмеження, коли ФОП не можуть бути платниками єдиного податку [10]:

- для ФОП на 1-3 групах такі обмеження зазначені у п. 291.5 – п. 291.6 ПКУ. Зокрема, це стосується діяльності проведення азартних ігор, обміну іноземної валюти, виробляють, експортують, імпортують та продають підакцизні товари, проведення гастрольних заходів, діяльності у сфері аудиту тощо. Також потрібно здійснювати розрахунки за відвантажені товари (виконані роботи, надані послуги) виключно в грошовій формі (готівковій та/або безготівковій). Тобто, бартер під заборону.
- для ФОП на 4 групі – обмеження визначені у п. 291.5-1 ПКУ.

Податковим кодексом передбачений такий розмір єдиного податку (далі – ЄП) [4]:

- для першої групи ЄП у межах до 10% розміру прожиткового мінімуму (248,10 грн. у 2022 році);
- для другої групи ЄП у межах до 20% розміру мінімальної заробітної плати (1300 грн. у 2022 році);
- для третьої групи ЄП у межах 3% доходу при сплаті ПДВ; 5% доходу у разі включення ПДВ до складу ЄП;
- для четвертої групи ставки визначені пунктом 293.9 ПКУ як % до нормативної грошової оцінки 1 га з урахуванням коефіцієнта індексації станом на 1 січня поточного року залежно від категорії (типу) земель, їх розташування.

Проте з початком повномасштабного вторгнення РФ і відповідно запровадженням режиму воєнного стану були внесені деякі зміни в системі спрощеного оподаткування, а саме 15 березня 2022 року прийнято Закон України № 2120-ІХ “Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану”. Важко сказати, коли ці “пільги” в спрощеній системі оподаткування будуть скасовані, проте здається, що ще не скоро.

Відповідно до прийнятого закону передбачаються особливості справлення податкових зобов'язань [8]:

- 1) З 1 квітня 2022 року та на період дії воєнного стану для ФОП, платників єдиного податку I та II групи, сплата єдиного податку – добровільна. Той, хто не бажає сплачувати податок у період воєнного стану, просто не заповнює декларацію за вказаний період.
- 2) Під час мобілізації ФОП, які належать до II та III груп платників ЄП, а також

юридичні особи, які належать до III групи, можуть за власним рішенням не сплачувати ЄСВ за найманих працівників, призваних під час мобілізації на військову службу до ЗСУ.

3) З 1 квітня 2022 року ФОП та юридичні особи, у яких упродовж минулого календарного року дохід не перевищує 10 мільярдів гривень, можуть перейти на сплату єдиного податку III групи за ставкою 2% із урахуванням такого:

- до таких платників ЄП не застосовуються будь-які обмеження щодо кількості найманих працівників;
- платники ЄП не є платниками податку на додану вартість;
- авансовий внесок ЄП сплачуються щомісячно до 15 числа за підсумками попереднього місяця;
- податкова звітність подається щоквартально у строки, передбачені для квартальної звітності.

Якщо ключові критерії для переходу на спрощену систему оподаткування під час дії воєнного стану залишилися ті ж самі, то останніми змінами з-під видів діяльності, які не мали право обрати спрощену систему, вивели імпортерів автомобілів легкових, кузовів до них, причепів та напівпричепів, мотоциклів, транспортних засобів, призначених для перевезення 10 осіб і більше, транспортних засобів для перевезення вантажів автомобілів [2].

Залишатися платником єдиного податку за ставкою 2% можна до останнього дня місяця, у якому буде закінчено/скасовано воєнний стан. Як тільки воєнний стан закінчиться тих, хто перейшов на такий варіант спрощеної системи оподаткування автоматично з наступного місяця переведуть на ті умови оподаткування, на яких платник податків перебував до такого переходу [2].

Платник єдиного податку за ставкою 2% звільняється від сплати наступних податків [2]:

- податку на прибуток підприємств;
- податку на доходи фізичних осіб у частині доходів ФОП, що отримані в результаті господарської діяльності платника ЄП (фізичної особи) та оподатковані за правилами єдиного податку;
- податку на додану вартість.
- земельного податку за земельні ділянки, що використовуються платниками єдиного податку третьої групи зі ставкою у розмірі 2% доходу для провадження господарської діяльності (крім діяльності з надання земельних ділянок та/або нерухомого майна, що знаходиться на таких земельних ділянках, в оренду (найм), позичку, на іншому праві користування).

Розглянемо вплив системи оподаткування на розвиток підприємництва в Україні. Очевидно, що така система позитивно відбивається на розвитку бізнесу, адже залишає в їхньому підпорядкуванні значну частину фінансових ресурсів. Її підприємці переважно реінвестують у свою справу, що дуже позитивно впливає на розвиток малого бізнесу. Варто зазначити, що малий бізнес відіграє важливу роль в економічному розвитку країни, оскільки він є не лише джерелом інновацій у різних сферах економіки, але й виконує важливу

соціальну функцію, а саме – створення робочих місць та професійне навчання працівників, потенційних кадрів, тобто забезпечення зайнятості населення. Також розвиток ФОП, малого та середнього бізнесу є надзвичайно важливим аспектом для формування середнього класу суспільства. Як приклад, можемо навести гістограму динаміки кількості малих підприємств за 2010-2021 рр. (рис. 1).

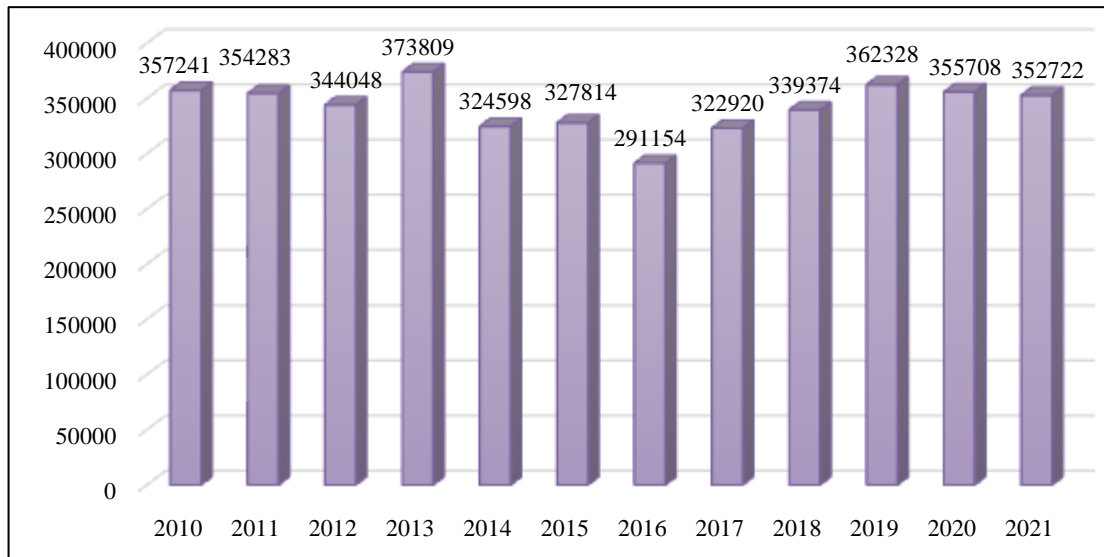

Рис. 1. Динаміка кількості малих підприємств 2010-2021 рр.*

**Складено автором на основі [9]*

Проаналізувавши рисунок, можемо побачити тенденцію позитивної динаміки у розвитку малого бізнесу в Україні, що після впровадження спрощеної системи оподаткування у 1999 році, кількість малих підприємств почала невідомо зростати.

Починаючи з 2014 року, в Україні спостерігалось зменшення кількості суб'єктів господарювання усіх розмірів. Військова агресія Росії на сході України та анексія Криму призвели до зменшення облікової кількості суб'єктів господарювання в 2014-2015 роках [1].

Запровадження з 1 січня 2017 року обов'язкової сплати Єдиного соціального внеску (ЄСВ) незалежно від отриманого доходу, призвело до припинення діяльності суттєвої кількості ФОП наприкінці 2016 року – на початку 2017 року, передусім тих, які не вели активної діяльності. Таке скорочення не спричинило суттєвої зміни загальних показників діяльності ФОП та їх соціального значення [1]. Також можна навести як аргумент: динаміку надходження ЄП та частку, яку займає ЄП в податкових надходженнях до місцевих бюджетів за 2014-2021 рр. (рис. 2, 3).

Так, незважаючи на кризові явища в економіці, восьмий рік поспіль продовжується зростання показників надходжень ЄП, який сплачується суб'єктами малого бізнесу. Звісно, неабияку роль у цьому зіграло підвищення мінімальної заробітної плати з січня 2017 р. Однак цей соціальний норматив є вихідним лише для другої групи. Тому в загальному можна вести мову про те, що ЄП може стати лідером серед інших місцевих податків і зборів за обсягами надходжень, потіснивши ПДФО.

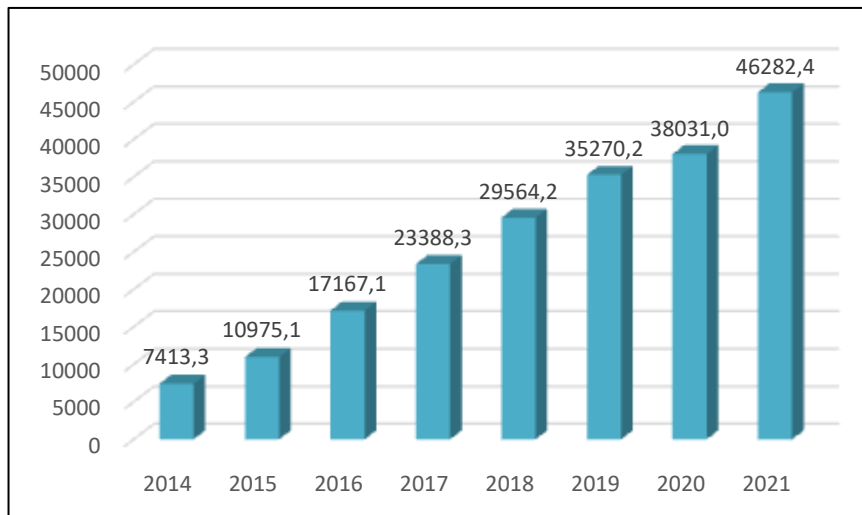

Рис. 2. Динаміка надходження ЄП до місцевих бюджетів за 2014-2021 рр.*

**Складено автором на основі [6]*

За підсумками 2019 р. місцеві бюджети отримали ЄП у сумі 35270,2 млн грн., що на 5706 млн грн., або на 19,3% більше, ніж у 2018 році, у 2020 – на 2760,8 млн грн., або на 7,7% більше, ніж у 2019 році, а в 2021 – аж на 8251,4 млн грн., або на 21,8% перевищують надходження ЄП до місцевих бюджетів у порівнянні з 2020 р. (рис. 2).

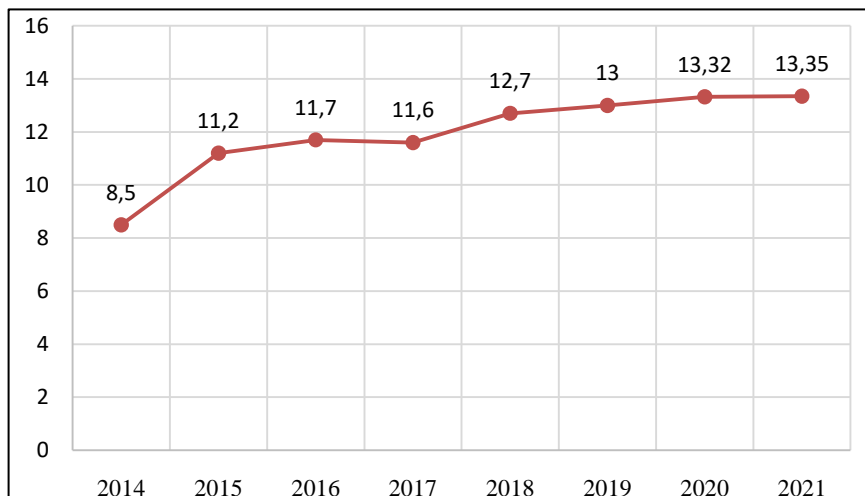

Рис. 3. Частка ЄП в податкових надходженнях місцевих бюджетів за 2014-2021 рр.*

**Складено автором на основі [6]*

З рис. 3 видно, що частка ЄП в податкових надходженнях місцевих бюджетів з кожним роком неухильно збільшується, сягнувши у 2021 р. 13,35%.

За даними рис. 2. прослідковується стійка тенденція до зростання надходжень ЄП, зокрема, на це суттєво впливають інфляційні процеси. Ще однією причиною збільшення обсягу цих надходжень стало включення з 1 січня 2015 року до платників ЄП значної кількості сільськогосподарських товаровиробників, які віднесені до 4 групи платників ЄП. Аналогом цього компонента у попередні періоди був фіксований сільськогосподарський

податок. Крім того, з 15 серпня 2018 року відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» від 10.07.2018 р. № 2497-VIII платниками ЄП 4 групи тепер є не лише юридичні особи, а є сільгосптоваровиробники – ФОП, які організували сімейне фермерське господарство [5]. Безумовно, що на рівень зростання надходжень з єдиного податку вплинуло також і цей факт: включення до його складу з 2015 року податку з сільськогосподарських виробників. Однак, очевидно, що продовження тенденцій підтримки малих підприємців є запорукою економічного розвитку регіонів.

Якщо порівняти ці три рисунки, то можемо побачити, що, незважаючи на те, що кількість малих підприємств за останній період суттєво не змінюється, проте обсяг надходжень ЄП зростає.

Отже, можемо зробити такі висновки, що спрощена система оподаткування полегшує ведення бізнесу в Україні, зокрема вона є одним із найбільш дієвих інструментів підтримки малого бізнесу. Ця система покликана забезпечити легке і зручне адміністрування та невеликий розмір податків. Вона не ідеальна, і її дуже часто використовують, як сіру схему сплати меншої кількості податків. По факту, спрощена система часто використовується різними видами бізнесів для оптимізації оподаткування. Особливо часто ІТ-бізнесом, чи будь-яким іншим бізнесом, де можна оптимізувати витрати за допомогою закупівлі послуг. Але це не означає, що потрібно карати всіх, скасовуючи чи скорочуючи її, як це хоче зробити теперішній голова Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики – Данило Гетманцев. Це означає, що тих підприємців, які ухиляються від сплати податків, треба карати згідно із законом, а не прирівнювати до них всіх чесних бізнесменів. Те, що в Україні спрощена система оподаткування обросла численними проблемами, свідчить не про те, що дана ідея неефективна, а про те, що гарна ідея застосовується неефективно. Однак сьогодні спрощена система оподаткування не стимулює підприємців, а примушує їх приховувати свої доходи. З огляду на це, актуальним є проведення податкової реформи, яка має бути спрямована на удосконалення системи оподаткування в цілому. Необхідність збереження спрощеної системи не викликає сумніву, адже завдяки їй мільйони українців забезпечені роботою та отримують прибуток.

Література:

1. Андронік О.Л. Вплив оподаткування на розвиток малого та середнього підприємництва в Україні. *Економіка і організація управління*. 2020. № 3 (39). С. 144-154. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2020.3.13>
2. Бачило В. Оновлені правила спрощеної системи оподаткування на період воєнного стану. 2022. 28 березня. URL: <https://biz.ligazakon.net/person/1539>
3. Віннічук Ю. Скільки податків сплачує ІТ-галузь України. *БізнесЦензор*. 2021. 1 вересня. URL: <https://tinyurl.com/398j3fcy>
4. Єдиний податок для фізичних осіб-підприємців (спрощена система оподаткування). *Довідково-інформаційна платформа правових консультацій "WikiLegalAid"*. URL: <https://tinyurl.com/49un6cjsx> (дата звернення: 19.11.2022).
5. Іванишина О.С., Деміденко Л.С. Спрощена система оподаткування, обліку та звітності: сучасний стан та напрями її вдосконалення. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. DOI:

<https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.5.87>

6. Міністерство фінансів України. Виконання доходів місцевих бюджетів. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetyv>
7. Податковий кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 28.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 19.11.2022).
8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 19.11.2022).
9. Структурні зміни в економіці. Економічна статистика / Економічна діяльність / Діяльність підприємств. Кількість діючих підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за 2010-2021 роки. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm
10. ФОП: загальна чи спрощена система оподаткування? 2021. 24 червня. URL: <https://tinyurl.com/m7e3ccu8>
11. Южаніна Н., Співаковський О. IT-галузь: зроблено в Україні. *Голос України*. 2019. 21 березня. URL: <http://www.golos.com.ua/article/315073>

JEL Classification: H22; H56

ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ПДВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Щур Юлія

yuliia.shchur@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Податки важливий інструмент для формування державного впливу на соціально-економічний розвиток країни. Відповідно до Податкового кодексу України податок – це обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку. [1] За допомогою податків держава має можливість виконувати свої функції. Тому досить важливо є встановити податки на такому рівні, щоб правильно врахувати можливості платників податків, тобто їх доходів і для держави вони були достатніми, а управління ними має бути справедливим та повинне базуватися на законах.

За формою оподаткування податки поділяють на прямі та непрямі. Кінцевим платником прямих податків стає той, хто одержує дохід, володіє майном, а кінцевим платником непрямих податків – споживач товару, на якого податок перекладається шляхом надбавки до ціни. Прямі податки встановлюються безпосередньо на дохід або майно платника податків, а непрямі – вводять до ціни товарів (робіт, послуг). Непрямі податки називають податками на споживання. [2, с. 307]

Одним з найвідоміших та найскладніших видів непрямого податку є податок на додану вартість (ПДВ). Він є однією із форм універсального акцизу. Податок на додану вартість – непрямий податок, який нараховується та сплачується відповідно до норм розділу V Податкового кодексу України. ПДВ є загальним споживацьким податком, який перебуває у прямо пропорційній

Податкова система

залежності від ціни товару чи послуги. Він стягується поетапно, тобто на кожному етапі економічного процесу і є нейтральним. Об'єктом оподаткування ПДВ відповідно до ст.186 ПКУ (п.185.1 ПКУ) є:

- операції платників податку з постачання товарів та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, у тому числі операції з безоплатної передачі та з передачі права власності на об'єкти застави позичальнику (кредитору), на товари, що передаються на умовах товарного кредиту, а також з передачі об'єкта фінансового лізингу у володіння та користування лізингоодержувачу/орендарю;
- вивезення товарів за межі митної території України;
- ввезення товарів на митну територію України;
- постачання послуг з міжнародних перевезень пасажирів і багажу та вантажів залізничним, автомобільним, морським і річковим та авіаційним транспортом.

Недоліками ПДВ вважають його значний вплив на загальний рівень цін та регресивність, особливо щодо малозабезпечених верств населення.

Варто зазначити, що наявність великої кількості пільг з оподаткування, негативно впливають на ефективність адміністрування ПДВ. Проте, з іншого боку, саме за допомогою таких пільг держава може певним чином створювати умови для підтримки споживачів. Також від ПДВ звільняються послуги освіти, медицини, суспільна і благодійна діяльність.

Перевага ПДВ відображається в тому, що він дає змогу відслідковувати величину податку на кожному етапі виробництва або споживання та його прозорість, тобто стягується на всіх етапах відтворювального процесу.

Сьогодні в Україні триває війна, котра вже принесла надзвичайної шкоди українцям і економіці нашої держави. Звісно дані умови наносять певний збій у функціонування податкової системи України. Також було прийнято ряд змін до податкового законодавства в умовах воєнного стану. Перш за все платників податків звільнили від відповідальності за недотримання строків сплати податків, подачі звітності та реєстрації податкових накладних у випадку неможливості вчасно виконати свої податкові обов'язки. При цьому впродовж трьох місяців після припинення воєнного стану треба буде виконати податкові обов'язки.

Необхідно зазначити, що товари чи послуги які передаються/надаються установам/організаціям, що утримуються за рахунок бюджетних коштів, для потреб забезпечення оборони, захисту безпеки населення та інтересів держави, такі операції не вважаються постачанням та їх оподатковують ПДВ за ставкою 0%. Зокрема, постачання товарів для заправки/дозаправки або забезпечення наземного військового транспорту чи іншого спецконтингенту ЗСУ та інших установ, визначених Постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 2022 р № 178 «Деякі питання обкладення податком на додану вартість за нульовою ставкою у період воєнного стану», оподатковують за нульовою ставкою.

Через війну та спроби уряду обмежити ціни Україні загрожував дефіцит

пального. Певний час його продавали лише за талонами, які могли придбати підприємства. Згодом уряд дозволив включати до ціни пального витрати на доставку, а 15 березня парламент знизив ПДВ на пальне з 20% до 7%, акциз – до нуля. Зниження податків на пальне дозволило уникнути значного підвищення цін на нього, але від цього бюджет втратив частину доходів. Пізніше ПДВ становив –7%, а акцизи повернули частково.

Щодо основних змін у сфері справляння ПДВ у 2022, то вони пов'язані з бюджетним відшкодуванням, строком визнання податкового кредиту, оподаткуванням тютюнових виробів та оновленням деяких податкових пільг. Також було встановлено, що тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану на території України, податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються.

Бюджетне відшкодування ПДВ – це компенсація державою суми ПДВ, який був сплачений у вартості придбаних товарів, робіт, послуг. На нього мають право всі платники ПДВ, як юрособи, так і фізособи, якщо у декларації сума податкового кредиту перевищила податкове зобов'язання (так званий «мінус»).

Звісно і щодо бюджетного відшкодування в умовах війни відбулись певні зміни. Тимчасово зупинено дію пунктів 200.10 – 200.12 ст. 200 Податкового кодексу України, якими передбачено механізм відшкодування суми ПДВ і встановлено, що отримання бюджетного відшкодування відбувається в разі узгодження контролюючим органом заявленої суми бюджетного відшкодування за результатами камеральної перевірки. Ці зміни до Податкового кодексу України призвели до виникнення затримок щодо відшкодування ПДВ і унеможливили проведення камеральних перевірок за результатами яких відбувається узгодження контролюючим органом заявленої суми бюджетного відшкодування.

Але станом на 17 березня 2022 року набрав чинності прийнятий Верховною Радою України Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2120-IX, згідно якого відновлюються камеральні перевірки декларацій до яких подано заяву про повернення суми бюджетного відшкодування ПДВ.[1]

Тому отримати бюджетні відшкодування ПДВ під час воєнного стану можна. Але є невеличкі відмінності на котрі варто звернути увагу:

- замість 30-денного терміну на такі перевірки відведено 90 днів;
- відшкодування можна заявити лише на основі податкових накладних і розрахунків коригування, які зареєстровані у Єдиний реєстр податкових накладних (ЄРПН), а також митних декларацій.

Для отримання такого відшкодування можлива лише одна підстава - наявність від'ємного значення між сумою податкового зобов'язання та сумою податкового кредиту і звісно що потрібно дотриматися умов відшкодування ПДВ. До таких умов належать: сума ПДВ має бути сплаченою; сума відшкодування має бути у межах ліміту реєстрації; для отримання відшкодування грошима має бути відсутній податковий борг з ПДВ.

Податкова система

Крім того, протягом 5 операційних днів після узгодження суми відшкодування ПДВ Державна казначейська служба має провести виплату у заявлений платником податку спосіб. Також Державна податкова служба може відмовити у відшкодуванні, якщо під час камеральної перевірки знайде помилки у Додатках чи самій декларації, тому очікувати на відшкодування варто лише після його узгодження.

До запровадження війни механізм відшкодування ПДВ з кожним роком вдосконалювалось, адже на початку цей процес був дуже тривалим та складним.

Отже, незважаючи на складний період та важкі умови для функціонування податкової системи України, вона справляється досить добре намагаючись стримати та послаблювати негативні наслідки та проблеми котрі виникають. Крім того, зміни щодо відшкодування ПДВ за такої ситуації, звісно ж було неминучі, але вони є досить лояльними до платників податків.

Література:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення : 28.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv#n166>
2. Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. та ін. Теорія фінансів: Підручник / За ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.
3. Чи є об'єктом оподаткування ПДВ операція з продажу юрособою – нерезидентом корпоративних прав резиденту *Інтерактивна бухгалтерія: бухгалтерський сервіс* URL : <https://interbuh.com.ua/ua/documents/oneclarification/3359>
4. Податок на додану вартість: сутність та проблематика застосування: URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/10612/>
5. Мельник С. В., ПДВ як ефективний інструмент акумулювання доходів бюджету *Електронний журнал «Ефективна економіка»* № 12, 2015 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5619>
6. Онищенко Віктор Відшкодування ПДВ 2022. *Головбух, 2022.* URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/7660-vdshkoduvannya-pdv-2020>
7. Деякі питання обкладення податком на додану вартість за нульовою ставкою у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 2022 р. № 178 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/178-2022-%D0%BF#Text>

JEL Classification: E40; H56

ВПЛИВ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Івашків Христини

khrystyna.ivashkiv@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Перспективи розвитку держави, як цілісної інноваційної системи, яка має векторний напрям до соціально-економічного балансу, цілком залежить від безпеки. Фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань.

Фінансова безпека, має такі складові: банківська безпека, безпека небанківського фінансового сектору, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека, грошово-кредитна безпека. [5] Не так давно появився новий чинник, який впливає на фінансову безпеку держави, а зокрема на кожен її складову – це електронні гроші.

Електронні гроші є сучасним платіжним засобом, що використовується для оплати різних послуг і товарів у мережі Інтернет та мають точно таку ж цінність, як і реальні гроші. Водночас вони здійснюють великий вплив на фінансову систему країни.

Електронні гроші – це унікальний платіжний засіб, який не має власної ідентифікованої вартості, зберігається на електронних пристроях і переміщується за допомогою інформаційних комп'ютерних систем.

Таким чином, електронні гроші мають такі характеристики: вони мають здатність до накопичення та виражені в певній валюті; вони прийняті як засіб платежу між людьми; є зобов'язанням емітента та надходять в обіг лише після обміну на традиційну валюту. Електронні гроші – це фактично грошовий замінник готівки, який використовується для розрахунків, без використання банківських рахунків, обмінюється на готівку, зберігається на спеціальних носіях і використовується за допомогою спеціальних технічних засобів. [2]

За даними Національного банку України, станом на 2022 рік 23 банки мають право випускати електронні гроші. Банк надає клієнтам такі фінансові послуги у сфері використання електронних грошей: [4]

- розповсюдження електронних грошей;
- здійснення обмінних операцій з електронними грошми;

- надання засобів поповнення електронними грошима електронних пристроїв;
- приймання електронних грошей в обмін на готівкові/безготівкові кошти.

Зручність, різноманіття форм і низька собівартість розрахунків за допомогою електронних грошей, є суттєвою перевагою як для учасників розрахунків, так і для державних контролюючих органів.

Також без стабільності та надійності електронних грошей існування фінансової безпеки практично не можливе, тому для подальшого успішного розвитку електронних грошей в державі необхідно: запровадити збалансоване законодавство та регулювання з метою контролю, усунути певні труднощі шляхом перерозподілу регуляторної сфери між гравцями ринку та регуляторами звернення до програмно-технологічних комплексів.

Отже, виходячи з сьогоденної реальності, електронні гроші несуть у собі багато позитивних явищ, а саме: поява нових інноваційних платіжних систем, значне зниження частки паперової валюти в обігу, зменшення частки тіньової економіки. Вони є перспективним платіжним інструментом, але є багато ризиків шахрайства.

За останні роки Національний банк України прийняв ряд прогресивних нормативно-правових актів щодо функціонування платіжної системи, що дозволяють краще відслідковувати фінансову безпеку держави. Але український платіжний ринок все ще має багато невирішених проблем, включаючи низький рівень конкуренції. На даний момент найбільш інноваційним є електронний засіб – біткоїн (Bitcoin, BTC), який називають «криптовалютою» або «віртуальною валютою».

За своєю сутністю криптовалюта – це закодована інформація, скопіювати яку не можливо, а одиницею виміру є монета, які неможливо підробити. Зараз у світі існує близько тисячі видів криптовалют, і ринок продовжує зростати.

Біткойн – це перша і найвідоміша електронна віртуальна валюта. Біткойн працює без регулятора чи центрального банку, а обробка транзакцій виконується колективно членами мережі, що дозволяє виконувати всі операції анонімно без ідентифікації користувачів.

Мережа Bitcoin заснована на «блокчейні» – публічному реєстрі, який зберігає дані про всі транзакції в системі. Усі транзакції захищені електронними підписами користувачів-членів мережі, які добувають біткоїни і проводять з ними операції.[1]

Серйозні зміни в легалізації криптовалют українці побачили цієї зими, коли Верховна Рада ухвалила закон «про віртуальні активи». Відтепер українська криптовалюта стала офіційною.

З ухваленням цього закону відбулися такі зміни:

- Криптовалюта має правовий статус.
- Буде здійснюватися фінансовий моніторинг у сфері віртуальних активів.
- Українські криптоінвестори можуть декларувати свої прибутки.
- Користувачі можуть легально здійснювати обмін, покупку та продаж криптовалют.

30 вересня 2022 р. Національний банк у межах реалізації Закону України “Про платіжні послуги” установив новий порядок надання емітентами електронних грошей (банками та небанківськими установами) фінансової платіжної послуги з випуску електронних грошей та виконання платіжних операцій з ними, зокрема відкриття та обслуговування електронних гаманців.

Закон надав право небанківським надавачам платіжних послуг здійснювати випуск електронних грошей. До цього емітентами електронних грошей могли бути лише банки.

З метою уніфікації вимог до такої діяльності Національний банк, зокрема:

- встановив вимоги до порядку здійснення випуску електронних грошей та виконання платіжних операцій з ними;
- зобов’язав емітента здійснювати формування номера електронного гаманця за міжнародним стандартом IBAN та встановив вимоги до режиму використання електронних гаманців;
- запровадив вимоги до договору, який укладається між емітентом та споживачем або користувачем, з метою посилення захисту прав споживачів фінансових послуг.

Відповідні норми містить постанова Правління Національного банку України від 29 вересня 2022 року № 210 “Про затвердження Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними”.

Водночас з 24 лютого 2022 року Національний банк тимчасово призупинив операції з випуску та розповсюдження електронних грошей, поповнення електронних гаманців електронними грошима, постанова Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18 “Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного -стану (зі змінами).[3]

Отже, поява електронних грошей є неминучим результатом еволюції форм грошей. На нашу думку, вони можуть призвести до розвитку тіньової економіки в Україні та виведення капіталу в офшори через анонімність та конфіденційність. Оскільки впровадження віртуальних грошових одиниць передбачає закритість електронних гаманців. Перелічені фактори є негативними явищами для фінансової безпеки країни, але цілком ймовірно, що найближчим часом цей електронний засіб буде вдосконалено та доповнено правовим регулюванням, а використання електронних грошей стане бездоганним та без ризиковим, що вирішить багато проблем у мікро- та макроекономіці України.

Література:

1. Все про блокчейн, біткоїн та криптовалюти. Дія. Цифрова Освіта. URL: <https://osvita.diiia.gov.ua/courses/blockchain-bitcoin-cryptocurrency> (дата звернення: 11.11.2022).
2. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2012/3_Electronic_Money/E-money_report_APPROVED_2012-10-02_RED2.pdf (дата звернення: 11.11.2022).
3. Національний банк України. Електронні гроші та виконання платіжних операцій з ними: створено новий порядок. Національний банк України.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/elektronni-groshi-ta-vikonannya-platijnih-operatsiy-z-nimi-stvoreno-noviy-poryadok> (дата звернення: 11.11.2022).

4. Про затвердження Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0210500-22#Text> (дата звернення: 11.11.2022).

5. Ладюк О.Д. Фінансова безпека: характеристика складників. *Журнал «Ефективна економіка»* №11 2016 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5280> (дата звернення: 23.11.2022).

JEL Classification: E450; H56

НОВІТНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХНЬОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Татомир Діана

diana.tatomyr@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Хоча очікується, що мир і добробут переважатимуть у світі, домінування війни продовжує формувати міжнародні відносини. Незважаючи на всі міжнародні застереження, 24 лютого 2022 року росія здійснила напад на Україну, розпочавши російсько-українську війну. Сучасна гібридна війна провокує активний розвиток новітніх фінансових інструментів, які мали б допомагати учасникам війни. Ми не будемо розглядати, що нового зробив за цей час ворог, а проведемо дослідження фінансових інструментів, які наближають українську перемогу.

Перший інструмент, розвиток якого зазнав активізації в Україні з початком війни – криптовалюти. Будучи важливим та популярним фінансовим інструментом в сучасному світі крипто валюти можуть використовувати обидві сторони конфлікту для фінансування своїх потреб.

Важко переказати гроші в зону бойових дій, і навпаки. Саме здатність криптовалют долати кордони, незалежно від правил чи норм, дає змогу вирішити цю проблему та збільшує можливості українського уряду знаходити фінансування, а українців – використовувати альтернативний спосіб доступу до грошей.

Повномасштабне вторгнення росії на території України прискорило ухвалення урядом України нормативних актів щодо криптовалют. У лютому український парламент схвалив зміни до закону «Про віртуальні активи», що відкриває шлях до створення легального ринку криптовалют. [1]. Даний закон створив додаткові можливості для розвитку бізнесу в нашій країні. Іноземні та українські криптокомпанії зможуть працювати легально, а українці отримають зручний і захищений доступ до світового ринку віртуальних активів. Учасники ринку отримають правовий захист та можливість ухвалювати рішення на основі відкритих консультацій із державними органами. З'явиться прозорий механізм інвестування в новий клас активів.

Наприкінці лютого в Україні запустили державний криптовалютний

фонд, щоб збирати гроші на підтримку армії та населення під час війни. Фонд приймає пожертви у 25 віртуальних валютах, зокрема Bitcoin, Ethereum, Dogecoin та TrueUSD. Загальна сума зібраних коштів станом на 4 березня становила майже 55 млн дол. США, з них станом на 1 березня витратили близько 14 млн дол. США. Для порівняння: на спецрахунок НБУ станом на 4 березня надійшло близько 250 млн дол. США [2].

В останньому оновленні Elliptic, компанії з аналізу блокчейнів, 11 березня український уряд і неурядова організація, що надає військову допомогу, зібрали загалом 63 млн дол. із понад 120 000 пожертвувань криптовалютних активів з початку російського вторгнення. Це включає в себе пожертву в розмірі 5,8 млн дол. від засновника Polkadot Гевіна Вуда та CryptoPunk NFT на суму понад 200 000 дол. США та CryptoPunk NFT на суму понад 100 000 дол. США.

Також до зібрання коштів доєдналась і держава. Міністр цифрової трансформації Михайло Федоров виступає за те, щоб криптовалюти пожертви надходили на державні гаманці, на яких розміщені біржі криптовалют KUNA.[3].

Уряд України та групи активістів отримали десятки мільйонів доларів у криптовалюті в перші дні війни. Відколи український уряд почав приймати такі пожертви, він отримав еквівалент 100 млн дол. США. Фізичні особи, які володіють криптовалютами, робили пожертви благодійному фонду «Повернись живим», яка допомагає українським військовим, добровольцям та їхнім сім'ям у російсько-українській війні, також на основі краудфандингу.

Незамінний токен (NFT) українського прапора за 6,5 млн дол. США Ethereum був виставлений на аукціон криптоколективом UkraineDAO. За даними аналітичної фірми Elliptic, це десятий найдорожчий NFT, який коли-небудь продавався. Заявлено, що кошти будуть спрямовані на гуманітарну допомогу[4].

Завдяки цьому Україна стала «криптодружною» країною. Згідно з показником, складеним аналітичною компанією Chainalysis, у 2021 році країна посіла четверте місце у світі за впровадженням криптовалюти. З початку війни український уряд працював над оновленням своєї криптоінфраструктури.

Після російського вторгнення в Україну 24 лютого, згідно зі звітом Bankless Times, щоденний обсяг торгів між біткойнами та українською валютою зріс більш ніж на 270 %.

Криптовалюта може бути важливим фінансовим інструментом. Ще до того, як росія вторглася в Україну, адміністрація Сполучених Штатів була стурбована тим, що криптовалюти можуть послабити вплив економічних санкцій проти російського уряду. Згідно з дослідженням, проведеним аналітичною компанією Elliptic, Іран використовував майнінг біткойнів, щоб обійти торгове ембарго та економічні санкції. Адміністрація Байдена розглядає, як вона може покарати російські криптовалютні активи, і вже порадила криптовалютним біржам переконатися, що їхні системи не використовуються певними особами та групами з Росії, які потрапили під санкції. І Європейський Союз переглянув своє відношення до криптовалюти. Зокрема, Крістін Лагард, президент Європейського центрального банку, закликала Європейський Союз

рухатися вперед із своїм законодавством про ринки криптовалют, яке має на меті регулювати торгівлю криптовалютами.

В умовах війни для громадян України, які опинились в складній ситуації, важлива державна підтримка. Для цього на порталі Дія в рамках Програми «Підтримка» для українців було запроваджено послугу отримання допомоги у розмірі 6 500 грн. у зв'язку із втратою частини заробітної плати (доходу), робота (економічна діяльність) яких тимчасово зупинена внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні. Послугою можна було скористатися до 31 березня 2022 року [4]. На разі для громадян під час війни доступна грошова допомога від Юнісеф «Спільно». Допомога надається родинам (в т.ч. прийомним батькам та батькам-вихователям) в Україні, які належать до однієї з двох категорій: мають троє і більше дітей до 18 років, з яких принаймні одна дитина не досягла двох років на момент подачі заявки; мають двоє і більше дітей до 18 років, з яких принаймні одна дитина з інвалідністю.

Також доступна грошова допомога від Агентства ООН у справах біженців. Допомога надається внутрішньо переміщеним особам у Львівській, Черкаській, Кіровоградській, Полтавській, Запорізькій областях.

З початком війни в Україні також запрацював PayPal – платіжна система, яка заснована ще в минулому столітті, у 1988 році. Сьогодні PayPal є найбільшим у світі процесинговим сервісом з обробки міжнародних транзакцій. Його послугами користуються більше 200 мільйонів чоловік у 202 країнах світу. З PayPal можна швидко та зручно переказувати гроші, отримувати оплату за роботу, виводити кошти з різних платформ, сплачувати за товари в онлайн-магазинах. У багатьох країнах сервіс ще дозволяє поповнювати рахунок й знімати гроші з балансу [4].

В Україні PayPal відкритий для реєстрації, але клієнти-українці можуть тільки отримувати оплату на рахунок сервісу, переказувати гроші іншим користувачам системи й сплачувати за товари в інтернет-магазинах. Сервіс працює з 25 валютами, але серед них немає гривні, і цей факт теж не додає популярності PayPal в Україні. Конвертація за нестабільним курсом долара й комісія у 4 % не дають користувачам впевненості в тому, що вони залишаться в плюсі [5].

Отже, сучасна операційна зона за останні роки була змінена завдяки цифровим активам. Криптовалюта стала складовою цієї перебудови. Хоча це все ще мало порівняно з мільярдами доларів, які надходять у регіон на оборонні ініціативи у відповідь на вторгнення в Україну, криптовалюта продемонструвала, що вона може бути корисним фінансовим інструментом, особливо під час кризи та війни. Ця ситуація прискорить заходи урядів у сфері регулювання криптовалют і переосмислення їхнього впливу на наш світ.

Література:

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20>
2. Антонюк Д. На допомогу Україні надсилають десятки мільйонів у криптовалютах. Як віртуальні гроші та NFT допомагають армії *Forbs* 05 березня 2022 URL: <https://forbes.ua/innovations/ulyublena-kripta-ilona-maskata-nft-khto-v-ukraini-zbirae-pozhertvi-u-kriptoalyuti-ta-na-shcho-vitrachayut-ii-04032022-4173>.

3. Портал Kuna для купівлі крипто валюти. URL : <https://kuna.io/>.
4. eПідтримка / Допомога у 6500 гривень / Виплата внаслідок війни Портал Дія URL : <https://guide.dija.gov.ua/view/nadannia-dopomohy-v-ramkakh-prohramy-iepidtrymka-u-zviazku-iz-vtratoiu-chastyny-zarobitnoi-platy-dokhodu-robota-ekonomichna-dija>.
5. PayPal в Україні у 2022 році – коротко про головне в роботі платіжної системи URL : <https://paytome.com.ua/paypal-v-ukraini>.

JEL Classification: E58; H56

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ципук Марко

marko.tsypuk@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Кміть В.М.

Початок повномасштабної війни РФ проти України, введення воєнного стану, знищення інфраструктури у більшості регіонів України, масові вимушені міграції українців у зв'язку із війною, втрата незліченної кількості домівок українців, окупація Донецької, Луганської та Херсонської областей – безумовно ці фактори у разі ускладнюють проведення ефективної монетарної політики, а у певних аспектах – навіть унеможливають виконання певних завдань грошово-кредитної політики Національного банку України (далі – НБУ).

Незважаючи на поточні обставини, Рада НБУ все-таки ухвалила «Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану» [1], які передбачають виконання наступних завдань:

1. Безперечно, мова про досягнення головної цілі монетарної політики НБУ – підтримання інфляції на рівні 5% (+-1%), не йдеться. Натомість, зниження споживчої інфляції – у пріоритеті монетарної політики НБУ в умовах воєнного стану.;
2. Підтримка належного рівня ліквідності банківської системи.;
3. Надання підтримки державного бюджету шляхом купівлі цінних паперів Уряду України.;
4. Насамкінець, сприяння залученню необхідного зовнішнього фінансування від міжнародних організацій та країн-партнерів.

Імплементация основних завдань у 2022 році в умовах воєнного часу:

1. У березні 2022 року споживча інфляція в річному вимірі прискорилося до 13,7% (із 10,7% у лютому) [2]. Зростання споживчих цін, насамперед, пов'язане з порушенням ланцюгів постачання та виробничих процесів, нерівномірним попитом, збільшенням витрат бізнесу, а також фізичним знищенням активів багатьох підприємств через повномасштабний напад Росії на Україну. Насамперед стрімко подорожчали продукти харчування, фармацевтичні товари та пальне.

Гроші і кредит

Рис. 1. Індекс споживчих цін у річному вимірі, 2022 рік [1]

За оцінками НБУ, інфляційний тиск зберігатиметься й надалі насамперед через наслідки повномасштабної війни. За підсумками 2022 року інфляція може перевищити позначку 20%, але залишатиметься контрольованою [3].

Водночас зростання цін стримується та стримуватиметься заходами НБУ та Уряду України. Серед них:

- тимчасова фіксація обмінного курсу гривні, яка стримуватиме ймовірне погіршення очікувань та подорожчання імпортованих товарів (НБУ зафіксував курс на рівні офіційного курсу станом на 24.02.2022, тобто 29,25 грн за долар);

- зниження податків, у тому числі непрямого оподаткування імпорту (зокрема, було прийнято Закон №2120-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" [3]);

2. За даними НБУ, банки мають запас високоліквідних активів для забезпечення усіх безготівкових розрахунків і розрахунків за депозитами населення навіть у нинішніх складних умовах [5].

Крім цього, додатковою «подушкою безпеки» для банків є запроваджене НБУ бланкове рефінансування терміном до 1 року. Зокрема, із початком воєнних дій станом на 3 березня 2022 року бланковим рефінансуванням скористались 29 банків.

На додачу, водночас з метою подальшого підтримання належного рівня ліквідності в банківській системі Правління Національного банку ухвалило такі рішення:

- припинити проведення тендерів із розміщення депозитних сертифікатів строком на 14 днів;

- надалі здійснювати тендери з надання рефінансування банкам, у тому числі бланкового, в межах постанови Правління НБУ від 24 лютого 2022 року №22 "Про особливості підтримання ліквідності банків у період дії воєнного стану" [4]. Тендери оголошуватимуться залежно від розвитку ситуації (зараз вони відбуваються щоденно);

- скасувати лютневе рішення щодо збільшення нормативів обов'язкового резервування (з 10 лютого було збільшено норматив формування банками обов'язкових резервів в іноземній валюті з 10% до 12%).

Загалом, НБУ усіляко підтримує належний рівень ліквідності банківської системи в умовах війни та майбутньої невизначеності.

3. Крім того, 1 березня Міністерством фінансів України було розміщено

«військові» ОВДП. З метою підтримки державного бюджету НБУ станом на 21 квітня викупив «військові» облигації на суму 60 млрд грн [5]. У такий спосіб, НБУ не лише підтримав та підтримує бюджет, а й мінімізує ризики розбалансування інфляційних очікувань, високої інфляції, порушення макрофінансової стабільності та забезпечує належну відсіч повномасштабній агресії РФ проти України.

4. Безперечно, міжнародні організації та країни-партнери вже взяли зобов'язання із виділенням значних обсягів фінансування на зміцнення обороноздатності, підтримання економіки України та гуманітарні питання. За оцінками Національного банку, сумарно міжнародна фінансова, технічна та гуманітарна підтримка сягне понад 15 млрд дол США в еквіваленті, з них більше 5 млрд дол США – безпосередньо до бюджету [5]. Зокрема, ЄС виділив 1,2 млрд євро макрофінансової допомоги Україні. Про підтримку оголосила значна кількість країн демократичного світу. Фінансова підтримка міжнародних партнерів України є та буде ваговим джерелом валютних надходжень в Україну, що забезпечить стабільність валютного ринку України.

5. Крім цього, активно задіюється валютний канал монетарної трансмісії у 2022 році під час воєнного стану – НБУ продавав долари комерційним банкам з метою зменшення грошової маси в обігу.

Таблиця 1

Обсяги валютних інтервенцій в 2022 році, млн. дол. США

Рік	Продаж	Купівля	Сальдо
	млн дол США		
2022	7134,46	1811,70	+5322,76

Джерело: [4]

Отже, провівши аналіз ефективності монетарної політики у 2022 році, за період воєнного стану, можна зробити висновок, що НБУ активно задіює такі канали монетарної трансмісії, як: валютний, процентний та кредитний. Крім цього, незважаючи на усі перешкоди, складні обставини, які супроводжували ці роки, НБУ проводив щораз більш ефективну монетарну політику, досягаючи більшість поставлених цілей та завдань.

Література:

1. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану: Рішення Ради НБУ від 15.04.2022 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG-ml_2022.pdf?v=4
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Про внесення змін до Податкового кодексу та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 03.2022 р. №2120-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20>
4. Стан фінансового сектору України та заходи НБУ з підтримки його безперебійного функціонування в умовах воєнного стану. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/stan-finansovogo-sektoru-ukrayini-ta-zahodi-nbu-z-pidtrimki-yogo-bezperebijnogo-funktsionuvannya-v-umovah-voyennogo-stanu>
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL: <https://www.mof.gov.ua/>

JEL Classification: G22

КАНАЛИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ: СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Грещук Наталія

Nataliia.hreshchuk@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Кміть В.М.

В наш час найважливішим завданням страхових компаній є дієвий спосіб просування страхових послуг до людини, яка придбає послуги. Чим краща система реалізації, тим більше страхувальників звернуться до страхової компанії.

Насамперед почнемо з того що ж таке страхові послуги – вид фінансової послуги, що надається страховиком для забезпечення потреби потенційного страхувальника у страховому захисті на підставі договору страхування [1].

Станом на 1 вересня 2022 року на ринку працює 140 страховиків, 13 з яких – компанії зі страхування життя[2].

Попит на страхові послуги вимірюється сумою, яку страхувальник готовий витратити на втіху своїх потреб у захисті життя, здоров'я, майна та відповідальністю для захисту від можливих збитків за певних цін на страхові послуги.

На обсяг попиту страхові послуги впливають такі фактори:

- потреба населення та суб'єктів господарювання у страховому захисті;
- купівельна спроможність потенційних страхувальників[3].

Функція формування попиту являє собою достатньо складну систему, яка складається з аналітичної, виробничої та збутової підсистем, що показано на схемі (рис. 1).

Діяльність страховика з розробки та впровадження страхових послуг, здатних задовольнити потреби у страховому захисті потенційних страхувальників залежно від їх купівельної спроможності, можна розглядати як пропозицію ринку страхових послуг[3].

Одне з важливих місць в діяльності страхового ринку займає маркетинг. У загальному сенсі метою страхового маркетингу є збільшення кількості споживачів страхових послуг за допомогою досягнення максимально можливого ступеня задоволення їхніх потреб коштом впровадження нових і зміни наявних страхових продуктів.

Можна виділити чотири основні цілі маркетингу як такого і страхового маркетингу, зокрема це максимізація:

Рис. 1.Складові функції формування попиту на страхові послуги

Джерело: складено за [4]

- 1) Споживання
- 2) Ступінь задоволення споживачів
- 3) Вибір споживачів
- 4) Якість життя[5]

Щоб простіше використовувати маркетинг в страхуванні можна використовувати популярний онлайн-сервіс Google Ads, який дозволяє розміщувати контекстну рекламу в результатах пошуку Google або на партнерських сайтах у своїй медіамережі. AdWords має простий інтуїтивно зрозумілий інтерфейс і надає користувачеві багато інструментів для створення ефективних рекламних кампаній для просування продуктів або послуг.

Google Ads фактично не відрізняється від звичайних результатів пошуку Google. Єдина відмінність – маленьке слово під назвою «Реклама». Ви можете побачити таку рекламу поруч зі звичайними результатами пошуку Google. Він може бути вгорі результатів пошуку або в самому низу сторінки[6].

Також варто перелічити канали продажу, які найчастіше використовуються:

- *Прямий продаж страхових послуг* – здійснюється через головний офіс або через філію страхової компанії штатними працівниками. Цей канал реалізації вважається недостатньо ефективним через його витратність. У разі застосування методу прямого продажу для забезпечення широкого територіального охоплення страхового поля страховики мають створювати відповідну мережу пунктів продажу, а отже, відкривати й утримувати велику кількість філій та представництв.

- *Продаж через страхових посередників* – є більш ефективним, оскільки підвищується оперативність укладення договорів страхування без відчутних додаткових витрат. Посередники дають змогу забезпечити широке територіальне охоплення страхового поля, географічно наблизити страхувальника до страховика. Послуги посередників обходяться значно дешевше, дарма що необхідність виплати їм комісійних. Використання послуг страхових посередників дає можливість страховику підвищувати свою конкурентоспроможність, оскільки він користується цінною інформацією «з перших рук», яку надають страхові посередники щодо потреб страхувальників.

- *Альтернативні канали продажу* (банки, відділення зв'язку, туристичні фірми, агенції нерухомості, автосалони, станції технічного

обслуговування автомобілів тощо)[7].

Також канали просування можна поділити на :

- *Офлайн-канали* : бігборди та сітілайти, друковані ЗМІ, телебачення, радіо та спонсорство.
- *Онлайн-канали*: SEO, контекстна та таргетована реклама, SMM-просування, піар в онлайн-ЗМІ, крауд-маркетинг та email-маркетинг[8].

Вибір каналу реалізації страхових послуг значною мірою залежить від виду страхування. Існують види страхування, в яких без участі страхових посередників або взагалі неможливо обійтися, або обійтися дуже важко. Наприклад, обов'язкове страхування пасажирів на транспорті дуже незручно було б проводити, якби посередником не виступали залізничні, автомобільні або авіаційні каси.

При виборі каналів реалізації страхових послуг компанія повинна враховувати переваги та недоліки кожного методу. В практиці страхування в розвинених країнах відсутній єдиний підхід до вибору компаніями каналів реалізації страхових послуг. Але є правило, що чим більша кількість страхових посередників працює на страховому ринку, тим більш розвиненим він є[4].

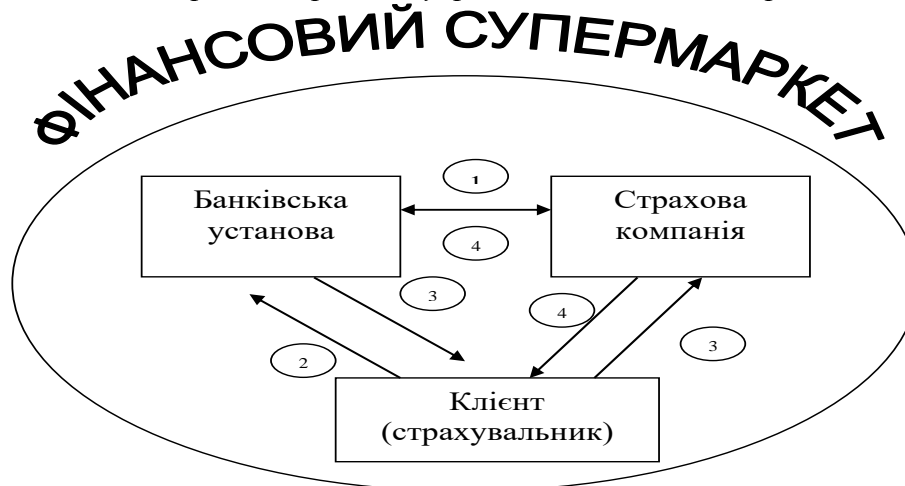
Специфічним каналом реалізації страхових послуг є операції фронтінгу. Фронтінг - це операція, в процесі якої компанія оформляє страховий поліс, але ризик передає іншому страхувальнику, який не фігурує в договорі й найчастіше залишається невідомим для страховика. Іншими словами фронтінг означає прийняття на страхування ризиків з метою передачі їх повністю або частково іншим страховим компаніям, часто на прохання останніх, за відповідну винагороду[9].

Страхова компанія, яка видає на прохання іншого страхувальника страховий поліс від свого імені, маючи на увазі, що 100% прийнятого ризику буде перестраховано у того ж страхувальника, на прохання якої видається цей страховий поліс, називається фронтірною компанією, а сам страховий поліс – фронт-поліс (front policies)[9].

Зараз розповсюджується концепція «фінансового супермаркету», яка полягає в тісній співпраці банків і страхових компаній в реалізації своїх послуг а фінансовому ринку (рис. 2).

Взаємодія в рамках «фінансового супермаркету» вигідна обом сторонам, оскільки законодавством більшості країн фінансовим установам заборонено здійснювати одночасно страхову і банківську діяльність. Згідно з Законом України «Про банки та банківську діяльність» комерційний банк може виступати лише агентом страхової компанії[4].

Напрямом розвитку альтернативних каналів продажу страхових послуг вважається їх реалізація через мережу Internet, яка зараз є доступною повсюди. Суспільство зараз проводить більшу частину свого життя в інтернеті, вони працюють, навчаються, відпочивають. Тому більшість страхових компаній має власні Web-сторінки і такий ресурс є дуже ефективним для страховиків, оскільки вони можуть зменшити час для укладання договорів.

де 1 – укладення договору про співпрацю між банком та страховою компанією;
2 – звернення клієнту до банку з заявою про надання певних послуг;
3 – одночасно із укладенням відповідного банківського договору відбувається укладення договору страхування;
4 - відбувається виплата страхової суми страхувальнику або, у разі настання страхового випадку, відбувається виплата страхового відшкодування банківській установі.

Рис. 2. Типова схема функціонування фінансового супермаркету

Джерело: складено за [4]

Треба наголосити, що новітні засоби просування реклами в соціальних мережах є ефективними, але, одночасно, доволі дорогі. Також не завжди люди довіряють інформації яка вибиває в рекламі без доказів на сайті чи сторінці в соціальних мережах.

Отже, зараз є дуже багато напрямів для успішної реалізації страхових послуг компаніями, але особливу увагу доцільно приділяти аналізу страхового ринку споживачів, щоб знайти ресурс який підійде конкретній компанії і її клієнтам. Доцільно також аналізувати не лише наявних клієнтів, а й ефективність використовуваного джерела, бо при неефективності втрачатися як кошти, так і потенційних клієнтів. Саме тому, страховим компаніям треба постійно шукати нові способи подання інформації споживачам.

Література :

1. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX Редакція від 29.10.2022 - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 12.11.2022)
2. Національний банк підбив підсумки роботи страхового ринку у першому півріччі 2022 року [Електронний ресурс] – URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-pidbiv-pidsumki-roboti-strahovogo-rinku-u-pershomu--pivrichchi-2022-roku> (дата звернення: 12.11.2022)
3. Страховий ринок: характеристика, структура, інфраструктура [Електронний ресурс] - URL: <https://finances.in.ua/strakhoviy-rynok-kharakterystyka-struktura-infrastruktura/#Специфічні форми організації страхових компаній> (дата звернення: 13.11.2022)
4. Служба маркетингу у страховій компанії [Електронний ресурс] – URL: <https://studfile.net/preview/8934576/> (дата звернення: 13.11.2022)
5. Маркетинг в страхування [Електронний ресурс] – URL: <https://prestige-ic.com.ua/storage/other/Tema07.pdf> (дата звернення: 13.11.2022)
6. What is Google Ads? [Електронний ресурс] – URL: <https://adwservice.com.ua/en/what-is-google-ads> (дата звернення: 13.11.2022)
7. Канали реалізації страхових послуг та їх характеристика [Електронний ресурс] – URL: <https://studfile.net/preview/9606629/page:14/> (дата звернення: 13.11.2022)

8. Просування страхових послуг [Електронний ресурс] – URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/prodvizhenie-strahovyh-uslug> (дата звернення: 13.11.2022)
9. Світовий ринок професійних послуг. Страхові послуги [Електронний ресурс]–URL: https://vuzlit.com/194151/svitoviy_rinok_profesiynih_poslug_strahovi_poslugi (дата звернення: 13.11.2022)

JEL Classification: G22; H56

СТАН СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В ЧАСИ ВІЙНИ

Добош Валентина

valentyna.dobosh@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Кміть В.М.

Майже всі сфери життя із початком військової агресії в Україні зіткнулися із необхідністю вирішувати проблеми, з якими вони не стикалися раніше, а якщо і стикалися, то, однозначно, не в таких масштабах. Неминучими наслідками будь-якої війни є руйнування та збитки, а страхування і є тим самим механізмом, який повинен забезпечити компенсацію та відшкодування збитків. Однак війна та бойові дії вносять певні корективи до стану справ страхування в Україні.

Незважаючи на все, ринок страхування продовжує працювати. Більшість страховиків організували свою роботу, здійснивши евакуацію співробітників у безпечніші регіони, забезпечивши віддалену роботу персоналу, збереження технічних засобів та баз даних. Про це свідчать результати опитування страховиків, проведеного Національним банком України у березні 2022 року. Водночас, страхові компанії зіткнулися з серйозними викликами [1]. В приклад можемо взяти ринок страхування нон-лайф.

Сьогодні на цьому ринку працює 132 страхові компанії. З них 25 страховиків, на які припадає 9 % загального обсягу ринку, не надали відповідей щодо діяльності у період війни. 17 страховиків (менше 2 % обсягу ринку) заявили, що на час надання відповідей ще не налагодили процес виплати страхових відшкодувань. Усі інші страхові компанії, а це 89 % страхового ринку за обсягами діяльності, повідомили, що продовжують працювати, своєчасно і в повному обсязі виконувати власні зобов'язання за договорами страхування та навіть укладати нові договори (рис. 1). Відповідно до наданих страховиками відповідей, 42 % страховиків мають проблеми з повним та своєчасним поданням звітності. 25 страховиків, на які припадає 10,5 % страхового ринку, зазначають про проблеми з виконанням нормативів. Із них сім найбільших за обсягами діяльності (8,9 % ринку) мали проблеми з дотриманням нормативів і до війни, у 2021 році. Фінансова спроможність страховиків у воєнний час прямо залежить від якості та структури їх активів і запасу капіталу у довоєнний період. Водночас результати опитування показали, що усі компанії потерпають від військових дій на території України. Так, суттєво знизилися обсяги продажів, особливо через роздрібні канали, є багато запитів від клієнтів на відтермінування чергових платежів та розірвання

договорів страхування [1].

Рис. 1 Співвідношення відновлення роботи страхового ринку нон-лайф, після початку війни

Джерело: складено за [1]

Загалом, війна призвела до значного зниження розміру грошових надходжень страхових компаній у вигляді страхових премій. Деякі страхові компанії відзначають падіння надходжень більше ніж на половину.

При цьому продажі за окремими видами страхування в перші тижні війни навпаки відзначилися зростанням. В першу чергу, мова йде про туристичне страхування (яке у разі необхідності дозволило б отримати закордоном медичну допомогу) та про міжнародну систему автомобільного страхування «Зелена картка», що обумовлено масовим виїздом населення закордон. Навіть незважаючи на те, що Національний банк України ще 28 лютого 2022 року повідомив про можливість перетину кордону без полісу «Зелена карта» у прикордонних містах було майже неможливо придати такий поліс, з огляду на те, що у страхових компаній закінчувалися відповідні бланки. Наразі кількість від'їжджаючих закордон громадян скоротилася, а тому, відповідно, і продажі за такими видами страхування повертаються до звичних рівнів [2].

Для того, щоб страхова галузь була спроможною пережити війну та відновитись, а, отже, надавати страховий захист українцям, необхідно запровадити системні рішення на державному рівні, такий собі внутрішній «план Маршалла» у страхуванні.

Серед конкретних пропозицій від учасників Асоціації Страхового бізнесу названо [3]:

1. Подальше пом'якшення регуляторних вимог, перегляд та зниження нормативів, а саме:

а. Перегляд вимог до розрахунку резервів, в першу чергу — резерву незароблених премій;

б. Щодо платоспроможності, диверсифікації та структури активів, зокрема, тимчасово встановлення інших значень для дебіторської заборгованості, зменшення обмежень на розміщення коштів резервів страховика в одній банківській установі та збільшення показника перестраховування у одного перестраховика.

Страховання

2. Зменшення податкового навантаження на страхові компанії – ініціювати перед Верховною Радою відміну подвійного оподаткування у страхуванні – скасування оплати 3 % від всіх страхових платежів, залишивши тільки звичайний для всіх юридичних осіб в країні податок на прибуток.

3. Створення механізму свого роду «миттєвого рефінансування» за допомогою НБУ та банків, в першу чергу державних.

4. Можливість пільгового кредитування під строкові депозити, розміщені в українських банках, та наявні у страховиків ОВДП, у яких знаходяться резерви.

5. Часткове вивільнення коштів страховиків з додаткових гарантійних фондів МТСБУ, що підуть на виплати постраждалим у ДТП громадянам.

6. Відміна явної чи опосередкованої дискримінаційної процедури «акредитації» у банках та при участі у тендерах.

7. Перегляд Положення НБУ щодо провадження діяльності зі страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою для зняття обмежень на участь страховиків у такому страхуванні.

8. Стимулювання внутрішнього перестраховання.

9. Відтермінування набрання чинності всіх норм нових законів («Про страхування», «Про фінансові послуги») та підзаконних актів (Ліцензійні умови тощо). Перенесення впровадження в Україні МСФЗ 17.

Такі кроки мають бути зроблені в першу чергу для того, щоб забезпечити можливість страховиків здійснювати виплати, надаючи підтримку громадянам. Учасники Асоціації категорично відхилили рекомендації закордонних колег щодо визнання поточної ситуації форс-мажором і відмові у виплатах на цій підставі до закінчення війни. Тим страховикам, що фізично зараз не можуть підготувати документи для виплат, колеги по Асоціації за символічну плату допомагають із збором пакету документів і підготовкою розрахунку розміру шкоди, щоб постраждалі отримали компенсацію якомога скоріше.

Отже, стан страхового ринку зараз виглядає так, що навряд є підстави дивитися в майбутнє з оптимізмом. Варто зауважити, що страхування не є однією з ключових галузей в економіці, його можна розглядати більше як «розкіш», яка дозволяє мінімізувати ризики. Тому, після закінчення війни, фінансові ресурси в основному підуть на першочергові потреби. Тим більше аби щось застрахувати, потрібно це «щось» збудувати, а на це може піти досить багато часу.

Література:

1. Під час дії воєнного стану ринок страхування продовжує працювати – результати опитування. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pid-chas-diyi-voynennogo-stanu-rinok-strahuvannya-prodovjuye-pratsyuvati--rezultati-opituvannya> (дата звернення 13.11.2022)

2. Карпов С. Що змінюється у страхуванні в умовах воєнного стану? URL: <https://zib.com.ua/ua/151290.html> (дата звернення 13.11.2022)

3. Черняхівський В. План Маршалла для українського страхового ринку URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vplinula-viyna-na-strahoviy-rinok-ekspert-ostanni-novini-50237940.html> (дата звернення 13.11.2022)

АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ, НЕОБХІДНІСТЬ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Катерина Заброцька

katerinazabrocka155@gmail.com

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Агрострахування або страхування сільськогосподарських (аграрних) ризиків є важливою складовою фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарських виробників. Ринок агрострахування діє майже в кожній країні світу. Для України ефективно впровадження такого механізму є актуальним і довгоочікуваним. Розвиток агрострахування передбачає державну фінансову підтримку агрострахування (наприклад, у вигляді субсидій, розробки та затвердження стандартизованих страхових продуктів), зважаючи на його значну вартість. Відповідно до законодавства агрострахування є добровільним.

Для аграрного виробництва характерні низька оборотність коштів та високі ризики, до того ж мають суттєвий вплив природні фактори. Сукупність цих та інших факторів зумовлює потребу у страхуванні сільськогосподарської продукції. Страхування та управління ризиками є одним із засобів, що дозволяє мінімізувати негативні наслідки від непередбачених подій у сільському господарстві [4].

Агрострахування є механізмом управління всіма сільськогосподарськими ризиками, що частково чи повністю компенсує суб'єкту господарювання втрати внаслідок негативного впливу погоди та природніх ризиків:

- завдяки страховим виплатам забезпечує можливість покриття збитків в умовах повної чи часткової втрати врожаю;
- мотивує застосовувати надійні засоби захисту врожаю, використовувати сучасні технічні та технологічні досягнення;
- компенсує збитки, що дає змогу вчасно розраховуватися з постачальниками та переробниками, іншими партнерами;
- завдяки страховому відшкодуванню внаслідок настання несприятливої події дозволяє повертати кредитні кошти;
- спрощує доступ аграріїв до кредитних ресурсів, покращує фінансовий стан сільськогосподарського виробника з погляду його кредитоспроможності.

Агросектор показав найвищий рівень зростання за 11 місяців 2021 р. в порівнянні з іншими галузями економіки й становить +16,7%. [5].

Попри стрімкий розвиток аграрного сектору в економіці України рівень проникнення агрострахування у сільське господарство коливається на позначці 3%. Ситуацію могло б виправити кредитування фермерів із заставою під майбутній урожай. Однак наразі банки віддають перевагу «твердій заставі», куди також належить і земля. Попри це ринок агрострахування на сьогодні активно підтримується страхуванням сільгосптехніки, яку беруть аграрії у лізинг (рівень проникнення лізингу сільськогосподарської техніки сягає 30%).

Страховання

Група Світового банку, заснована в 1944 р., є важливим джерелом фінансової та технічної допомоги країнам, що розвиваються. Група Світового банку складається з п'яти різних, але взаємодоповнюючих організацій: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна асоціація розвитку (IDA), Міжнародна фінансова корпорація (IFC), Багатостороннє агентство гарантій інвестицій (MIGA), Міжнародний центр з вирішення інвестиційних суперечок (ICSID) [10].

IFC у 2014-2018 рр. активно сприяла впровадженню в Україні агрострахування через реалізацію проекту «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії».

Удосконалення системи агрострахування в Україні передбачає [2, С. 23]:

- запровадження с/г страхування як ефективного механізму управління ризиками та методу раціонального використання бюджетних коштів;
- підсилення ролі держави на ринку с/г страхування;
- розширення сфери надання державної підтримки;
- спрощення процедур розробки, прийняття та запровадження стандартизованих страхових продуктів;
- належне інформаційне забезпечення всіх учасників системи с/г страхування;
- спрощення механізму субсидування частини страхових платежів.

Результатом співпраці Національного банку, Міністерства аграрної політики та продовольства України, учасників аграрного і страхового ринків став Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою». Документом, зокрема, суттєво оновлено підходи до системи агрострахування з державною підтримкою. Оновлені підходи до агрострахування з державною підтримкою є частиною системи підтримки аграріїв, що складається з кредитування, страхування, відшкодування втрат від пошкодження посівів сільськогосподарських культур унаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, сприяння розвитку тваринництва та перероблення сільськогосподарської продукції. Вимоги для допуску страховиків до діяльності зі страхування аграрної продукції з державною підтримкою затверджено. Водночас наближається до завершення процес розроблення порядку та умов надання державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції, граничних розмірів страхових тарифів і стандартизованих страхових продуктів [7].

Прийняття Закону про агрострахування було ціллю Мінагрополітики, передбаченою в Стратегії розвитку до 2030 року.

Відповідно до Закону № 1601-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [1], страхувальниками визнаються юридичні особи, фізичні особи – підприємці та дієздатні фізичні особи, які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства. Крім того, документом визначаються страхові продукти, ризики та випадки страхування з державною підтримкою. Розмір часткового відшкодування сільськогосподарським товаровиробникам страхових платежів встановлено на рівні до 60% [3].

Також Закон [1], вніс зміни до Податкового кодексу України в частині збільшення ставки податку на дохід за договорами страхування сільськогосподарської продукції на 0,5 відсоткових пункти з метою у подальшому спрямування цих коштів на підтримку страхування сільськогосподарської продукції [3].

Агροстрахування допоможе аграріям більш впевнено здійснювати діяльність, не дивлячись на природні та фінансові негаразди. Новий напрям держпідтримки як меліорація, вже дав можливість запустити пілотні проекти в різних областях і буде масштабований після запуску об'єднання водокористувачів в 2022 році в Україні [5].

У 2021 р. на сайті Мінагрополітики з'явився новий дашборд «Державна підтримка», де в режимі реального часу відображаються всі дані за виплатами держпідтримки: програми, напрями, суми, кількість отримувачів, статистика за областями за останні три роки. Статистику можна фільтрувати за програмами, за регіонами, опубліковані дані про кількість отримувачів-юридичних осіб. Сортування інформації дозволяє в динаміці бачити лідерів або ж тих, хто відстає в одержанні держпідтримки. На дашборді є підсумкова інформація – топ 30 отримувачів, які роблять найбільший внесок в розбудову, створюють робочі місця, сплачують податки [6].

Також у 2022 р. реалізовано, як найважливішу ціль для Мінагрополітики в контексті цифровізації, Державний аграрний реєстр (ДАР) – електронну систему, яка відкриває всі дані про державну підтримку аграріям та допомагає з поінформованістю фермерів щодо нових програм та можливостей отримання коштів, ефективного та прозорого залучення та розподілу усіх видів підтримки українських аграріїв, як за кошти державного бюджету, так і у вигляді пільгових кредитів, міжнародних грантів або технічної допомоги.

Цифрові реєстри для підтримки аграріїв використовуються в Ірландії, Естонії, Іспанії, Італії, Нідерландах та інших країнах ЄС. Впровадження ДАР відбувається за підтримки Європейського Союзу та Світового банку [8].

Отже, ефективна система агροстрахування в Україні забезпечуватиметься належним функціонуванням усіх її компонентів: системного підходу в регулюванні агροстрахування; висококваліфікованих фахівців, стандартних страхових продуктів; інформаційного забезпечення, державної підтримки. Удосконалення нормативно-правової бази сфери агροстрахування забезпечує впевненість аграріїв та страхових компаній в прозорості отримання субсидій та збільшує довіру до влади.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 01.07.2021 №1601-IX (дата звернення: 16.11.2022).
2. Герасименко Н. Історія розвитку агροстрахування в Україні: уроки на майбутнє. Проект «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та центральній Азії». IFC. 2018. 25 с. URL: <https://exposk.com.ua/images/docs/Insurance-History-in-Ukraine-June-8-2018.pdf>.
3. Закон про агροстрахування підписано, – Роман Лещенко. Міністерство економіки України, 22.07.2021. URL: <https://minagro.gov.ua/news/zakon-pro-agrostrahuvannya-pidpisanoroman-leshchenko>
4. Законопроект про агροстрахування потрібен всій країні, – Ігор Петрашко. Міністерство

Страховання

- економіки України, 18.02.2021. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=9b0119b5-3e70-4078-b68c-fbc52abd2f2b&title=ZakonoproktProAgrostrakhuvanniaPotribenVsiiKraini-Petrashko>.
5. Мінагрополітики відкрило дані про 13 млрд грн державної підтримки за останні три роки. Міністерство аграрної політики та продовольства України, 29.12.2021. URL: <https://minagro.gov.ua/news/minagropolitiki-vidkrilo-dani-pro-13-mlrd-grn-derzhavnoyi-pidtrimki-za-ostanni-tri-roki>.
6. На сайті Мінагрополітики – новий дашборд «Державна підтримка». Міністерство аграрної політики та продовольства України, 24.12.2021. URL: <https://minagro.gov.ua/news/nasajti-ministerstva-agropolitiki-novij-dashbord-derzhavna-pidtrimka>.
7. Національний банк затвердив нормативну базу для запуску системи агрострахування з державною підтримкою, 23.10.2021. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zrobiv-pershiy-krok-dlya-zapusku-sistemi-agrostrahuvannya-z-derjavnoyu-pidtrimkoyu>].
8. Про Державний аграрний реєстр. 2022. URL: <https://www.dar.gov.ua/about-dar>.
9. Тимошенко Т. Партнерство заради успіху: як лізинг підтримує ринок агрострахування в Україні. *Агробізнес Сьогодні*, 24.04.2020. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ahrostrakhuvannia/item/17383-partnerstvo-zarady-uspikhu-iak-lizynh-pidtrymuie-rynok-ahrostrakhuvannia-v-ukraini.html>.
10. IFC Governance. In working to end extreme poverty and boost shared prosperity, we collaborate closely with other members of the bank group. URL: https://www-ifc-org.translate.goog/wps/wcm/connect/CORP_EXT_Content/IFC_External_Corporate_Site/About+IFC_New/IFC+Governance/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc].

JEL Classification: G22; H56

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Козак Оксана

oksana.kozak@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Страховання є важливим засобом захисту добробуту населення та забезпечення стабільності економічної системи. Попри початок повномасштабної війни в Україні, страховий ринок продовжує функціонувати. Більшість страхових компаній організували свою роботу шляхом евакуації співробітників у більш безпечні райони, забезпечили дистанційну роботу персоналу, зберегли технічні засоби і бази даних. Про це свідчать результати опитування страхових компаній, проведеного НБУ в березні 2022 року. Водночас страхові компанії стикаються з серйозними викликами.

Правовий режим воєнного стану, який було введено 24 лютого 2022 року, передбачає можливість обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб.

При цьому самий лише факт запровадження воєнного стану не впливає на чинність будь-яких правочинів, у тому числі договорів страхування – всі права й обов'язки сторін залишаються чинними зі згаданими застереженнями.

Відповідно до наданих страховиками відповідей на згадане опитування НБУ, 42% страховиків мають проблеми з повним та своєчасним поданням

звітності. 25 страховиків, на які припадає 10,5% страхового ринку, зазначають про проблеми з виконанням нормативів. Із них сім найбільших за обсягами діяльності (8,9% ринку) мали проблеми з дотриманням нормативів і до війни, у 2021 році. Фінансова спроможність страховиків у воєнний час прямо залежить від якості та структури їхніх активів і запасу капіталу у довоєнний період. Водночас результати опитування показали, що усі компанії потерпають від військових дій на території України. Так, суттєво знизилися обсяги продажів, особливо через роздрібні канали, є багато запитів від клієнтів на відтермінування чергових платежів та розірвання договорів страхування.

У зв'язку з переміщеннями, тимчасовим захопленням територій, фізичним знищенням об'єктів нерухомості скорочується кількість центрів обслуговування клієнтів страховиків. Проблемними є організація врегулювання страхових випадків у регіонах, де ведуться бойові дії, проведення оглядів транспортних засобів, отримання та належне оформлення оригіналів документів для подання страховику з метою отримання страхової виплати, виклик поліції на місце ДТП.

Перелік випадків, коли страховик має право відмовитися від здійснення страхової виплати передбачає ч. 1 ст. 991 Цивільного кодексу та ч. 1 ст. 26 Закону «Про страхування». При цьому цей перелік не є вичерпним, а договором можуть бути передбачені і інші підстави для відмови здійснити страхову виплату, якщо це не суперечить закону. На практиці страховики включають до правил страхування додаткові підстави для відмови у здійсненні страхової виплати, зокрема, пов'язані з війною.

Так, страховики наперед відмовляються покривати ризики спричинення збитків унаслідок бойових дій – наприклад, якщо застраховане майно було пошкоджено чи знищено через бойові дії (влучанням куль, снарядів тощо) така шкода не покривається страховиком. Страхування від воєнних ризиків існує як окремий продукт на ринку, але через надмірну вартість в останні роки не є поширеним.

Найбільші страхові компанії України з початку російського вторгнення підтвердили чинність договорів страхування та свої зобов'язання з відшкодування за страховими випадками, що, втім не скасовує означені вище винятки. Аналогічної позиції дотримувалися страхові компанії і 2018 року, коли в окремих регіонах України вперше було введено воєнний стан.

Національний банк, як регулятор на ринку страхових послуг, 27 лютого 2022 року рекомендував страховикам спростити процедуру врегулювання випадків, що мають ознаки страхових, шляхом максимального використання електронних документів і копій необхідних документів у разі неможливості або ускладнення можливості отримання їх оригіналів, а також застосовувати інші засоби дистанційного врегулювання страхових випадків. Одна з таких спрощених процедур давно доступна громадянам – складення «європротоколу» за т. зв. «автоцивілкою».

Крім цього, регулятор не проводитиме інспекційні перевірки учасників ринку страхових послуг і подовжує терміни подання ними річної фінансової звітності.

На страховому ринку сьогодні працюють 13 страховиків зі страхування

Страховання

життя. Усі вони провадять діяльність, обслуговують клієнтів та здійснюють страхові виплати. Водночас компанії повідомляють про значне зниження надходжень страхових платежів, фіксуються обмеження в діяльності компаній, пов'язані зі складнощами організації зв'язку та роботи персоналу, ускладненим доступом до офісів та оригіналів документів. Усе це ускладнює здійснення страхових виплат, особливо внаслідок смерті осіб, застрахованих на окупованих територіях.

Сьогодні на ринку non-лайф працює 132 страхові компанії. З них 25 страховиків, на які припадає 9% загального обсягу ринку, не надали відповідей щодо діяльності у період війни. 17 страховиків (менше 2% обсягу ринку) заявили, що на час надання відповідей ще не налагодили процес виплати страхових відшкодувань. Усі інші страхові компанії, а це 89% страхового ринку за обсягами діяльності, повідомили, що продовжують працювати, своєчасно і в повному обсязі виконувати власні зобов'язання за договорами страхування та навіть укладати нові договори. Зміни на страховому ринку non-life наведено на рис.1.

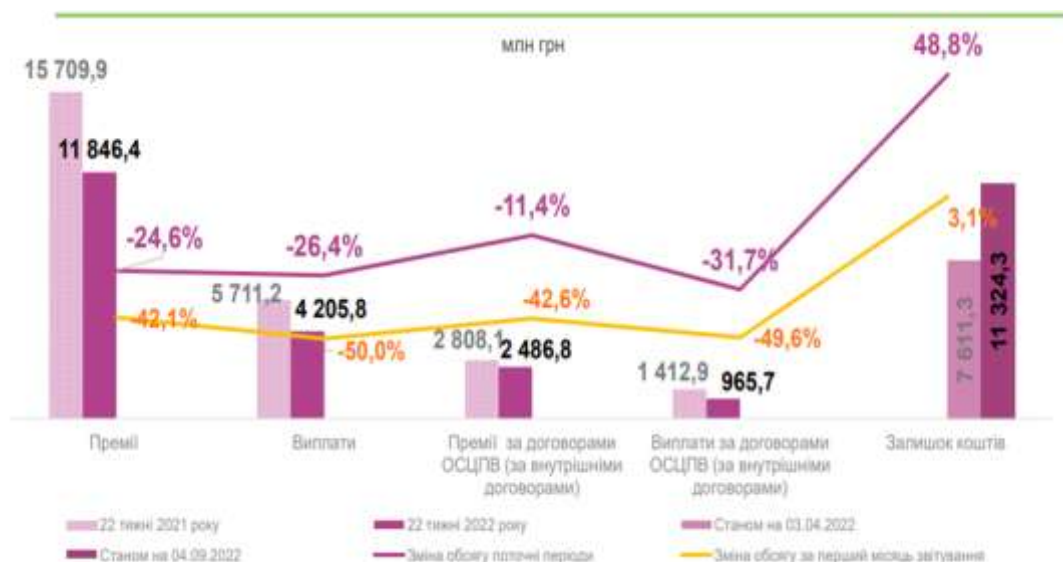

Рис. 1. Загальні зміни обсягів діяльності страховиків на ринку non-life за період 21.03-04.09.2022 [1]

В середньому обсяги страхового ринку non-life скоротилися на 25% у порівнянні із 40-50% у перші місяці військової агресії, при цьому падіння обсягів страхових виплат залишається співмірним (-26%).

Підтримка обсягів страхової діяльності забезпечується переважно за рахунок автотранспортного страхування: «Зелена картка», ОСЦПВ, КАСКО та медичного страхування (корпоративний сегмент).

Впродовж останніх трьох місяців страховий ринок демонструє відновлення показників діяльності у порівнянні із першим шоківим місяцем війни, поступово налагоджуючи операційні та управлінські процеси, скорочуючи просідання показників.

У періоді, що досліджувався, у страховиків не відбулося аномального відтоку грошових коштів, страхові компанії не тільки не втрачають, а нарощують ліквідність (+49%) [2].

На відбудову економіки та інфраструктури після завершення війни підуть

роки: п'ять, а можливо й десять років. Аналіз наслідків попередніх економічних криз в Україні показав, що страховий ринок завжди зазнавав більшого падіння, ніж зниження показника ВВП. Ми всі добре усвідомлюємо, що страхування не формує економіку, а є похідним інструментом від неї, тому страхування буде певним чином відставати від темпів відновлення економіки та домогосподарств.

Повоєнна мапа страхового ринку, швидше за все, зазнає певних змін. Пріоритет буде за обов'язковими видами страхування, банківським страхуванням (іпотека, застава, від нещасних випадків), страхуванням каско автомобілів та добровільне медичне страхування. Але наскільки зміниться структура, що зможе запропонувати страховий ринок, наскільки він готовий до вторинних військових ризиків (вибухів мін у полях та у лісах з пошкодженням техніки, смертям або інвалідності громадян), ми поки що оцінити важко [2].

Напевне, з'явиться необхідність страхувати ремонтно-відновлювальні та будівельно-монтажні роботи, запровадити страхування некапітальних будівель для переселенців, зробити щомісячні розстрочки з оплати страхових платежів та взагалі переглянути цінову політику внаслідок суттєвого зниження платоспроможного попиту.

Загальний обсяг активів страховиків порівняно з початком року (до військово агресії) майже не змінився і становив 65,7 млрд грн. Не зменшився ні розмір прийнятних активів, ні обсяг сформованих страхових резервів (36,6 млрд грн). Протягом дії воєнного стану страховики те тільки не зменшили, але й наростили обсяги ліквідних активів – з 14,9 млрд грн до 17,2 млрд грн [3].

Операції вихідного перестраховування у першому півріччі 2022 року знизилися вдвічі – з 4,7 млрд грн до 2,3 млрд грн порівняно з аналогічним періодом минулого року. Перестраховування всередині країни скоротилося вчетверо – з 1,9 млрд грн до 0,5 млрд грн. Частка вихідного перестраховування в загальних страхових преміях скоротилася з 19% до 13%. Водночас міжнародні страховики значно збільшили права вимоги до перестраховиків. Тож формування резервів не мало негативного впливу на прибутковість ринку[4].

Отже, договори страхування є чинними незалежно від введення в Україні воєнного стану, зі стандартними форс-мажорними застереженнями, які застосовуються і в інших видах договорів. Натомість, як правило, страховики не покривають «воєнні» ризики та виключають зони бойових дій і неконтрольовані урядом терени з території страхування. Невизначеність таких зон і територій може бути підставою для спорів зі страховиками, що зараз вимагає завчасної комунікації між сторонами договорів щодо цього питання.

Страхування в умовах воєнного стану в країні залишається потужним елементом фінансово-кредитної системи національної економіки та одним із основних способів збереження матеріального достатку громадян. Це специфічна сфера реалізації фінансових відносин, що включає сукупність форм і методів формування цільових фондів та їхнє використання на відшкодування збитків при виникненні непередбачених і несприятливих явищ (ризиків) для захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб та сприяє підтримці і розвитку національної економіки в кризовому стані.

Ринок страхування гідно проходить випробування війною. Вона стала

Страховання

тим каталізатором, який показав реальний стан справ кожного страховика. Фінансово стійкі компанії продовжили свою діяльність, налаштували роботу і забезпечили виконання своїх зобов'язань перед споживачами. Такі компанії довели свою життєздатність і готові працювати на ринку й надалі, навіть в умовах війни.

Література:

1. Під час дії воєнного стану ринок страхування продовжує працювати *Офіційний сайт Національного банку України* URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pid-chas-diyi-voennogo-stanu-rinok-strahuvannya-prodovjuye-pratsyuvati--rezultati-opituvannya>
2. Підсумки роботи страхового ринку у першому півріччі 2022 року *Офіційний сайт Національного банку України* URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-pidbiv-pidsumki-roboti-strahovogo-rinku-u-pershomu-pivrichchi-2022-roku>
3. Антонів Р. Страхування під час війни. *Економічна правда* 14 квітня 2022 URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/14/685760/>
4. Чеховський В. План Маршала для українського страхового ринку. *Сайт «НВ»* 29 квітня 2022 URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vplinula-viyna-na-strahoviy-rinok-ekspert-ostanni-novini-50237940.html>

JEL Classification: G22; H56

СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кошель Христина

khrystyna.koshel@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Страховий ринок дуже популярний в країнах Європи, Скандинавії та Америки, хоч на жаль, поки не такий поширений в Україні. В кінці 2021 року в Україні почав зростати попит на страхування.

До повномасштабного вторгнення, в 2021 році, ринок страхування України виріс на 8,2%, з 45,2 млрд грн до 48,9 млрд грн. Страхування life було забезпечене на 5,9 млрд грн, в той час на ризикове страхування – 43 млрд грн (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка валових страхових премій у 2021 року

Показник	Всього	1Q21	2Q21	3Q21	4Q21
Валові премії life, млн грн	5883	1334	1366	1484	1699
Валові премії non-life, млн грн	43011	10449	11077	11011	10474
Рівень виплат life	13%	13%	13%	13%	13%
Рівень виплат non-life	38%	39%	38%	38%	40%

Джерело[21]

За минулий рік по ризикових видах страхування виплати зросли до 16,2 млрд грн, а за страхування життя збільшились до 800 млн гривень, або life – 13%, а non-life – 38% у відсотковому співвідношенні. У IV кварталі обсяги активів та валових премій страховиків життя зростали, а обсяги виплат збільшилися майже на 20%. Протягом цього ж кварталу обсяги активів, валових премій і виплат ризикового страхування – зменшилися, переважно через

неподання звітності низкою установ та виключення з реєстру. [1]

Через повномасштабне вторгнення Росії на територію України діяльність багатьох сфер було ускладнено або ж взагалі припинено, не винятком є і сфера страхування. Лише в березні українські страховики з початком нового року втратили близько половину надходжень страхових премій, хоч попри це модель дистрибуцій та процеси виплат значно змінилась, дедалі більше страхових переходять в онлайн формат оформлення договорів. Станом на 1 вересня поточного року в Державному реєстрі фінансових установ (ДРФУ) обліковувалося 140 страховиків, з них 13 – компанії зі страхування життя. Усі страховики в ДРФУ є ліцензіатами. За час дії воєнного стану список нефінансових установ страхування зменшився [2].

Рис.1. Страховий портфель за видами страхування за I півріччя 2022 року [3]

Через важку і нестабільну ситуацію в Україні з 2 березня 2022 року затвердили оформлення електронного полісу – Зеленої карти для виїзду за кордон, адже в перші дні повномасштабного вторгнення наші громадяни масово виїжджали за кордон, тож дефіцит бланків для оформлення автострахування, тож відтепер є змога оформити всі документи онлайн та отримати в PDF форматі на електронну пошту.

1 липня НБУ оголосив про обов'язкове автострахування ОСЦПВ для наближення до стандартів ЕС та посиленого захисту українських водіїв.

У I півріччі 2022 року 44% страхових премій традиційно припало на автострахування (ОСЦПВ, Зелена картка, КАСКО) – у період військової агресії частка цих видів страхування у портфелі стала більш значною (за аналогічний період минулого року – 36%)[3].

Звичайно кожен би хотів застрахувати життя та набуте майно від наслідків війни, але це б призвело до тотального банкрутства компаній, які цим займаються. В договорі, який укладається між страхувальником та страховиком

Страхування

є вказані пункти, коли не здійснюється відшкодування і одним з них є «Формажор», до якого входить військові дії. Проте, договір який ви уклали зі страховою компанією діє до того часу, поки має закінчитись, тому коли під час воєнного стану відбувається ДТП, пошкоджене майно або потрібна медична допомога і це не є наслідком військових дій, то страховик зобов'язаний діяти згідно укладеного договору. Звісно є виключення, якщо випадок стався на окупованій території або на території, де проходять бойові дії, тому тепер кожен випадок розглядають індивідуально. Якщо на окупованих територіях або місці, де велись бойові дії стався страховий випадок, без впливу військових дій, то після звільнення тих міст, страхові випадки будуть розглядатись повторно, а також, якщо майно або транспорт було пошкоджене через військові дії Росії, то є змога надати фото й відеодокази, до того ж підтверджені місцевою владою, органами ДСНС або поліцією, що дасть змогу стягнути збитки з РФ у судовому порядку.

Головним завданням небанківських фінансових установ є підтримка своєї діяльності в такий важкий час, тож НБУ спростив низку вимог під час воєнного стану, зокрема за недотримання певних нормативів не застосовуватиметься перевірка або санкційні заходи.

Великим спрощенням стало те, що НБУ продовжив термін подання плану виконання рекомендацій регулятора за результатами інспекційних перевірок, проведених у 2022 році, через організаційні труднощі. До прикладу, потреба перемістити офіси до безпечніших місць, доступ до окремих документів було втрачено через військові дії країни агресора, тож це стало викликом для небанківських фінансових установ.

Нацбанк 27 лютого рекомендував страховикам спростити процедуру врегулювання страхових випадків — максимально використовувати електронні документи, коли неможливе або ускладнене отримання їх оригіналів від страхувальників[2].

Кредитні спілки, що працюють із залученням депозитів, стикаються із відпливами коштів, недоотриманням платежів за позиками та як наслідок — зниженням ліквідності. Це надалі погіршує їхню здатність надавати позики. Учасники ринку мають мобілізувати власні ресурси для оперативного вирішення ключових проблем діяльності та продовження роботи. Тепер для стабілізації ситуації і обмеження впливу на ринку, росіянам заборонено брати участь в управлінні небанківськими фінансовими установами.

Рух автострахування до європейських стандартів буде лежати за такими пунктами [2]:

- Збільшення страхового покриття за автоцивілкою до 160 000 грн на майно та 320 000 грн на життя та здоров'я. Наприклад, у ЄС ці ліміти сягають мільйонів євро.
- Збільшення виплати Європротоколу до 80 000 грн (було 50 000 грн)
- Розширення коридору коефіцієнтів
- Включення інформації по полісу «Зелена картка» в єдину базу МТСБУ.

За таких умов слід очікувати ріст цін до 15%, зрештою, через якісніші ліміти відповідальності та гнучкість обслуговування клієнтів з ними

страховими історіями

Пріоритетними напрямками для нагляду під час дії воєнного стану в Україні є [1] :

1. Дотримання страховиками вимог до належного та своєчасного розкриття інформації про свій фінансовий стан:

- Подання регуляторної звітності;

- Розкриття інформації про дотримання фінансових нормативів/здійснення окремих операцій/формування показників звітності.

2. Дотримання страховиками обов'язкових фінансових нормативів / здійснення ризикової діяльності.

3. Належне виконання страховиками зобов'язань за укладеними договорами страхування (динаміка та формування кредиторської заборгованості за страховими виплатами і резерву заявлених, але не виплачених збитків).

4. Оперативний моніторинг критичних показників діяльності страховиків (cash-flow).

5. Спеціалізовані дослідження:

- Операцій з купівлі-продажу ОВДП та ОЗДП;

- Аналіз діяльності страховиків, що здійснюють діяльність з ОСЦПВ та ядерного страхування.

Література:

1. Підсумки страхового ринку України за 2021 рік. ТОП-10 лідерів life та non-life страхування. *Інтернет журнал «Forinsurer»* 31.05.2022. URL: <https://forinsurer.com/news/22/05/30/41284>

2. Як змінюється страхування в Україні під час війни? Розповідає сервіс hotline.finance. *Інтернет видання-журнал Forbes*. URL: <https://forbes.ua/innovations/minoboroni-khoche-postaviti-na-ozbroennya-viyskoviy-soft-dzvin-za-600-mln-grn-nabu-zavelo-spravu-shcho-ne-tak-iz-dzvonom-22112022-9962>

3. Огляд страхового ринку України за I півріччя 2022 року . Наглядові дії безвізного нагляду у лютому - вересні 2022 року та пріоритетні напрями нагляду під час дії воєнного стану в Україні. Національний Банк України *Інтернет журнал «Forinsurer»* 22.09.2022. URL: <https://forinsurer.com/files/file00728.pdf>

JEL Classification: G22; H56

ОЦІНКА СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Носкова Тетяна

tetiana.noskova@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Кміть В.М.

Страховий ринок визначається як система економіко-правових відносин між покупцями, продавцями послуг зі страхування та перестраховування та їхніми посередниками, у результаті яких здійснюються мобілізація, розподіл і перерозподіл грошових коштів.

Страхування

Основними завданнями страхового ринку є:

- забезпечення стабільного функціонування суб'єктів господарювання в умовах невизначеності й ризику;
- озброєння уповноважених органів інструментами економіко-страхової політики.

Актуальність даної теми полягає в тому, що розвиток ринку послуг страхування можна віднести до одних з необхідних частин ринкової інфраструктури, адже він тісно пов'язаний з іншими ринками. За допомогою страхування можна стимулювати ділову активність підприємців і саме тому в економічно розвинених країнах воно набрало широкого розмаху.

Завдяки тому, що страхування забезпечує й підтримує рівень життя й добробуту як окремої людини, так і окремої групи людей, його можна вважати інструментом як фінансового, так і соціального захисту населення. Це проявляється в тому, що страхування в умовах ринкової економіки є основним з інструментів, який забезпечує фінансовий захист інтересів громадян від непередбачуваних подій, що призводять до часткової та повної втрати майна, працездатності та здоров'я, появи інших витрат, пов'язаних громадянською відповідальністю. Страхування є своєрідним фінансовим стабілізатором, важливим у розвитку підприємництва, виробничих галузей, ринкових відносин, державної економіки.

В умовах воєнного стану в Україні страховий ринок як і більшість ринків зіткнувся з рядом викликів та йому вдалось вистояти. Національний банк України узагальнив роботу страхового ринку у першому півріччі 2022 року і описав основні тенденції функціонування ринку:

- **Щодо складу учасників:**

Станом на 1 вересня 2022 року на ринку працює 140 страховиків, 13 з яких – компанії зі страхування життя. З початку війни з ринку пішло 5 страховиків-учасників сегменту non-life. Трьом страховикам ліцензії були анульовані як захід впливу, один страховик добровільно залишив ринок та один страховик, хоча й був включений до реєстру, не отримав жодної ліцензії на здійснення страхової діяльності. Склад учасників ринку, що працює в сегменті страхування життя, не змінився [3].

- **Щодо активів та страхових резервів:**

Загальний обсяг активів страховиків порівняно з початком року (до військово агресії) майже не змінився і становив 65,7 млрд грн. Не зменшився ні розмір прийнятих активів, ні обсяг сформованих страхових резервів (36,6 млрд грн).

Протягом дії воєнного стану страховики те тільки не зменшили, але й наростили обсяги ліквідних активів – з 14,9 млрд грн до 17,2 млрд грн [3].

- **Щодо змін обсягів бізнесу:**

Загальні підписані премії у першому півріччі 2022 року порівняно з аналогічним періодом минулого року скоротилися на 28% і становили 17,6 млрд грн. Зокрема, відбулося скорочення в сегментах:

- non-life – на 29%;
- страхування життя – на 15%.

Обсяги виплачених страхових виплат та відшкодувань знизилися в

сегменті non-life (на 32%). Рівень виплат становив 34% та не змінився [3].

Динаміка показників за останні чотири квартали 2022 року свідчить про те, що найбільший спад обсягів діяльності припав на кінець I кварталу 2022 року.

У II кварталі падіння продовжилось, але воно було менш стрімким – страховики змогли налагодити роботу в умовах війни.

- **Щодо змін у перестрахованні**

Операції вихідного перестраховання у першому півріччі 2022 року знизилися вдвічі – з 4,7 млрд грн до 2,3 млрд грн порівняно з аналогічним періодом минулого року.

Перестраховання всередині країни скоротилося вчетверо – з 1,9 млрд грн до 0,5 млрд грн.

Частка вихідного перестраховання в загальних страхових преміях скоротилася з 19% до 13% [3].

Водночас міжнародні страховики значно збільшили права вимоги до перестраховиків. Тож формування резервів не мало негативного впливу на прибутковість ринку.

- **Щодо зміни страхового портфеля:**

Драйвером підтримки страхового бізнесу стала «Зелена картка». За період війни цей вид страхування зріс на 76%. Якщо станом на 1 липня 2021 року у структурі страхового портфеля цей вид страхування становив 0,9 млрд грн, то на 1 липня 2022 року – 1,5 млрд грн.

Загалом у першому півріччі 2022 року в Україні 44% (7,6 млрд грн) страхових премій становило автостраховання («автоцивілка», «Зелена картка», КАСКО). Цікаво, що за зменшення обсягів наданих послуг частка цих видів страхування в портфелі навіть збільшилася. У першому півріччі 2021 року вона становила 36% (8,9 млрд грн) [3].

Загалом у першому півріччі ризикові страховики показали високу прибутковість. Значну роль у цьому відіграло помітне скорочення витрат (крім операційних). Страховики життя за результатами кварталу отримали значний прибуток.

- **Щодо подальших дій регулятора:**

Для підтримання позитивних тенденцій, що сформувалися на ринку, Національний банк слідкуватиме за дотриманням страховиками вимог до належного та своєчасного розкриття інформації про свій фінансовий стан, обов'язкових фінансових нормативів, а також належним виконанням страховиками зобов'язань за укладеними договорами страхування. Крім того, здійснюватиметься оперативний моніторинг критичних показників діяльності страховиків та проводитимуться спеціалізовані дослідження ринку [3].

Війна призвела до значного зниження розміру грошових надходжень страхових компаній у вигляді страхових премій. Деякі страхові компанії відзначають падіння надходжень більше ніж на половину.

При цьому продажі за окремими видами страхування в перші тижні війни навпаки відзначилися зростанням. В першу чергу мова йде про туристичне страхування (яке у разі необхідності дозволило б отримати закордоном медичну допомогу) та про міжнародну систему автомобільного страхування

Страховання

«Зелена картка», що обумовлено масовим виїздом населення закордон. Навіть незважаючи на те, що Національний банк України ще 28 лютого 2022 року повідомив про можливість перетину кордону без полісу «Зелена карта» у прикордонних містах було майже неможливо придбати такий поліс через те, що у страхових компаній закінчувалися відповідні бланки. Наразі кількість від'їжджаючих закордон громадян скоротилася, а тому, відповідно, і продажі за такими видами страхування повертаються до звичних рівнів.

Наразі стан справ виглядає таким чином, що у ринку страхування навряд чи є підстави дивитися у найближче майбутнє із оптимізмом. Слід визнати, що страхування не є однією із ключових галузей економіки. Страхування скоріше можна розглядати як додатковий інструмент, який дозволяє мінімізувати ризики. Тому очевидно, що фінансові ресурси після перемоги будуть направлені на відбудову інфраструктури, житла, заводів, транспорту, а не на їх страхування. Щоб застрахувати, наприклад, майно його спочатку необхідно відбудувати або придбати. В умовах обмеженості фінансових ресурсів, грошові кошти будуть направлятися для задоволення першочергових потреб тому питання страхування відійде на другий план.

Виключенням можуть стати лише деякі види обов'язкового страхування, наприклад, як обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. З огляду на обов'язковість такого страхування, рівень продажів якщо і знизиться, то все ж не так сильно як за добровільними видами страхування.

Страховання спрямовано на захист майнових інтересів і безпеку як фізичних осіб, так і суб'єктів господарювання, тому його роль в умовах сучасного непередбачуваного економічного, соціального, технологічного та екологічного середовища постійно зростає. Повністю оцінити вплив війни на ринок страхування поки що неможливо, тож існує висока необхідність у проведенні подальших досліджень, які будуть ґрунтуватися на аналізі та оцінці наслідків впровадження воєнного стану, наданні рекомендацій щодо методів та заходів відновлення повноцінної діяльності страхового ринку України, що, в свою чергу, сприятиме оздоровленню всієї економічної системи держави.

Література:

1. Бурбель Л. “Шість головних викликів, з якими зустрівся страховий ринок упродовж шести місяців війни” 05.09.2022; URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/856594.html>
2. Карпов С. “Що змінюється в страхуванні в умовах воєнного стану” 29.04.2022; URL: <https://eba.com.ua/shho-zminyuyetsya-u-strahuvanni-v-uovah-voyennogo-stanu/>
3. Національний банк України: підсумки про роботу страхового ринку 2022 року. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-pidbiv-pidsumki-roboti-strahovogo-rinku-u-pershomu--pivrichchi-2022-roku>
4. “Страховий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку” Ірина Лащик, Ірина Кондрат; Львів 01.07.2020; URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/66/894.pdf>
5. Тенденції банківського сектору 22 вересня 2022 року; URL: <https://forinsurer.com/files/file00728.pdf>

АНАЛІЗ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ДОБРОВІЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Сенькович Мар'яна

mariana.senkovych@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

В періоди нестійкого соціально-економічного становища в країні громадяни всіх верств населення бажають мати гарантії хоча б у можливості вчасно та якісно отримувати необхідну медичну допомогу. Відповідно для забезпечення цих соціальних гарантій та постійного їх покращення потрібне відповідне фінансове забезпечення. Фінансування медицини в різних країнах світу мають свої особливості.

Серед основних моделей фінансування галузі охорони здоров'я є моделі: Бісмарка, Беверіджа та приватна. В Україні діє бюджетна модель фінансування, тобто галузь охорони здоров'я має фінансування за рахунок державного бюджету. Оскільки бюджет країни є обмеженим і має багато напрямлень для його реалізації, сфера охорони здоров'я отримує не достатньо фінансових ресурсів щоб забезпечити новітнє обладнання, відповідну кількість медичних закладів та постійне підвищення кваліфікації працівників. Саме через це більшість населення на сьогодні користується приватними медичними послугами, які повністю оплачуються за власні кошти громадян. На рис. 1 наведено витрати на медичні послуги з власних кишень громадян України.

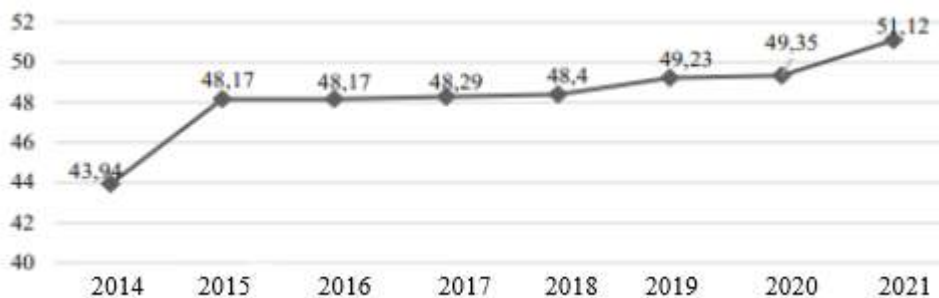

Рис.1 Прямі витрати домогосподарств (витрати з власної кишені) в загальних витратах на охорону здоров'я в Україні, %

Джерело: [7]

За даними Всесвітнього банку витрати з власної кишені на медицину в Україні з кожним роком зростають. За аналізований період значення цього показника свідчить, що близько половини витрат на оплату медичних послуг та ліків населення оплачує за власний кошт. У 2021 році цей показник становить 51,12%, що на 7,18% більше, ніж на початок аналізованого періоду. У країн-сусідів України значення цього показника значно менше. На 2021 рік витрати на охорону здоров'я з власної кишені громадян у Білорусії становлять 25,69%, у Польщі – 20,44%, у Словаччині 19,16%, у Молдові – 35,69%, у Румунії – 18,88%, в Угорщині – 28,16%. Отже, можемо зробити висновок що галузь охорони здоров'я України має неналежний рівень бюджетного фінансування

Страховання

аби повністю покрити всі витрати та потребує залучення додаткових фінансових потоків, і саме розвиток ринку добровільного медичного страхування може стати частковим вирішенням цієї проблеми.

Треба також зауважити, що за останні роки погляди українців змінилися відносно того, що медичні послуги є виключно турботою держави. В Україні наразі більшість населення незадоволені медичним обслуговуванням, а згідно до опитування соціальної служби «Рейтинг» – на 2021 рік 60% опитаних українців вважають, що для підвищення якості медичного обслуговування медицина має бути частково безоплатною а частково платною, тобто більшість населення готова платити за медичні послуги. Отже аналіз та прогноз розвитку ДМС є актуальним питанням для нашої країни.

З 2016 в Україні розпочалася реформа медичної галузі, вона має не значні темпи розвитку через нестійку фінансово-економічну ситуацію в країні. Її суть полягає в запровадженні на території України бюджетно-страхової медицини, яка в свою чергу вирішуватиме ряд питань актуальних для України. Зокрема, медична реформа передбачає, що медичні послуги значно зростуть в якості, буде працювати принцип соціальної доступності, бо всі громадяни матимуть змогу отримати необхідне медичне обслуговування, відбудеться перехід на міжнародні стандарти лікування, автономізація закладів медичних послуг тощо. Все це обумовлює наявність значного потенціалу до подальшого розвитку ринку медичного страхування та ринку страхування в цілому. Більшість розвинутих країн світу використовують добровільне медичне страхування, тому розглянемо детальніше частку ДМС на страховому ринку Європи. (рис. 2).

Медичне страхування у структурі страхового ринку Європи на 2020 рік складає 13%, поступаючись при цьому тільки страхуванню життя. За останні роки медичне страхування в Європі збільшує свою значущість на страховому ринку, його частка у 2018 р. та 2019 році становила 11,4% та 12% відповідно. Слід відміти, що серед країн Європи найбільші частки ДМС зафіксовані у Нідерландах –64%, Німеччині –19,6% та Іспанії –13,2% .

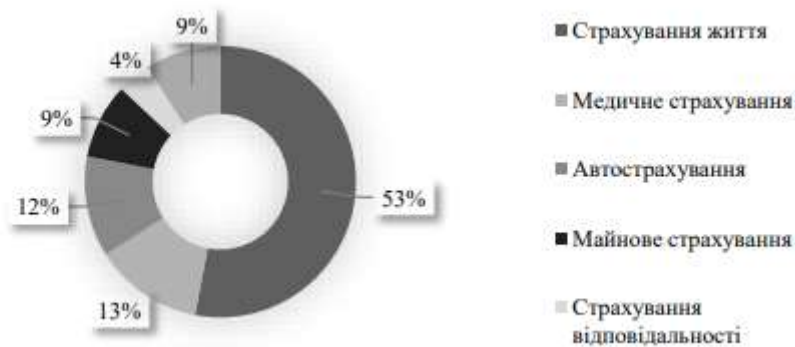

Рис. 2 Структура валових страхових премій страхового ринку Європи, 2020 рік, %

Джерело: [8]

В Україні за останні роки частка медичного страхування у структурі страхового ринку зростає, відповідно до росту попиту на приватні медичні послуги. Детальніше частку медичного страхування на страховому ринку України вказано на рис. 3.

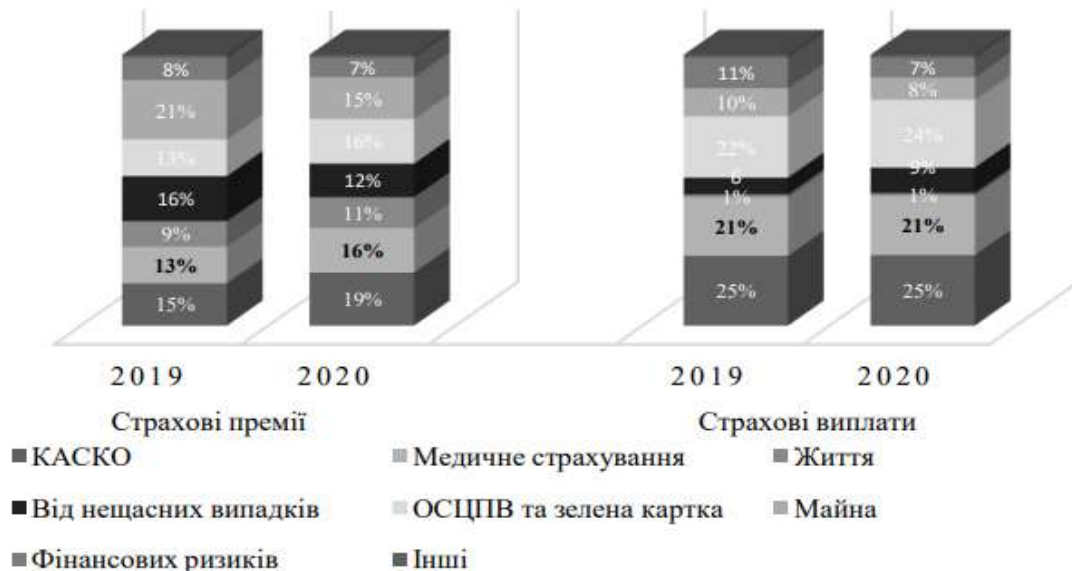

Рис. 3 Структура страхових премій та виплат за видами страхування

Джерело: [10, 9]

В структурі страхового ринку України вагомі частки притаманні таким видам страхування як: КАСКО, медичне страхування, ОСЦПВ, Зелена карта та страхування майна. У 2020 році 16% страхових премій припадає на премії ДМС, в порівнянні з 2019 році їх частка збільшилася на 3%. У структурі валових страхових виплат в період з 2019 до 2020 року ДМС мало стале значення на рівні 21%. Відзначимо, що у структурі страхового ринку України медичне страхування відзначається постійним зростанням попиту серед населення України. Частка медичного страхування у загальній структурі валових премій ринку страхування України на протязі досліджуваного періоду зростає з 9,1 до 19,5 %. За період темп приросту показника становить 46,6% (рис. 4)

На наступному етапі детальніше розглянемо основні показники розвитку ринку медичного страхування за період з 2012 до 2021 року.

Рис. 4 Частка медичного страхування у валових преміях страхового ринку України

Джерело: [10, 9]

Розглянемо основні тенденції розвитку ринку добровільного медичного страхування в Україні. Аналіз представлених даних на рисунку 4 свідчить про постійне щорічне зростання валових страхових премій і відповідно страхових виплат з добровільного медичного страхування. Ринок динамічно зростає навіть не зважаючи на соціально-економічну кризу в Україні, спричинену

Страховання

воєнним конфліктом на сході країни, та економічну кризу викликану світовою пандемією COVID-19.

Рис. 5 Динаміка основних показників розвитку добровільного медичного страхування, млн грн

Джерело: [10, 9]

Про значний розвиток медичного страхування свідчить постійне зростання премій медичного страхування, їх значення за період з 2012 до 2021 року зросло на 26,4%. Важливо зазначити, що добровільне медичне страхування останніми роками є лідером в сегменті ринку особистого страхування: частка медичного страхування перевищує частки страхування життя та страхування від нещасних випадків. Це свідчить про значний інтерес та зростання попиту українців на страхові медичні послуги. Рівень виплат з медичного страхування значно вище за середній по ринку і останніми роками він має тенденцію до зниження.

Протягом досліджуваного періоду структура медичного страхування майже не змінюється. Найбільшим попитом на ринку добровільного медичного страхування користується безперервне медичне страхування, яке є послугою комплексного медичного страхування з широким набором страхових ризиків та переліком медичних послуг. Його частка значно більша за інші види ДМС і має найбільше значення у 2021 році – 67,6%.

На другому місці знаходиться страхування медичних витрат, частка якого коливається від 21,3% у 2017 р. до 26,8 % у 2019 р. і мала суттєве зниження до 15,2% у 2020 р., але вже в 2021 році спостерігаємо збільшення частки цього виду медичного страхування. Страхування медичних витрат є короткостроковим видом медичного страхування для особи яка перебуває за межами країни, в якій проживає постійно. Зменшення попиту на страхування медичних витрат у 2020 році пояснюється обмеженням закордонних подорожей громадян України у зв'язку з карантинними заходами, викликаними пандемією COVID-19.

Отже, проведений аналіз ринку добровільного медичного страхування дає змогу зробити наступні висновки:

– Не зважаючи на те, що в Україні діє бюджетна модель фінансування галузі охорони здоров'я, населення майже половину своїх потреб у медичному

обслуговуванні оплачує із власних кишень. Враховуючи світовий досвід, необхідно розвивати страховий механізм фінансування охорони здоров'я і ринок добровільного медичного страхування має великий потенціал.

– У структурі страхового ринку Європи медичне страхування займає 13%. В Україні за останні роки частка медичного страхування зростає, на 2020 рік становить близько 20%.

– Найбільшим попитом на ринку добровільного медичного страхування користується безперервне медичне страхування, яке є послугою комплексного медичного страхування з широким набором страхових ризиків та переліком медичних послуг. Його частка превалює над іншими видами медичного страхування і має найбільше значення у 2020 році – 72,4%.

Література:

- 1.Третяк Д. Д. Сутність та соціально-економічне значення медичного страхування. Інвестиції: практика та досвід. 2019. №12. С. 43–47 2.
- 2.Самошкіна І. Д. Становлення та розвиток медичного страхування в Україні. Одеса. 2020. Вип. 54. С.187–192
3. Zhuravka F., Zhuravka O., Bondarenko E. Voluntary health insurance as a source of funding for the health care system: the world's experience and Ukraine. Insurance Markets and Companies. 2020. Vol. 11. P. 61– 80. URL: [https://doi.org/10.21511/ins.11\(1\).2020.07](https://doi.org/10.21511/ins.11(1).2020.07)
4. Sokyрко E. S., Kobzar I. A., Khanaliyeva I. S. The foreign experience in development of medical insurance and possibilities its application in Ukraine. Economy and Society. 2018. №19. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-171>
5. Сова О. Ю. Сучасний стан та перспективи розвитку медичного страхування в Україні. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2018. Випуск 49. С. 80–92
6. Гатаулліна Е. І. Тенденції розвитку добровільного медичного страхування в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Випуск 28. Частина 2. С. 45–48
7. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>
8. European Insurance. URL: <https://www.insuranceeurope.eu/insurancedata>
9. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
10. Інформація про стан і розвиток страхового ринку. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Ohliadstrakhovoho-ryнку.html>
11. Insurance Top. URL: https://forinsurer.com/insurancetop_64

JEL Classification: G22; I18

АНАЛІЗ РИНКУ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Цветкова Зоряна

zoriana.tsvietkova@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

На сьогодні одним з найважливіших чинників добробуту громадян є забезпечення їх повним пакетом соціальних послуг і, в тому числі, якісними медичними послугами. Адже, життя та здоров'я людини є найголовнішими та найціннішими її ресурсами. З кожним роком важливість впровадження медичного страхування зростає, як і зростає потреба у наданні доступних та якісних для широких верств населення медичних послуг.

З огляду на те, що показники чисельності населення зменшуються, стан здоров'я людей працездатного віку погіршується та кількість економічно активного населення скорочується, соціальна відповідальність та потреба у медичному страхуванні починає зростати. Всі ці фактори потребують уваги та відповідного фінансування. З цією метою доцільно розглянути тенденції ринку добровільного медичного страхування і можливості його розвитку в майбутньому.

В Україні діє бюджетна модель фінансування, тобто галузь охорони здоров'я має фінансування за рахунок державного бюджету. Оскільки бюджет країни є обмеженим і має багато напрямів для його використання, сфера охорони здоров'я отримує недостатньо фінансових ресурсів, щоб забезпечити новітнє обладнання, відповідну кількість медичних закладів та постійне підвищення кваліфікації працівників. Саме через це більшість населення на сьогодні користується приватними медичними послугами, які повністю оплачуються за власні кошти громадян. На рисунку 1 наведено витрати на медичні послуги з власних кишень громадян України.

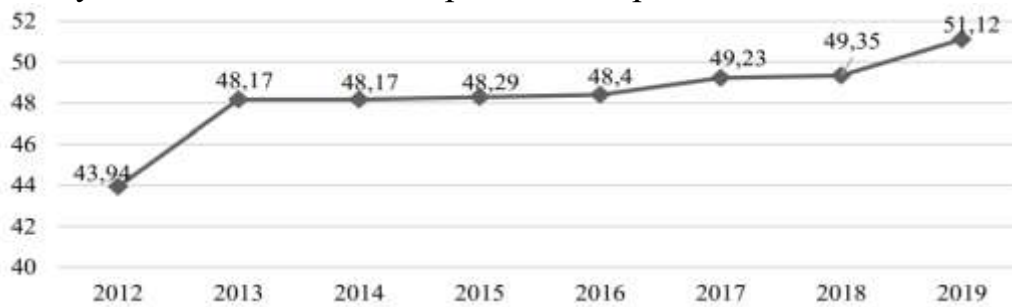

Рис.1. Прямі витрати громадян (витрати з власної кишені) в загальних витратах на охорону здоров'я в Україні, %

Джерело: складено за [1]

Можна побачити, що витрати з власної кишені громадян на медицину в Україні з кожним роком зростають. За аналізований період значення цього показника свідчить, що близько половини витрат на оплату медичних послуг та ліків населення оплачує за власний кошт.

Аналізуючи структуру ринку медичного страхування в Україні, можна відзначити, що найбільша частка ринку припадає на безперервне страхування здоров'я (рис. 2). У 2020 році безперервне страхування здоров'я становило 72% від усього медичного страхування, 15% становило добровільне страхування медичних витрат та 12% становило добровільне страхування на випадок хвороби. Станом на 3 квартал 2021 року було збережено таку ж тенденцію: найбільшу частку займає безперервне страхування здоров'я (68%), потім добровільне страхування медичних витрат (21%) та найменшу частку займає добровільне страхування на випадок хвороби – 11%.

Також варто зазначити, що за останні роки погляди українців змінилися відносно того, що медичні послуги є виключно турботою держави. В Україні наразі більшість населення незадоволені медичним обслуговуванням, а згідно до опитування соціальної служби «Рейтинг» що була проведена у 2021 році – 60% опитаних українців вважають, що для підвищення якості медичного обслуговування медицина має бути частково безоплатною а частково платною, тобто більшість населення готова платити за медичні послуги. Отже, аналіз та

прогноз розвитку ринку добровільного медичного страх є актуальним питанням для нашої країни.

Рис.2. Структура видів медичного страхування в Україні за 2015-2021 роки, %

Джерело: складено за [2]

Тому, коли у нас з кожним роком попит на страхову медицину зростає і відповідно страховики, які проводять діяльність на території нашої країни розширюють свій спектр страхових продуктів, варто розглянути рейтинг страхових компаній, що проводять страхування з добровільного медичного страхування в Україні та частку добровільного медичного страхування у структурі їх страхових портфелів (табл.1).

Таблиця 1

Рейтинг страхових компаній України з добровільного медичного страхування, 2022 рік

Позиція рейтингу	Страхова компанія	Валові премії ДМС, тис. грн	Валові виплати ДМС, тис. грн	Рівень страхових виплат, %	Частка ДМС в структурі страхового портфеля страхової компанії, %
1	Уніка	696 200	396 772	56,99	27,90
2	Провідна	602 602	364 674	60,52	71,64
3	Інго	440 607	230 910	52,41	26,78
4	ARX	348 788	161 894	46,42	13,01
5	Альфа-страхування	334 517	196 353	58,70	29,07
6	NGS	223 327	103 864	46,51	99,83
7	УСГ	222 377	130 884	58,86	11,62
8	Країна	208 294	133 087	63,89	37,84
9	ТАС СГ	202 246	113 585	56,16	9,98
10	PZU Україна	166 134	89 195	53,69	11,18

Джерело: складено за [3]

Провідною компанією у сфері медичного страхування на страховому ринку України є страхова компанія «Уніка», яка також обіймає лідерську позицію в рейтингу компаній з проведення добровільного медичного страхування. Частка добровільного медичного страхування у структурі страхового портфелю компаній різна і коливається від 9,98% до 99,83%.

З проведеного аналізу, можемо зробити висновок, що ринок медичного

Страховання

страхування активно розвивається, частка медичного страхування на страховому ринку України є достатньо високою порівняно з іншими видами особистого страхування, проте обсяг ринку медичного страхування залишається неспівставно малим.

Галузь охорони здоров'я України має неналежний рівень бюджетного фінансування аби повністю покрити всі витрати та потребує залучення додаткових фінансових потоків, і саме розвиток ринку добровільного медичного страхування може стати частковим вирішенням цієї проблеми.

Література:

1. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> (дата звернення: 10.11.2022)
2. Статистика страхового ринку України. Інтернет-журнал «Форіншурер». URL: <https://forinsurer.com/> (дата звернення 10.11.2022)
3. Insurance Top. URL: https://forinsurer.com/insurancetop_64 (дата звернення: 10.11.2022)
4. Чи є майбутнє у добровільного медичного страхування в Україні? 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/01/29/7281700/> (дата звернення 10.11.2022)
5. Стешенко О. Д. Медичне страхування в умовах пандемії. Економіка та суспільство. 2021. № 25. С. 1-5

JEL Classification: G22; H56

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ НА СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ

Цюмра Андріана

andriana.tsiumra@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Майже всі сфери життя із початком російського вторгнення в Україні зіткнулися із необхідністю вирішувати проблеми, з якими вони не стикалися раніше, а якщо і стикалися, то однозначно не в таких масштабах. Звісно ж, ринок страхування не є винятком. Тому постановлене питання є доволі актуальним.

Проте, майже всі страхові компанії продовжують працювати. Більшість страховиків організували свою роботу, перемістили своїх співробітників у безпечніші регіони та забезпечили дистанційну роботу персоналу, зберегли технічні засоби та бази даних. На це чітко вказують результати опитування страховиків, проведеного Національним банком України у березні 2022 року[1]. Однак все ж страхові компанії зіткнулися з серйозними викликами.

Кожна війна несе за собою певні наслідки, руйнування та збитки. В свою чергу, страхування є саме тим механізмом, який, як правило, покликаний забезпечити компенсацію та відшкодування збитків. Однак із будь-яких правил є виключення і для страхування таким виключенням є війна.

Безперечно положення договорів страхування різних страхових компаній щодо питань війни відрізняються і в кожній окремій ситуації необхідно вивчати умови конкретного договору. Але часто усі договори страхування, в тому чи іншому вигляді, містять положення про те, що руйнування завдані внаслідок

воєнних дій не вважаються страховим випадком. Потрібно розуміти, що основним фактором тут є саме наявність причинно-наслідкового зв'язку між воєнними діями та заданими збитками. З цього маємо те що факт введення військового стану не має бути підставою для невизнання випадку страховим та відмови у здійсненні страхового відшкодування.

Зазначене в повній мірі відноситься і тих ситуацій, коли страховий випадок мав місце на території, що була окупована після початку війни. Зазвичай, після 2014 року в договорах страхування зазначалося, що договір повною мірою функціонує на всю територію України[2] за виключенням ОРДЛО та АР Крим. Відтак, факт настання страхового випадку на території, що була тимчасово окупована після 24 лютого цього року не має бути підставою для відмови у виплаті страхового відшкодування. Так само, тимчасове загарбання нових територій не має впливати на дію договору страхування щодо об'єктів, які на такій території розміщуються. (якщо договором страхування прямо не передбачено інше).

Таким чином, у разі знищення або частково пошкодження майна, наприклад, у Харкові чи Херсоні, для відмови у страховому відшкодуванні замало лише факту територіального знаходження такого майна. Для відмови у страховому відшкодуванні обов'язково має бути встановлений факт знищення / пошкодження майна саме внаслідок бойових дій. В умовах які склалися досліджувати такі обставини може бути доволі складно, тому як активні бойові дії не завжди даватимуть змогу оглянути майно та встановити причини його знищення / пошкодження.

Якщо ж характер збитків однозначно вказує про їх отримання внаслідок бойових дій, то звичайний договір страхування не дозволяє отримати компенсації.

На такий випадок існує окремий вид страхування від воєнних ризиків, який після 2014 року набув певної актуальності в регіонах, що межують із ОРДЛО. Але через свою високу ціну такий вид страхування не став популярним та використовувався у особливих випадках.

Залишається сподіватись, що всі збитки, які не будуть відшкодовані за рахунок договорів страхування, в майбутньому після перемоги будуть компенсовані за рахунок репарацій російської федерації та заморожених активів останньої.

З початку повномасштабної війни найбільші страхові компанії України затвердили чинність раніше укладених договорів страхування та свої обов'язки перед замовниками, однак із певними виключеннями. Процедура вже була відточена ще у 2018 році, коли воєнний стан запровадили в 10 областях, тому страховики розуміли, як мають діяти.

Національний банк – регулятор страхового ринку України – рекомендував максимально полегшити процедуру врегулювання страхових випадків. Зокрема, НБУ порадив страховикам користуватися електронними документами та копіями, якщо застрахована особа не може надати оригінали, а також використовувати інші можливості дистанційного зв'язку.

На даний момент 89% страховиків продовжують працювати, та в повному обсязі виконувати зобов'язання. В цілому страхові компанії працюють у режимі

24/7.[1] З 1 липня в Україні впровадили нові ліміти по автоцивілці. Розмір максимальної виплати на одного потерпілого за пошкодження майна піднімуть до 160 тис. грн . А за шкоду, заподіяну здоров'ю чи життю потерпілому – до 320 тис. грн.[2]

Також збільшився максимальний допустимий ліміт виплати за Європротоколом. Даний документ оформлюється самостійно при цьому ж не обов'язково викликати поліцію, якщо немає потерпілих, а учасники ДТП не мають претензій до спрощеної процедури оформлення аварії. За таким сценарієм компанії будуть відшкодовувати до 80 тис. грн.

Ліміти ширяться на всі нові договори окрім Європротоколу – для нього розмір максимального страхового відшкодування підняли також і для раніше оформлених полісів. [2]

Новий поліс автоцивілки завжди можна придбати на таких сайтах: «Оранта», «Hotline Finance» тощо. Громадянину необхідно вказати параметри його автівки та місце її реєстрації, система сама підбере найкращі пропозиції на ринку, які можна порівняти й обрати найвідповідніший варіант.

Страхові компанії здійснюють виплати за договором каско за стандартною процедурою, яка працювала й у довоєнний час. Тобто страховик спершу вивчає матеріали справи, а далі вирішує щодо компенсації.[2]

Є події, які виступають виключеннями що так чи інакше пов'язані з війною, наприклад: кулі, снаряди, ударні хвилі тощо. Більшість СТО, з якими зазвичай працюють страховики, зараз не працюють, тому виплати проводяться на рахунок власника автомобіля.

Договори каско здебільшого діють і за кордоном. Велика кількість страхових компаній пішла назустріч своїм клієнтам. Пом'якшила умови та продовжила безоплатно ще на один місяць дію каско для громадян, у кого договір закінчився в період з 24 лютого до 30 березня, зробивши відстрочку чергового платежу за договором.[2]

З початку повномасштабного вторгнення українці мали право перетинати кордони Польщі, Словаччини, Угорщини та Молдови на власних автомобілях без поліса Зелена картка – це страховий сертифікат єдиної форми, що застосовується в країнах-членах міжнародної системи автомобільного страхування "Зелена картка".[3]

Однак трохи згодом влада отримала інформацію від іноземних партнерів, що під час перетину кордону з Польщею українці знову повинні мати Зелену картку. Тому рекомендують завчасно подбати про Зелену картку, при виїзді за кордон власним автомобілем. Усі страхові компанії надають клієнтам вказівки, як діяти, якщо сталось ДТП за кордоном. Купити Зелену картку можна онлайн на спеціальному сайті. На даний момент при оформленні поліса з терміном дії від 2 місяців громадянин отримує промокод, за яким йому надаються 3 місяці безкоштовного перегляду кіно на Sweet TV.[2]

Страховики повною мірою виконують свої обов'язки за полісами добровільного медичного страхування.[2] За виключенням ситуації коли особа отримали травми або поранення в разі пошкодження майна, внаслідок бойових дій.

Якщо на початку повномасштабної війни українців абсолютно спокійно

впускали в інші країни без туристичної страховки, то наразі поліс потрібний. Цей вид страхування й досі є обов'язковим для подорожей світом і Європою, якщо людина не стає на облік як біженець.[2]

Підсумовуючи можемо виділити такі наслідки від війни для ринку страхування:

1) війна спричинила помітне зниження розміру грошових надходжень страхових компаній у вигляді страхових премій. Деякі страхові компанії повідомляють про стрімке зниження надходжень страхових премій більше ніж на половину.

2) продажі за окремими видами страхування в перші тижні війни навпаки почали зростати. Перш за все мова йде про туристичне страхування (яке у разі потреби дозволило б отримати закордоном медичну допомогу) та про міжнародну систему автомобільного страхування «Зелена картка», попит на яку зумовлений масовим виїздом українців закордон. Навіть незважаючи на те, що Національний банк України ще 28 лютого 2022 року повідомив про можливість перетину кордону без полісу «Зелена карта» у прикордонних містах було майже неможливо отримати такий поліс, з погляду на те, що у страхових компаній закінчувалися відповідні бланки. Сьогодні кількість від'їжджаючих закордон громадян значно зменшилася, а тому, відповідно, і продажі за такими видами страхування повертаються до довоєнних рівнів.

3) на сьогоднішній день стан справ виглядає таким чином, що у ринку страхування навряд існують підстави дивитися у найближче майбутнє позитивно. Варто зазначити, що страхування не є однією із головних галузей економіки. Страхування для українців більше розглядається як «розкіш», як ще один додатковий інструмент, який дозволяє мінімізувати ризики. Тож зрозуміло, що фінансові ресурси після перемоги будуть спрямовані на відновлення інфраструктури, житла, заводів, підприємств, транспорту, а не на їхнє страхування. Щоб застрахувати, приміром, майно його спершу необхідно відбудувати або придбати. В умовах обмеженості фінансових ресурсів, грошові кошти будуть використовуватися для задоволення першочергових потреб і тому питання страхування відійде на другий план.

4) мабуть виключенням можуть стати лише види обов'язкового страхування, до прикладу, як обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. З огляду на обов'язковість такого страхування, рівень продажів якщо і знизиться, то все ж не так сильно як за добровільними видами страхування.

Таким чином, державі доведеться приділити особливу увагу даній сфері та запровадити заходи, що дозволять підтримати галузь страхування, наприклад, шляхом зменшення податкового навантаження або переглядом регуляторних вимог.

Література:

1. Під час дії воєнного стану ринок страхування продовжує працювати – результати опитування. *Офіційний сайт Національного банку України.* URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pid-chas-diyi-voyennogo-stanu-rinok-strahuvannya-prodovjuje-pratsyuvati--rezultati-opituvannya>
2. Які страхові виплати можна отримати під час війни. *Фінансовий портал «Finance.ua».* URL: <https://finance.ua/ua/insurance/strahovi-vyplaty>

Страховання

3. Громадянам, які виїжджають за кордон на власному автомобілі, необхідно мати поліс «Зелена картка». *Офіційний сайт Національного банку України.*
[URL:https://bank.gov.ua/ua/news/all/gromadyanam-yaki-viyidjayut-za-kordon-na-vlasnomu-avtomobili-neobhidno-mati-polis-zelena-kartka](https://bank.gov.ua/ua/news/all/gromadyanam-yaki-viyidjayut-za-kordon-na-vlasnomu-avtomobili-neobhidno-mati-polis-zelena-kartka)

JEL Classification: G22; H55

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Чудійович Софія

schudiyovych@gmail.com

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Соціальне страхування — фундаментальна основа державної системи соціального захисту населення, що уможливорює матеріальне забезпечення і підтримку непрацездатних громадян за рахунок фондів, сформованих працездатними членами суспільства. Соціальне страхування є інструментом реалізації державної соціальної політики. В Україні станом на кінець 2022 року працювало обов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, страхування на випадок тимчасової втрати працездатності та пенсійне страхування (рис. 1).

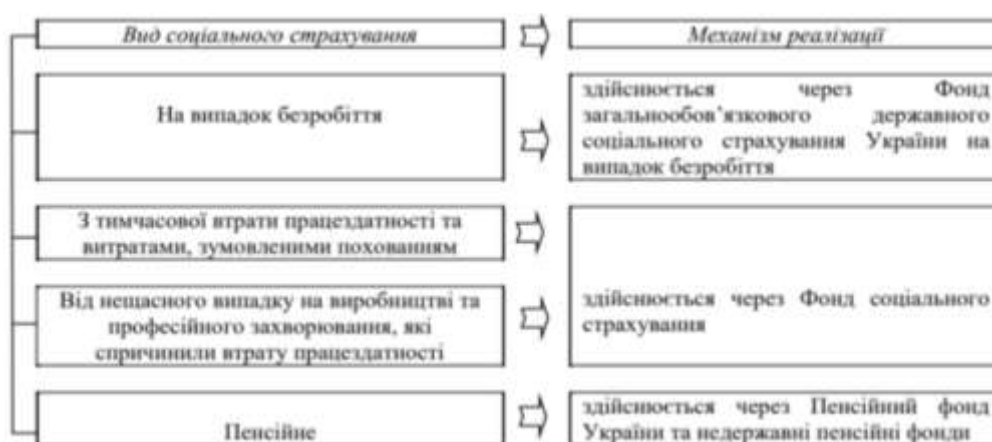

Рис. 1. Види соціального страхування в Україні у 2022 році

Відповідно до чинного законодавства у сфері соціального страхування за кожним видом соціального страхування передбачені такі види страхових виплат та послуг:

1) Страхування на випадок безробіття:

- допомога по безробіттю;
- відшкодування витрат, пов'язаних із професійною підготовкою або перепідготовкою та профорієнтацією;
- дотація роботодавцю для працевлаштування безробітних, у тому числі молоді на перше робоче місце;
- допомога на поховання безробітного;
- профілактичні заходи, спрямовані на запобігання настанню

страхових випадків.

- 2) Страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності:
 - допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною);
 - допомога по вагітності та пологах;
- 3) Страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності:
 - допомога на відновлення здоров'я та працездатності потерпілого;
 - допомога по тимчасовій непрацездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;
 - відшкодування збитків, заподіяних працівникові каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним своїх трудових обов'язків;
 - допомога на поховання осіб, які померли внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;
- 4) Пенсійне страхування:
 - пенсії за віком, по інвалідності внаслідок загального захворювання (в тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства);
 - пенсії у зв'язку з втратою годувальника, крім передбачених пунктом 4 ст.25 Закону України: «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»
 - допомога на поховання пенсіонерів;
 - пенсія по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;
 - пенсія у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

Також, з рис. 1 ми можемо зробити висновок, що страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності здійснюється через Фонд соціального страхування України (ФСС). Рівень дохідності ФСС з 2018р. по 2020р. має тенденцію до зростання. Фактично його доходи збільшилися майже на 3 млрд грн, або на 17%. При цьому є недовиконання плану доходів: у 2018 році його виконано на 98%, у 2019 році – 95% [2]. Уже з 1 січня 2023 року новий етап реформи відбудеться у системі соціального страхування. Функції управління соціальним страхуванням від нещасних випадків на виробництві та страхуванням на випадок тимчасової втрати працездатності будуть передані до Пенсійного фонду України. До цього ведення реєстру електронних листків непрацездатності було передано до Пенсійного фонду. Головною метою такого кроку є зменшення адміністративних витрат на управління системою соціального страхування.

Станом на 01 січня 2022 року кількість страхувальників у Фонді становила 3,3 млн. осіб, з них: юридичних осіб – 1,5 млн., фізичних осіб – 1,8 млн.. За 2020 рік доходи Фонду склали 28 млн. грн., або 95,8 % від плану на цей період, в тому числі страхові внески страхувальників та застрахованих осіб – 26

Страхування

млн. грн., що становить 97,5 % від плану. За 2021 рік доходи Фонду склали 25 млн. грн., або 99,6 % від плану, в тому числі страхові внески страхувальників та застрахованих осіб – 25 млн. грн., що становить 99,6 % від плану[3].

Система сучасного соціального страхування має 2 головних напрямки:

– виконання профілактики, збереження та відновлення працездатності робітників, що включатиме здійснення перепідготовки кадрів та оздоровчих заходів;

– грошове забезпечення людей, що не мали працездатності чи втратили її.

Модернізація соціального страхування в Україні повинна здійснюватись шляхом знаходження оптимального балансу між економічною ефективністю та соціальною спрямованістю даної системи. За оцінками експертів перерозподіл національного продукту з метою відтворення робочої сили знаходиться на вкрай низькому рівні. Аналіз основних показників системи соціального страхування виділяє два основних фактори, що зменшують економічну ефективність – економічний та соціальний. Суть першого полягає у встановленні в Україні низького рівня офіційної заробітної плати як в абсолютних показниках, так і по відношенню до ВВП. Соціальний фактор проявляється у збільшенні державного тиску на економіку та перекладенні на неї функцій із соціального захисту.

Основою концепції реформування соціального страхування, повинні виступати загальні принципи, дотримання яких є обов'язковим на кожному етапі перетворення:

- розвиток та удосконалення страхового механізму;
- забезпечення пропорційності між рівнем участі у формуванні страхових фондів та розміром страхових виплат;
- зміцнення автономності фондів соціального страхування та їх незалежності від стану державного бюджету;
- розширення сфери страхових соціальних ризиків.

Соціальне страхування може бути порівняно з нервовою системою державного суспільного організму, який постійно реагує на його потреби в захисті. В фінансовій системі країни фонди соціального страхування становлять значну та особливу ланку, яка має визначену законодавством самостійність та певні цільові призначення. В європейських країнах більшість таких фондів відокремлені від державного бюджету країни та керується безпосередньо місцевою або центральною владою. Створення цих фондів буде визначатися конкретними потребами, які стають перед країною. Кошти, які надходять до цих фондів, прямують на реалізацію головних заходів соціальної політики країни. На сьогодні через фонди соціального страхування відбувається значний вплив на економічні і соціальні процеси, що відбуваються в суспільстві. Працюючи, країна виконує фінансування важливих заходів до соціального захисту людей, реалізації важливих загальнодержавних пріоритетних програм, які спрямовані на підвищення соціальної захищеності і добробуту громадянина, як важливого суб'єкта економічного розвитку держави.

Соціальне страхування є важливим елементом соціального захисту населення та інструментом забезпечення соціально-економічної безпеки країни,

регіону та індивіда. Однак, наразі система соціального страхування в Україні не виконує свої основні цілі, завдання та функції, що пов'язане з низкою як об'єктивних так і суб'єктивних причин. Ситуація ускладнюється кризовими явищами та факторами, що їх спричинили: демографія, збройні конфлікти (війна/мир), структура економіки, технологічні зміни та інституції. Система соціального страхування потребує нагального реформування. Розробка шляхів та напрямків реформи системи соціального страхування, як засобу забезпечення соціально-економічної безпеки України потребує все більшої уваги науковців та експертів.

Література:

1. Коваль О. П. Модернізація системи соціального страхування в Україні: Аналітична доповідь. / Коваль О. П. – Видавництво: Національний інститут стратегічних досліджень, 2014. - 38 с. URL:https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-06/socstrah_Ukr-0b6f2.pdf
2. С. Березіна, Сучасні тенденції в реформуванні системи Соціального страхування України *Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Серія Економіка*, Київ, 2015. С. 25-31
URL:file:///C:/Users/User/Downloads/VKNU_Ekon_2015_3_6.pdf
3. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 14.01.1998 р. №16/98-ВР. Дата оновлення: 14.08.2021
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Лаврик О. Соціальне страхування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Економічний аналіз. 2021. Том 31. № 2. С. 107-113.
URL:<file:///C:/Users/User/Downloads/1931-6565657751-1-PB.PDF>
5. Нечаєва І. А. Реформа системи соціального страхування як засіб зміцнення соціально-економічної безпеки України в умовах перманентної кризи: стаття, докт. екон. наук : Запоріжжя, 2020. 8 с.
URL:http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/5812/1/Nechayeva_Social.pdf

JEL Classification: G22

РОЗВИТОК СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Юречко Тетяна

tetiana.yurechko@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Кміть В.М.

На сучасному етапі розвитку економіки побудова адекватно-функціонуючої системи страхування набуває великої необхідності, можна сказати що це є одним з пріоритетних напрямів розвитку. Ця система має слугувати надійним захистом для фізичних та юридичних осіб від матеріальних втрат, які можуть бути спричинені стихійними лихами, нещасними випадками чи іншими ризиковими обставинами.

Крім того, страхування – це важливе джерело акумулювання коштів для подальшого інвестування в перебудову економіки. Воно значно полегшує тягар витрат державного бюджету на відшкодування збитків, спричинених різними страховими випадками та забезпечує підтримку рівня соціальних стандартів

громадян [1].

На превеликий жаль, в Україні соціальна складова економічного розвитку обділена увагою, і це сприяє зниженню життєвого рівня населення та уповільненню економічного зростання.

Страховий ринок є досить важливим елементом у фінансовій системі України, так як з його допомогою проводиться перерозподіл ризиків в економіці, створюється більш сприятливе для розвитку підприємництва середовище, знижується загальний рівень ризику [4].

Процес становлення України, як самостійної демократичної держави, не міг обійтися без створення і розвитку страхового ринку. Український страховий ринок є ще відносно молодим і проходить стадію формування. Проте, вже присутні ознаки того, що страхування поступово стає невід'ємною частиною ринкових економічних відносин.

Процес демонополізації економіки, який вплинув на усі галузі економіки, не міг оминати і таку сферу суспільних правових відносин, як страхування. Саме завдяки усуненню державної монополії у вирішенні юридичних та економічних питань страхової справи і появі недержавних страхових компаній була створена підґрунтя для організації ринкових відносин у страховій сфері й передумови формування страхового ринку України [2].

При дослідженні питання розвитку страхового ринку в Україні протягом останніх 15 років, можна спостерігати недооцінювання його ролі та важливості. Лише недавно цій сфері почала приділятися належна увага. Незважаючи на те, що обсяги ринку країн Східної та Західної Європи є набагато більшими, все ж таки стан ринку України сьогодні можна назвати періодом зростання.

Страховий ринок незалежної України протягом свого розвитку історично пройшов чотири етапи [3]:

I етап – з 1991 по 1993 рр. – цьому етапу притаманні такі ознаки як: відсутність регулюючого законодавства, методологічної бази, державного нагляду, дієвого ринкового механізму здійснення страхової діяльності. На цьому етапі страхування розвивалося екстенсивним шляхом – відбувалося зростання кількості страхових компаній.

II етап – з 1993 по 1996 рр. – це етап початку створення страхової галузі в економіці держави. Прийнято Декрет «Про страхування», який регулював відносини в сфері страхування і був спрямований на утворення ринку страхових послуг, посилення страхового захисту майнових інтересів підприємств, установ, організацій та громадян. На цьому етапі держава почала наглядати за страховою діяльністю і запровадила деякі вимоги щодо страховиків.

Крім того, відбулося структурне формування страхового ринку України, з'явилися групи страхових компаній: організації, створені на базі колишнього Держстраху в системі НАСК «Оранта», кептивні страхові компанії, страхові компанії, створені на приватному капіталі, які працюють за ринковими принципами [5].

III етап – з 1996 по 2001 рр. – прийнято Закон України «Про страхування». В ньому було посилено вимоги щодо статутних фондів та платоспроможності страхових компаній. Здійснено поділ страхових компаній

на ті, що здійснюють окремо ризикове страхування та довгострокове страхування життя.

IV етап – з 2001 р. – прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування». Він ще більше підвищив вимоги щодо статутного капіталу страховика, до його характеристик, щодо платоспроможності страхових компаній. Також збільшилися можливості інвестування та значно зросла кількість операцій перестраховання.

Якщо аналізувати динаміку останніх років, то можна зробити висновок, що страхова сфера України стає все більше привабливою для інвестування та обсяги страхового ринку все більше зростають. Ця сфера представлена провідними транснаціональними страховими групами з Австрії, Бельгії, Великобританії, Ізраїлю, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Росії, Словенії, США, Франції, Швеції. Проте, страхування ще не стало реальним фактором стабільності економіки України.

Існування повноцінного ринку страхування є важливим визначником підвищення добробуту населення та сталого економічного зростання [3]. В Україні цей сектор перебуває на ранньому етапі свого розвитку і має низку проблем. Тому, політика держави має бути спрямована на розвиток страхування, адже воно є одним з ключових чинників економічної та соціальної стабільності в країні.

Державний нагляд за страховою діяльністю в Україні здійснюють з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків і захисту інтересів страхувальників [1].

Найбільш дієвим способом контролю ефективності страхових компаній є державне регулювання. Існує декілька причин, які можуть пояснити потребу в такому виді контролю:

- неефективність конкуренції на страховому ринку;
- потреба в запровадженні обов'язкових видів страхування за тими видами ризиків, які є не вигідними для страхових компаній;
- забезпечення прозорості функціонування страхового ринку, законності діяльності страхових компаній та підтримка інформаційної відкритості ринку [3].

Потрібно вжити деяких заходів, щоб забезпечити підвищення привабливості страхового ринку та підвищення якості наданих послуг. Ці заходи будуть основою реформування ринку і матимуть нормативно-правовий, організаційно-методологічний та інформаційний характер. Насамперед:

- створення умов та норм за яких страховим компаніям буде не вигідно займатися псевдострахованням, тим самим збільшуючи обсяг коштів які будуть працювати на економіку України, а не створювати тіньовий капітал;
- заохочувальні заходи для страховиків, які у своїй діяльності добровільно дотримуються прозорості та високих вимог до платоспроможності;
- стимулюючі заходи для розвитку таких видів страхування як: особисте страхування, довгострокове страхування життя (включно з

Страховання

інвестиційним страхуванням);

- заохочення страховиків до участі у недержавному пенсійному забезпеченні, обов'язковому медичному страхуванні, завдяки виділенню частини внесків з цих видів страхування на валові витрати юридичних осіб;
- розробка та запровадження постанов, які будуть запобігати використанню страхового ринку для сумнівних операцій та шахрайства.

Відповідальність перед клієнтами протягом довгого періоду часу не була в пріоритеті для страхових компаній, і це породило один з стримувальних чинників розвитку страхування в Україні – недовіру до страховиків. Сумніви в тому чи страхові компанії є надійними, значно зменшують попит на послуги страхування. Наведені вище заходи і є способом вирішення цієї проблеми.

Можна зробити висновок, що ринок страхування перебуває хоч і в досить складному, але все таки перспективному стані. Тому відповідним державним органам варто налагодити інформаційну політику для населення, що допоможе збільшити попит на страхові послуги. Крім того, необхідно і надалі проводити діяльність щодо покращення ефективності діяльності всіх учасників страхового ринку.

Література:

1. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР. Дата оновлення: 03.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.11.2022)
2. К. Базилевич Об'єктивна необхідність і межі державного регулювання страхової діяльності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2006. № 81-82. С. 9-11.
3. Становлення та розвиток страхового ринку України. *Студентська бібліотека «Букліб»*. URL: <https://buklib.net/books/27729/>
4. Рябчикова Д.А. Розвиток галузі страхування в Україні.. *Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції «Підприємницька модель економіки та управління розвитком підприємства»*. 2019. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/205.pdf>
5. Руда О.Л. Розвиток страхового ринку в Україні. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2020. №2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/57.pdf

JEL Classification: G32; G38

ПРОГРАМИ ФІНАНСУВАННЯ СЕРЕДНЬОГО ТА МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Веремчук Уляна

uliana.veremchuk@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

За сучасних економічних умов розвиток малого та середнього підприємництва має бути основним напрямком політики розвитку національної економіки, адже це може допомогти у вирішенні проблем соціально-економічного та соціального характеру в Україні. За сучасні умов розвиток підприємництва в Україні проходить через різноманітні виклики та труднощі. Сьогодні суб'єкти малого та середнього підприємництва (МСП), як юридичні особи, так і фізичні особи-підприємці, стикаються з багатьма проблемами, серед яких: недосконала державна політика у сфері оподаткування, недостатня кількість ефективних та доступних програм підтримки МСП в Україні, високі відсоткові ставки за кредитними коштами, що обмежують бізнес та підприємців, що залучають кошти для своєї господарської діяльності.

Водночас в Україні існує понад 60 проектів підтримки малих та середніх підприємств, які можна розділити на такі категорії:

- програми Міжнародної фінансової організації – український бізнес має можливість отримувати середньо- та довгострокові кредити банків для фінансування проектів поповнення обігових коштів та інвестиційної діяльності в рамках спільної програми з міжнародними фінансовими організаціями;
- бюджетні програми – мікро-, малі та середні підприємства (ММСП) мають можливість брати участь у програмах, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів, щоб отримати допомогу для розвитку бізнесу як у фінансовій, так і в нефінансовій формі;
- донорські програми – ММСП мають можливість брати участь у грантових програмах на отримання безповоротної допомоги для розвитку. Допомога надається у фінансовій та/або нефінансовій формі.

В Україні діє також Програма для кредитування малих та середніх підприємств, що спрямована на підтримку впровадження Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі України з ЄС (ПВЗВТ).

У грудні 2018 року АТ «Укрексімбанк» та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) уклали Кредитну угоду на суму 25 млн дол. США для реалізації Програми кредитування мікро-, малих та середніх

підприємств, що спрямована на підтримку Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі України з ЄС (ПВЗВТ). Програма підтримується за рахунок фінансування Європейським Союзом в рамках Ініціативи – EU4Business. Умови участі в програмі наведено в табл. 1.

Інвестиційні проєкти, що фінансуватимуться за рахунок Програми ЄБРР, мають серед іншого відповідати таким критеріям:

- фінансова життєздатність;
- реалізація на території України;
- відповідність чинному законодавству України;
- відповідність принаймні одній директиві ЄС, яка застосовується відповідно до ПВЗВТ;
- закупівлі у рамках субпроєктів здійснюється у рамках відповідно до комерційної практики, чинних принципів та правил закупівлі товарів та послуг, що фінансуються ЄБРР.

Таблиця 1

Умови участі в Програмі кредитування мікро-, малих та середніх підприємств АТ «Укрсиббанк» та ЄБРР

Критерії прийнятності програми	
Власник	резидент України
Форма власності	приватна
Річний товарообіг	не більше 50 млн євро
Кількість співробітників	менше 250 осіб
Додаткові критерії	наявність усіх необхідних схвалень та дозволів та відповідність вимогам українського чинного законодавства в сфері охорони навколишнього середовища, соціального законодавства та законодавства в сфері охорони праці та техніки безпеки, відповідність кредитним процедурам АТ «Укресімбанк».
Основні параметри субкредитів	
Валюта	гривня;
Сума	еквівалентна до 3 млн євро;
Термін кредитування	від 18 місяців;
Не фінансують види діяльності	зазначених у Переліку винятків ЄБРР та Переліку соціальних та екологічних винятків ЄБРР.

Додатковою перевагою спільної з ЄБРР Програми для підприємств-позичальників, які успішно реалізують інвестиційні субпроєкти, є можливість отримати грантові кошти від ЄБРР у сумі до 15% від суми субкредиту.[4]

Також досить великою популярністю користується Проєкт на підтримку Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі України з ЄС.

19 грудня 2016 року між ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» та Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) було підписано Фінансову угоду на суму 260 млн євро для підтримки приватного сектору в рамках виконання принципів, закладених в Угоді про асоціацію, та реалізації Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) України з Європейським Союзом (ЄС).

Середньо- та довгострокові кредитні кошти Проєкту спрямовані на зміцнення позицій компаній у сферах фінансування розвитку бізнесу в Україні,

міжнародної торгівлі, енергоефективності та відновлюваної енергетики, охорони навколишнього середовища. У Проєкті можуть брати участь такі типи субпозичальників:

- малі та середні підприємства – з персоналом до 250 осіб;
- компанії із середнім рівнем капіталізації – з персоналом від 250 до 3000 осіб;
- підприємства приватного сектору – з кількістю персоналу понад 3000 осіб.

Умовою фінансування в рамках Проєкту є дотримання субпозичальниками таких вимог:

- відповідність законодавству України та Європейського Союзу з питань охорони довкілля, опублікованого на вебсайті ЄІБ;
- закупівлі позичальника мають здійснюватися з дотриманням вимог та правил ЄІБ, визначених у настановах із закупівель, опублікованих на вебсайті ЄІБ;

Серед видів діяльності підприємств, що не фінансуються проєктом є такі:

1. Виробництво зброї та боєприпасів, військового чи поліцейського обладнання, обладнання чи об'єктів інфраструктури, які можуть обмежувати або порушувати права та свободи людини.

2. Діяльність, яка має вплив на навколишнє середовище, що значною мірою не мінімізується або не компенсується.

3. Діяльність, яка вважається неприйнятною з етичної або моральної точки зору. Наприклад, проституція та пов'язана з нею діяльність, проведення випробувань на тваринах, проведення експериментів, пов'язаних із клонуванням людини.

4. Діяльність, заборонена національним законодавством (тільки якщо таке законодавство існує). Наприклад, генетично модифіковані організми (ГМО), жіночі клініки, ядерна енергія тощо.

5. Діяльність, спрямована на виробництво або продаж товарів, що порушують права відносно торговельних марок або місця походження товарів у ЄС.

6. Діяльність, під час якої Позичальник отримує 10% або більше свого річного доходу від діяльності, що спрямована на виробництво або сприяння використанню обладнання для азартних ігор і пов'язаного обладнання, а також діяльність, спрямована на виробництво, обробку або розповсюдження тютюнових виробів та заходи, що сприяють використанню тютюну.[5]

Близько 5 мільйонів українців втратили роботу з початку повномасштабної війни. Деякі з них виїхали до сусідніх країн, а близько 3,6 мільйона залишилися. За прогнозом Світового банку, через війну Україна у 2022 році втратить до 45% ВВП.[6]

Малий бізнес є гнучким навіть у воєнний час. За перші чотири місяці бойових дій в Україні було зареєстровано понад 50 тисяч підприємств. При цьому МСП і мікропідприємства складніше, ніж великим компаніям. Тому саме під час війни з'явилося чимало можливостей для залучення грантових коштів на розвиток. Розглянемо найпопулярніші з них.

1. «До 8 мільйонів на переробне підприємство». Отримати від держави грант на 8 млн грн може бізнес, який уже працює. Загальний бюджет цієї програми – 500 млн грн. Термін подання заяв закінчується [16 грудня](#) 2022 року.

За отримані кошти підприємці можуть придбати, поставити та експлуатувати обладнання. Умовою для отримання гранту є створення не менше 25 робочих місць. Також потрібно працювати мінімум три роки і справно платити податки. Власний внесок претендентів у досягненні задекларованих цілей має становити 30%. Держава дає можливість отримати до 16 млн грн кредиту за програмою «5-7-9%»[3].

2. «До 10 мільйонів на сад». Отримати грант на висаджування саду можуть ФОПи та юридичні особи, які мають землю або право користування нею принаймні на сім років. Грант покриває більшу частину витрат на закладання саду площею 1-25 га.

На один гектар землі можна отримати від 140 до 400 тисяч грн. До заяви кандидат повинен прикріпити план висадження саду. Підприємцям, які створять перші 1000 га садів, держава відшкодує 70% вартості проєкту, усі наступним – 50%. Решту вони повинні покрити самостійно.

Рішення про надання цього гранту ухвалює Міністерство аграрної політики після перевірки заяви банком та оцінки проєкту висадки насаджень. Учасники цієї грантової програми повинні мати принаймні 5 років служби.

В умовах описано, які культури можна вирощувати, скільки людей треба брати на постійну та сезонну роботи. Ще одна вимога – офіційне оформлення працівників. Якщо умови не будуть виконані, грант доведеться повернути.

3. Український фонд стартапів надає до 35 тис. дол. США проєктам, які «наближають перемогу». Подати заявку на цей грант можуть компанії у сферах оборони, кібербезпеки, відновлення інфраструктури, охорони здоров'я чи освіти. Пріоритет надається проєктам, які створюють інноваційні продукти.

Умови гранту передбачають низку обмежень стосовно витрачання отриманих коштів. 25 тис. дол. США можна витратити на діяльність компанії, 10 тис. дол. США – на оплату послуг одного з акредитованих акселераторів. Малі та середні підприємства, що належать внутрішньо переміщеним особам або мешканцям прифронтових районів, де бойові дії не ведуться, можуть подати заявку на гранти від Данської ради у справах біженців. Програма діє у східних та південних областях. Компанії можуть подавати заявки на отримання грантів до 15000 дол. США. Основною метою програми є збереження бізнесу та відновлення чи створення робочих місць для внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від війни.

Гроші можна отримати на релокацію бізнесу в безпечніші регіони, відновлення інфраструктури та активів, переорієнтацію діяльності для виходу на нові ринки.

4. «До 20 тисяч доларів на умовах 50% співфінансування». Малий та середній бізнес, який працює в аграрному секторі може претендувати на грант Данської ради у справах біженців (DRC). Максимальна сума гранту – 20 тис. дол. США. Обов'язкова умова — власний внесок до 50% від загального бюджету проєкту. Заявку на грант можуть подавати приватні підприємства

будь-яких форм реєстрації, об'єднання виробників сільськогосподарської продукції, комунальні підприємства та ін.

Результатом реалізації проекту має стати збільшення доходів місцевого населення територій, охоплених проектом, у тому числі за рахунок безпосереднього залучення до виробничо-збутових ланцюгів.

Популярними також є гранти від USAID. Представники малого і середнього бізнесу можуть отримати грант від програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України». Організація надасть 50 грантів на загальну суму 36 млн грн. Заяву можна подати до 24 липня 2023 року.

Грант надається на IT-рішення, розробку продуктів та інновації, створення або відновлення ланцюгів постачання, підвищення кваліфікації персоналу та забезпечення персоналом, покращення онлайн-маркетингу та просування на внутрішньому та зовнішньому ринках, підвищення конкурентоспроможності бізнесу, покращення доступу до фінансування для МСП, або подібну діяльність, що пов'язана з підтримкою безперервності та відновлення бізнесу.[6]

Отже, в Україні діють державні проекти фінансування бізнесу, особливо популярним виявилось кредитування «5-7-9%», що допомогло багатьом власникам не втратити бізнес на початку повномасштабної війни. У підприємців є багато варіантів – різноманітні міжнародні програми, проекти та гранти допомагають власникам бізнесу під час економічних криз.

Література:

1. Державна програма. Розвитку малого та середнього бізнесу. URL: <https://mbusiness.org.ua/programy-pidtrymky/derzhavni/>.
2. Кінцеві строки подання заяв на отримання грантів. Державні послуги онлайн Дія. URL: <https://diia.gov.ua/kincevi-stroki-podannya-zayav-na-otrimannya-granitiv>.
3. Павлиш О. Підприємці можуть отримати грант на висадку дерев площею до 25 гектарів: умови і вимоги. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/07/25/689592/>.
4. Програма Європейського банку реконструкції та розвитку - АТ «Укрексімбанк». Офіційний сайт АТ «Укрексімбанк». URL: <https://www.eximb.com/ua/business/corporate/corporate-kredyty/corporate-mfo/corporate-mfo-ebrr.html>.
5. Проект Європейського інвестиційного банку - АТ «Укрексімбанк». Офіційний сайт АТ «Укрексімбанк». URL: <https://www.eximb.com/ua/business/corporate/corporate-kredyty/corporate-mfo/corporate-mfo-eib.html>.
6. Рихліцький В. Гранти на бізнес. Як і де отримати безповоротну фінансову допомогу на підприємництво. Економічна правда. 17 серпня 2022 URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/08/17/690436/>.
7. Фінансування в рамках програм міжнародних фінансових організацій - АТ «Укрексімбанк». Офіційний сайт АТ «Укрексімбанк». URL: <https://www.eximb.com/ua/business/corporate/corporate-kredyty/corporate-mfo/>

СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТЕХНОПАРКІВ В УКРАЇНІ

Дзвенислава Пришляк

dzvenyslava.pryshliak@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Кміть В.М.

У сучасному світі все більшого значення набувають інноваційні технології та знання, вони забезпечують значний розвиток країн та світу загалом. Нова техніка, технології, ноу-хау не лише допомагають скоротити витрати підприємств та збільшити їх прибуток, але й досягти, крім економічних, також й соціальні чи екологічні результати. Особливо актуальна роль інновацій у період війни, коли потрібно максимально швидко виробляти продукцію, необхідну на фронті, відбудовувати зруйновані будівлі, відремонтувати дороги та мости. Також у міжнародній торгівлі на сучасному ринку країни світу все більшої ролі надають саме інноваційним продуктам та послугам. Для розвитку власної країни та залучення іноземних інвестицій вдалим є стимулювання наукової та інноваційної діяльності.

Одним з напрямків поєднання науки і сталого розвитку економіки, впровадження і застосування новітніх технологій є технопарки, які можуть посилити й розвивати інноваційну інфраструктуру в Україні. Безумовно, це одна з необхідних передумов відновлення соціально-економічної стабільності, підвищення економічного і наукового престижу країни в світі.

Головною метою діяльності технологічних парків є комплексна організація наукоємного виробництва шляхом максимального сприяння створенню та запровадженню нових технологій та стимулювання розвитку творчого потенціалу фахівців. Концентруючи наукові, виробничі та фінансові ресурси технопарки забезпечують відтворення повного життєвого циклу інновацій: дослідження – розробка – упровадження – масовий промисловий випуск наукоємної високотехнологічної конкурентоспроможної на світових ринках продукції. Технопарки є зонами економічної активності, які поєднують потенціал університетів, науково-дослідних структур, промислових підприємств та суб'єктів інноваційної інфраструктури регіонального загальнодержавного та міжнародного рівнів[1].

За останні роки і в Україні, і в усьому світі технопарки або територіально-виробничі наукові комплекси стали найбільш ефективною організаційно-економічною формою інтеграції науки і виробництва серед усіх інших інноваційних структур [1].

Технологічний парк є саме тією інноваційною структурою, яка здатна до найбільш ефективного використання такого найважливішого в сучасних умовах чинника конкурентоспроможності як ресурсне забезпечення. В розвинених країнах сучасні організаційно-економічні механізми розробки та упровадження інновацій на державному рівні можуть бути: [1]:

– **опосередкованої дії:** податкові, фінансово-кредитні, амортизаційні та інші впливи на процес упровадження інновацій;

– прямої дії: адміністративно-відомчі, шляхом прямого державного дотаційного фінансування досліджень; здійснення державних цільових програм різного рівня, шляхом виділення коштів на підставі контрактів, укладених з переможцями відповідних конкурсів та створення державою або за участю держави інноваційних структур, а саме: технополісів, технопарків, бізнес-інкубаторів, інженерних центрів тощо.

На підставі досвіду таких країн як США та Велика Британія можна обрати шлях, коли держава та керівні органи найменше втручаються в економіку, зокрема, в інноваційну діяльність підприємств та у процес створення технопарків. Другий напрямок – це досвід таких країн як Франція та Японія, в яких уряд найбільш активно підтримує інноваційний процес різними методами, включаючи фінансові та організаційні. Більшість розвинених країн Європи та Канада займають проміжне положення між цими моделями інноваційної політики країни, одночасно розвивають національне бізнес-середовище та використовують пряму фінансову державну підтримку інноваційної діяльності в межах технопаркових структур [2, с. 98].

Що стосується досвіду створення технопарків в Україні, то вкрай важливо обрати той напрямок, який дозволить активізувати вирішення багатьох наболілих проблем:

- прискорити процеси передачі у виробництво науково-технічних розробок і знань, отриманих в результаті фундаментальних та прикладних досліджень;
- активізувати становлення та розвиток малого інноваційного та виробничого підприємництва;
- мобілізувати фінансові ресурси приватного сектора, підприємств, банків, органів влади для інноваційної діяльності;
- оптимізувати розміщення виробництв, праці і капіталу у тих регіонах, де існували розвинуті технопарки і є можливість відновити їх діяльність;
- створювати нові робочі місця з виробництва наукомісткої продукції у тих регіонах, де було технопарків [3, с. 114].

За інформацією Міністерства освіти і науки України, в Україні зареєстровано 12 технологічних парків, ще 4 знаходяться у стадії тривалого розгляду (таблиця 1) [1].

Технопарки, в інноваційній економіці, утворюють для виконання таких завдань:

- створювати цілісну систему впровадження наукових розробок у виробництво, що включає наукові дослідження, розробку технологій, впровадження у виробництво, випуск продукції і її успішне просування на внутрішній та світовий ринки;
- створювати сприятливі умови щодо залучення внутрішніх і зовнішніх інвесторів для фінансування проектів технопарків;
- налагоджувати промисловий випуск високотехнологічної конкурентоздатної на світовому ринку продукції;
- створювати високоефективні методи аналізу й охорони навколишнього середовища; розвивати матеріально-технічну бази наукових досліджень;

Таблиця 1.
Зареєстровані технопарки України та дата їх реєстрації

№	Технопарк	Дата реєстрації
1	"Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона" (м. Київ)	липень 2000
2	"Інститут монокристалів" (м. Харків)	липень 2000
3	"Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка" (м. Київ)	червень 2001
4	"Вуглемаш" (м. Донецьк)	листопад 2001
5	"Інститут технічної теплофізики" (м. Київ)	вересень 2002
6	"Укрінфотех" (м. Київ)	листопад 2002
7	"Київська політехніка" (м. Київ)	червень 2003
8	"Інтелектуальні інформаційні технології" (м. Київ)	грудень 2003
9	"Яворів" (Львівська область)	серпень 2007
10	"Агротехнопарк" (м. Київ)	жовтень 2007
11	"Текстиль" (м. Херсон)	грудень 2007
12	"Машинобудівні технології" (м. Дніпропетровськ)	листопад 2008
13	"Наукові і навчальні прилади" (м. Суми)	-

- координувати наукові розробки, їх науково-технічну і технологічну експертизу, а також забезпечувати моніторинг інноваційної й інвестиційної діяльності відповідно до пріоритетних напрямків діяльності технопарку;
- здійснювати підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації вчених і фахівців для роботи в умовах ринку [4].

Аналізуючи таблицю подану вище, можна зробити висновок, що створення технопарків в Україні припало на 2000-2003 роки, що було зумовлено розпорядженням Президента України «Про створення технопарків та інноваційних структур інших типів»[5], видане 23 січня 1996 року. Перші технопарки були засновані фактично одразу після прийняття Верховною Радою

України Закону «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» [6]. Цей Закон визначає правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків і на певний час гарантує пільгові умови господарювання для учасників технологічного парку. У 2004-2005 роках спостерігається призупинення створення технопарків, це пояснюють кількома причинами:

- по-перше, ускладнення політичного стану в країні, що пов'язувалось з черговими виборами Президента і, як результат, суттєве підвищення ризиків ведення науково-дослідної діяльності;
- по-друге, прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» згідно з яким було повністю скасовано непряму державну підтримку технологічних парків у вигляді податкових пільг для виконавців проектів.

Відповідно до несприятливого середовища, у 2004-2005 роках не було створено жодного нового технологічного парку. У 2007-2008 роках було створено декілька нових технопарків, що пов'язують із підписанням Закону України від 12.01.2006 №3333 «Про внесення змін до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших законів України» [5], в якому було частково відновлено податкові та митні пільги для виконавців їх проектів, проте із значно урізаними заходами державної підтримки. Але, як бачимо, за відсутності необхідної підтримки держави з 2009 року не було створено жодного технопарку.

Формально для фінансової підтримки проектів технологічних парків діє бюджетна програма підтримки діяльності технологічних парків. Згідно з Законом України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [7] для реалізації проектів технологічних парків щорічно в Державному бюджеті України за бюджетною програмою підтримки діяльності технологічних парків визначаються кошти, що спрямовуються на:

- повне або часткове (до 50%) безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації) проектів технологічних парків;
- повну або часткову компенсацію відсотків, сплачених виконавцями проектів технологічних парків комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування проектів технологічних парків.

Незважаючи на наявність певних пільг, держава не пропонує достатніх стимулів для створення та розвитку технопарків, що не дає значною мірою розвиватись сфері інновацій.

Отже, створення технічних парків є важливою складовою підтримки і розвитку науково-технологічного потенціалу і інноваційної діяльності в Україні. Значну роль технопарки відіграватимуть у період відновлення економіки України після закінчення війни. На жаль, їх кількість за останні роки не змінюється, тому необхідно стимулювати її збільшення за рахунок сприятливої державної політики, пільг та інвестицій в цю галузь.

Література:

1. Уханова І.О. Розвиток та функціонування технопарків: світовий досвід та специфіка в Україні: монографія. – 2012. – Одеса. – 131 с.
2. Заболоцький Б. Економіка і організація інноваційної діяльності: навч. посіб.: 2-ге видан. – 2012. – Львів: «Новий світ – 2000». – 427 с.
3. Технологічні парки // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/tehnologichni-parki>
4. Семиноженко В. Технологічні парки України: досвід інноваційної економіки // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2015. – № 7. – С. 8-11.
5. Про затвердження Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів: Постанова КМУ від 22.05.1996 р. № 549. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-96-%D0%BF#Text>
6. Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 05.12.2012 р. № 5460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text>
7. Про внесення змін до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших законів України: Закон України від 12.01.2006 р. № 3333-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3333-15#Text>

JEL Classification: F47; H87

ВЕНЧУРНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: СУТНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Романко Михайло

mykhailo.romanko@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Кміть В.М.

Впродовж останнього століття, з появою та розвитком комп'ютерних технологій, виникла потреба у нових осередках, якими стали венчурні підприємства – рушії технологічного прогресу, які в кожній розвиненій країні займають важливу роль у системі фінансів.

Венчурні фірми – це здебільшого малі підприємства у новітніх галузях виробництва (електроніка, біохімія, біоінженерія, виробництво споживчих товарів тощо), які швидко прогресують і в яких відбувається інтенсивна зміна поколінь продуктів і технологій, пов'язаних із базисними інноваціями.

Малі венчурні підприємства спеціалізуються у сферах наукових досліджень, розробок, упровадження інновацій, організація яких пов'язана з підвищеним ризиком. Венчурні фірми, як правило, утворюються групою однодумців – учених, інженерів, спеціалістів, винахідників, які мають певний досвід роботи в лабораторіях великих фірм або науковими закладами, університетами чи приватними особами, які бажають організувати свою справу. Вони мають певні наукові, інженерні ідеї й хочуть реалізувати їх практично у рамках малої фірми. Малі фірми створюються і на великих підприємствах під винахідників новації й орієнтовані на її реалізацію, що забезпечує успіх поширення інновацій у виробництві, побуті, а корпорації – великі прибутки.

Перевагами венчурних фірм є:

- вузька спеціалізація наукових пошуків або розробка невеликого кола

технічних ідей;

- концентрація фінансових і матеріально-технічних ресурсів за обраним напрямом дослідження;
- високий рівень мотивації праці кваліфікованих спеціалістів;
- звільнення від податкового навантаження (від податку на прибуток);
- гнучкість і мобільність з урахуванням ринкової кон'юнктури;
- можливість швидкої переорієнтації на інші напрями;
- відсутність бюрократизму в управлінні, мобільність організаційної структури;
- швидка комерційна реалізація ідеї, технології, винаходу;
- цикл «наука–виробництво» скорочується до мінімуму [1, с. 204].

Важливим аспектом венчурних підприємств є фінансування. Адже усяка спроба винайти щось нове, буде супроводжуватися витратами. Саме тут використовується поняття венчурного капіталу.

Венчурний капітал – це форма приватного капіталу та вид фінансування, яке інвестори надають малим підприємствам, які, як вважають, мають довгостроковий потенціал зростання. Венчурний капітал зазвичай надходить від заможних інвесторів, інвестиційних банків та будь-яких інших фінансових установ. Такий тип інвестування є ризиковим, адже багато венчурних підприємств не досягають успіху, проте з великими ризиками проходять великі прибутки. Зазвичай венчурні підприємства пропонують великі дивіденди в майбутньому.

Виділяють такі типи венчурних підприємств:

- 1) Незалежний (чистий) венчур – створюється у формі акціонерного товариства, рекламує свою ідею нововведення і акумулює для її реалізації кошти індивідуальних та інституціональних інвесторів.
- 2) Зовнішній венчур – створюються одним чи декількома підприємствами на дольових засадах і організаційно оформлюються у вигляді науково-дослідних консорціумів.

Виділяють наступні основні види зовнішніх венчурів:

- створювані з метою проведення фундаментальних довгострокових досліджень. Такий венчур має власну науководослідну базу (лабораторії, дослідні виробництва, інформаційно-обчислювальні центри, інші елементи науково-виробничої інфраструктури). Замовниками його можуть бути військово-промислові концерни, він може частково отримувати державні субсидії;
- створювані з метою активізації наукової діяльності науково-дослідних інститутів, університетів, на їх виробничій базі з використанням наявного науково-виробничого потенціалу. Такий венчур для опрацювання та апробації ідей отримує від корпорацій донорське фінансування і має міжгалузевий характер;
- створювані всередині галузі корпораціями на дольових засадах з метою розробки галузевих стандартів, нормативів, технічних вимог і контролю за їх дотриманням. Такий венчур може створюватись під егідою великої компанії, має тимчасовий характер і часто розпадається через

внутрішньогалузеву конкуренцію;

- невеликі зовнішні венчури можуть організовуватись за ініціативою самих вчених і винахідників у вигляді дочірніх компаній з власним науково-виробничим циклом.

Венчурні фірми, що фінансуються інвестиційними фондами, компаніями, трастами, можуть також використовувати й інші джерела фінансування: кошти великих корпорацій, банків, пенсійних та благодійних фондів, страхових компаній, особисті заощадження інвесторів, частково державні субсидії. Попит на венчурний капітал у таких фірм дуже великий і не задовольняється комерційними банками, які утримуються від великого ризику. Це викликало виникнення спеціалізованих венчурних інвестиційних

3) Внутрішній венчур – суть якого полягає в створенні автономних науково-дослідних та проектних груп у середині компанії, але цей тип венчура практично віджив себе, через неефективність [2, с. 409-411].

В Україні розвиток венчурного підприємництва розпочався набагато пізніше ніж у розвинених країнах світу. Це зумовлено тим, що до 1991 року, Україна входила у склад СРСР. Через політику Москви з адміністративно-командною системою, Україна після розпаду СРСР, мала відсутні ринкові структури та інститути. Це означає, що в той час, як в розвинених країнах венчурне підприємництво зайняло невід'ємне місце в економічній системі, Україна тільки формувала правову базу, інститути. Також низький рівень заробітної плати приводить до того, що люди не інвестують гроші в інвестиційні фонди, адже їхнього поточного доходу не вистачає для систематичного відрахування. Це, своєю чергою, призводить до того, що венчурним підприємствам не вистачає достатньої кількості капіталу, що унеможливорює їхню діяльність.

В умовах воєнного часу відсутні перспективи щодо стрімкого росту венчурних інвестиційних фондів, тому як і власникам венчурних підприємств, так і державним службовцям потрібно заохочувати іноземні інвестиції у вигляді венчурного капіталу. Цього можна досягти, зокрема удосконаленням законодавства, адже українське законодавство слабо регулює відносини між венчурним підприємством та інвестором. Загалом, через неправильне формулювання в законодавстві в Україні спотворене розуміння венчурного фонду. Відповідно до статті 7 Закону України «Про інститути спільного інвестування» [3], венчурний фонд – це недиверсифікований інститут спільного інвестування закритого типу, який здійснює виключно приватне розміщення цінних паперів інституту спільного інвестування серед юридичних та фізичних осіб. У цій статті закону є багато відсутніх деталей. Через це, маємо ситуацію при якій понад 20 % капіталу венчурних фондів спрямовуються не в високоризикові інноваційні розробки, а в акції в цінні папери з метою отримання доходів у вигляді дивідендів і відсотків.

Попри всі недоліки, кількість венчурних інвестиційних фондів росте, що позитивно впливає на розвиток венчурного підприємництва. Станом на 31.08.2022 р. в Україні діє 1 560 венчурних інвестиційних фондів з активами в управлінні на суму 495 959.16 млн грн [4].

Отже, венчурне підприємництво є невід'ємною частиною сучасного

розвитку держав. Без появи такого типу підприємництва технологічні зміни, які відбуваються навколо нас, не мали б такого масштабу. В Україні є певні проблеми, які потрібно вирішити для стабільного розвитку венчура. Якщо їх ігнорувати, то в довгостроковій перспективі Україні буде ще важче наздогнати розвинені країни світу. Саме тому потрібно цілеспрямовано та всебічно підтримувати розвиток венчурних підприємств в Україні, адже за ними наше майбутнє.

Література:

1. Диха М. В., Цвігун Ю. В., Гаврилко П. П. Венчурне підприємство в Україні: особливості функціонування та розвитку. Вісник Хмельницького національного університету 2012., № 1, С.70-72 URL: <http://elar.khmnpu.edu.ua/bitstream/123456789/268/1/1.6.pdf>
2. Столбуненко Н. М. Венчурний бізнес в Україні на сучасному етапі. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти. 2017р. URL : <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/10597>
3. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 № 5080-VI. Дата оновлення: 10.10.22 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text> (дата звернення: 13.11.2022)
4. Українська асоціація інвестиційного бізнесу. URL: <https://www.uaib.com.ua/>

JEL Classification: H77; O19

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ЗІ СВІТОВИМ БАНКОМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вергун Галина

halyna.verhun@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації в Україну, Міжнародні фінансові установи надали чимало допомоги для відновлення та стабілізації економіки нашої держави. Як країна, що постраждала від збройної агресії та руйнування системи колективної безпеки, Україна може ставити питання про реструктуризацію зовнішнього боргу на умовах списання суттєвої його частини. З огляду на потребу у фінансуванні структурних реформ на фоні обмежених доходів бюджету одним із пріоритетних завдань державної фінансової політики є залучення довгострокового пільгового фінансування від іноземних держав, фінансових установ і Міжнародних фінансових організацій (МФО) для виконання інвестиційних проектів економічного і соціального розвитку України. Варто зауважити, що перспективи співпраці України та Міжнародних фінансових установ кардинально змінились з початком воєнних дій на території нашої країни.

Метою дослідження є оцінити перспективи співпраці Групи Світового банку з Україною в умовах повномасштабної війни.

Група Світового банку складається з п'яти організацій: Міжнародного банку реконструкції та розвитку (IBRD); Міжнародної фінансової корпорації (IFC); Міжнародної асоціації розвитку (IDA); Багатосторонньої агенції з гарантування інвестицій (MIGA); Міжнародного центру з урегулювання інвестиційних спорів (ICSID).[1] Мета діяльності цих установ – надання фінансової та технічної допомоги країнам, що розвиваються.

Серед міжнародних кредитно-фінансових організацій Світовий банк є другим, після МВФ, кредитором України. Загалом, з моменту приєднання України до Групи Світового банку у 1992 році, Банк затвердив для України 58 позик загальним обсягом 12,83 млрд дол. США, з яких було отримано 9,6 млрд дол. США.[2]

Після виконання Україною попередніх заходів у червні 2020 року Рада директорів Світового банку ухвалила для України проект МБРР «Позика на політику розвитку у сфері економічного відновлення» загальним обсягом 700 млн дол. США. Кошти за позикою надійшли у 2021 році двома траншами й були спрямовані на фінансування загального фонду Державного бюджету

України.

У квітні 2022 року відбувся Весняний збір, під час якого керівники Національного банку України взяли участь у низці заходів та зустрічей із представниками-високопосадовцями міжнародних фінансових організацій, зокрема Міжнародного Валютного Фонду та Світового банку, а також Міністерства фінансів США та Ради директорів Експортно-імпортного банку США.[3] На цьому зборі обговорювались питання забезпечення економічної безпеки України під час війни та можливість подальшої співпраці з фінансовими організаціями. Зокрема ключовими питаннями стали:

- поточна економічна ситуація та стан фінансового сектору України;
- надання фінансової допомоги Україні від міжнародних партнерів для збереження її макрофінансової стабільності;
- пошук джерел додаткової допомоги для післявоєнного відновлення України;
- перспективи подальшої співпраці України з МВФ та Світовим банком.[4]

1 квітня 2022 р. Світовий банк оголосив про надання Україні кредитної підтримки на 3 млрд дол. США, яка має надійти впродовж найближчих місяців. Окрім зазначеної вище програми DPL Світовий банк планує виділити 200 млн дол. США на підтримку сфер охорони здоров'я та освіти та майже 2,5 млрд дол. США на фінансування різних проєктів секторальної післявоєнної відбудови економіки. Також Світовий банк у березні 2022 року затвердив додатковий пакет підтримки у 700 млн дол. США.

ЄС та Світовий банк оголосили про створення Трастового фонду солідарності з Україною для післявоєнного економічного відновлення; конкретні наміри участі у формуванні фонду вже висловили уряди Швеції, Нідерландів, Австрії та Японії.

8 серпня 2022 року Група Світового банку оголосила про додаткове фінансування в розмірі 4,5 млрд дол. США в рамках проєкту «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні».[4] Кошти будуть спрямовані на допомогу уряду України у здійсненні соціальних виплат, фінансування послуг у сфері охорони здоров'я, виплаті пенсій, що є важливим фактором для підтримки добробуту громадян України та пом'якшення соціально-економічних наслідків війни.

Європейська комісія та Світовий банк 9 вересня 2022 року оцінили збитки України у зв'язку з війною. Витрати на відбудову оцінюють в 349 млрд дол. США. Варто зазначити, що з кожним днем сума витрат зростає через те, що війна ще триває. Найбільшої шкоди зазнали житловий та транспортний сектори, а також торгівля та промисловість. Найбільші руйнування – у Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській, Чернігівській та Харківській областях.

Впродовж наступних 36 місяців RDNA працюватиме над відновленням систем освіти, охорони здоров'я та інфраструктури, підготовкою до наступної зими, відновленням тепла та енергії в домівках, підтримкою сільського господарства та ремонтом важливих транспортних маршрутів, серед інших нагальних потреб. За оцінками експертів, для реалізації даних потреб

знадобиться 105 млрд дол. США.

30 вересня 2022 року Світовий банк заявив про надання додаткових 530 млн дол. США. Ці кошти будуть спрямовані на підтримку Уряду України для вирішення негайних потреб, які виникли через вторгнення Росії до України. Фінансування Міжнародного банку реконструкції та розвитку забезпечується своєчасними кредитними гарантіями, наданими Великою Британією (500 млн дол. США) та Королівством Данії (30 млн дол. США). Додаткове фінансування мобілізоване в рамках проєкту «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні» (PEACE).[4] 500 млн дол. США були передані Україні 24 жовтня.

На сьогодні Світовий банк мобілізував Україні приблизно 13 млрд дол. США у вигляді екстрених позик, включаючи донорські зобов'язання та гарантії.[5] З цієї суми 11 млрд дол. США вже повністю виділено. Ця підтримка дозволить Україні продовжувати надавати необхідні державні послуги своїм громадянам і допоможе пом'якшити наслідки значних людських та економічних втрат, спричинених війною.

Зі закінченням війни ослаблена економіка України потребуватиме відновлення пошкодженої інфраструктури та житлового фонду, надання гуманітарної допомоги населенню, відновлення виробничого сектору та повного погашення боргу, адже для цього явно немає достатніх внутрішніх ресурсів. Закінчення війни та післявоєнна відбудова економіки країни поставить на порядок денний питання реструктуризації зовнішнього державного боргу України.

Отже, проаналізувавши співробітництво України зі Світовим банком, можемо побачити що через збройну агресію РФ Україна переживає економічну розруху, тому, щоб функціонувати, потребує допомоги Міжнародних установ. Світовий банк надає колосальну підтримку Україні у всіх сферах діяльності та нараховує додаткові пакети та транші для збереження економіки України. Варто зазначити, що перспективи співробітництва України та Світового банку через війну кардинально змінили свій орієнтир та тепер сконцентровані виключно на відновленні економіки та інфраструктури України.

Література:

1. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions>
2. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobitnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami>
3. Богдан Т. П. Державний борг і позики під час війни та методи їх поствоєнного врегулювання. *Фінанси України*. 2022. С. 27–45. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_22_04_027_uk.pdf
4. Світовий банк в Україні. World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>
5. Кудряшов В. П. Фінансування інфраструктури в період подолання наслідків війни. *Фінанси України*. 2022. С. 46–65. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_22_04_046_uk.pdf

МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА В ТУРЕЧЧИНІ У 2020-2022 РОКАХ: ПЕРЕДУМОВИ ТА НАСЛІДКИ

Маркіян Ільчишин

markiian.ilchyshyn@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

На сучасному етапі розвитку різні держави, серед яких і Україна формують свої власні моделі державного регулювання. Зокрема в Україні цей процес ускладнюються тим, що вона повинна перебудовувати старі формації колишнього СРСР. Дуже важливим є вибір інструментів державного регулювання, тому що саме він значно впливає на демократичний устрій в суспільстві. Одним з інструментів державного регулювання є монетарна політика. Більшість сучасних економістів розглядають монетарну (кредитно-грошову) політику як найбільш прийнятний для демократичного суспільства інструмент державного регулювання національної економіки, що не призводить до надмірного диктату уряду і зменшенню господарської самостійності окремих індивідуумів. Найвища кінцева ціль монетарної політики полягає в забезпеченні стабільності цін, високо рівня зайнятості та зростанні реального обсягу ВВП. Ця ціль досягається за допомогою заходів в рамках грошово-кредитної політики, що здійснюються досить поволі, розраховані на роки і не є швидкою реакцією на зміни кон'юнктури. У зв'язку з цим сучасна монетарна політика орієнтується на конкретні і доступні цілі, наприклад на фіксацію кількості грошей в обігу, певного рівня банківських резервів чи норми і т.д.

В світовій економічній практиці використовуються наступні інструменти регулювання грошової маси в обігу [8, с.136]:

1. Операції на відкритому ринку, які впливають на діяльність комерційних банків через обсяг наявних у них ресурсів (купівля-продаж казначейських векселів, державних облігацій та інших державних цінних паперів, короткострокові операції з цінними паперами)

2. Політика облікової ставки тобто регулювання відсотка за позиками комерційних банків у Центрального банку. Надання кредитів відбувається по ставкою рефінансування, що встановлюються регулятором.

3. Зміна норми обов'язкових резервів тобто кількість ліквідності яку мають мати комерційні банки для забезпечення своїх зобов'язань.

У 2019-2022 рр. в Туреччині суттєво зріс обсяг грошової маси (рис 1). Станом на кінець вересня 2022 грошова маса М3 в Туреччині дорівнює 7 трильйонів 555 мільярдів лір що = 406 мільярдів \$ [7]

На графіку можемо бачити експоненціальний ріст кількості турецьких лір в обігу – причиною цьому є дуже висока інфляція. Саме вона є однією з основних проблем Туреччини зараз, тому потрібно у цьому розібратись і зрозуміти що призвело до цієї ситуації і які їй будуть наслідки.

Турецька економіка за останні десятиліття показувала позитивну динаміку – середньорічний ріст ВВП протягом 2002-2021 рр складав 5,2%. [1]

Сильне зростання ВВП, яке Туреччина зазнала протягом останніх десятиліть, не мало достатньо фундаментальних факторів, а найбільшою проблемою стала політика центрального банку під час такого сильного росту.

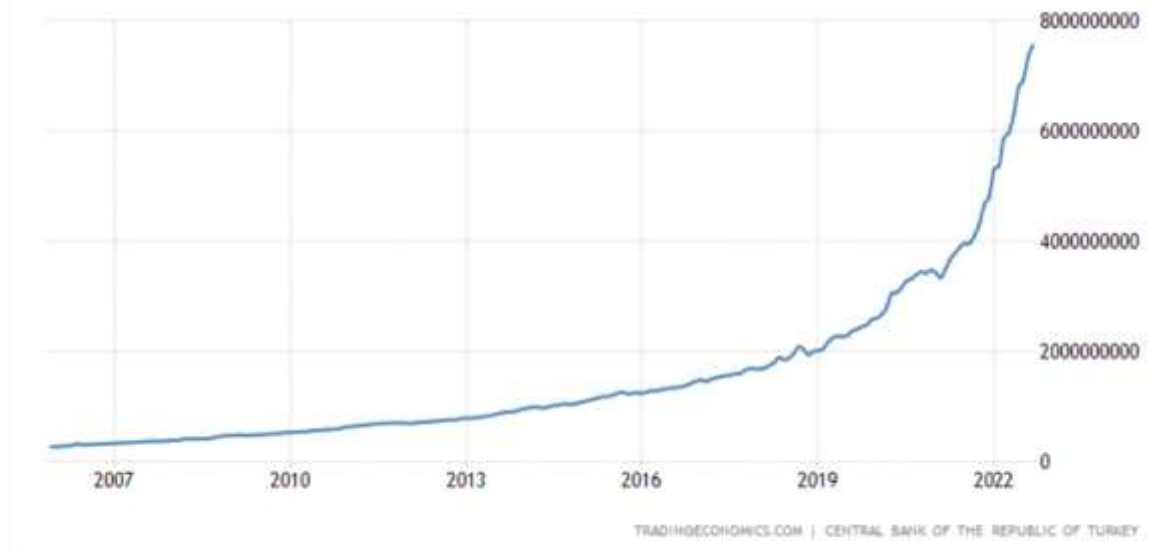

Рис.1. Грошова маса М3 млн. лір [7]

Частково турецька інфляція пов'язана з глибшими структурними проблемами, такими як великий дефіцит торговельного рахунку Туреччини, тобто Туреччина імпортує більше, ніж експортує, але основним коренем усіх проблем стало інше- процентні ставки.

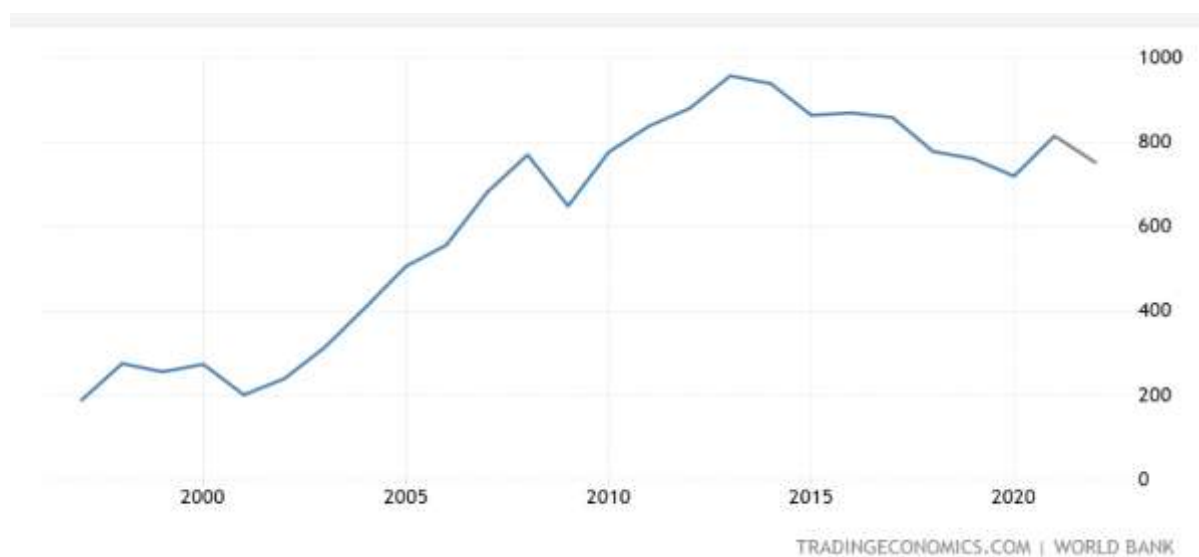

Рис. 2. ВВП Туреччини млрд \$ [6]

Коли економіка швидко розвивається, центральні банки часто використовують підвищення процентної ставки, щоб охолодити економіку. Вони роблять це шляхом збільшення вартості запозичення грошей, що знижує економічну активність. Тобто підіймають облікову ставку

У Туреччині, однак, сталося навпаки. Центральний банк Туреччини тримав процентні ставки на дуже низькому рівні, що призвело до виходу економіки з-під контролю.

До причин такої політики можна віднести декілька не неекономічних факторів, які, все-ж могли вплинути на запровадження такої монетарної політики, а саме:

Дуже низькі процентні ставки є вигідними для великих спонсорів партії Ердогана АКР, наприклад великий бізнес, що займається будівництвом та нерухомістю, який може отримати більше прибутку від дешевших позик.

Ще одна частина історії — «ісламське походження» Ердогана

Він є одним із перших турецьких лідерів, які закінчили релігійну, а не світську школу, і міг успадкувати відразу ісламу до лихварства, ця релігія вважає гріхом позичання грошей під відсотки. [1]

Розуміючи передумови ситуації варто глянути на її наслідки.

У липні 2022р інфляція в Туреччині в річному вимірі прискорилося до 79,6% із 78,6% у червні, за даними Національного інституту статистики. Споживчі ціни за липень зросли на 2,37%, у червні вони додали 4,95%. Приріст стався на тлі зростання цін на транспорт (119,1%), харчові продукти та безалкогольні напої (94,7%), меблі та побутову техніку, алкогольні напої та тютюнові вироби. [3]

Деякі аналітики та опозиція в Туреччині вважають, що справжній рівень інфляції вищий за офіційні цифри. Торгова палата Стамбула повідомила, що річна інфляція в найбільшому місті Туреччини в липні досягла 99%. Звіт турецької групи незалежних економістів ENAG показав, що споживчі ціни в червні зросли на 175% проти минулого року. [3]

Ця хвиля інфляції почала набирати обертів восени 2021 року, коли курс ліри різко впав після зниження ставки центральним банком країни до 14%. Нинішнього року зростання цін підштовхнули економічні наслідки російського вторгнення в Україну та падіння ліри, що триває. Національна валюта ослабла на 44% щодо долара у 2021 році й упала ще на 27% у нинішньому. [3] Теперішня облікова ставка -10,5% , що може спричинити ще більшу інфляцію та є наступним кроком до краху економіки [4]

Турецькі підприємства постраждали від падіння вартості ліри, що призвело до різкого зростання витрат на виробництво, а зарплати людей скоротилися, оскільки тепер вони можуть менше купувати на свої гроші.

Ситуація ще гірша для кваліфікованих працівників, що призводить до нищівного «витоку мізків». Втрата такого таланту може потенційно завдати шкоди економіці Туреччини в майбутньому, оскільки економіка втратить робочі місця та бізнес, які могли створити ці особи

Можемо зробити висновок що монетарна політика Центрального банку Туреччини, керованого президентом Ердоганом призвела до економічних проблем великого масштабу, які, судячи з наявних тенденцій, не підуть на спад найближчим часом.

Література:

1. Joshua Askew для Euro news «Soaring inflation and a collapsing currency: Why is Turkey's economy in such a mess?» Updated: 05/10/2022 URL: <https://www.euronews.com/2022/10/05/everything-is-overheating-why-is-turkeys-economy-in-such-a-mess>
2. Phillip Inman для TheGuardian «Turkey hit with soaring prices as inflation nears 80%» Uptaded: Mon 4 Jul 2022 URL: <https://www.theguardian.com/business/2022/jul/04/turkey-hit-with-soaring-prices-as-inflation-reaches-24-year-high-erdogan>
3. Валерій Моїсєєв для Економіка України «Чому інфляція в Туреччині наблизилася до 80% і поки що не сповільнюється» 5 серпня 2022 URL:

<https://thepage.ua/ua/economy/inflyaciya-u-turechchini-nablizilasya-do-80percent>

4. Головна сторінка Центрального банку Туреччини: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/EN/TCMB+EN>
5. Л.К. Воронової]. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Алерта, 2011. – 558 с.
6. Сервіс Trading Economics «Turkey GDP» URL: <https://tradingeconomics.com/turkey/gdp>
7. Сервіс Trading Economics «Turkey Money Supply M3» URL : <https://tradingeconomics.com/turkey/money-supply-m3>
8. Словник фінансово-правових термінів за ред. проф. Л.К. Воронової URL: <https://web.archive.org/web/20160509113740/http://ndi-fp.asta.edu.ua/files/doc/slovyk-finpravo.pdf>

JEL Classification: H77; O19

ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Кобець Анастасія

anastasiia.kobets@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

З уведенням воєнного стану і поглибленням економічної кризи внаслідок розгортання повномасштабної війни, розпочатої росією проти народу України, ми спостерігаємо реакцію міжнародних фінансових організацій у вигляді безпрецедентної підтримки як України так і тих країн, які прийняли основний потік українських біженців. На жаль, наразі наша економіка не в змозі самотійно пережити падіння і потребує підтримки від партнерів, яку отримує переважно у вигляді грантів та кредитів. Перші, ясна річ, є більш бажаними, оскільки надаються безповоротно. Попри це, якщо раніше ще виникали дискусії щодо доцільності значного залучення кредитних коштів за кордоном, то на даний момент вигідні кредити від міжнародних фінансових організацій (МФО) є одним з найкращих рішень, що допомагають підтримати фінансову стабільність України. Це пояснюється тим, що кошти міжнародних фінансових інституцій є найдешевшим джерелом кредитування.

Співробітництво Національного банку України з міжнародними фінансовими організаціями спрямоване насамперед на зміцнення фінансової системи України, її інтеграцію до світового фінансового простору та наближення до Європейського Союзу. У межах членства України в міжнародних фінансових організаціях НБУ активно співпрацює з такими установами, як Міжнародний валютний фонд, Група Світового банку, Європейський банк реконструкції та розвитку, Чорноморський банк торгівлі та розвитку, Європейський інвестиційний банк. Ресурси цих організацій використовуються для фінансової та технічної підтримки бюджету, здійснення інституційних та структурних реформ, фінансування інвестиційних проєктів у державному та приватному секторах економіки України, які відповідають пріоритетним напрямкам її економічного розвитку.[1]

Особливої уваги варті програми співпраці з МВФ та Світовим банком, партнерство з якими триває понад 30 років і наразі вони спрямовані на

фінансування першочергових витрат та нагальних потреб платіжного балансу. Ці запити виникають у зв'язку з воєнним конфліктом, який не згасає і можуть призвести до негайного та серйозного економічного зриву, якщо їх не вирішити. На рис. 1, що ілюструє топ фінансових донорів України, бачимо, що хоч вищезгадані організації займають дещо нижчі позиції ніж, для прикладу, Європейський інтеграційний банк, але частка практично переданих ними коштів більша. Загалом, від початку повномасштабної війни іноземне фінансування покрило 36% витрат державного бюджету. Решту склали доходи податкової та митниці (34%), друк гривні НБУ (20%) та військові облігації (10%).[2]

За існуючим прогнозом, ВВП України цього року може впасти на 50%, тож стає очевидним, що країна потребує швидкої фінансової підтримки для того, щоб держава могла функціонувати та виконувати свої безпосередні функції – надавати найважливіші послуги для населення країни.

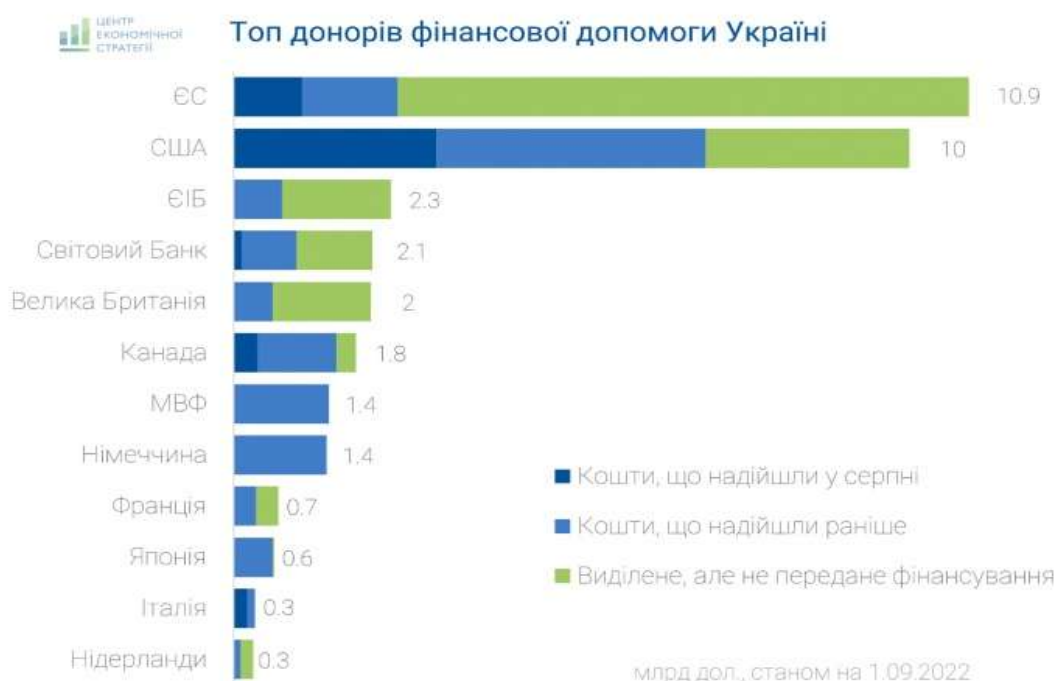

Рис. 1. Топ донорів фінансової допомоги Україні

Джерело: [2]

Тим не менш, окрім короткострокових потреб на підтримання фінансової стабільності України, проводять також аналіз більш віддалених потреб на відбудову України. Треба розуміти, що витрати на таке відновлення з часом будуть лише зростати, оскільки війна продовжується і працювати над можливостями реалізації довгострокової програми відновлення України необхідно вже зараз.

Тож серед позитивних аспектів тривалої співпраці України з МФО можна виокремити наступні:

1. Сприяє підвищенню її кредитного рейтингу на світових фінансових ринках, зменшенню відсоткових ставок по кредитах, удосконаленню банківської та грошово-кредитної системи держави, надходженню іноземних інвестицій;
2. Свідчить про бажання міжнародних фінансових установ взаємодіяти,

що, у свою чергу, сприяє інтеграції України в міжнародний економічний простір;

3. Міжнародне фінансування та реалізація запланованих проєктів спрямовується на боротьбу із структурними проблемами економіки та є рушійною силою для впровадження ключових реформ, необхідних для стабілізації та подальшого розвитку не лише економічної та фінансової сфер України, а і таких сфер як охорона здоров'я, соціальний захист вразливих верств населення, енергетика, агрокультура та багатьох інших.[3]

У той же час, є і проблеми, які виникли в результаті співпраці України з різними міжнародними фінансовими організаціями. До них можна віднести:

1. неефективну діяльність апарату службовців і фахівців, залученого до процесу розроблення та виконання проєктів міжнародних фінансових операцій. Міністерство фінансів, яке є відповідальним за координацію підготовки та реалізацію проєктів МФО, не має підрозділу, який відповідав би за співпрацю з МФО;
2. надмірний бюрократизм під час підготовки кредитної заявки спричиняє збільшення терміну затвердження кредиту міжнародними фінансовими установами;
3. недостатню підтримку малого та середнього бізнесу як на законодавчому рівні, так і щодо реальних фінансових програм;
4. діяльності МВФ не вистачає прозорості під час розробки своїх програм і стратегій, рішення не раз приймаються «за закритими дверима», попри факт, що МВФ та інші організації не є приватними структурами;
5. зростання державного боргу, і блокування свободи дій держави-позичальниці в економічній політиці, а також підрив економічної стабільності національної економіки.

Все частіше звертаючись до кредитування, Україна може потрапити в боргову залежність. Так значне збільшення відношення боргу до ВВП може у майбутньому призвести до підвищення податків, а також додаткових витрат бюджету і, як результат, зниження інвестицій в країні. Для отримання позитивного ефекту необхідно, щоб обсяги капітальних інвестицій перевищували обсяги запозичень, а темпи зростання ВВП перевищували темп зростання боргу(рис.2). З огляду на безпрецедентне збільшення бюджетного дефіциту, значні пошкодження інфраструктури, відтік робочої сили, проблеми з логістикою, складно гарантувати, що так буде і надалі в умовах війни. Зокрема, український ВВП наразі має критично низькі показники внаслідок відключень електроенергії в Україні через російські обстріли. Тож, враховуючи, що війна стала затяжною, у МВФ називають перспективи на 2023 рік стриманими та вкрай невизначеними. [5]

Попри все, маємо сміливість будувати оптимістичні прогнози завдяки відчутній підтримці країн цивілізованого суспільства. Вдосконалення механізмів співробітництва України з МВФ дасть змогу нашій державі більш активно й результативно брати участь в роботі керівних органів цієї організації, а також більш продуктивно користуватися всіма перевагами співпраці держави

з цією організацією, яка в буремні для нас часи тільки поглибилася.

Сприятливим є і той факт, що керуючі країни-члени Групи Світового банку та МВФ обрали Міністра фінансів України Сергія Марченка Головою Ради керуючих Світового банку та МВФ на 2023 рік. Новий статус, як передбачається, дозволить збільшити ефективність співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та країнами-членами.

Рис 2. Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України з 2009 по 2022 рр.,(млн. грн.)

Джерело:[4]

Отже, тривалий досвід співробітництва України з МФО вказує на необхідність індивідуального підходу до проблем економіки у період воєнного стану та подальшої відбудови. Одним з рішень є відкриття нової програми підтримки МВФ. Також доцільним буде перегляд графіків виплат та реструктуризація зовнішнього державного боргу. Ці дії дозволять Україні згодом повернутися до довоєнних економічних умов.

Література:

1. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions>;
2. Фінансова допомога від міжнародних партнерів: скільки Україна отримала на 1 вересня. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/6/691164/>
3. Смагло О. В. Стан та перспективи розвитку співпраці між Україною та міжнародними інституціями. *Економіка та суспільство*. №14, 2018. С. 856-861. URL: <http://bit.ly/3O4c3tZ>
4. Державний борг України. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 13.11.2022)
5. Скорочення ВВП та безпрецедентний дефіцит бюджету: у МВФ оцінили наслідки війни для економіки України. *Слово і діло*. URL: <http://bit.ly/3O482FB>

ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ ВАЛЮТНИМ ФОНДОМ

Пуделко Марта

marta.pudelko.ekf@lnu.edu.ua

Науковий керівник доц. Приймак І.І.

Важлива роль в системі міжнародних фінансів належить залученню фінансових ресурсів інших країн та міжнародних фінансових організацій. Вони використовуються з метою сприяння підприємницької діяльності, залучення коштів для фінансування дефіциту державного бюджету та платіжного балансу, проведення структурних перебудов в економіці, реалізації окремих цільових соціально-економічних програм та забезпечення інших напрямів розвитку. Країна може залучити фінансові ресурси з різних джерел, одним з яких є Міжнародний валютний фонд (МВФ).

Для України провідну роль відіграє співпраця з МВФ. Ця міжнародна фінансова організація створена у 1944 році, метою її заснування стала необхідність підтримки розвитку міжнародної торгівлі та валютного співробітництва шляхом встановлення норм регулювання валютних курсів і контролю за їх дотриманням, створення багаторівневої системи платежів та усунення валютних обмежень, а також надання кредитних ресурсів своїм членам у разі виникнення валютних ускладнень. З метою забезпечення країн – членів МВФ додатковою ліквідністю фонд випускає спеціальні права запозичення (СПЗ). Вони здійснюються у вигляді записів на рахунках МВФ пропорційно до квот країн-учасниць. СПЗ використовуються лише через центральні банки і міжнародні організації як компонент міжнародних ліквідних та резервних засобів. СПЗ застосовуються для регулювання платіжних балансів, поповнення офіційних резервів, проведення розрахунків, підтримки національних валют.[1]

На першому етапі співпраці України та МВФ, коли в нашій державі через всім відомі причини не вистачало кваліфікованих економістів та не було досвіду управління країною в умовах ринку, консультанти МВФ, замість рекомендацій щодо захисту національного виробника та стимулювання внутрішнього виробництва, розробили цілий перелік вимог, які стосувалися лібералізації валютного курсу та лібералізації цін, що створило підґрунтя для наростання імпортозалежності національної економіки на довгострокову перспективу. Практично всі країни колишнього Радянського Союзу під тиском МВФ відкрили власні ринки для надходження іноземних імпортних товарів, які в умовах несформованого законодавства та відсутності дії ринкових механізмів ціноутворення були якіснішими за вітчизняні аналоги або зовсім новими на ринку. Заходи щодо стимулювання експорту здебільшого стосувалися виробництва сировини, адже в умовах відсутності грошових ресурсів та значній технологічній відсталості капіталомістких галузей виробництва були чи не єдиним напрямком швидкого надходження прибутків та валютної виручки в

країну. Це перетворило нас у сировинний придаток розвинутих країн, які володіють найбільшою кількістю голосів у МВФ (США, Великобританія, Франція, Німеччина, Японія). Найвідомішою, на нашу думку, була і досі залишається проблема експорту дешевої деревини. Це відобразилось не лише з боку економіки (коли ми за мізерною ціною продаємо наші ліси, а потім купуємо дерев'яну продукцію на кшталт меблів у відомих брендів як Юск, Ікеа і тд. вже з багатьма податками) а й екології, на сьогоднішній день ми спостерігаємо значну кількість руйнуючих повеней через вирубку лісів у Карпатах, та й загалом зміну у природі і кліматі. Також обурливим є використання українців як дешевої робочої сили, яскравим прикладом є компанія Бадер, яка завдяки праці українців відшиває чохли в преміальні закордонні марки автомобілів і продає в рази дорожче собівартості.

Аналізуючи всі меморандуми про співпрацю України та МВФ, можна зробити висновок, що в кожному основним структурним маяком була жорстка монетарна політика та фіскальна консолідація, що кардинально відрізняється від теоретичних постулатів ідеолога і основоположника принципів діяльності МВФ Джона Мейнарда Кейнса, який проповідував фіскальне стимулювання виробництва, зниження норми відсотка, впровадження державних програм розвитку. За таких умов Національний банк України не мав змоги застосувати механізми монетарного стимулювання виробництва, як це здійснювалося в багатьох розвинутих країнах світу впродовж цілого століття і продовжується сьогодні (кількісне пом'якшення, структурне рефінансування). Всі рекомендації та настанови МВФ в першу чергу були вигідні їхнім членам. Також їхня політика передбачає короткотривалу перспективу в порівнянні зі Світовим банком, наприклад. Одним із головних монетарних маяків МВФ була підготовка та запровадження режиму інфляційного таргетування, що з метою досягнення інфляційних цілей вимагало повного обмеження кредитування реального сектору через контроль приросту грошової бази та грошових агрегатів. Викликають запитання й вимоги МВФ щодо реформування банківської системи шляхом ліквідації або приватизації державних банків, які на початку здобуття Україною незалежності могли перетворитися у потужні банки розвитку на зразок банків Китаю, Індії, Мексики, Німеччини, Італії тощо.[3]

Не менш згубними для нашої економіки стали рекомендації та вимоги МВФ щодо проведення приватизації та створення ринку землі, адже зазначені рекомендації були висунуті в той період, коли в Україні ще не було сформовано ефективної законодавчої та судової системи, які б дозволили забезпечити прозорість приватизаційних процесів. Саме у зв'язку із відсутністю правового контролю за приватизаційними процесами, відсутністю прозорого механізму приватизації неможливо було здійснити реальну оцінку балансової вартості підприємств, що підпадали під приватизацію. Нині ми бачимо наслідки запровадження ринку землі, з 2023 року власникам 1 га потрібно буде сплатити 6000 грн податку, а що вже казати про тих хто має у володінні 2 чи 3 га. Для пенсіонерів це космічні суми, які вони однозначно не зможуть сплатити, тому це впроваджується з метою викупу земельних ділянок у людей.

Відбулася концентрація основних промислових потужностей в олігархічних

групах, а ті підприємства, які могли скласти суттєву конкуренцію на світових ринках та розвивати внутрішнє виробництво з доданою вартістю, були занедбані й знищені новими власниками – представниками конкурентів (Наприклад, Львівський автобусний завод, Миколаївський суднобудівний завод, Вінницький підшипниковий завод, безліч цукрових заводів тощо). Проведення ваучеризації підприємств і в кінцевому підсумку їх приватизації за цінами, значно нижчими за ринкові, призвело до зростання безробіття та відповідно зuboжіння населення, що викликало соціальне напруження та масову еміграцію за кордон економічно активного населення, а також науковців та висококваліфікованих спеціалістів.

Після невиконання Україною низки умов програми розширеного фінансування, які стосувалися дефіциту бюджету, оподаткування, земельної реформи, МВФ припинив співпрацю в межах кредитування, починаючи із вересня 2002 року. Упродовж наступних шести років до початку фінансовоекономічної кризи співпраця України та МВФ мала консультативний характер. [4]

Окремого аналізу потребує співпраця України з МВФ в період фінансово-економічної кризи 2008- 2009 та кризи 2014-2016 років. Рекомендації МВФ у сфері грошово-кредитної та фіскальної політики є кардинально протилежними до тих антикризових заходів, які впроваджували розвинуті країни світу, передусім США та ЄС. Насамперед під час розробки меморандуму про співпрацю України та МВФ не враховувалися особливості національної економіки, її структурних дисбалансів та механізмів ціноутворення, адже головними структурними маяками Фонду були запровадження вільно плаваючого валютного курсу, жорсткої монетарної політики, бюджетної консолідації та переходу до інфляційного таргетування. Однак як у період кризи 2008-2009 років, так і в період кризи 2014-2016 років спроба запровадження вільно плаваючого валютного курсу закінчилася суттєвою девальвацією (60 % та 300 % відповідно), що призвело до зростання інфляції, збитковості банківської системи та економіки в цілому, що зобразилось у проявах нової хвилі еміграції. При запровадженні режиму плаваючого обмінного курсу та режиму інфляційного таргетування не було враховано того факту, що найбільший вплив на курсову стабільність та динамку золотовалютних резервів має динаміка цін на метали та сировину на світових товарних ринках (рис. 1).

Як бачимо з рисунку 1, зниження індексу цін на метали (провідні експортні товари України) призводить до негативного сальдо платіжного балансу та зниження золотовалютних резервів через зниження обсягів надходження валютної виручки в країну. При цьому варто зауважити, що перехід до режиму вільно плаваючого валютного курсу в період зниження цін на сировинні товари на світовому ринку сприятиме появі девальваційних тенденцій. Враховуючи те, що українська економіка є однією із найбільш енергозатратних у світі і відповідно потребує великих обсягів імпортованих енергоносіїв, девальвація ж національної валюти автоматично призводить до зростання цін на енергоносії в гривневому еквіваленті, що кінцевому підсумку збільшує інфляцію[2] (рис. 2.).

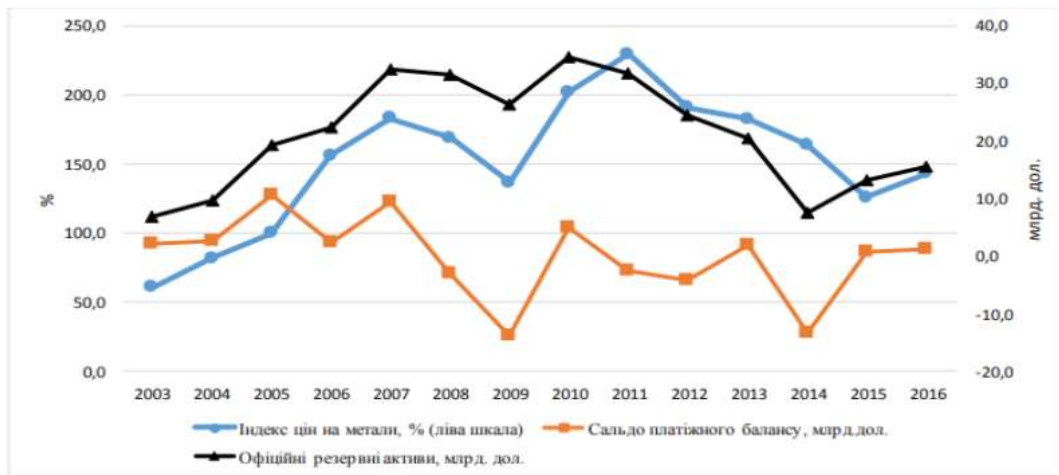

Рис. 1. Динаміка індексу цін на метали, золотовалютних резервів та платіжного балансу України у 2003-2016 роках*

Протягом останніх років співпраця з МВФ приносить позитивні результати у порівнянні з минулим. До прикладу у червні 2020 року МВФ схвалив нову 18-ти місячну програму Stand-By Arrangement на суму близько 5 млрд дол. США, що спрямована на підтримку бюджету, а саме на подолання негативних наслідки COVID-19. Перший транш у розмірі 2,1 млрд дол. США Україна отримала 11 червня 2020 року. Другий транш у розмірі 500 млн спеціальних прав запозичень (близько 700 млн дол. США) Україна отримала 24 листопада 2021 року. Отримані кошти спрямовані на фінансування державного бюджету України.

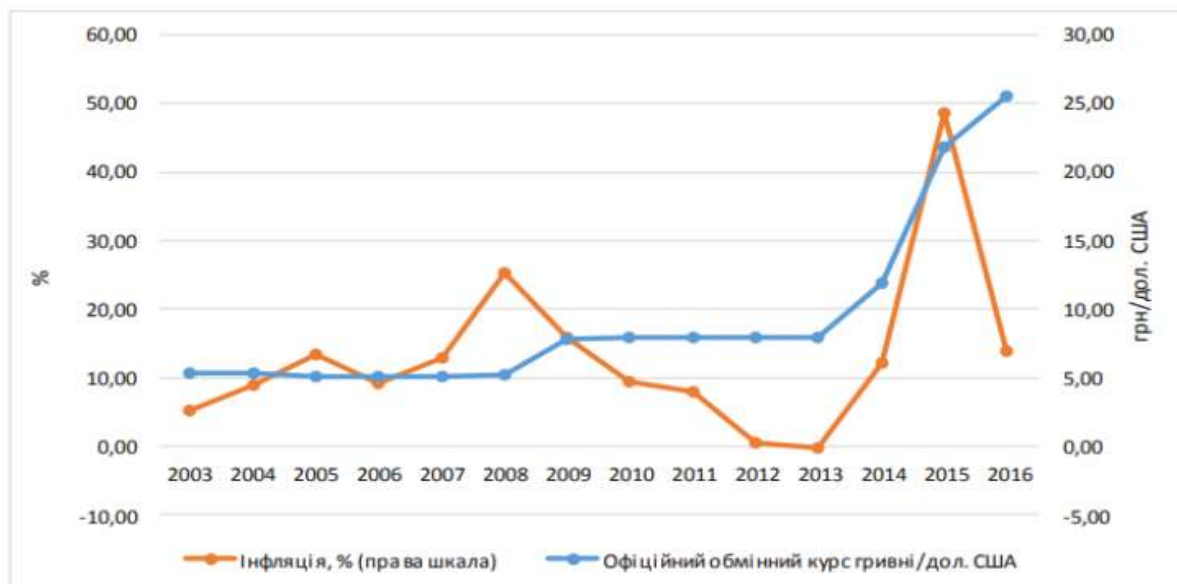

Рис. 2. Динаміка інфляції та валютного курсу в Україні у 2003-2016 роках*

У зв'язку зі збройним нападом російської федерації на Україну наша держава звернулася до МВФ із проханням завершити діючу програму Stand-By Arrangement та виділити Україні екстрену фінансову допомогу в розмірі 1,4 мільярда доларів США через Інструмент прискореного фінансування (Rapid Financing Instrument, RFI). Виконавча рада МВФ 9 березня 2022 року ухвалила відповідне рішення. Програма RFI спрямована на фінансування першочергових витрат та нагальних потреб платіжного балансу, що виникають у зв'язку з

триваючим воєнним конфліктом, які, якщо їх не вирішити, призведуть до негайного та серйозного економічного зриву.[5]

Також цікаво розглянути які кредитні програми МВФ надає Україні останнім часом, рис.3.

Рис.3 Кредитні програми МВФ у 2022 році.[6]

На щастя, від початку співпраці України з МВФ до сьогодні все кардинально змінилось, починаючи , як мінімум з ідеї. Мова йде про справді корисні та ефективні настанови, стимули та навіть ставлення до «нової» України.

МВФ чітко прагне позбутися корупції та чиновників , які тягнуть до дна нашу країну, це відображається низкою законів, які впровадила Верховна Рада України під загрозою не отримання коштів і той, який сьогодні особливо важливий – «реформа судів» теж був прийнятий завдяки МВФ.

Література:

1. Білоброва, Т. О. МВФ і Україна: неоднозначність відносин. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Серія: Економічні науки. – 2011. – № 6(1). – С. 55-60.
2. Марків, Г. В. Реалії та перспективи співпраці України з міжнародним валютним фондом. *Інноваційна економіка*. – 2013. – № 10. – С. 11-15.
3. Статті Угоди Міжнародного валютного фонду. Міжнародний валютний фонд URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_921
4. Аналіз методології фінансового програмування МВФ і монетарних умов програми співпраці України та МВФ, підписаної 01.09.2016 р.: аналітична записка. Кафедра банківської справи КНЕУ .
5. Сайт Національного банку України (співпраця з міжнародними фінансовими організаціями)<https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions>
6. Аналітичний портал “Слово і діло” <https://www.slovoidilo.ua/2021/06/23/kolonka/aleksandr-radchuk/ekonomika/rik-transhiv-chy-ye-majbutnye-spivpraczi-mizh-ukrayinoyu-ta-mvf>

МІЖНАРОДНІ ФІНАНСИ ЯК СКЛАДОВА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Ястремська Юлія

yuliayastremaska333@gmail.com

Науковий керівник доц. Кміть В.М.

На розвиток економік усіх країн світу впливає те, наскільки ефективно функціонує національна фінансова система. Окрім цього, важливим фактором є економічна обґрунтованість прийнятих рішень, зокрема рішень у фінансовій сфері.

Розуміння суті та основних функцій фінансів є основою для майбутнього аналізу фінансової системи в цілому. Саме через фінансовий механізм держава використовує грошові засоби для виконання різноманітних функцій, чи то у політичній, чи то в економічній, чи в соціальній сферах. Важливо розуміти основи цього механізму, аби змогти дати оцінку реальному стану національної економіки.

Отже, фінанси – це система економічних відносин, що виникають з приводу розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту, а в певних умовах і національного багатства з метою формування фінансових ресурсів у суб'єктів господарювання і держави та використання їх на розширене відтворення і задоволення інших суспільних інтересів і потреб [1, с. 14].

Вивчаючи історичний досвід країн із різними типами правління та різними типами економіки, варто засвідчити, що фінанси успішно можна використовувати як у тоталітарних системах для задоволення особистих інтересів правлячої верхівки та членів деяких партій і класів, так і в демократичних системах, коли метою діяльності держави є досягнення соціальної злагоди, запровадження вискоєфективного виробництва та підвищення життєвого рівня серед населення.

Фінанси, як одне із головних явищ економічного життя держави, можуть вдало виконувати свої функції тільки за дотримання певних організаційних основ. Тобто, державні фінанси будуть якісно функціонувати за наявності досконалої законодавчої бази у цій країні та потрібних фінансових інститутів.

Сутність фінансів будуть визначати такі фактори, як: економічний лад суспільства, природа і функції держави. Саме особливості організацій усіх внутрішніх процесів у країні будуть визначати закономірності розвитку фінансів, їх роль у процесі суспільного відтворення, а також сфери охоплюваних ними товарно-грошових відносин і.

Фінанси – історична категорія, адже з'явилися вони одночасно з виникненням першої держави, під час розшарування усього суспільства на класи. Поділ на рабовласників і рабів вважається першим великим поділом на класи, тому і перша держава була рабовласницькою. Перехід від рабовласницького суспільно-економічного устрою до феодалного, став причиною утворення феодалних держав. А оскільки фінанси є історичною категорією, то вони проходять крізь усі формації і піддаються усім змінам, що

відбуваються у світі.

У докапіталістичні часи велика частина потреб держави задовольнялася шляхом встановлення саме натуральних повинностей і зборів у різних формах. А ось грошове господарство в той період було розвинене тільки в армії. Цікаво, що близько XV-XVI століть влада монархів різних держав почала обмежуватись внаслідок перших буржуазних революцій. Тоді глави держав втратили можливість одноосібно розпоряджатися коштами із державної казни. Наслідком таких процесів стало утворення загальнодержавного фонду грошових коштів, а тобто, бюджету.

В умовах капіталізму, товарно-грошові відносини набули всеосяжний характер, фінанси стали виражати економічні відносини у зв'язку з утворенням, розподілом і використанням фондів грошових коштів в процесі розподілу і перерозподілу національного доходу [2, с. 10-11].

Звичайно, різкий розвиток фінансових відносин відбувся саме після Другої світової війни. Адже саме в той час почали відбуватися глобальні процеси перебудови економічних систем більшості держав світу. Тоді обсяги державних бюджетів почали сягати величезних чисел і стали виражатися в мільярдах національних валют. У всіх країнах відбулося одержавлення великої частини національного доходу (від 30 до 50%), усі країни почали інвестувати великі суми у відбудовчі процеси, відбувалася перебудова індустріальних структур деяких держав. Отже, у розпорядження держав були величезні фонди грошових коштів. І, звичайно, держави стали робити істотний вплив на процес відтворення. Таким чином розширилася сфера фінансових відносин. Держава стала акумулювати ресурси і бюджетної системи, і різноманітних позабюджетних фондів.

Тоді ж, значний розвиток отримали фінанси підприємств різних форм власності. У розвинених країнах світу основною організаційно-правовою формою на той час стали акціонерні товариства.

Отже, фінанси являють собою економічні відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів з метою виконання функцій і завдань держави і забезпечення умов розширеного відтворення [3, с. 14-15].

Фінанси – невід'ємна частина грошових відносин. Звідси випливає, що однією із найважливіших ознак фінансів є їх грошовий характер. Але варто пам'ятати, загальновідоме і усіма визнане твердження, що фінанси – це не гроші. Так, сфери функціонування грошей і фінансів перетинаються, але лише у певному сегменті.

З одного боку, фінанси неможливі без грошей, адже інструментом фінансових відносин є саме гроші, а зовнішнім, видимим проявом цих відносин є грошові потоки. З іншого боку, функціонування грошей без фінансів багато в чому втрачає сенс і зводиться до суто технічних питань обміну. Можна мати гроші і водночас не мати ніякого відношення до фінансів, і навпаки, при відсутності грошей, лише володіючи майном, майновими правами, правами інтелектуальної власності, оцінивши їх реальну вартість, можна здійснювати інвестування, бути співзасновником фірми, тобто мати відношення до фінансово-господарської діяльності підприємства.

Таким чином, гроші та грошовий обіг суттєво впливають на фінансове становище як фізичних і юридичних осіб зокрема, так і держави в цілому. Не можна досягти стабілізації фінансового становища, не налагодивши нормального грошового обігу. І, навпаки, якщо витрати держави перевищують наявні доходи, це призводить до розладу грошового обігу.

Обсяг національного доходу певної країни завжди буде показувати можливість задоволення загальнодержавних потреб і розширення суспільного виробництва. Саме через урахування розмірів національного доходу та його частин, а саме: фонду споживання і фонду нагромадження, визначаються пропорції розвитку економіки цієї держави та її структура.

Без участі фінансів національний дохід ніяк не може бути розподілений. Фінанси - невід'ємне сполучна ланка, яка поєднує процеси створення і використання національного доходу.

За своїм матеріальним змістом фінанси – це цільові фонди грошових коштів, які в сукупності представляють фінансові ресурси країни. Оскільки мова йде про ресурси країни, то звідси впливає головна умова зростання фінансових ресурсів – це збільшення національного доходу.

- Проте, основною ознакою фінансів є рух грошових потоків. Саме ця ознака визначає сутність і форму функціонування фінансів та відображає усі фінансові відносини та фінансову діяльність. Саме рух грошових потоків є універсальною властивістю, якій вдається поєднати всі аспекти функціонування фінансів. У рухах грошових потоків завжди чітко відображаються відносини двох суб'єктів з яскраво вираженим їх характером: обмін (оплата рахунків за товари і послуги); розподіл і перерозподіл (сплата податків, виплата дивідендів, отримання субсидій та ін.) [4, с. 17].

Визначимо соціально-економічну сутність фінансових відносин. Вона буде полягати у дослідженні такого аспекту – за чий рахунок держава отримує фінансові ресурси і в чий інтерес буде їх використовувати.

Дослідимо основні функції фінансів. Функціонування фінансів базується на таких функціях грошей:

- засіб платежу – це функція, в якій гроші обслуговують погашення різноманітних боргових зобов'язань між суб'єктами економічних відносин, що виникають у процесі розширеного відтворення.
- засіб нагромадження – це функція, в якій гроші обслуговують нагромадження вартості в її загальній абстрактній формі в процесі розширеного відтворення. Залежно від суспільних цілей нагромадження, сфера цієї функції грошей підрозділяється на нагромадження у виробничій сфері та у сфері особистого споживання.
- світові гроші – це функція, в якій гроші обслуговують рух вартості в міжнародному економічному обороті і забезпечують реалізацію взаємовідносин між країнами. Світові гроші використовуються для погашення боргів, пов'язаних із зовнішньою торгівлею, банківськими та фінансовими позичками. Якщо світові гроші переміщуються з однієї країни в іншу без зустрічного переміщення товарного еквівалента чи погашення боргу, то вони забезпечують перенесення багатства. Це має

місце при оплаті контрибуцій, репарацій, наданні грошової допомоги тощо.

Сутність фінансів виявляється в їх функціях. Фінанси виконують дві основні функції: розподільну і контрольну [5, с. 14-15].

Сутність розподільної функції полягає в тому, що фінанси є цільовим інструментом розподілу і перерозподілу ВВП. Механізм дії розподільної функції фінансів пов'язаний зі схемою розподілу ВВП. Він включає в себе кілька стадій:

- первинний розподіл;
- перерозподіл;
- вторинний розподіл.

Первинний розподіл – це розподіл доданої вартості й формування первинних доходів суб'єктів, зайнятих у створенні ВВП. Первинними доходами на цій стадії є: у фізичних осіб – заробітна плата, у юридичних осіб – прибуток, у держави – прибуток державного сектора, що централізується в бюджеті й надходження від державних послуг, ресурсів, угідь, а також непрямі податки.

Перерозподіл полягає у створенні й використанні централізованих фондів. За рівнем централізації вони поділяються на загальнодержавні, відомчі й корпоративні.

Перерозподіл включає два етапи:

- вилучення частини доходів у одних суб'єктів і формування централізованих фондів.
- використання централізованих фондів і формування доходів окремих суб'єктів. На цьому етапі можуть формуватись як первинні доходи — заробітна плата фізичних осіб, зайнятих у бюджетній сфері, які знову ж таки підлягають перерозподілу, так і вторинні доходи, у вигляді різних виплат і надання безплатних послуг із централізованих фондів фізичним особам та асигнування юридичним особам.

Вторинний розподіл – це другий етап перерозподілу.

Сутність контрольної функції полягає в тому, що фінанси – це інструмент контролю за діяльністю суб'єктів обмінно-розподільних відносин. Рух грошових потоків відображає обмін, розподіл і перерозподіл вартості і тому об'єктивно вимагає контролю. У процесі фінансових взаємовідносин різні суб'єкти контролюють один одного. Саме така підконтрольність забезпечує збереження фінансових ресурсів та формування доходів на законній основі. Установлення і здійснення фінансових взаємовідносин автоматично передбачає і взаємний контроль сторін.

У практичній діяльності контрольна функція проявляється у фінансовому контролі. Необхідність контролю впливає з того, що фінансові відносини мають яскраво виражений суперечливий характер, оскільки кожний суб'єкт прагне отримати якомога більше. Саме для того, щоб у процесі розподілу і перерозподілу ВВП окремі суб'єкти не привласнювали неналежну їм частку, необхідний постійний всеохоплюючий фінансовий контроль.

Існують ще дві функції фінансів, а саме:

- Акумуляційна функція полягає в зосередженні грошових засобів у державному бюджеті та позабюджетних фондах.

- Розподільча функція реалізується через розподіл коштів державного бюджету на освіту, охорону здоров'я, науку, соціальне забезпечення, утримання армії, державного апарату, на капіталовкладення та на інші суспільні потреби.

Література:

1. Зайцева Л. О. Навчально-методичний посібник «Фінанси». 2019, Старобільськ. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3745/1/Finansi.pdf>
2. Юдіна С. В. Фінанси, гроші та кредит. 2019, Кам'янське. URL: <https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/36/7-36-k196.pdf>
3. Стойко О. Я., Дема Д. І. Навчальний посібник «Фінанси». 2014. Київ. URL: <http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/3186/1/Finansu.pdf>
4. Венгер В. В. Навчальний посібник «Фінанси». 2009. Київ. URL: <http://xn--e1ajqk.kiev.ua/wp-content/uploads/2019/12/Finansi-Venger-V.-V..pdf>
5. Волохова І. С., Шикіна Н. А., Волкова О. Г. Навчальний посібник «Фінанси». Одеса. 2018. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7066/1/%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B8.pdf>

Наукове видання

Проблеми розвитку фінансової системи України
Науковий студентський збірник

Випуск 1

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 11,5.
Львівський національний університет імені Івана Франка.
Кафедра фінансів, грошового обігу і кредиту
просп. Свободи, 18, м. Львів, 79008.